

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ,
ПІДПРИЄМСТВА ТА ДОМОГОСПОДАРСТВА:
ПОГЛЯДИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Збірник тез доповідей Шостої Всеукраїнської
студентської Інтернет-конференції кафедри
фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ
м. Тернопіль, 16 квітня 2019 р.

ББК 65.9(4Укр)26
УДК 336
У 66

**Шоста Всеукраїнська студентська Інтернет-конференція
кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ**

**«УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА ТА
ДОМОГОСПОДАРСТВА: ПОГЛЯДИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ»
м. Тернопіль, 16 квітня 2019 р.**

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гупаловська М.Б. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Дем'янюк А.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Коваль С.Л. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Коломийчук Н.М. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Петрушка О.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Русін В.М. – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Савчук С.В. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Сидор І.П. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ;
Шулюк Б.С. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ.

*Збірник тез доповідей розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол №15 від 22 квітня 2019 р.).*

Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства:
погляди студентської молоді: збірн. тез доп. Шостої Всеукр. студ. інт.-конф. каф. фін.
ім. С.І. Юрія ТНЕУ, м. Тернопіль, 16 квіт. 2019 р. – Тернопіль: ТНЕУ, 2019. – 324 с.

*У збірнику тез доповідей розглянуто коло питань, що стосуються вивчення
проблем і розробки основних напрямів вдосконалення управління фінансами на макро-,
мезо- та мікрорівнях. Представлені матеріали можуть бути використані
студентами при написанні курсових і дипломних робіт.*

**ББК 65.9(4Укр)26
УДК 336**

*За зміст і достовірність матеріалів Інтернет-конференції, а також встановлення
фактів плагіату відповідальність несуть автори.*

© ТНЕУ, 2019

ЗМІСТ

<i>Балешта Зоряна Ігорівна, Коломийчук Наталія Михайлівна</i> ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	12
<i>Батіг Ірина Ігорівна</i> УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ	15
<i>Бобрівець Богдан Ярославович</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ	17
<i>Богельська Іванна Володимирівна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	20
<i>Богоніс Андрій Михайлович</i> ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	22
<i>Бойцун Ілона Володимирівна</i> ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	25
<i>Борис Василь Іванович</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	27
<i>Булавинець Яна Богданівна, Шулюк Богдана Степанівна</i> ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ	31
<i>Булешна Вікторія Анатоліївна</i> ОПТИМАЛЬНІ СПОСОБИ ПОКРИТТЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ.....	33
<i>Буртняк Ігор Миколайович, Савіцький Владислав Русланович</i> ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ.....	37
<i>Вацик Ярослав Васильович, Кізима Тетяна Олексіївна</i> ВЕКТОРИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БОРГОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	41
<i>Вишневська Ірина Ігорівна</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	45

<i>Віятник Уляна Василівна</i> ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	49
<i>Ворона Денис Володимирович</i> ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.....	53
<i>Воронюк Софія Іванівна</i> ПОЛІТИКА БЮДЖЕТНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІТ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	56
<i>Гаврилишин Олег Андрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	59
<i>Галюк Ірина Петрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	63
<i>Гевко Оксана Борисівна</i> ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ	65
<i>Гнатюк Аліна Сергіївна</i> ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	67
<i>Гошій Катерина Михайлівна</i> ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	70
<i>Грегус Неля Василівна</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	72
<i>Грицькова Анастасія Павлівна</i> ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	75
<i>Дземінська Тетяна Петрівна</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН	79
<i>Дорожинська Діана Іванівна</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ	82

<i>Дорох Анастасія Ігорівна</i>	
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	85
<i>Дубчак Інна Богданівна</i>	
ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	89
<i>Завитій Ярослав Михайлович</i>	
ЕКОНОМІЧНА СТУПІНІСТЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ	93
<i>Заєць Катерина Олександрівна</i>	
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАЙНОВИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	97
<i>Зарецька Христина Сергіївна</i>	
ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	100
<i>Зубакін Микола Іванович</i>	
ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	103
<i>Зубик Ірина Леонідівна</i>	
ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ДЖЕРЕЛА ЇЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	106
<i>Кизима Юлія Василівна</i>	
ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ОСВІТУ: ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	110
<i>Кириленко Ольга Павлівна, Романчук Ігор Богданович</i>	
ФІНАНСОВІ НАСЛІДКИ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	113
<i>Кіт Олег Васильович</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	116
<i>Климець Аліна Борисівна</i>	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	118
<i>Ковалькевич Тетяна Василівна</i>	
СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.	120
<i>Козюк Інна Русланівна</i>	
ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	122

<i>Коліно Анна Миколаївна</i> БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	125
<i>Костюк Роман Олегович</i> ПРАГМАТИКА НАДХОДЖЕНЬ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ З-ЗА КОРДОНУ.....	128
<i>Красій Тетяна Михайлівна</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	132
<i>Кротик Юлія Миколаївна, Олійник Назарій Володимирович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО КАЗНАЧЕЙСЬКОГО КОНТРОЛЮ	134
<i>Кулініч Микола Олегович</i> ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ.....	136
<i>Купина Тетяна Юріївна</i> ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	138
<i>Куриляк Тетяна Петрівна</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	140
<i>Кучер Роман Олегович</i> ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	143
<i>Кушнір Оксана Ігорівна</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	145
<i>Лазебник Христина Василівна</i> ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПРАКТИЦІ.....	148
<i>Лемик Валентина Андріївна, Гупаловська Мирослава Богданівна</i> ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВАЙ КОНТРОЛЬ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	150
<i>Лисак Ігор Володимирович</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРАВЛЯННЯ ПДФО В УКРАЇНІ.....	152

Сковерська Мар'яна Іванівна ДОХОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	156
Луців Ольга Іванівна, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	159
Луцик Віталій Іванович ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У ДОХОДАХ БЮДЖЕТУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	163
Ляховецька Світлана Юріївна, Томашівська Анастасія Володимирівна НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	166
Максимишин Тетяна Петрівна МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	169
Мартинюк Вікторія Олександрівна, Круп'як Ірина Йосифівна ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	171
Мацьона Григорій Васильович ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	174
Мелих Оксана Юріївна, Дорошук Марина Михайлівна ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	177
Мельниченко Анастасія Сергіївна СТРАТЕГІЧНЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ	181
Мокрицька Анастасія Віталіївна РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	184
Мороз Ольга Юріївна СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНІ	186
Мостіпака Ярослав Анатолійович ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	191

<i>Ожибко Михайло Ярославович, Булавинець Вікторія Михайлівна</i>	
РОЛЬ НЕПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ У ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	193
<i>Оленюк Ольга Андріївна</i>	
АНАЛІЗ ДОХОДІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА РЕЗЕРВИ ЇХ ЗРОСТАННЯ	196
<i>Осадчук Федір Юрійович</i>	
РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	198
<i>Павлюс Оксана Володимирівна</i>	
ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЗА РАХУНОК МЕДИЧНОЇ СУБВЕНЦІЇ.....	201
<i>Паньків Юлія Ігорівна,</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	204
<i>Паращій Віталій Олегович</i>	
ПРОБЛЕМИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	206
<i>Пелещак Марта Петрівна</i>	
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	210
<i>Пендичук Ірина Олексіївна, Коваль Світлана Любомирівна</i>	
ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	212
<i>Петько Лілія Вікторівна</i>	
ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У СИСТЕМІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	214
<i>Пилипчук Людмила Василівна</i>	
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКАМИ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ	216
<i>Пилипчук Юлія Василівна</i>	
ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ	219
<i>Підгірна Соломія Володимирівна</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИКИ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	221

<i>Пінкевич Катерина Романівна</i> БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	223
<i>Пірус Ярина Романівна</i> РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	226
<i>Попів Олег Михайлович, Русін Віктор Миколайович</i> ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	228
<i>Пташинська Аліна Олександрівна</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	231
<i>Ревак Олександра Віталіївна, Макух Андрій Ігорович</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.....	235
<i>Рибій Тарас Олегович, Сидор Ірина Петрівна</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ	238
<i>Рисак Віталій Васильович, Дутчак Володимир Борисович</i> ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТРУКТУРУ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	241
<i>Рогальська Маряна Василівна</i> МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	244
<i>Розмахніна Наталія Миколаївна</i> СПОЖИВЧА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ.....	246
<i>Романець Марія Володимирівна</i> РОЛЬ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	248
<i>Романишин Христина Володимирівна</i> ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА НОВУ УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ	251
<i>Росенко Таїна Ігорівна</i> РИЗИКИ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	254

Савицька Світлана Миколаївна ФОРМУВАННЯ ЦІН І ТАРИФІВ НА ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ.....	258
Семенюк Марія Дмитрівна МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ВІД ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	261
Сенчишин Тетяна Богданівна ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ.....	266
Сівак Оксана-Зоряна Миколаївна ДІЮЧА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗКОШІ В УКРАЇНІ.....	269
Сімора Софія Володимирівна ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	271
Скарбек Віталій Ігорович РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	274
Суровий Олександр Андрійович ОРГАНІЗАЦІЯ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ДОХОДАМИ	277
Тарасюк Володимир Сергійович ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	280
Тугарєв Олександр Олександрович, Лукашик Богдана Миколаївна ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ДОХОДАМИ	282
Турчин Олег Павлович РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ.....	285
Франків Ольга Василівна ФОРМУВАННЯ І РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	287
Хоптяр Павло Георгійович ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	291

Царук Олександр Олександрович УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ КРАЇНИ.....	294
Цвігун Неля Миколаївна, ФІНАНСОВІ КОЕФІЦІЄНТИ ЯК ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ.....	297
Церковнюк Марія Андріївна ФІСКАЛЬНА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	300
Черній Ольга Вікторівна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	302
Чернявська Вікторія Іванівна БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	304
Черняшова Катерина Мирославівна РОЛЬ БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	306
Черсак Наталія Степанівна РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ДОХОДАХ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ.....	308
Чорна Ольга Михайлівна ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ.....	310
Шадюк Андрій Миколайович ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ...	312
Швед Юлія Василівна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	316
Юськова Євгенія Олександрівна НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	319
Яхторович Христина Степанівна БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ : ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	321

Балешта Зоряна Ігорівна
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Коломийчук Наталія Михайлівна
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі розвитку державних фінансів в Україні постає питання оптимізації видаткової частини державного та місцевих бюджетів. Ця проблема набуває все більшої актуальності із проведенням бюджетної децентралізації, розглядаючи дане питання не можна не акцентувати увагу на зміну в частці розподілу видатків на охорону здоров'я між місцевими та державним бюджетом.

Так, ефективність механізму, делегування державою повноважень із забезпечення видатків на охорону здоров'я, на місцях здійснюється за допомогою надання медичної субвенції. Від ефективності цього механізму безпосередньо залежить якість отриманих послуг населенням, а також повнота надання медичних послуг на місцевому рівні за принципом субсидіарності. Так субвенція на охорону здоров'я становить від 15% до 20% доходів місцевих бюджетів.

Відповідно до законодавства України фінансування видатків на охорону здоров'я можуть здійснюватися за рахунок коштів [1]:

- Державного бюджету України;
- місцевих бюджетів;
- страхових компаній (медичне страхування);
- благодійних фондів;
- юридичних та фізичних осіб;
- інших джерел не заборонених законом.

Видатки на охорону здоров'я здійснюються у відповідність до затверджених бюджетних програм (місцевих та державних).

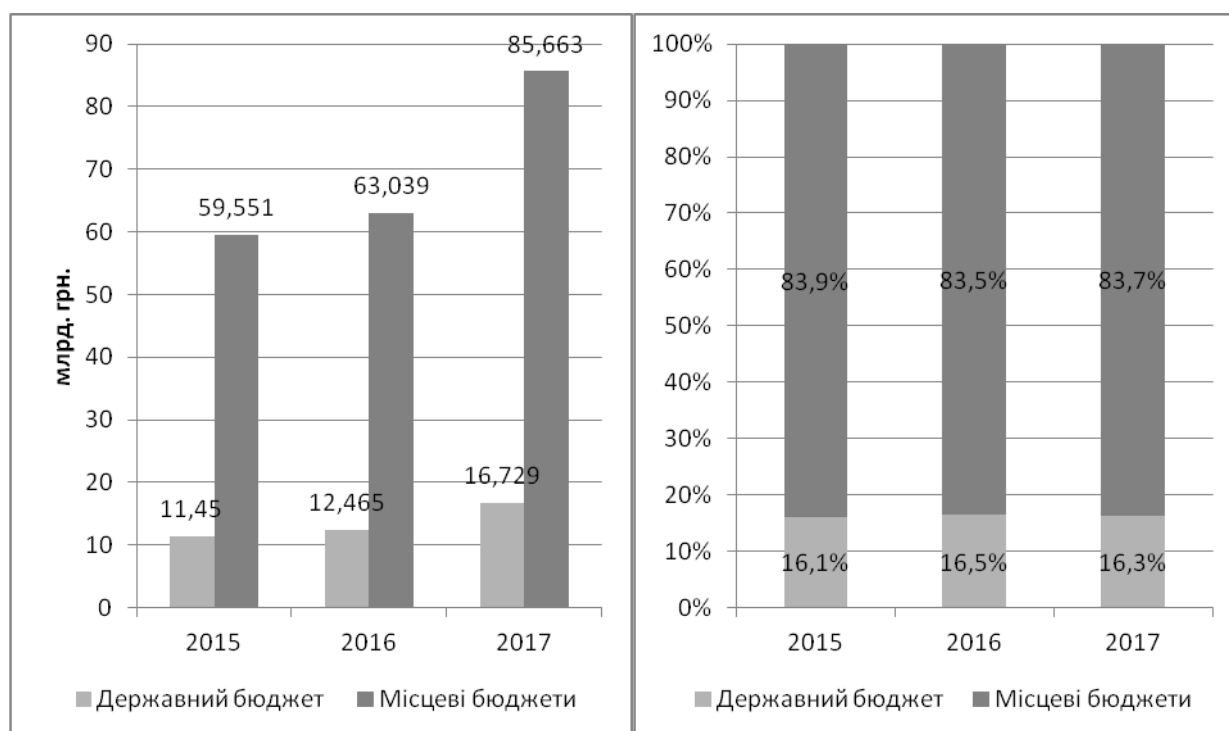
На сьогоднішній день видатки на охорону здоров'я мають здійснюватися із напрямом на отримання результату. Відповідно дана норма запрацювала із проведенням бюджетної децентралізації. Фінансування видатків безпосередньо повинно здійснюватися з напрямом на отримання цільового результату.

Незважаючи на якісні структурні зміни, що відбулися в результаті бюджетної децентралізації, залишається не вирішеним таке питання як диспропорції в здійсненні видатків на охорону здоров'я, а також у якості надання медичних послуг в невеликих територіальних органах (селах, селищах і т. д.). Залишається невирішеним питання щодо запровадження

загальнодержавного медичного страхування, яке було анонсоване ще в 2017 р., проте на противагу цього відбулася реформа охорони здоров'я і на сьогоднішній день видатки на неї фінансуються за принципом «гроші ходять за пацієнтом», що є позитивним аспектом.

В сьогоднішніх українських реаліях основним джерелом забезпечення надання медичних послуг залишається Державний бюджет, так за рахунок субвенцій на освіту і охорону здоров'я за 2017 р. було передано близько 250,6 млрд грн., що становить близько 50% надходжень місцевих бюджетів [2].

Що ж до розподілу в здійсненні видатків з Державного та місцевих бюджетів ми можемо спостерігати наступне (рис. 1):

Рис. 1. Фактичний розподіл видатків на охорону здоров'я між Державним та місцевими бюджетами за 2015-2017 рр.*

*Складено автором на основі [2]

Як ми можемо спостерігати з рис. 1, лівова частка видатків у сфері охорони здоров'я здійснюється із місцевих бюджетів (83%), це безпосередньо пов'язане із виконанням принципу субсидіарності, проте варто відзначити, що медична субвенція, що у 2017 р. становила 56,2 млрд. грн., фінансує 65,6% видатків місцевих бюджетів [3]. Це свідчить, що державою відбувається делегування значних бюджетних повноважень на виконання місцевим органам влади. Також варто відзначити, що величина видатків на охорону здоров'я в середньому становить близько 10% зведеного бюджету України, що є не надто високим показником [2].

Щодо перспектив в сфері оптимізації видатків на охорону здоров'я, вони є визначеними у стратегії сталого розвитку 2030, що є основним документом в аспекті довгострокової перспективи. Так, в ньому визначено такі напрями для вдосконалення системи охорони здоров'я [4]:

- знизити смертність дітей до 1 року (до 4-5%) та до 5 років (до 6-7%);
- знизити на третину захворюваність від ВІЛу та туберкульозу, у двічі зменшити смертність від цих захворювань;
- знизити кількість наркозалежних та алкоголезалежних людей на 20%;
- до 2020 року забезпечити повний доступ населення до усіх базових послуг;
- до 2030 року підняти величину видатків на охорону здоров'я до 8% ВВП (3,4 % станом на 2017 р.);
- запровадити загальнодержавне медичне страхування.

Отже, на сьогоднішній день основним джерелом фінансування видатків на охорону здоров'я залишається Державний бюджет України, попри всі складності реформування даної сфери ми відзначаємо позитивні зрушення у функціонуванні системи, насамперед у аспекті проведення бюджетної децентралізації та переходу до ПЦМ, а також реформа охорони здоров'я у 2018 р., що дозволила більш ефективно розподілити видатки по території України та зменшити наявні диспропорції в забезпеченні медичними послугами населення. Щодо проблем залишається проблема диспропорцій забезпечення видатків, а також наступні: невисока якість надання послуг, наявність частки населення, що не мають доступу до базових медичних послуг (населення у віддалених селах та селищах) та відкладена реформа медичного страхування. Основні перспективи є встановленими у стратегії сталого розвитку 2030.

Література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України 2801-ХІІ від 21.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 07.04.19).
2. Бюджет України 2017: Стат. збірник. Міністерство фінансів України. 2018. С. 307. URL: [https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20\(publish\).pdf](https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf) (дата звернення: 07.04.19).
3. Звітність про виконання бюджету за 2017 р. (за даними Державної казначейської служби України). URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 07.04.19).
4. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 07.04.19).

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Управління фінансами домогосподарств – це діяльність членів домашнього господарства щодо регулювання його вхідних і вихідних грошових потоків з метою підвищення загального добробуту членів домогосподарства, а також діяльність органів державної влади та управління, пов'язану з впливом на процес формування доходів і витрат домогосподарств з метою оптимізації та раціоналізації фінансових відносин у державі [1].

Іншими словами, управління фінансами домогосподарств є сукупністю процесів мотивації, планування, організації, контролю та реалізації фінансових відносин як безпосередньо всередині самого домашнього господарства, так і з іншими суб'єктами економічної діяльності (державними фінансовими органами, інститутами фінансового ринку тощо) [2].

Основні завдання управління фінансами домогосподарств:

- найповніша реалізація та поступове підвищення його фінансового потенціалу;
- максимізація дохідності його активів;
- раціональне здійснення поточних витрат;
- ефективне формування заощаджень та подальша їх трансформація в інвестиції;
- мінімізація фінансових ризиків.

Управлінню фінансами домогосподарств притаманні такі особливості:

1. На конкретних етапах життєвого циклу індивіда є специфіка управління його особистими фінансами, що впливає на процес управління фінансами домогосподарства загалом. На першому етапі життєвого циклу формується людський капітал конкретної особи завдяки здобуттю освіти і набуттю початкових професійних навичок, тому основним завданнями управління фінансами на цьому етапі є мобілізація фінансових ресурсів для оплати послуг отримання освіти. Управління фінансами на другому етапі життєвого циклу, пов'язаному з трудовою діяльністю, полягає в максимізації дохідності фінансового капіталу, формуванні заощаджень і ефективному управлінні інвестиційним портфелем. Управління фінансами на третьому етапі життєвого циклу полягає в максимізації дохідності за умов реалізації раніше накопичених активів з метою підтримання поточного споживання у передпенсійний та пенсійний періоди [1].

2. На формування фінансів домогосподарств суттєво впливають особисті, майнові, інвестиційні та соціальні ризики, тому одним із важливих напрямів управління фінансами є управління ризиками, яких зазнають члени домашнього господарства. Основними стратегіями мінімізації ризиків є самострахування, добровільне і обов'язкове страхування. До одного ризику можуть застосовуватися відразу кілька стратегій мінімізації (скажімо, ризик втрати здоров'я і пов'язані з ним витрати можуть бути застраховані через самострахування шляхом створення фонду грошових коштів на непередбачувані витрати; одночасно людина може купити страховий поліс у межах добровільного страхування). Частина ризиків, які називають соціальними (ризик втрати заробітку від трудової діяльності внаслідок тимчасової непрацездатності, професійного захворювання, безробіття [3, с. 21], втрати доходу у зв'язку з похилим віком), страхують згідно з чинним законодавством і належать до сфери обов'язкового соціального страхування.

3. Домашні господарства у процесі управління своїми фінансами доволі часто змушені вирішувати інколи кардинально протилежні завдання.

Більшість домашніх господарств постійно зазнають проблеми пошуку прийняттого для всіх членів родини співвідношення між поточним споживанням і бажанням та необхідністю заощаджувати. Збільшення поточних споживчих витрат домогосподарств призводить до зменшення заощаджень і знижує його довгострокову фінансову стійкість і, навпаки, збільшення заощаджень провокує скорочення поточного споживання. Водночас залучення кредитів здатне збільшити поточне споживання, проте воно знижуватиметься у майбутньому за рахунок сплати відсотків за кредитами [1].

Центральне місце в управлінні фінансами домогосподарств посідають планування, складання та виконання сімейного бюджету, а також постійний контроль за його виконанням [4]. Процес управління фінансами домогосподарств доцільно, на нашу думку, розпочати з розроблення та ведення плану рахунків доходів, витрат, майна та інвестицій. Основними обліковими статтями в цій сфері можуть бути поточні доходи (заробітна плата, доходи від особистого підсобного господарства, доходи від здавання майна в оренду, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від цінних паперів, вкладів у банківських установах тощо) і поточні витрати (харчування, оплата житлово-комунальних послуг, придбання одягу та взуття, транспортні витрати, сплата страхових внесків тощо), а також кошти на рахунках в кредитних установах, вкладення в цінні папери, нерухомість, страхові поліси, отримані кредити тощо.

Література:

1. Пріоритети управління фінансами домогосподарств. URL: <https://finlit.online/osnovyi-finansov-ekonomika/prioriteti-upravlinnya-finansami-59564.html> (дата звернення: 05.04.19).
2. Ідентифікація фінансового потенціалу домашніх господарств регіону. URL: http://ird.gov.ua/re/re201101_re201101_072LiutkevychOM.pdf (дата звернення: 08.04.19).
3. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монографія / О. П Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.; ТНЕУ. Тернопіль, 2010. 432 с.
4. Фінанси домогосподарств і їх роль у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-12_0-pages-136_144.pdf (дата звернення: 07.04.19).

Бобрівець Богдан Ярославович

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Квасниця О. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

В сучасних умовах державний аудит відіграє велике значення, важливість якого в економіці держави зумовлена його місцем та роллю в усіх сферах суспільного відтворення. Крім цього, державний аудит є однією з форм державного фінансового контролю, який є обов'язковою умовою успішного функціонування фінансової системи будь-якої держави та головною функцією її управління.

Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм в Україні носить наступних характер контрольних заходів, що не тільки знижує ефективність його проведення, а й в цілому суперечить філософії державного аудиту, який передусім має супроводжувати виконання кожної бюджетної програми та виконувати передбачувальну функцію [1; 2].

Державний аудит, як різновид державного фінансового контролю, був узаконений у 2005 році з прийняттям закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим порушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» [3]. Крім того, цим Законом внесено зміни до Господарського кодексу [4] та діючого на той час до Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» [5] (сьогодні закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»).

Мета і задачі державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм у контексті державного фінансового контролю визначаються по різному як науковцями, так і нормативно-правовими актами, та мають суперечливий зміст.

Метою державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм є оцінка ефективності виконання бюджетної програми та отримання соціально-економічного ефекту від її реалізації [6].

Що стосується завдань державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, в яких більш конкретно й виражається його мета, то слід наголосити, що в сучасній науковій літературі існує два основних підходи до визначення завдань контролю (аудиту) в державному секторі економіки.

За першого підходу завданням контролю є контрольованість стану та поведінки об'єктів контролю відповідно до встановленої норми. За другого підходу завдання контролю полягає в тому, щоб виявити фактичний стан справ, зіставити його з наміченими цілями, оцінити ситуацію та запропонувати за необхідності коригувальні заходи.

Мета державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм - визначення ступеня досягнення мети бюджетної програми, ефективності прийнятих управлінських рішень, економічності використаних ресурсів, встановлення чинників впливу на результат і розробка рекомендацій щодо зниження їх негативного впливу та створення резервів державних фінансових ресурсів..

Стосовно завдань аудиту ефективності, слід виділити такі напрями:

1) завдання, пов'язані з супроводженням бюджетної програми:

– оцінка раціональності прийнятого управлінського рішення (розгляд можливих альтернатив, пріоритетності бюджетних витрат);

– виявлення резервів підвищення ефективності виконання бюджетної програми (наприклад: розробка механізмів попередження ераціональних, витрат, зниження собівартості, максимізація результату тощо);

– визначення на кожному етапі доцільності реалізації бюджетної програми, ефективності та раціональності використання обмежених бюджетних коштів;

– розробка варіантів оптимізації системи управління фінансово-господарської діяльності суб'єктів для подальшого виконання бюджетної програми;

– встановлення ступеня ефективності та раціональності використання матеріальних і нематеріальних ресурсів, що задіяні на виконання бюджетної програми;

– контроль раціональності використання трудових ресурсів, оцінка продуктивності їх праці;

– контроль за структурною відповідністю та цільовим призначенням доходних і витратних статей бюджетної програми;

– виявлення основних негативних чинників і умов, які надають негативний вплив на виконання бюджетної програми, розробка системних і комплексних заходів щодо їх усунення;

2) завдання, пов'язані з оцінкою результатів бюджетних програм:

– оцінка досягнення мети бюджетної програми (результативність);

– оцінка впливу результатів виконання бюджетної програми на фінансові потоки держави;

– визначення соціального ефекту від виконання бюджетної програми;

– виявлення системних помилок і недоліків в процесі розробки бюджетної програми, встановлення їх цілей і завдань, що призводить до неможливості ефективної реалізації цієї програми;

– розробка пропозицій щодо ліквідації відхилень й вдосконалення процесу виконання бюджетної програми.

В процесі дослідження розвитку державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, його мети та завдань, потрібен перехід від контролю виконання до контролю прийняття рішень. Це призведе до переходу від простого розподілу бюджетних коштів до контролю за досягненням заданих результатів з використанням найменшого обсягу коштів. Такий перехід повинен базуватися на реальному використанні принципів економічності та ефективності використання бюджетних коштів. При цьому буде посилюватися відповідальність розробників бюджетної програми за рахунок активізації фази попереднього контролю бюджетного процесу. Більш того, буде підвищуватися рівня відповідальності й суб'єктів державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм – Державної аудиторської служби України та Рахункової палати України – за використання державних фінансових ресурсів. Така відповідальність не тільки буде набувати реальних обрисів, але й будуть виявляються причинно-наслідкові зв'язки фінансових правопорушень, виявлених при проведенні державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм.

Література:

1. Хаблюк О. Будник Л. Суть аудиту ефективності та зарубіжний досвід його становлення. *Галицький економічний вісник*. 2013. №4 (43). С. 151–158.
2. Хаблюк О. А. Яцишин С. Р. Аудит ефективності в системі державного фінансового контролю, його суть та необхідність упровадження в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. №10. С. 827–831.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна: Закон України від 15.12.2005 р. №3202-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3202-15>.

4. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV. URL: www.rada.gov.ua.
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.93 р. №2940-XII, №3202-IV (зі змінами станом на 16.10.2012). URL: www.zakon.rada.gov.ua.
6. Гупаловська М.Б. Сучасні реалії та перспективи державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. *Наука й економіка*. 2014. №4 (36). С. 24–27.

Богельська Іванна Володимирівна
ст. гр. Ф-31, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Квасниця О. В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сучасні зміни в економіці України, які проводяться на місцевому рівні, мають тісний зв'язок з потребою у реформуванні існуючої системи органів публічної влади та розвитку суспільних інститутів. Зарубіжний досвід показує ситуацію в якій не можливі зміни без проведення активної децентралізації органів влади, що є гарантом значного підвищення рівня добробуту населення та покращення якості послуг, що надаються населенню на локальному рівні. Беручи до уваги те, що багато зарубіжних країн вже давно запровадили політику децентралізації, вони мають цінний досвід для України, який на даному етапі становлення нових демократичних змін є вкрай актуальним.

В міжнародній практиці не існує єдиного підходу чи методології, яку б з впевненістю можна було б застосувати в Україні, адже під впливом історичних чинників сформувалося декілька моделей організації місцевого самоврядування. На сьогодні в країнах Європи є три основні такі моделі: англосаксонська, континентальна, змішана, які мають як відмінні, так і спільні риси, котрі характеризують децентралізацію в зарубіжних країнах, зокрема:

- посилення демократії на місцевому та регіональному рівні шляхом розвитку автономії;
- дієві заходи щодо вирішення місцевих проблем;
- свобода через місцеву та регіональну автономність;
- економічна конкуренція між місцевими та регіональними рівнями [3, с.684-685].

Яскравим прикладом серед зарубіжних країн, які мають позитивний досвід реформування діяльності органів місцевого самоврядування є

Польща та Італія. Саме в цих країнах за допомогою реформ на місцевому рівні було вирішено багато проблем, які властиві Україні.

Однією з перших країн, яка на пострадянському просторі змогла оперативно запровадити реформи у економічному секторі та надала перевагу демократичному розвитку місцевого рівня, делегувавши місцевим органам самоврядування повноваження для здійснення самостійної економічної активності в межах наданих їй прав є Польща. Особливості реформування діяльності ОМС в Польщі полягали у створенні триступеневого територіального поділу: воєводства, повіти та гміни. Відповідно кожен з рівнів регулюється чинним законодавством та перебуває під контролем уповноважених державних органів. Ще однією особливістю реформ Польщі є те, що перед місцевим самоврядуванням поставлені чіткі завдання та цілі: проведення власної політики та ухвалення стратегій розвитку підвладної території, укладання договорів з урядом, тощо. Однак на сучасному етапі становлення місцевого самоврядування має певні проблеми, які подібні до вітчизняних, в основному це недостатнє фінансове та законодавче забезпечення [2].

Схожа ситуація склалася в Італії, внаслідок реформ створено трирівневу систему організації публічної влади: регіон – провінція – комуна. Держава максимально надала самостійність створеним громадам, які мали розвивати підконтрольну їм територію. Водночас місцевим органам було надано право встановлення та регулювання місцевих податків та зборів, які слугують головним джерелом забезпечення потреб на локальному рівні, так як Італія є високорозвиненою країною та має чималий перелік податків. Також в розпорядження громад було надано освітню сферу, охорону здоров'я, транспортні мережі, відтак місцеві органи повинні розвивати та контролювати всю інфраструктуру місцевого рівня. Як показує практика всі здійснені заходи в рамках італійської моделі реформування мали дуже високі показники і виявились вкрай ефективними, адже саме завдяки їй було раціонально та ефективно використано бюджетні надходження, підвищилась якість надання публічних послуг і загалом покращилась економічна ситуація на регіональному рівні [3,с.685-687].

Зарубіжний досвід показує, що вагоме значення мають заходи децентралізації для тих країн, які потребують докорінних змін у сфері суспільних відносин.

Внаслідок проведення реформ діяльності публічної влади в контексті децентралізації влади країнами Європи було досягнуто багато позитивних змін, а саме створилися умови для залучення інвестицій як з боку держави так і з боку приватного сектору, значно підвищились економічні показники розвитку регіонів, створення місцевого бюджету, який перебуває повністю у розпорядженні місцевих органів самоврядування,

також держава делегувала певні обов'язки та функції цим органам, які дали змогу покращити якість надання послуг для громади та підвищити рівень життя населення.

На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду можемо виділити основні позиції реформування діяльності органів місцевої влади для України [1, с.106-107]:

– на рівні областей та районів запровадити діяльність повноцінного самоврядування;

– створення добровільних об'єднань активістів для підтримки політики, що проводиться місцевою владою;

– створення спеціалізованих комп'ютерних систем, які б могли забезпечити взаємозв'язок з мешканцями території;

– широке залучення нових технологій, в першу чергу електронного врядування.

Література:

1. Канавець М. В. Сучасні підходи та зарубіжний досвід децентралізації публічної влади на місцевому та регіональному рівнях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. №1(119). С 106-107. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/filosofija_politologija/articles/kanavets-m-decentralization-of-public-authority-and-implementation-of-the-princi_25517.pdf.
2. Петришина М. О., Колодяжний О. О. Зарубіжний досвід реформування місцевого самоврядування на прикладі Франції та Польщі. *Молоді вчені*. 2016. січень (№1). С. 48-49. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=molv_2016_1\(2\)__12](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=molv_2016_1(2)__12).
3. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Глобальні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 684-687. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/140.pdf>.

Богоніс Андрій Михайлович

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Реформування бюджетних відносин, розпочате з 2015 р., супроводжується посиленням ролі податку на доходи фізичних осіб як інструмента бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави. Так, зазначений податок є важливою компонентою податкових

надходжень та загалом доходів державного і місцевих бюджетів, призначених для бюджетного забезпечення реалізації функцій держави, та використовується для розрахунку обсягу базової (реверсної) дотації у процесі горизонтального вирівнювання дохідної спроможності бюджетів. Водночас у зв'язку із підвищенням з 1 січня 2016 р. ставки податку на доходи фізичних осіб з 15% до 18% використання цього фінансового інструмента стало причиною зменшення доходів платників податку на доходи фізичних осіб та послаблення економічної активності податкових агентів.

Упродовж 2004–2017 рр. спостерігалася тенденція до перманентного зростання абсолютного обсягу податку на доходи фізичних осіб, який надходив до бюджету держави, – з 13,2 млрд. грн. у 2004 р. до 170,6 млрд. грн. у 2017 р. (середній темп приросту – 21,76%). Причиною такого явища значною мірою були: зростання мінімальної заробітної плати; оподаткування податком на доходи фізичних осіб з 1 січня 2007 року доходів фізичних осіб від продажу або обміну нерухомого, рухомого майна, отриманої спадщини і подарунків; підвищення ставки податку на доходи фізичних осіб та ін. Однак, незважаючи на збільшення абсолютного обсягу податку на доходи фізичних осіб, суттєвих коливань його частки у доходах і податкових надходженнях до бюджету держави не спостерігалось.

До основних причин, які стримують реалізацію фіскальної функції податку на доходи фізичних осіб, можна зарахувати:

- високий рівень тінізації національної економіки і безробіття;
- низький рівень податкової культури та зумовлене цим приховування реального обсягу доходів фізичних осіб шляхом виплати їм роботодавцями заробітної плати «у конверті» та невідображення потенційними платниками податку на доходи фізичних осіб у деклараціях повного обсягу доходів, отриманих із різних джерел;
- недоліки в чинному законодавстві, які є ризиком зростання податкового боргу зі сплати податку на доходи фізичних осіб з огляду на незаконну ліквідацію суб'єктів господарювання – юридичних осіб та ін.

Наведені обставини негативно впливають на бюджетне забезпечення реалізації функцій органів державної влади та місцевого самоврядування, яке значною мірою залежить також від розподілу податку на доходи фізичних осіб між основними ланками бюджетної системи.

Отже, пошук шляхів покращення фінансової бази органів місцевого самоврядування, в результаті практичної реалізації яких підвищувалася б їхня фінансова самостійність, залишається актуальним і зараз.

Численні пропозиції з цього приводу наведено у працях багатьох відомих українських вчених. Наголошуючи саме на податку на доходи фізичних осіб, на нашу думку, І. Луніна висловлює слушне зауваження

щодо того, що «... чинна система зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів не створює зацікавленості місцевих органів влади у залученні населення на свою територію та врахуванні його потреб при формуванні місцевих бюджетів. За таких умов податок на доходи фізичних осіб не відповідає принципу еквівалентності» [1, с. 8]. Тому для посилення фіскальної та регулюючої функцій зазначеного податку на регіональному рівні необхідно змінити порядок його розподілу і зарахування до бюджетів.

Для посилення фіскальної й регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб в контексті необхідності подальшого реформування засад функціонування бюджетної системи у напрямку децентралізації, на думку З. Лободіної, доцільно вдосконалити його справляння шляхом застосування розробленої прогресивної шкали ставок зазначеного податку. Запропонований підхід до оподаткування доходів населення, отриманих у формі заробітної плати або інших виплат, нарахованих у зв'язку з трудовими відносинами і за цивільно-правовими договорами, передбачає диференціацію платників за групами залежно від величини оподатковуваних доходів із встановленням різних ставок податку на доходи фізичних осіб (перша група – малозабезпечені громадяни з доходами, обсяг яких не перевищує 1 фактичного прожиткового мінімуму, – ставка 0%; друга група – громадяни з доходами обсягом від 1 до 2 фактичних прожиткових мінімумів – ставка 14%; третя група – громадяни з доходами обсягом від 2 до 3 фактичних прожиткових мінімумів – ставка 18%; четверта група – громадяни з доходами обсягом від 3 до 4 фактичних прожиткових мінімумів – ставка 21%; п'ята група – громадяни з доходами обсягом від 4 до 5 фактичних прожиткових мінімумів – ставка 23%; шоста група – громадяни з доходами, обсяг яких перевищує 5 фактичних прожиткових мінімумів – ставка 25%) [2].

З метою зменшення втрат доходів місцевих бюджетів необхідно відшкодувати витрати фізичної особи, включених до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб, за рахунок коштів бюджетів, до доходів котрих було зараховано сплачений з доходу платника податок з урахуванням нормативів розподілу податку на доходи фізичних осіб між державним та місцевими бюджетами і пропорційно до обсягу податку на доходи фізичних осіб, сплаченого до різних бюджетів, залежно від видів доходу платника такого податку [3].

Доцільно також зараховувати податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на основі використання нормативів розподілу податку на доходи фізичних осіб, отриманих у формі заробітної плати або з інших джерел, між державним і місцевими бюджетами.

Практичне застосування окреслених заходів сприятиме удосконаленню функціонування бюджетної та податкової систем України.

Література:

1. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи. *Фінанси України*. 2010. №9. С. 3–12.
2. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації: моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
3. Лободіна З. М. Податок на доходи фізичних осіб як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2017. №6 (34). С. 52–57.

Бойцун Ілона Володимирівна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Машко А. І.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Сьогодні, в умовах становлення та розвитку економічно та політично стабільної країни, все більшої актуальності набирає питання вдосконалення управління, однією із основних функцій якого є контроль. Держава не може функціонувати та розвиватися належним чином без чітко організованої системи контролю за виробництвом, розподілом і перерозподілом суспільного продукту та іншими сферами суспільного життя. Саме тому об'єктивною необхідністю є державний фінансовий контроль, дієве застосування якого створює необхідні передумови для здійснення ефективної економічної політики та зміцнення фінансового становища.

Державний фінансовий контроль – це різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного фінансового контролю. Він полягає у встановленні фактичного стану справ щодо дотримання вимог чинного законодавства на підконтрольному об'єкті, спрямований на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів, що належать державі, а також використання коштів, що залишаються у суб'єкта фінансових правовідносин у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів, державних позабюджетних фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України [1, с. 6].

На сьогоднішній день є велика кількість органів державного фінансового контролю, які здійснюють важливі функції відповідно до законодавства, а саме: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України; Рахункова палата України; Державна аудиторська служба України; Державна фіскальна служба України; Державна казначейська служба України. Проте немає системності та результативності їх дій, що призводить до збільшення фінансових порушень та зловживань: у 2012 р. виявлено порушень та недоліків на загальну суму 12 млрд. 943 млн. грн., у а у 2017 р. на загальну суму понад 23 млрд. грн [2; 3]. Система державного фінансового контролю має низку проблем. Серед основних можна визначити такі:

- недосконале теоретичне підґрунтя. Більшість ключових понять навіть не закріплено законодавчо, що гальмує розвиток системи державного фінансового контролю та створює труднощі на шляху їх реформування [4, с. 45] ;

- громіздка та неефективна організаційно-функціональна структура системи державного фінансового контролю [5, с. 142];

- відсутність дієвої системи внутрішнього фінансового контролю [5, с. 142];

- низький рівень дієвості механізму адміністративних стягнень, коли сума штрафу за нецільове або незаконне використання бюджетних коштів значно менша за обсяги бюджетних коштів, які держава втрачає через зловживання посадових осіб і не може забезпечити повною мірою відшкодування цих збитків [6, с. 188];

- слабка взаємодія органів державного фінансового контролю з правоохоронними та судовими органами.

Для підвищення ролі фінансового контролю в Україні, вирішення основних проблем у державі, що пов'язані з цим питанням, необхідно реформувати систему фінансового контролю. Виділимо наступні заходи реформування:

- розроблення законодавчої бази, нормативно-правових актів, інструктивних і методичних документів, що підвищують ефективність державного фінансового контролю [7];

- формування дієвої системи моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств, які перебувають у державній власності, для підвищення їх прибутковості й конкурентоспроможності;

- вирішення питання поліпшення матеріально-технічного забезпечення контрольних органів; проведення заходів з удосконалення професійного рівня працівників контрольних органів [7];

– підвищення уваги до процесу гармонізації внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в системі державного внутрішнього фінансового контролю;

– вивчення і впровадження в практику іноземного досвіду проведення державного фінансового контролю.

Діюча в Україні система державного фінансового контролю має ряд недоліків і проблем, які призводять до значних фінансових порушень, що мають тенденцію до зростання протягом останніх років. Вирішення цих проблем може бути досягнуто лише завдяки побудові якісної системи державного фінансового контролю в Україні, який повинен відповідати вимогам сучасності та спиратися на прийняті у всьому світі норми.

Література:

1. Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцупатрий М. М. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 423 с.
2. Звіт Рахункової палати за 2012 р. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16742074/Zvit_2012.pdf (дата звернення: 4.04.2019 р.).
3. Звіт Рахункової палати за 2017 р. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main (дата звернення: 4.04.2019 р.).
4. Гупаловська М. Б. Теоретико-концептуальні засади державного фінансового контролю. *Світ фінансів*. 2013. №4. С. 44 – 49.
5. Труш І. Є. Державний фінансовий контроль в умовах економічних трансформацій. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 14. С. 141-144.
6. Гаркуша Н. М., Бондаренко Н. О. Суть і проблеми функціонування державного фінансового контролю. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип.1(1). С. 186-191.
7. Державний фінансовий контроль: проблеми та перспективи розвитку. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/11839> (дата звернення: 30.03.2019 р.).

Борис Василь Іванович

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Формування бюджетного механізму соціально-економічного розвитку здійснюється державою під час визначення засад бюджетної політики на бюджетний період, а її реалізація – шляхом практичного застосування фінансових методів, форм, інструментів і важелів. Функціонування

бюджетного механізму держави досліджується вітчизняними науковцями фрагментарно, а тому теорія бюджетного механізму у сучасній економічній літературі не набула належного розвитку. Так, термін «бюджетний механізм» зустрічається рідко, його часто ототожнюють із фінансовим механізмом, що, на нашу думку, є неправильним.

Здебільшого вітчизняні та зарубіжні економісти розглядають бюджетний механізм з різних аспектів як: сукупність видів, форм, способів, засобів організації бюджетних відносин, які застосовує держава; сукупність елементів – форм, методів, важелів та інструментів формування й використання бюджетних коштів; практичну модель реалізації бюджетної політики держави; сукупність засобів, методів державного регулювання соціально-економічного розвитку держави.

Досліджуючи бюджетний механізм у складі бюджетної доктрини держави та як основний інструмент її практичної реалізації, В. Дем'янишин пропонує розглядати бюджетний механізм як [1]:

- сукупність видів бюджетних відносин, гармонізацію їхньої послідовності і взаємозв'язку у процесі формування та використання централізованого фонду грошових коштів держави, виходячи із сутності бюджету як об'єктивної економічної категорії;

- сукупність конкретних методів, форм, важелів, інструментів, стимулів та санкцій, які забезпечують мобілізацію і використання коштів бюджету держави, трактуючи бюджет за змістом;

- сукупність адекватних способів та прийомів наповнення доходів, розподілу і спрямування видатків основного фінансового плану держави, розглядаючи бюджет за формою;

- поєднання організаційних та методологічних положень і засобів, які забезпечують функціонування бюджетної системи країни, а також специфічних підходів, за допомогою яких держава створює умови та забезпечує функціонування бюджетних відносин на державному, регіональному і місцевому рівнях, тобто безпосередньо в кожній ланці бюджетної системи, трактуючи бюджет за організаційною побудовою;

- сукупність законодавчих та нормативних положень, які регулюють бюджетні відносини у суспільстві, вивчаючи бюджет за правовою ознакою.

Запропонований науковцем підхід дає змогу сформулювати теоретичні підвалини бюджетного механізму, змодельювати його оптимальну структуру, на основі цього розробити практичні рекомендації щодо забезпечення ефективного функціонування цього механізму з урахуванням конкретної економічної ситуації та завдань, які ставить перед собою суспільство на конкретному історичному етапі розвитку.

Розглядаючи бюджетний механізм соціально-економічного розвитку держави в системі державного регулювання економіки з позиції його ролі

у процесі розподілу ВВП, З. Лободіна вважає його засобом безпосереднього впливу органів державної влади і місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси з метою забезпечення сталого розвитку країни. Науковець розробила комплексний теоретико-методологічний підхід до розкриття сутності бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави з урахуванням різних аспектів цього багатогранного поняття, зокрема як: системи – сукупності згрупованих у підсистеми фінансових методів, форм, інструментів, важелів, у результаті впливу яких на розподільні відносини, пов'язані з формуванням і використанням бюджетних ресурсів, відбуваються кількісні й якісні зміни соціально-економічних явищ і процесів як рушійної сили соціально-економічного розвитку та забезпечується реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на вирішення проблем, які при цьому виникають; інституції – комплексу формальних (встановлених правовими актами з іманентним примусовим характером виконання) і неформальних (визначених культурою, ментальністю, звичаями) правил, що використовуються для регулювання бюджетних відносин [2].

Характеризуючи теоретичні та практичні засади бюджетного механізму зазначимо, що він є складовою фінансового механізму.

Бюджетний механізм, як особливий вид фінансового механізму, має як спільні з ним, так і відмінні риси. До спільних рис відносяться:

- бюджетний механізм, характеризуючи сферу використання об'єктивно існуючих розподільчих відносин, виступає складовою ланкою загальної системи управління економікою, займаючи в ній своє місце;

- бюджетний механізм, з одного боку, обумовлений реальним існуванням бюджетних відносин, з іншого – зворотно активно впливає на них та із розвитком ринкових відносин змінюється і удосконалюється;

- функціонування бюджетного механізму неможливе без використання вартісних норм, нормативів і показників та передбачає застосування економічних важелів, стимулів і санкцій;

- без практичного застосування методів, форм, інструментів, важелів бюджетного механізму неможливе регулювання розподільчих і перерозподільчих процесів [3, с. 6].

Поряд із загальними рисами фінансового і бюджетного механізму, для останнього С. І. Юрієм виділені такі особливості:

- бюджетний механізм – це сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів. Цей механізм повинен бути реальним втіленням засад бюджетної політики, відображаючи спрямованість бюджетних коштів на вирішення економічних і соціальних завдань на певному етапі розвитку держави;

– бюджетний механізм включає ряд складових елементів, кожен з яких є складною комбінацією методів, економічних важелів та інструментів, що виконують певні функції. Важливе значення має виділення центральної частини в цьому механізмі, якою є законодавча та нормативна база;

– провідними складовими бюджетного механізму, які діють як єдине ціле з характерним комплексом тільки їм властивих рис, є: блок важелів по мобілізації бюджетних ресурсів, що знаходить своє відображення в конкретних видах податків та платежів; блок важелів по використанню бюджетних ресурсів, який базується на наукових принципах та методах бюджетного фінансування; блок бюджетного регулювання, що забезпечує функціонування бюджетної системи [4, с. 41–43].

Отже, використання бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку пов'язане з практичним застосуванням методів, форм, інструментів та важелів бюджетного механізму. Вибір зазначених елементів відбувається у процесі розробки та реалізації бюджетної політики (свідомої (суб'єктивної) діяльності людей щодо використання об'єктивно існуючих бюджетних відносин), а їх сукупність формує склад бюджетного механізму, який займає важливе місце в системі державного регулювання та розглядається нами як засіб впливу органів державної влади і місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси з метою забезпечення економічного зростання та покращення суспільного добробуту.

Література:

- Дем'янишин В., Лободіна З. Концептуальні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Вип. 1 (83). С. 77–88.
- Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
- Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів. *Формування ринкових відносин в Україні* : зб. наук. праць / наук. ред. І. К. Боднар. К., 2007. Вип. 11 (78). С. 3–11.
- Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Буздуган Я. М. Антологія бюджетного механізму: моногр. Тернопіль : Економічна думка, 2001. 250 с.

Булавинець Яна Богданівна
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Шулюк Богдана Степанівна
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ

Світова економічна наука розглядає домогосподарство як одну з найголовніших складових, що формує економіку будь-якої країни. Сектор домогосподарств своєю діяльністю здійснює вагомий вплив на формування внутрішнього валового продукту країни, внутрішніх валових заощаджень та інших макроекономічних показників, а також на стабільність фінансової та банківської системи.

Фінансові ресурси домогосподарств – це сукупність економічних відносин, які виникають при розподілі, формуванні та використанні грошових доходів чи заощаджень з метою задоволення власних потреб.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів домашніх господарств є заробітна плата, пенсії, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції, особистого і домашнього майна, нерухомості, допомоги, пільги, субсидії, стипендії, інші види грошових та негрошових доходів [1].

Проаналізуємо структуру сукупних фінансових ресурсів домогосподарств за 2013-2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Структура сукупних фінансових ресурсів домогосподарств за 2013-2017 рр., %[2]

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Грошові доходи	90,8	91,2	89,4	86,0	87,5
- оплата праці	50,6	48,8	47,2	46,7	52,4
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,1	5,2	5,5	5,2	4,4
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,8	3,2	3,4	2,9	3,0
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	27,1	27,0	25,2	23,1	20,2
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,2	7,0	8,1	8,1	7,5
Інші надходження	4,4	3,4	3,8	4,1	3,4

Дані табл. 1 свідчать, що у структурі сукупних фінансових ресурсів домашніх господарств у 2017 р. найбільшу частку займає оплата праці – 52,4%. Можна простежити, що даний показник з 2013 р. до 2016 р. почав стрімко зменшуватись, проте в 2017 р. в порівнянні з попереднім роком він зріс на 5,7%. Величина оплати праці в Україні є, як відомо, майже найнижчою в Європі. Розв'язання проблемних питань щодо підвищення частки оплати праці в сфері доходів домогосподарств слід шукати, на мій погляд, у площині зниження податкового навантаження на фонд оплати праці підприємств, підвищення контролю за дотриманням чинного законодавства щодо оплати праці і підвищення відповідальності посадових осіб за їх порушення.

Значну частку в складі сукупних фінансових ресурсів домогосподарств в 2017 р. посідають пенсії, стипендії, соціальні допомоги – 20,2%. Проте можна помітити, що впродовж аналізованого періоду відбулося їх зменшення на 6,9%. Це може свідчити про негативну динаміку змін у сфері пенсійного забезпечення населення України. Наступну позицію займає допомога від родичів, яка в 2017 р. в порівнянні з 2015 р. зменшилась на 0,6 %, і це є позитивно.

Якщо аналізувати сукупні витрати домогосподарств, то за даними Державної служби статистики України в середньому в 2017 р. українська сім'я витрачає близько половини своїх доходів на їжу, а саме – 47,9%.

Друге місце в середньому у структурі споживчих видатків домогосподарств посідають видатки на оплату житла, води, електроенергії, газу та інших видів палива, що складає 17%. Варто зазначити, що даний показник з кожним роком все збільшується, це насамперед може бути пов'язане з теперішньою ситуацією в країні, що обумовлено значним підвищенням тарифів на газ та електроенергію. Можна зробити висновок, що така тенденція буде зберігатися, оскільки тарифи будуть й надалі підвищуватись [2]. Що стосується культури та відпочинку, то для українців цей показник є вкрай низький і в середньому складає 1,6%.

Зростання витрат населення з кожним роком свідчить про зростання цін на споживчому ринку. Разом з тим, порівняно з першими трьома місяцями 2017 р., за січень-березень 2018 р. споживчі ціни підвищилися на 3,5%. Про це свідчать дані Державної служби статистики України [3]. І це призводить до того, що українці вимушені економити через подорожчання товарів та послуг. Тому необхідно раціоналізувати свої витрати. Одним із способів раціоналізації є особисте фінансове планування, яке є однією із передумов ефективного управління та контролю за фінансовим станом кожної людини.

Для планування та оптимізації особистих фінансів, насамперед, необхідно проаналізувати джерела та величину власних доходів і порівняти їх із витратами. Цю операцію необхідно здійснювати шляхом складання особистого бюджету доходів і витрат з метою визначення поточного фінансового стану. Як свідчить практика, більшість людей в кінці місяця не можуть згадати, скільки коштів і на які потреби вони використали. Після складання та ведення відповідного балансу, в якому будуть зазначені всі джерела формування та напрями витрачання особистих фінансів, можна визначити поточний фінансовий стан людини та здійснити оптимізацію витрат.

Отже, результати дослідження свідчать, що необхідно провести комплекс заходів для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів домогосподарств, зокрема, таких як: підвищення рівня фінансової освіченості населення, вирівнювання структурних диспропорцій у доходах, створення передумов для ефективної зайнятості населення, удосконалення системи оподаткування доходів громадян, активізація інвестиційної функції домогосподарств, яка створить передумови для вирішення проблем з формуванням та використанням фінансових ресурсів.

Література:

1. Фінансові ресурси домогосподарства. URL: https://studme.com.ua/10611207/finansy/finansovye_resursy_domohozyaystva (дата звернення: 20.11.2018).
2. Інформація Державної служби статистики України стосовно структури сукупних фінансових ресурсів домогосподарств впродовж 2013-2017 рр (за даними Державної служби статистики України). URL: www.ukrstat.gov (дата звернення: 17.11.2018).
3. Ціни в Україні стали зростати швидше: Держстат оприлюднив нові дані. URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ceny-v-ukraine-stali-rasti-bystrye-gosstat-obnarodoval-novye-dannye-1129636.html> (дата звернення: 15.11.2018).

Булешна Вікторія Анатоліївна

2 курс, 1 група, менеджмент

Хмельницький університет управління та права

Науковий керівник – к.е.н. Бучковська Я. Г.

ОПТИМАЛЬНІ СПОСОБИ ПОКРИТТЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

Проблема дефіциту державного бюджету гостро стоїть у кожній країні. В Україні зокрема це питання є об'єктом для обговорення та

дискусій усього суспільства, сутність якого полягає у щорічній нестачі коштів у державному бюджеті. Зростання дефіциту спричиняє інфляцію, фінансову кризу, зниження загального прибутку і, як наслідок, посилення майнової нерівності в суспільстві, подорожчання позичкового капіталу, погіршення соціально-економічного становища суспільства.

Сучасна фінансова політика України знаходиться у критичному стані, а економічні, соціальні наслідки тривалого дефіциту державного бюджету потребують застосування заходів, щодо виходу із хронічного бюджетного дефіциту, поліпшення рівня життя в цілому, конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації.

В Україні оптимальними способами покриття бюджетного дефіциту, за Бюджетним кодексом України (стаття 15), є внутрішні та зовнішні запозичення. Проте вони не використовуються на фінансування поточних видатків, за винятком випадків, коли це необхідно для збереження загальної економічної рівноваги. Цією ж статтею забороняється використання емісійних коштів Національного банку України як джерела фінансування дефіциту Державного бюджету України [1].

У статті 72 Бюджетного кодексу України зазначається, що дефіцит бюджету Автономної Республіки Крим і міських бюджетів покривається за рахунок запозичень [1].

Можна виділити наступні концепції збалансування бюджету [3, с.208]:

1) на щорічній основі – передбачає оперативне державне регулювання доходів і видатків на основі заходів: збільшення податкових надходжень шляхом впровадження нової податкової політики або скорочення державних видатків, а також застосування цих заходів одночасно, призводить до нестабільності в економіці та бізнесі;

2) на циклічній основі – уряд розробляє і впроваджує антициклічну політику: бюджетний профіцит, отриманий на стадії піднесення, використовується на покриття дефіциту, що накопичився за період спаду. Ключова проблема цієї концепції полягає в тому, що періоди піднесення і спаду можуть бути неоднаковими за глибиною та тривалістю;

3) концепція функціональних фінансів – держава повинна турбуватись не про збалансованість бюджету, а про макроекономічну стабільність. Вважається, що за рахунок позик держава може покрити будь-який дефіцит, а також, що при значній величині національного багатства проблема дефіциту і державного боргу не є гострою.

Як правило, у фінансовій політиці держави використовується усі три концепції.

До основних способів фінансування бюджетного дефіциту України відносять [3, с. 206]:

1) на інфляційній основі:

– монетизацію дефіциту, яка відбувається в результаті позик центрального банку урядові та купівлі центральним банком державних цінних паперів, а також додаткової емісії грошей. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – дохід від друкування та карбування грошей. Сеньйораж виникає в умовах перевищення проросту грошової маси над приростом реального ВВП, наслідком чого є зростання рівня цін. Через це усі економічні агенти змушені сплачувати інфляційний податок, який через вищі ціни перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави.

2) на неінфляційні основі:

– запозичення на зовнішніх та внутрішніх ринках (боргове фінансування) – випуску державних позик за визначених умов призводить до того, що частина інвестицій виштовхується із виробничого процесу, що, в свою чергу, призводить до падіння чистого експорту, збільшення ринкової ставки процента і зниження споживчих видатків.

Бюджетний дефіцит вимагає постійного пошуку шляхів його подолання тобто збалансування доходів і витрат бюджету. З метою зниження бюджетного дефіциту необхідно [2, с. 97]:

– забезпечити оптимальний рівень податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів та в створення сприятливих умов для підприємницької діяльності;

– залучити до інвестиційної сфери особисті заощадження населення;

– забезпечити фінансову підтримку малого й середнього бізнесу шляхом розробки і виконання цільових програм розвитку малого та середнього підприємництва;

– посилити відповідальність суб'єктів господарювання та їхніх керівників, зокрема особисту майнову та кримінальну відповідальність, за дотримання вимог законодавства, своєчасність і повноту розрахунків із бюджетом та державними позабюджетними фондами;

– скоротити видаткову частину бюджету: зменшити витрати на фінансування управлінських структур, створити жорсткий контроль за виплатою державних коштів;

– перейти від бюджетного фінансування до системи надання субсидій, субвенцій, інвестиційних позик суб'єктам господарювання

– запровадити науково обґрунтовану систему прогресування рівня показників, що беруться за основу формування доходів і видатків бюджету, використовувати при бюджетному плануванні нормативи бюджетної забезпеченості;

– удосконалити нормативно-правове забезпечення бюджетного процесу.

На сучасному етапі уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він дестабілізує впливатиме на

соціально-економічний розвиток країни. Необхідно приділяти більше уваги збільшення доходів держави поліпшенням податкової системи, фінансового стану суб'єктів господарювання та створенням привабливого інвестиційного середовища для поживлення інвестиційної діяльності й нарощування обсягів інвестицій у національну економіку.

Удосконалення методів погашення дефіциту бюджету повинно здійснюватися виходячи з необхідності розвитку виробництва; скорочення дефіциту бюджету, зростання інвестицій та доходів, а кінцевою метою їх впровадження повинна бути стабілізація і розвиток економіки України [4, с. 85].

В умовах спаду виробництва, як свідчить світовий досвід, необхідне державне втручання в процес реформування економіки. Це втручання повинно забезпечувати розвиток виробництва, впровадження наукомістких та ресурсозберігаючих технологій. Вирішення цих питань є складною проблемою і потребує великого проміжку часу, що пройшли країни з ринковою економікою [5, с. 150]. Відомо, що зі зростанням частки дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті та державних витрат зменшуються темпи економічного зростання. Діюча система податків не підвищує фінансову стабільність, не робить пріоритетним розвиток підприємств, не стимулює впровадження нових технологій.

В умовах нестабільної економіки України, коли ринок капіталу формується, очевидною стає залежність складових, так званого кола слаборозвинутості, притаманного країнам, що розвиваються. В ньому кожний елемент спонукає розвиток і дію наступного, тобто: низький рівень накопичення капіталу призводить до перевищення темпів зростання чисельності зайнятих в усіх галузях промисловості по відношенню до росту капіталу [3, с. 243]. Це стає причиною зниження капіталоозброєності, що веде до падіння рівня продуктивності праці і зниження заробітків населення як одного з головних власників інвестиційних коштів, а також процесу падіння їх спроможності до накопичення заощаджень.

Роблячи висновки, слід зазначити, що уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він здійснюватиме дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Необхідно приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, поліпшення податкової системи та загального фінансового стану суб'єктів господарювання та ін.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 1 грудня 2010 р. №1351-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №50-51. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.

2. Кравченко М. В. Проблеми управління показниками дефіциту державного бюджету України в умовах нестабільних темпів розвитку економіки. *Економіка*. 2016. №15. С. 95–98.
3. Оспіщева В. І. Фінанси: Курс для фінансистів: навч. посібн. Київ, 2008. 567 с.
4. Сова О. Ю. Проблема дефіцитності державного бюджету і шляхи її розв'язання. *Фінанси України*. 2004. №5. С.83–87.
5. Федосов В. М. Бюджетна система: підручник. Київ: ЦУЛ, 2017. 871 с.

Буртняк Ігор Миколайович
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Савіцький Владислав Русланович
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С. В.

ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ

На початку ХХІ ст. стало очевидним, що світова культура, як духовна основа людського життя, не менш ніж моральні та етичні цінності зазнає серйозної кризи. Економічний прагматизм і витіснення гуманітарного начала із суспільного життя перетворилися у повсякденну практику і стали невід'ємною складовою сучасного життя.

У нинішніх реаліях розвитку української держави у контексті подолання кризових явищ в її соціально-економічній сфері особливо важливим є вирішення завдань розвитку і відтворення людського капіталу, і саме соціальні орієнтири посідають тут чільне місце. У цьому аспекті галузь культури і мистецтва слід розглядати у якості ефективного інструменту розширеного відтворення людського потенціалу, який відповідає вимогам інноваційної економіки. Тому створення і надання суспільних благ у галузі культури і мистецтва нині є одним з ключових завдань практично для усіх держав світу.

Галузь культури і мистецтва поєднує в собі різні види діяльності та організації, які надають послуги населенню [1, с. 178] і вирізняються великою неоднорідністю за своїм комерційним потенціалом.

Необхідно відмітити, що сьогодні важливою проблемою є визначення складових галузі культури і мистецтва. В Україні перелік закладів культури і мистецтва чітко визначений в бюджетному законодавстві, а саме в бюджетній класифікації. Тимчасовою класифікацією видатків і кредитування з місцевих бюджетів [2], яка до цього часу застосовувалася в процесі фінансування бюджетної сфери на місцевому рівні, найбільш повно розкриваються складові галузі культури і мистецтва: творчі спілки;

театри; філармонії, музичні колективи і ансамблі та інші мистецькі заклади та заходи; видатки на заходи, передбачені державними і місцевими програмами розвитку культури і мистецтва; фінансова підтримка гастрольної діяльності; бібліотеки; музеї і виставки; палаци і будинки культури, клуби та інші заклади клубного типу; школи естетичного виховання дітей; кінематографія; інші культурно-освітні заклади та заходи. На наш погляд, запропонований перелік не можна вважати повним, адже культурна складова властива і деяким закладам освіти, книговидавництву, аудіо- і відеовиробництву.

Серед науковців [3] актуальною є думка, що підтримкою держави мають користуватися стратегічні заклади і складові культури: музично-драматичний і драматичний театр, оперний театр, симфонічна музика. Усі інші види мистецтв і культури повинні регламентуватися виключно через політику оподаткування і передання у власність окремих груп. Відтак множинність по-різному орієнтованих цінностей, створюваних у процесі функціонування сфери культури, визначає необхідність багатоканальності її фінансування. При цьому залежно від мети діяльності конкретного об'єкта культури необхідно визначати і канал фінансування, який найбільшою мірою здатний сприяти її досягненню.

Варто наголосити, що специфіка галузі культури і мистецтва полягає в тому, що ці заклади не лише проводять заходи щодо демонстрації, а й виконують функцію по створенню, збереженню, збиранню і вивченню культурної спадщини фондів, художніх творів, яка прямо не пов'язана з конкретним споживачем. Однак без її реалізації неможливо забезпечити доступ громадян до культурних цінностей та культурної спадщини.

Поряд з цим, специфіка діяльності установ культури обумовлена і низкою інших факторів, зокрема: значною часткою невизначеності (так званих «творчих ризиків»); високим ступенем залежності від людського фактора; комплексністю діяльності і складністю вимірювання кінцевих, виражених в конкретних значеннях, результатів, що впливає на фінансову діяльність таких установ. При цьому слід зазначити, що основні результати культурно-мистецької діяльності таких установ виражаються в основному у відкладеному соціальному ефекті і проявляються у збільшенні інтелектуального потенціалу, зміні ціннісних орієнтацій і поведінки людини.

Варто акцентувати, що в управлінні державними і комунальними закладами культури застосовується переважно пряме адміністрування. Однак переконані, що в сучасних умовах система фінансово-господарських та адміністративних механізмів, побудована на цих засадах, є малоефективною, оскільки:

1) вкрай недостатнє, «залишкове» бюджетне фінансування, побудоване за зрівняльним принципом, не є стимулом для розвитку культурно-мистецького життя;

2) майже 90% закладів культури України перебувають у власності територіальних громад, тобто не підпорядковані Міністерству культури. Зазначені показники, звісно, цілком відповідають демократичним принципам, але, з іншого боку, помітно утруднюють державне регулювання культурно-мистецького життя, що в умовах формування його нової національної та державно-політичної ідентичності є, як мінімум, дуже бажаним [1, с. 179].

Крім того, до критичного рівня погіршився матеріально-технічний стан мережі культурних та культурно-освітніх закладів, матеріальне забезпечення і соціальний статус працівників цієї галузі. Так, за статистичними даними, середня заробітна плата працівників бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури є значно нижчою середньої заробітної плати загалом по Україні [4].

У структурі сукупних витрат домогосподарств України витрати на відпочинок і культуру коливаються в межах 2% від загальної величини грошових витрат або близько 70 грн. у розрахунку на одне домогосподарство на місяць (табл. 1), що, на нашу думку, є вкрай незадовільним.

Таблиця 1

**Витрати домогосподарств України на відпочинок і культуру
у 2013-2017 роках [5]**

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
У середньому на одне домогосподарство, грн.	76,95	69,76	75,16	80,63	117,72
У % до споживчих витрат	2,5	2,1	1,8	1,5	1,8
У % до грошових витрат	2,2	1,9	1,7	1,4	1,7

Таким чином, наведені вище дані доводять, що завдання створення належних умов, які б забезпечили доступність культурно-мистецьких благ для населення залишається пріоритетним для органів державної влади і управління. Відтак на державному і місцевому рівнях необхідно докласти максимум зусиль для збереження та розвитку базового рівня культури – різноманітних мистецьких навчальних закладів, аматорських художніх колективів, поширення культурного туризму, залучення учнівської молоді до творчої діяльності, підтримку краєзнавчих програм, пропаганду та збереження культурної спадщини. Бюджетна підтримка була багато в

чому є невідповідною тим завданням, які стояли перед галуззю культури і мистецтва. Численні податкові та інші пільги, які схвалювали уряди впродовж останніх десятиріч, як правило, не торкалися роботи вітчизняних закладів культури. Тому необхідно, щоб культурно-мистецька сфера почала нарешті отримувати фінансування від держави відповідно тим масштабним завданням, які стоять перед нею.

На жаль, змушені констатувати, що, не дивлячись на періодичні намагання, за роки незалежності в Україні не вдалося створити цілісної та ефективної системи сприяння розвитку недержавного сектору в культурі - відсутні важелі непрямого державного фінансування (зокрема, податкові пільги та інші преференції), фрагментарним та суперечливим є законодавство в частині регулювання діяльності неприбуткових організацій, не відпрацьовані механізми підтримки культурно-мистецьких проектів (спонсорство, меценатство, конкурсне надання грантів). Таким чином, держава і дотепер не розробила комплексу дієвих механізмів стимулювання та регулювання розвитку недержавних закладів культури. Між тим, світовий досвід доводить, що саме така багатоукладна модель культурно-мистецького життя є найбільш ефективною [6, с. 48].

Відтак виокремлені вище ознаки кризової ситуації зумовлюють необхідність докорінної модернізації механізму фінансування установ культури і мистецтва. При цьому предметом фінансового регулювання у сфері культури і мистецтва, на нашу думку, мають стати:

- соціально-культурна значущість створюваних продуктів, міра їх участі у процесі збереження і розвитку вітчизняної культури в Україні;
- цільова спрямованість виділення бюджетних коштів, тобто визначення напрямів діяльності закладів культури і мистецтва, які потребують пріоритетної фінансової підтримки;
- формування оптимальної структури фінансових ресурсів закладів культури і мистецтва у контексті співвідношення власних і бюджетних коштів.

Література:

- 1) Кізіма Т. О., Крупка А. Я. Модернізація фінансового інструментарію розвитку культури і мистецтва в Україні. Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко та д.е.н., доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 178-189.
- 2) Тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів (з перехідною таблицею до функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету) / Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011р. №11. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16737462>.
- 3) Розпутенко І. В., Москаленко С. О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. Державне

управління: теорія та практика. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8.

- 4) Про соціально–економічне становище України (за даними Державної служби статистики України). URL: www.ukrstat.gov.ua.
- 5) Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013-2017 роках (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 6) Кізима Т. О. Фінансове забезпечення розвитку культурно-мистецьких індустрій в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія «Економіка». 2017. Вип. 6 (34). С. 47-51.

Вацик Ярослав Васильович
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Кізима Тетяна Олексіївна
д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ВЕКТОРИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БОРГОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

В сучасних вітчизняних реаліях значно активізувалися процеси, пов'язані зі стрімким поширенням у фінансовій поведінці українських домогосподарств її боргової складової.

Під борговою поведінкою домогосподарств прийнято вважати «діяльність членів домогосподарств, у процесі якої відбувається запозичення коштів насамперед на умовах поверненості та строковості, а також (якщо це обумовлено угодою) платності. Тобто, специфічною ознакою боргової поведінки є безпосередньо процес позичання коштів та подальше обслуговування утвореного боргу» [1, с. 41].

За твердженням фахівців компанії GfK Ukraine, яка проводила дослідження щодо планів українців здійснювати у майбутньому запозичення [2], майже половина опитаних респондентів планують позичити найближчим часом кошти з метою покриття щоденних витрат, для купівлі побутової техніки. Причому більшість із тих, хто має намір позичати, планують звернутися до банку (71%), а також скористатися безвідсотковою позикою фізичних осіб (28% від тих, хто планує взяти гроші в борг). Принагідно зазначимо, що лише 25% респондентів мають кредитну історію в бюро кредитних історій, причому третя частина з них зверталася за кредитним рейтингом. Половина опитаних не потребують будь-яких додаткових знань щодо особистих фінансів. Решта ж виявили зацікавленість такими темами, як: планування особистого бюджету, контроль щоденних витрат, вибір способів заощаджень та запозичень.

Серед джерел інформації, яким надали б перевагу, респонденти відзначали частіше консультантів фінансової установи (у тому числі банку), засоби масової інформації, незалежних експертів / консультантів, онлайн джерела інформації. При цьому відмітимо, що західний регіон є лідером у банківських запозиченнях (за винятком кредитних карт), в той час як Київ, Північ та Схід показують більш високий рівень позик за кредитними картками. Київ і Схід також характеризуються вищим попитом на послуги ломбардів, демонструючи при цьому більш низький рівень в порівнянні з загальною вибіркою банківських джерел позик. Центр є єдиним регіоном, де відносно частіше користуються послугами інших фінансових установ [2, с. 55].

Тобто, можемо стверджувати, що принаймні у недалекому майбутньому спостерігатимемо активізацію боргової поведінки українських домогосподарств, відтак є необхідність виокремити пріоритети у потенційній діяльності вітчизняних кредитних інституцій.

Насамперед зазначимо, що, зважаючи на фінансово-економічні і військово-політичні чинники, коли реальний та фінансовий сектори української економіки демонструють негативні тенденції свого розвитку, а рівень реальних доходів населення катастрофічно падає, переконані, що в сучасних кризових умовах серед українців зростатиме попит насамперед на послуги ломбардів. Адже, як свідчать дослідження [2], населення України сьогодні є надзвичайно закредитованим. До того ж, на фоні погіршення ситуації в економіці банки суттєво підвищили вимоги до позичальників, окрім того, спостерігаються їх масове банкрутство та вихід із ринку. Кредитні спілки в цілому згортають свою діяльність. Так, за два останніх роки обсяг наданих ними позик скоротився майже на чверть. Відповідно, для населення ломбарди залишаються майже єдиною можливістю отримати позику.

Безумовно, в умовах сучасної фінансової кризи в Україні суттєво зростає роль держави, органів місцевого самоврядування та окремих людей в раціоналізації боргової поведінки домогосподарств. Тому попереджувальні заходи у цій сфері, на нашу думку, слід здійснювати на трьох рівнях: державному, рівні банківської системи та особистісно-індивідуальному рівні. Разом з тим, необхідно акцентувати, що усі ці заходи будуть зреалізованими лише за умови забезпечення державою чіткого правового регламентування кредитного процесу та налагодження довірчих відносин із населенням, що сприятиме мінімізації моральних і матеріальних збитків домогосподарства або суб'єкта господарської діяльності. Заохочення до користування кредитними послугами банківських установ дають змогу передбачити й урахувати певні тенденції боргової поведінки населення у майбутньому, що, в свою чергу, дасть можливість здійснювати фінансово-кредитними установами та державою

активніший вплив на поширення й розвиток кредитних відносин серед українців.

Відтак з метою раціоналізації боргової поведінки українських домогосподарств вважаємо за необхідне на державному рівні:

– удосконалити систему законодавчого забезпечення та норми чинного законодавства у сфері кредитування населення, оскільки вони позбавлені системного характеру. Сьогодні правовідносини у сфері кредитування домогосподарств регулюються нормами Цивільного кодексу України, Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про іпотеку», «Про іпотечне кредитування», положеннями Національного банку України «Про кредитування» і «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків». Тому існує необхідність прийняти новий нормативний документ, який зможе охопити всі види кредитів, включаючи ті, які нині належним чином не розвинені: іпотечний, освітній, автокредити тощо;

– у сфері іпотечного кредитування варто урегулювати механізми функціонування вторинного іпотечного ринку. Необхідно покращити законодавчу базу шляхом прийняття законів «Про державну реєстрацію права власності та обтяжень на нерухоме майно», вдосконалення Закону України «Про іпотечні цінні папери», внесення змін щодо Земельного, Цивільного, Житлового та Господарського кодексів та інших нормативно-правових актів;

– створити ефективний механізм контролю за процесами кредитування та страхування кредитних ризиків домогосподарств;

– здійснювати (насамперед у вищих навчальних закладах) підготовку спеціалістів, які б викладали основи фінансової грамотності у школах, університетах, що підвищить довіру громадян до кредитних установ;

– створити умови для розвитку інституту незалежних фінансових консультантів, які б співпрацювали з громадянами, здійснювали роз'яснювальну роботу, контролювали сплату боргів домогосподарствами.

Для вдосконалення системи банківського кредитування фізичних осіб, на наш погляд, доцільно вжити таких заходів:

– банківські установи при кредитуванні повинні робити головний акцент на професійності бізнес-планування клієнта, якості менеджменту, а також бажано, щоб сам банк був зацікавлений прокредитувати вигідний проект і за допомогою своїх експертів довести бізнес-план позичальника до необхідного рівня;

– покращити інформаційне, методичне, кадрове забезпечення щодо структури кредитних операцій, удосконалити методики оцінки кредитоспроможності позичальників - фізичних осіб, зокрема,

скорингових моделей, які б давали змогу об'єктивно оцінювати надійність позичальника;

- знизити ризики в сегменті споживчого кредитування за рахунок повноцінного задіяння кредитних бюро;

- впровадити повноцінне страхування кредитів, оскільки така форма захисту від ризику в Україні лише набуває поширення;

- забезпечити відкритість установ, які надають кредитні послуги, щодо подання правдивої інформації про реальний стан їхньої фінансово-господарської діяльності;

- здійснювати інформування позичальників про реальну відсоткову ставку за кредитами;

- розширювати кредитний потенціал банків та стимулювати їх кредитну активність;

- звернути увагу на розвиток тих кредитних операцій, які посідають важливе місце у сфері кредитування домогосподарств, зокрема: кредитування громадян для отримання вищої освіти, споживче кредитування, кредитування за допомогою кредитних карток, іпотечне кредитування, автокредитування.

Що ж до особистісно–індивідуального рівня, то, на нашу думку, тут громадяни мають насамперед здійснювати такі дії:

- перевіряти інформацію про стан діяльності кредитної установи;

- вибирати ті кредитні продукти, що найбільшою мірою задовольняють потребу в кредиті і передбачають найменші витрати на їх повернення;

- користуватися послугами незалежних фінансових консультантів щодо вибору кредитної установи, доцільності залучення кредиту та можливостей якнайшвидшого погашення заборгованості за ним;

- здійснювати облік власних доходів і витрат, що дасть змогу простежувати рівень власного фінансового забезпечення;

- планувати особистий бюджет для того, щоб уникнути непередбачуваних та неефективних витрат;

- користуватися різними джерелами інформації (газети, книги, журнали на економічну тематику, висновки експертів, статті) для відстежування тенденцій на ринку кредитування населення тощо.

Таким чином, запропоновані заходи щодо вдосконалення чинної практики кредитування населення дадуть можливість банківським установам функціонувати з меншим кредитним ризиком, бути впевненими у своєчасному погашенні і поверненні позик, а домогосподарствам – уникати ймовірних ризиків при реалізації своєї боргової поведінки.

Література:

1. Кізима Т. О. Боргова поведінка домогосподарств: теоретико-методологічний аспект. Четверті наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наукових праць / За ред. О. П. Кириленко (27 лист. 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. С. 39-42.

2. Кулиба Л., Вірченко А. Закредитованість населення України у 2016-2017 роках: аналітичний звіт. URL: https://nabu.ua/images/tinymce/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20%281%29.pdf.

Вишневська Ірина Ігорівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В. М.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Оптимізація дохідної частини місцевих бюджетів та можливі резерви їх зростання є особливо актуальним питанням в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки. Існуюча система мобілізації доходів бюджетів різних рівнів в Україні характеризується надзвичайно низьким рівнем питомої ваги власних дохідних джерел місцевих бюджетів, що компенсується нарощенням обсягів різного роду міжбюджетних трансфертів. Фактична фінансова спроможність місцевих органів влади суттєво обмежується, що перешкоджає розвитку демократичних перетворень в державі. Зважаючи на вище зазначене, постає нагальна необхідність у дослідженні теоретико-концептуальних засад формування дохідної частини місцевих бюджетів, визначенні та обґрунтуванні сукупності практичних рекомендацій в частині їх зміцнення.

Однією із базових функцій органів місцевого самоврядування є забезпечення надання населенню необхідних суспільних благ і послуг, фінансове забезпечення яких здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Відтак, дане питання потрібно вирішувати шляхом надання місцевим органам влади стабільних закріплених доходів, забезпечення отримання ними власних доходів та узгодження системи надання міжбюджетних трансфертів. Відмітимо, що лише комплексне вирішення даних проблем дозволить органам місцевої влади і місцевого самоврядування розширити можливість залучати та наповнювати місцеві бюджети необхідним обсягом фінансових ресурсів [11, с. 244].

Насамперед, для з'ясування сутності та особливостей формування власних і закріплених доходів місцевих бюджетів, необхідно розглянути економічний зміст поняття «доходи бюджету» загалом.

Доходи бюджету представляють собою частину централізованих коштів держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для виконання їх функцій на загальнодержавному, та місцевому рівнях. Доходи бюджету відображають сукупність розподільчих відносин, які виникають при розподілі вартості валового внутрішнього продукту та

формування на цій основі грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні органів державної влади, управління та місцевого самоврядування.

У Бюджетному кодексі України подано визначення доходів бюджету як «податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)» [3]. На нашу думку, у даному визначенні лише перераховуються складові доходів бюджету, а економічний зміст самого поняття не розкрито.

У наукових джерелах вітчизняних вчених-економістів доходи бюджету розглядаються як певна частина централізованих ресурсів держави та органів місцевого самоврядування; як фонди грошових коштів, або через сукупність економічних відносин між окремими суб'єктами.

Так, А. М. Бабич та Л. П. Павлова визначають доходи бюджету як окрему частину національного доходу, яка централізується у бюджетах різних рівнів за рахунок податкових та неподаткових надходжень, доходів від використання майна, яке знаходиться у державній і муніципальній власності [2, с. 44].

Для прикладу, у підручнику «Бюджетна система» за редакцією С. І. Юрія та Й. М. Бескида доходи бюджету розглядають як частину централізованих ресурсів держави, необхідних для виконання нею відповідних поставлених функцій [13, с. 154]. У даному визначенні авторами акцентується увага на матеріальному змісті цього поняття, зокрема звертається увага як саме формуються доходи бюджету і для чого, тобто на функціональному призначенні. Подане визначення доходів бюджету є спільним для різних видів бюджету, а тому не враховує специфічних особливостей формування і використання доходів місцевих бюджетів.

Аналогічними до поданого визначення сутності доходів бюджету є позиція Л. Дробозіної [4, с. 67], Ю. Константиної та Л. Окуневої [8, с. 25]. Водночас, цими авторами доповнено визначення доходів саме місцевих бюджетів джерелами їх формування, а саме вказано, що вони формуються за рахунок: місцевих податків і зборів, неподаткових доходів, надходжень із бюджетів вищих рівнів.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів [10].

На відміну від поданих вище позицій стосовно сутності і економічного змісту доходів бюджету Г. Б. Поляк, М. В. Романовський, О. В. Врублевський та Б. М. Сабанті пропонують розглядати їх з позиції

сукупності економічних відносин, які виникають між державою і юридичними та фізичними особами. Зазначені автори акцентують свою увагу на безповоротності даних надходжень, які поступають у розпорядження певних уповноважених органів державної влади у відповідності до діючого бюджетного, податкового законодавства [12, с. 112].

О. Р. Романенко розглядає доходи місцевих бюджетів як економічну категорію, через призму економічних відносин, які виникають у держави з суб'єктами розподілу і перерозподілі ВВП (юридичними і фізичними особами) в процесі формування і використання бюджетного фонду та виділяє форми прояву даної категорії [11, с. 76]. Однак, таке обґрунтування сутності доходів місцевих бюджетів не повністю розкриває суті поняття, адже доходи державного і місцевих бюджетів суттєво відрізняються за джерелами формування надходжень та напрямками їх використання.

Ю. В. Пасічник [9, с. 67] тлумачить поняття «доходи місцевих бюджетів» ототожнюючи їх з фінансовими ресурсами регіонального рівня. Такої ж думки дотримуються Л. О. Дроб'язко та О. В. Люта, зазначаючи, що доходи місцевих бюджетів – це фінансові ресурси органів місцевої влади, що використовуються для забезпечення розвитку певного регіону та які повинні відповідати обсягам повноважень, встановленим законодавством [5, с. 227].

На нашу думку, такий підхід не є достатньо обґрунтованим, адже фінансові ресурси регіонального рівня окрім доходів бюджетів, включають доходи державних та місцевих цільових фондів, доходи комунального сектора економіки та муніципальний кредит.

І. В. Алексєєв, Н. Б. Ярошевич [1, с. 98] зазначають, що доходи місцевих бюджетів, це ресурси, що формуються за рахунок місцевих податків і зборів та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків і зборів і інших загальнообов'язкових платежів. М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта [7, с. 114] відносять до доходів місцевих бюджетів власні, закріплені, регулюючі доходи та трансферти.

І. О. Кулик вказує на те, що доходами бюджету є кошти, які надходять у постійне користування на безповоротній основі та які забезпечують стабільність бюджету і фінансування його видатків [6].

Враховуючи вище зазначене, необхідно відмітити, що серед вчених-економістів домінує дві концепції стосовно розуміння економічного змісту поняття «доходів місцевих бюджетів». В основі першої концепції та поглядів її представників лежить сукупність централізованих грошових коштів держави, які мобілізуються у відповідних фондах фінансових ресурсів для виконання державою та органами місцевого самоврядування своїх функцій.

Інша група авторів в основу визначення доходів місцевих бюджетів вкладають сукупність економічних відносин розподільчого і перерозподільчого характеру, які виникають між державою з однієї сторони та юридичними і фізичними особами – з іншої з метою формування централізованих фондів грошових коштів для виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій щодо задоволення суспільних потреб громадян.

Необхідно відмітити, що термін «доходи місцевих бюджетів» використовується при визначенні різних за своєю економічною природою об'єктів і явищ. З однієї сторони, дане поняття характеризує сукупність фінансових відносин, пов'язаних з формуванням фондів фінансових ресурсів місцевих органів влади та управління, а з іншої сторони – вони є матеріальним виразом частини бюджетних відносин у формі податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів. Окрім того, зміст доходів місцевих бюджетів доречно розглядати в частині їх суспільного призначення як необхідність об'єднання загальнодержавних інтересів та інтересів мешканців територіальних громад у процесі формування дохідної частини місцевих бюджетів.

На нашу думку, позиції авторів стосовно визначення доходів місцевих бюджетів однієї і іншої концепції мають право на існування. Адже, поняття «доходи місцевих бюджетів» є досить різноманітне і його можна розглядати лише у динаміці і аж ніяк у статиці, що обумовлено постійним мінливим середовищем соціально-економічного розвитку країни та глобалізацією світової економіки.

Водночас, вважаємо, що вище подані визначення потрібно уточнити, а саме, конкретизувати призначення доходних джерел місцевих бюджетів в контексті зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, що передбачає збільшення обсягів доходів місцевих бюджетів для забезпечення фінансування власних повноважень органів місцевої влади.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів доцільно розглядати як частину фінансових ресурсів держави, які є власними і закріпленими видами надходжень, що акумулюються у фондах грошових коштів органів місцевої влади і управління за рахунок податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та цільових фондів, а також коштів, виділених з бюджетів інших рівнів з метою забезпечення виконання власних і делегованих повноважень органів місцевої влади і управління.

Література:

1. Алексєєв І. В., Ярошевич Н. Б., Чушак-Голобородько А. М. Бюджетна система: Навчальний посібник. Х.: Хай-Тек Прес, 2007. 376 с.

2. Бабич А. М. Государственные и муниципальные финансы: Учебник. М.: ЮНИТИ, 2002. 687 с.
3. Бюджетний кодекс України від 1 грудня 2010 р. №1351-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №50-51. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
4. Дробозіна Л. А. Формування доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової системи. *Фінанси України*. 2007. №10. С. 13-22.
5. Дроб'язко Л. О., Люта В. О. Актуальні питання формування доходів місцевих бюджетів. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки*. 2013. №4. С. 225-235.
6. Кулик І. О. Шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/> 22.04.2013.
7. Місцеві фінанси: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. Київ: КНЕУ, 2002. 184 с.
8. Нікітіна Л. О. Правові засади формування місцевих бюджетів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» Ірпінь, 2004. 19 с.
9. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Знання - Прес, 2008. 670 с.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show-19.04.2013>.
11. Роменська К. М. Зарубіжний досвід бюджетного регулювання. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії (Економічні науки)*. 2010. №2. С. 132–140.
12. Финансы / под. ред. М. Ф. Романовского, О. В. Врублевской, Б. М. Сабанти. Москва: Юрайт-Издат, 2004. 503 с.
13. Юрій С. І. Концептуальні засади сутності бюджету. *Фінанси України*. 2001. №10. С. 3–10.

Віятик Уляна Василівна

ст. гр. Ф-21, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Квасниця О. В.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Розбудова сучасної системи місцевого самоврядування, зокрема, шляхом консолідації територіальних громад, на принципах децентралізації повноважень, субсидіарності, деконцентрації ресурсів, гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів

відбувається динамічно і протягом останніх років зроблено суттєві кроки щодо удосконалення законодавчо-нормативного забезпечення створення та розвитку ОТГ. Однак існує низка невирішених проблем, як стратегічного, так і оперативного характеру, що формують ризики для успішної подальшої реалізації реформи. Зокрема, відзначимо наступні проблемні питання [1, с. 34]:

1. Не завершено розробку перспективних планів формування територій громад регіонів, до них «постфактум» постійно вносяться зміни щодо тих ОТГ, які пройшли процедуру об'єднання, хочуть провести перші місцеві вибори та отримати додаткові фінансові ресурси і управлінські повноваження.

Незважаючи на позитивний результат моніторингу формування і виконання бюджету значної частини ОТГ, створення окремих відбувається без урахування вимог Методики щодо їх формування. Деякі ОТГ утворюються з метою отримання додаткових повноважень і ресурсів, проте за своїм потенціалом об'єктивно не зможуть забезпечити своїм мешканцям надання належної якості послуг, активізувати економічні процеси, оскільки не мають відповідної інфраструктури та ресурсів, та в майбутньому забезпечити сталий розвиток громад. Подальше поширення такої практики несе загрозу нівелювання сутності реформи, оскільки замість спроможних територіальних громад утворюються малочисельні, з нерозвинутою інфраструктурою, недостатніми кадровими ресурсами.

2. Потребує опрацювання питання стабільного забезпечення державної фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад, зокрема: інформаційно-просвітницької, організаційної, методичної, фінансової.

3. Процес створення об'єднаних територіальних громад переважно не має підтримки, а подекуди стикається зі спротивом з боку районних адміністрацій, місцевих рад та місцевих еліт. Про наявність цієї проблеми постійно заявляють представники вже створених ОТГ та експерти, а віднедавна – і представники центральних органів виконавчої влади. Місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування протидіють створенню ОТГ через побоювання втратити робочі місця або повноваження. Водночас місцеві еліти не хочуть втрачати свого впливу на сільські та районні ради, адже створення ОТГ супроводжується переформатуванням органів влади та зміною акцентів в управлінні на користь громади.

4. Не врегульоване питання оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом та, зокрема, розподілу функцій та повноважень між місцевими радами ОТГ та районними адміністраціями й районними радами районів, на території яких створені ОТГ.

5. Потребує опрацювання питання запровадження механізмів контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню адміністративних та соціальних послуг.

Для вирішення проблемних питань та забезпечення успішної реалізації процесу подальшого формування об'єднаних територіальних громад необхідно:

1) доопрацювати і внести зміни до перспективних планів формування територій громад для кожного регіону на основі положень Методики формування спроможних територіальних громад; встановити терміни доопрацювання перспективних планів та відповідальність обласних державних адміністрацій;

2) законодавчо врегулювати питання виконання районними радами визначених законом повноважень та унормувати питання оптимізації структури й чисельності працівників районних державних адміністрацій в районах, територія яких повністю або частково охоплена створеними ОТГ;

3) опрацювати питання удосконалення механізму державної фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад та забезпечення стабільних джерел такої підтримки.

Для посилення ресурсної підтримки створення і розвитку об'єднаних територіальних громад необхідно:

1) обласним державним адміністраціям активізувати роботу із надання методичної та консультативної допомоги органам місцевого самоврядування з питань добровільного об'єднання територіальних громад, та забезпечити координацію роботи з підготовки проектних пропозицій для отримання коштів на реалізацію інфраструктурних проектів за рахунок державних субвенцій;

2) налагодити ефективну роботу регіональних центрів сприяння розвитку місцевого самоврядування в організаційній підтримці процесу добровільного об'єднання територіальних громад та їхнього подальшого розвитку;

3) прийняти нормативні акти, які б регламентували діяльність об'єднаних територіальних громад у галузях соціально-культурної сфери, особливо у медицині. Передбачити медичну субвенцію об'єднаним територіальним громадам на надання вторинного рівня медичної допомоги, оскільки є суперечки між районними бюджетами та бюджетами об'єднаних територіальних громад, окремі з яких не хочуть передавати медичну субвенцію на рівень районного бюджету для надання вторинного рівня медичної допомоги або передають міжбюджетний трансферт в розмірі, меншому від потреби. При цьому в їхній мережі відсутні медичні заклади, які можуть забезпечити даний рівень допомоги [2, с.298];

4) надати допомогу об'єднаним територіальним громадам з підготовки стратегічних та програмних документів щодо соціально-економічного розвитку громад, в т.ч. із залученням коштів міжнародної фінансової та технічної допомоги. У цьому контексті доречно започаткувати систему грантів державних і недержавних структур на проекти розбудови базової мережі об'єктів комунального господарства і соціально-культурного призначення [3, с.178].

З метою зміцнення кадрового забезпечення проведення реформи та подальшого функціонування органів місцевого самоврядування потрібно законодавчо врегулювати питання посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування за прийняття та реалізацію управлінських рішень щодо місцевого розвитку та відповідності цих рішень законодавству України. Запровадити механізми залучення громадськості до вироблення органами місцевого самоврядування важливих управлінських рішень, зокрема з питань визначення стратегії розвитку територіальної громади, затвердження статутів територіальних громад, проектів містобудівної документації тощо.

На шляху добровільного об'єднання та набуття повної фінансової незалежності з метою подальшого існування та підтримки життєдіяльності членів територіальних громад, які об'єдналися, окрім значного фінансового потенціалу, мають отримати на законодавчому рівні [4, с.132]:

- перелік об'єктів з метою чіткого встановлення напрямів витрачання державних субвенцій, наданих ОТГ для формування відповідної інфраструктури;

- методику розробки плану соціально-економічного розвитку ОТГ ще до їх офіційної реєстрації із зазначенням відповідальних осіб задля отримання державних субвенцій;

- детальний Перспективний план формування громад, котрий враховував би побажання громад, які хочуть об'єднатися, оскільки, якщо межі ОТГ повністю не відповідають межах, визначеним Перспективним планом, то це означає позбавлення громади можливості отримання державної цільової субвенції на формування спільної інфраструктури;

- критерії щодо визначення розміру субвенцій, адже встановлення їх Кабінетом Міністрів України залежно від обсягів державного бюджету, який щорічно змінюється, економічної ситуації на макрорівні та кількості громад, що об'єднались, ставить ОТГ у нерівні умови;

- скасування у Методиці формування спроможних територіальних громад вимоги щодо чітких умов для визначення потенційних адміністративних центрів та меж майбутніх спроможних територіальних громад, адже втрачається основний лейтмотив об'єднання –

добровільність процесу та врахування думки мешканців відповідних громад.

Закріплення на законодавчому рівні вищезазначених змін та конкретизація положень чинного нормативно-правового забезпечення щодо об'єднання територіальних громад, створять подальше підґрунтя для формування спроможних, самодостатніх та фінансово незалежних й економічно потужних ОТГ з метою підвищення добробуту їх мешканців.

Література:

1. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа №1. Київ: ЦОП «Глобус», 2016. 36 с.
2. Рошило В. І. Формування бюджетів об'єднаних територіальних громад: проблеми та перспективи. *Економічний форум*. 2016. №2. С. 295-299.
3. Богущ Л. Г. Соціальна інфраструктура об'єднаних громад України: підходи до розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №9 (183). С. 172-183.
4. Надал С., Спасів Н. Теоретична концептуалізація формування та сучасний прагматизм фінансування об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2017. №3 (52). С. 121-135.

Ворона Денис Володимирович

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Русін В. М.

ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів важлива роль відводиться цільовому та ефективному використанню цих коштів. Контрольними повноваженням за використанням бюджетних коштів наділено низку органів державної влади, серед яких Державна казначейська служба України.

Фінансовий контроль постійно здійснюється Казначейством України, яке як зберігач державних коштів зобов'язане забезпечити ефективне й раціональне їх використання відповідно до програми Уряду [1]. Найбільшою мірою контрольні повноваження органів казначейства реалізуються в процесі використання публічних коштів [2].

Перелік повноважень щодо здійснення Державною казначейською службою України контролю за використанням бюджетних коштів визначено у Бюджетному кодексі України [3] та у Положенні про Державну казначейську службу України [4]. Згідно цих нормативних актів органи Казначейства здійснюють контроль при реєстрації взятих

бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями.

При порушенні вимог щодо взяття та реєстрації бюджетних зобов'язань органи казначейства не тільки реєструють їх, а застосовують заходи впливу за порушення бюджетного законодавства [5].

В межах реалізації органами Державної казначейської служби України контрольних повноважень, передбачених статтею 112 Бюджетного кодексу України, у 2018 р. попереджено 17395 випадків порушення бюджетного законодавства, допущених розпорядниками та одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів на загальну суму 13606,1 млн. грн. (табл. 1). [6].

Таблиця 1

Структура наданих органами ДКСУ розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства за 2018 р.

Порушення бюджетного законодавства	Державний бюджет		Місцеві бюджети		Разом	
	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.
У процесі взяття або реєстрації зобов'язань, фінансових зобов'язань	2854	5092,8	13252	8015,5	16106	13108,3
При прийнятті до виконання платіжних доручень	193	182,9	1096	314,9	1289	497,8
Разом	3047	5275,7	14348	8330,4	17395	13606,1

Примітка. Складено за даними [6]

За оперативними даними органів Державної казначейської служби України у цьому ж році розпорядниками та одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів було усунуто 16982 порушення бюджетного законодавства на загальну суму 13077,6 млн. грн.

Крім цього, в процесі подання кошторисів та інших документів, що застосовуються при виконанні бюджету, у разі недотримання порядків відкриття (закриття) рахунків, подання фінансової і бюджетної звітностей та інших випадках порушення бюджетного законодавства по державному та місцевих бюджетам надано 9610 попереджень на суму 19073,8 млн. грн. Впродовж року було усунуто 8729 порушень на суму 6108,0 млн. грн. [6].

Як бачимо, більшість виявлених органами Державної казначейської служби України порушень бюджетного законодавства розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів впродовж року було усунуто.

Заходи щодо виявлення порушень бюджетного законодавства органами Державної казначейської служби України є більш ефективнішими та доцільнішими, аніж ті заходи, що здійснюються після здійснення операцій спеціалізованими органами державного фінансового контролю, оскільки такі заходи не допускають нецільового використання бюджетних коштів [7]. Це підтверджує доцільність на необхідність здійснення контролю за використанням бюджетних коштів органами Державної казначейської служби України.

Література:

1. Стоян В. І., Русін В. М. Казначейська система виконання бюджету: навч. посібн. Тернопіль: Астон, 2015. 372 с.
2. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні: навч. посібн. / Колектив авторів; за ред. В. М. Русіна та Б. С. Шулюк. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 214 с.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 22.03.2019).
4. Положення про Державну казначейську службу України: Постанова кабінету міністрів України від 15 квітня 2015 р. №215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п> (дата звернення: 22.03.2019).
5. Русін В. Переваги та недоліки казначейського обслуговування місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2013. Вип.4. С. 105–115.
6. Інформація щодо наданих органами ДКСУ розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/news/informaciya-shchodo-nadanih-organami-dksu-rozporядnikam-oderzhuvacham-byudzhethnih-koshtiv-poperedzhen-pro-nenalezhne-vikonannya-byudzhethnogo-zakonodavstva> (дата звернення: 28.03.2019).
7. Дрозд Л. М. Русін В. М. Особливості зупинення органами ДКСУ операцій з бюджетними коштами. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики*: збірн. наук. праць. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С.44-48. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33557/1/71.PDF> (дата звернення: 28.03.2019).

Воронюк Софія Іванівна
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І. Й.

ПОЛІТИКА БЮДЖЕТНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІТ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вирішення проблем посткризового відновлення економіки України та стимулювання економічного зростання вимагає пошуку оптимальних механізмів державного впливу на економічні процеси. Одним із ключових механізмів стимулювання економічного зростання є бюджетна політика, що дозволяє спрямувати кошти державного бюджету в ті галузі національної економіки, які є фундаментальними з точки зору економічного зростання. Відтак розвиток політики бюджетного стимулювання економічного зростання є актуальним для України з позицій забезпечення швидких темпів подолання наслідків кризових явищ та забезпечення високого рівня життя і добробуту населення.

Для формування ефективної політики бюджетного стимулювання економічного зростання доцільним є врахування світового досвіду бюджетної політики як в антикризовому аспекті, так і в аспекті стимулювання економічного зростання.

Аналізуючи бюджетну політику країн світу в умовах фінансово-економічної кризи 2008-2009 років та її посткризові напрямки можна зробити висновок, про те, що в таких країнах як Німеччина, Франція, Великобританія, Туреччина, Китай, бюджетна політика поділяється на два види: бюджетна політика економічної стабілізації; бюджетна політика стимулювання економічного зростання. При цьому, бюджетна політика стимулювання економічного зростання є неможливою без бюджетної політики економічної стабілізації, адже економічна стабільність є підґрунтям для економічного зростання [1].

Одним із прикладів для України в сфері побудови бюджетної політики економічного зростання може бути Німеччина, яка розробила і застосувала потужний механізм економічної стабілізації і стимулювання економічного зростання за рахунок важелів державного бюджету. Так, в період фінансово-економічної кризи Уряд Німеччини застосував три пакети стабілізаційних заходів:

– листопад 2008 року – прийняття першого стабілізаційного пакета, який передбачав надання державного замовлення німецьким підприємствам в обсязі 20 млрд. євро і додатково коштів на аналогічну суму для видачі кредитів підприємствам малого та середнього бізнесу;

– січень 2009 року – реалізація другого стабілізаційного пакету на загальну суму 50 млрд. євро. Уряд Німеччини використав для здійснення бюджетних інвестицій на пайовій основі за рахунок коштів федерального бюджету і бюджетів земель (3,3 млрд. Євро) на фінансування інфраструктурних проектів федерального і субфедерального значення;

– вересень 2009 року – введення третього стабілізаційного пакету. В рамках реалізації Закону про сприяння економічному зростанню був розроблений і реалізований ряд заходів, спрямованих на зниження оподаткування юридичних і фізичних осіб. Зокрема, на 16% збільшився неоподатковуваний прибутковим податком мінімум, ставки податку на спадщину щодо окремих категорій родичів, зменшилася з 19 до 7% ставка ПДВ на окремі види бізнесу [2].

Стабілізаційна бюджетна політика Німеччини стала підґрунтям для бюджетної політики економічного зростання, оскільки крім бюджетного замовлення вона передбачала непряму участь у стимулюванні економічного зростання шляхом виділення коштів для кредитування малого і середнього бізнесу, яке відбувалося через німецькі банки. Кредити та інвестиції мають довгостроковий характер, а отже поряд з досягненням цілей щодо економічної стабілізації стали стимулами економічного зростання. Доцільно також відмітити прийняття спеціального закону про сприяння економічному зростанню, в рамках реалізації якого використовувалися бюджетно-податкові стимули, що в сукупності дозволило подолати рецесію та перейти до економічного зростання Німеччини.

Структурованими заходами бюджетної політики стимулювання економічного зростання є заходи Уряду Великобританії, які можна розділити на дві групи:

– стимулювання економіки за рахунок збільшення державних видатків. Серед таких заходів доцільно відмітити надання коштів державного бюджету для оздоровлення банківських установ, а також надання державних гарантій за кредитами. Так, під час світової фінансово-економічної кризи Уряд Великобританії надав держані гарантії під кредити Європейського інвестиційного банку для виробників автомобілів на суму 1,3 млрд. фунтів та гарантії на суму 1 млрд. фунтів на умовах створення та впровадження у виробництво автомобілебудівними компаніями нових екологічно ефективних автомобілів. Окрім цього було використано програми для підвищення енергоефективності урядових будівель на суму 365 млн. фунтів стерлінгів та програму підвищення енергоефективності для домівок на суму 6,9 млрд. фунтів стерлінгів. Не менш важливим заходом політики бюджетного стимулювання економіки Великобританії є розробка і реалізація програм модернізації залізниць на суму 15 млрд. фунтів стерлінгів. Серед інших заходів щодо бюджетного

стимулювання економічного зростання Великобританії необхідно відмітити розширення програм фінансування доступного житла, а також фінансування експорту через спеціальний Департамент кредитних гарантій для експорту;

– податкове стимулювання розвитку економіки. В рамках цієї групи заходів у Великобританії було знижено з 28% до 30% ставку податку на прибуток, а також базової ставки корпоративного податку. У Великобританії використовується також податкова знижка на амортизацію будівель та устаткування, яка дає можливість деяким малим підприємствам вираховувати з бази оподаткування до 40%. Для стимулювання економічної активності малих підприємств у Великобританії застосовується спрощена система обліку та звітності відповідно до якої підприємства з річним доходом до 15 тис. фунтів стерлінгів заповнюють просту податкову декларацію без детальних даних про свою діяльність або активи чи зобов'язання. Не менш важливим для стимулювання економічного зростання Великобританії є збільшення бюджетних видатків для розвитку науково-дослідних і конструкторських робіт шляхом запровадження підвищеної норми списання витрат на науково-дослідні і конструкторські роботи із бази оподаткування у розмірі 150% для підприємств малого і середнього бізнесу [3].

Великобританія використовує масштабні інструменти бюджетної політики стимулювання економічного зростання, які з одного боку збільшують державні видатки, дефіцит бюджету, зменшують податкові надходження від оподаткування прибутку підприємств, однак з іншого боку – через збільшення виробництва, розширення підприємництва та збільшення рівня зайнятості бюджетні видатки компенсуються надходженням від оподаткування доходів фізичних осіб та від розширення самої бази оподаткування.

Важливим для України в контексті розвитку бюджетної політики стимулювання економічного зростання може бути досвід Туреччини, яка через використання бюджетних стимулів за короткий проміжок часу (2007-2017 рр.) зуміла збільшити виробництво сталі на 42%, зайняти 6 місце в Європі за обсягом виробництва машин і обладнання, за рівнем виробництва агропродукції зайняти шосте місце в світі і перше в Європі. Окрім цього Туреччина досягла високої частки обробної промисловості у структурі валового національного продукту на рівні 81%, тоді як в Україні – 27%.

Серед основних аспектів бюджетної політики економічного зростання Туреччини доцільно виокремити наступні: підтримка в створенні нових експортних виробництв, модернізації діючих виробництв і наукових досліджень. Держава надає допомогу в залученні капіталу та інвестицій; підтримка в залученні висококваліфікованих кадрів. Дає можливість

малого і середнього бізнесу із категорії зовнішньоторговельних компаній наймати співробітників з вищою освітою і досвідом ведення міжнародної зовнішньоторговельної діяльності, заробітна плата яким сплачується Мінекономіки Туреччини; державна підтримка експорту сільськогосподарської продукції. Держава відшкодовує частину витрат за використання засобів зв'язку, електрики і природного газу, а також частково звільняє компанії від сплати податків; підтримка у зміцненні позитивного іміджу турецьких брендів за кордоном. Стимулюючи появу на міжнародному ринку якісних турецьких товарів, держава відшкодовує від 60 до 90% витрат фірм-експортерів, пов'язаних з проведенням презентацій і рекламних кампаній їхньої продукції за кордоном. Максимальна сума відшкодування – 250 тис. дол. на рік [3].

Таким чином, в Україні доцільно розвивати бюджетне фінансування малого і середнього бізнесу чи конкретних галузей економіки шляхом реалізації спеціальних державних програм розвитку, впроваджувати бюджетні гарантії за банківськими кредитами та виділяти бюджетні кошти для кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу, використовувати податкові знижки з метою розвитку національного виробника.

Література:

1. Круп'як І. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави. Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія / за ред. д-ра економ. наук, проф. О. П. Кириленко, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017, 410 с.
2. Шмиголь Н. С. Бюджетная политика в условиях экономической рецессии: уроки зарубежного опыта. *Економіка. Налоги. Право*. 2016. С. 63-71.
3. Кміть В. М., Жук Ю. І., Чеботарь О. А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3. С. 265-269.

Гаврилишин Олег Андрійович
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник - к.е.н., доцент Квасниця О. В.

ОСОБЛИВОСТІ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В умовах структурних змін, які відбуваються в економіці України, одним із пріоритетних постає питання раціонального функціонування такої системи виконання місцевих бюджетів, яка забезпечила б обґрунтоване та доцільне використання фінансових ресурсів країни. З

місцевих бюджетів здійснюються видатки на утримання органів місцевого самоврядування, загальноосвітніх, медичних та культурних закладів, що перебувають у віданні відповідних рад. Складна структура місцевих бюджетів, необхідність раціонального і ощадливого витрачання бюджетних коштів, а також потреба встановлення раціонального взаємозв'язку між Державним та місцевими бюджетами і зумовила необхідність запровадження казначейського обслуговування місцевих бюджетів. Ефективна робота органів Державного казначейства в напрямку обслуговування місцевих бюджетів за доходами і видатками має забезпечити прозорість у розподілі бюджетних ресурсів, а також удосконалити систему контролю за бюджетними процесами, належним виконанням нормативно-правових актів у всіх сферах бюджетної системи через систему функціонування Єдиного казначейського рахунку.

Основним завданням органів Державної казначейської служби України (ДКСУ) в процесі обслуговування місцевих бюджетів є сприяння виконанню бюджетної політики місцевого самоврядування та здійсненню ефективного управління коштами місцевих бюджетів. Це завдання має бути реалізоване через створення оптимальної системи оперативного управління місцевими фінансами і забезпечення своєчасних розрахунків за зобов'язаннями місцевих органів влади та розв'язання проблеми короткострокової незбалансованості місцевих бюджетів. Власне функція процесу управління грошовими потоками має забезпечувати оптимізацію здійснення видатків у межах асигнувань, передбачених місцевими бюджетами. Разом з тим здійснення фінансових операцій за видатками місцевих бюджетів органами Держказначейства має такі особливості:

1) усі кошти місцевих бюджетів накопичуються на рахунках, що відкриваються у територіальних відділеннях казначейства на ім'я розпорядників коштів місцевих бюджетів;

2) оплата видатків органами казначейства здійснюється після одержання від розпорядників коштів розрахункових документів;

3) органи Держказначейства здійснюють контроль за відповідністю касових видатків розпорядників коштів напрямам та обсягу встановлених бюджетних призначень, виділенням асигнуванням та прийнятим зобов'язанням;

4) платіж здійснюється на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги бюджетним установам. Таким чином, роль ДКСУ полягає не у виконанні окремих видаткових повноважень, а у комплексному обслуговуванні всіх учасників бюджетного процесу, забезпечуючи найбільш ефективне використання бюджетних коштів за цільовим призначенням.

Отже, ДКСУ здійснює процедури виконання місцевих бюджетів, ведення бухгалтерського обліку всіх операцій та складання звітності про

виконання місцевих бюджетів. Фінансові органи здійснюють планування бюджетів, загальне управління та аналіз у процесі виконання місцевих бюджетів [1].

Казначейське виконання місцевих бюджетів дає позитивний ефект, тому що така форма роботи забезпечує ощадливе, обов'язково цільове використання коштів місцевих бюджетів.

Касове виконання органами Державної казначейської служби бюджетів дає можливість щодня на рівні районів і області одержувати інформацію про суми доходів, що надійшли до кожного району, а також за кодами бюджетної класифікації, тобто за джерелами надходжень.

Казначейська система обслуговування місцевих бюджетів стала важливим кроком у напрямку:

- створення єдиного механізму для впровадження засад реформування міжбюджетних відносин;

- формалізації єдиних процедур управління видатками на всіх стадіях виконання бюджету;

- посилення поточного контролю за дотриманням фінансової дисципліни та попередження нецільового використання коштів на стадії прийняття зобов'язань та здійсненні платежу;

- запровадження єдиного механізму управління коштами державного та місцевих бюджетів [2].

Разом з тим казначейська система виконання місцевих бюджетів не позбавляє місцеві органи влади прав, гарантованих їм Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», а створює належні умови для ефективного виконання покладених на них повноважень. Це відбувається завдяки посиленню контролю за витрачанням коштів місцевих бюджетів, отриманню від органів Державної казначейської служби повної та оперативної інформації про фінансові операції з коштами місцевих бюджетів і поліпшення управління бюджетними зобов'язаннями. При цьому органи місцевого самоврядування мають право приймати рішення у процесі виконання місцевих бюджетів, а органи казначейської служби мають повноваження щодо забезпечення та контролю за реалізацією цих рішень з боку розпорядників бюджетних коштів місцевих бюджетів.

Однак казначейське обслуговування місцевих бюджетів має ряд проблемних питань, які спонукають органи ДКСУ до необхідності удосконалення та оптимізації процедур казначейського обслуговування місцевих бюджетів.

Водночас серед важливих проблемних питань, які виникають під час казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками, слід відмітити наступні:

1. Територіальна віддаленість сільських та селищних пунктів, що потребує оптимізації документообігу та скорочення обсягів робіт, які здійснюються в ручному режимі, тощо.

2. Проблеми, пов'язані з необхідністю вдосконалення нормативно-правового забезпечення виконання місцевих бюджетів.

3. Неоптимальний перерозподіл бюджетних коштів між розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів місцевих бюджетів, коли у однієї установи залишаються невикористані кошти, і вона їх повертає до бюджету, а у другій утворюється кредиторська заборгованість, що свідчить про незадовільне виконання головних розпорядників бюджетних коштів, покладених на них бюджетним кодексом функцій.

4. Низка проблем, які виникають під час реєстрації зобов'язань, та проблеми, які виникають у прийнятті до виконання платіжних доручень від одержувачів та розпорядників бюджетних коштів з виконання місцевих бюджетів.

5. Великою проблемою є те, що у розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та у органів Державної казначейської служби на сьогодні відсутня єдина методика відображення в бухгалтерському обліку операцій, які здійснюються у державному секторі, що не дозволяє отримувати повну, достовірну та прозору інформацію про фінансовий стан держави, а Державній казначейській служби у повній мірі виконувати його повноваження.

Важливе значення для забезпечення вдосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками належить пошуку більш ефективних шляхів управління бюджетними коштами.

Основною передумовою підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів є удосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів як за доходами, так і за видатками та базуватися на пошуку нових форм та методів досягнення позитивних результатів роботи у майбутньому. Удосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів сприятиме найбільш ефективному використанню бюджетних коштів та обов'язково їхньому цільовому використанню.

Література:

1. Нікуліна Т.О. Проблеми та шляхи удосконалення діяльності органів Державного казначейства України. *Економікс*. 2010. №9. С. 3-5.
2. Костенко О. Актуальні питання розвитку інформаційних технологій в Держказначействі. *Казна України*. 2010. №1 (4). С. 24-25.

Галюк Ірина Петрівна
ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ
Науковий керівник – д.е.н., професор Кириленко О. П.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Місцеві бюджети – це сукупність фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевої влади для виконання покладених на них завдань і функцій. В першу чергу, місцеві бюджети – це економічна категорія, по-друге, це правовий акт, по-третє, це фінансовий план відповідного органу місцевого самоврядування [1]. Як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування і складова частина бюджетної системи країни місцеві бюджети відіграють значну роль в забезпеченні грошовими коштами заходів економічного і соціального розвитку певного регіону.

Згідно даних Державного казначейства України, за січень-грудень 2018 року до загального фонду місцевих бюджетів (без рахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 233 930,3 млн. гривень. Приріст надходжень до загального фонду проти січня-грудня минулого року склав 21,9% або 41 976,8 млн. гривень.

Темп приросту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) за січень-грудень 2018 року становив 25,5%. Із 12 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 5 регіонів забезпечили приріст понад 27%. Загалом обсяг надходжень ПДФО за січень-грудень 2018 року склав 138 064,4 млн. гривень, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами становив 101,1% [2].

Виконання дохідної частини місцевих бюджетів характеризують дані, наведені в таблиці 1. Аналізуючи наведені дані, можна сказати, що доходи місцевих бюджетів зросли на 71,7 мільярд гривень або на 24,3% у 2016 році, на 136,3 мільярдів гривень або на 37,26% у 2017 році та на 38,5 мільярдів гривень або на 7,66% у 2018 році. Тобто динаміка доходів місцевих бюджетів України має тенденцію до збільшення.

В структурі доходів місцевих бюджетів велику питому вагу займають офіційні трансферти. У 2016 році вони зросли на 25,4 мільярдів гривень або на 14,59% порівняно з 2015 роком, у 2017 році – на 77,2 мільярдів гривень або на 39,66% порівняно з 2016 роком, у 2018 році – на 36 мільярдів гривень або на 13,19% порівняно з 2017 роком.

Структура доходів місцевих бюджетів України за 2015-2018 рр.*

Доходи	Рік							
	2015		2016		2017		2018	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Податкові надходження	98,2	33,4	146,9	40,1	201,0	40,0	211,3	39,1
Неподаткові надходження	20,1	6,8	21,7	5,9	26,0	5,2	18,2	3,3
Доходи від операцій з капіталом	2,1	0,7	2,0	0,5	2,5	0,5	2,5	0,5
Офіційні трансферти	174,0	59,1	195,4	53,4	272,9	54,3	308,9	57,1
Всього	294,4	100,0	366,0	100,0	502,4	100,0	540,9	100,0

* Складено автором за даними [2].

Друге місце належить податковим надходженням, які склали 146,9 мільярдів гривень у 2016 році, що на 48,7 мільярдів гривень більше, ніж у 2015 році; 201 мільярд гривень у 2017 році, що на 54,1 мільярди гривень більше, ніж у 2016 році, а також 211,3 мільярдів гривень у 2018 році, що на 11,3 мільярдів гривень більше, ніж у 2017 році.

Формування дохідної частини місцевих бюджетів відбувається у досить складних умовах. Останніми роками слабка фінансова автономія місцевого самоврядування, а саме обмеженість фінансових ресурсів і нестабільність дохідних джерел стали актуальною і гострою проблемою. Дослідження практики формування доходів місцевих бюджетів показало, що основним джерелом, за рахунок якого відбувається наповнення місцевих бюджетів, є податкові надходження. Неподаткові надходження не відіграють провідної ролі у фінансовому забезпеченні регіонів.

На нашу думку, для ефективного формування та функціонування місцевих бюджетів доцільно:

- впроваджувати середньострокове планування з орієнтацією на результат;
- постійно аналізувати зменшення чи зростання надходжень до місцевих бюджетів, порівнюючи з попередніми періодами;
- покращити взаємодію роботи органів місцевого самоврядування та органів Державної фіскальної служби України;
- визначати та ліквідувати причини несплати податків;
- сформувані програми заходів, направлених на повну мобілізацію до місцевих бюджетів податків та зборів;

– контролювати роботу фізичних та юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю з метою попередження порушення податкового законодавства.

Література:

1. Кириленко О. П. Місцеві бюджети в економічній системі держави: дис. д-ра екон. наук: 08.04.01. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002.
2. Офіційний сайт Державного казначейства України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> (дата звернення: 1.03.2019).

Гевко Оксана Борисівна

ст. гр. ФПФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ

Бюджетна політика держави постійно перебуває в центрі суспільної уваги. У сучасних умовах важливого значення набуває проблематика формування збалансованого бюджету, яка потребує ретельного дослідження політиками, економістами, аналітиками та науковцями.

Державний бюджет займає провідне місце у фінансовій системі країни, оскільки він відноситься до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів всіх і кожного [1].

Державний бюджет не одне десятиліття досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, проблемні формування та виконання державного бюджету, досягнення його збалансованості, присвячені праці значної кількості вітчизняних вчених, а саме: І. В. Алексеєва, Л. О. Баластрика, В. Д. Базилевича, О. Д. Василика, І. Г. Лук'яненко, І. О. Луніної, В. М. Опаріна, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. Та незважаючи на це, і на сьогоднішній день, дане питання не втрачає своєї актуальності.

За своєю формою державний бюджет – це розпис доходів і витрат держави на календарний рік, що затверджений в законодавчому порядку.

Формування централізованого фонду грошових коштів держави здійснюється з огляду на економічний потенціал країни, нагальність та масштабність завдань, що постають перед нею, роль держави в економіці та інших факторів. При цьому, джерела формування дохідної частини державної казни ідентифікують економічне становище країни, а напрями здійснення видатків – пріоритети на сучасному етапі її розвитку [2].

На формування бюджету держави впливають такі основні фактори: фіскальна політика, валютний курс національної грошової одиниці, інфляція та інші річні показники розвитку економіки країни.

В Україні впродовж 2010-2018 рр. доходи державного бюджету мали постійну тенденцію до зростання. Так, якщо у 2013 р. до державного бюджету надійшло 339,23 млрд. грн., то у 2018 р. даний показник становив 928,00 млрд. грн. При цьому, за підсумками 2018 року доходи державного бюджету зросли на 17% у річному вимірі.

Однак, попри щорічне номінальне зростання доходів державного бюджету, в Україні спостерігається і зростання дефіциту централізованого фонду грошових коштів держави, що є свідченням перевищення темпів зростання видатків над доходами.

Так, у 2018 році дефіцит державного бюджету України становив 59,2 млрд. грн., що на 11,3 млрд. грн. більше порівняно з 2017 роком.

Касові видатки Державного бюджету України за 2018 рік становили 985,8 млрд. грн., що на 17,4 відсотка, або на 146,4 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік. Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі Державного бюджету України становили такі:

- міжбюджетні трансферти – 30,3%;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – 16,6%;
- громадський порядок, безпека та судова влада – 11,9%;
- обслуговування боргу – 11,7%;
- оборона – 9,8%.

Бюджетні видатки на соціальну сферу в Україні щорічно зростають, проте рівень соціального захисту населення залишається низьким, тому питання відповідного рівня фінансування соціальної сфери залишається актуальним.

Соціальний сектор України страждає від трьох недоліків. Перший недолік полягає в тому, що потреба в видатках на соціальний захист населення зростає в умовах дуже низьких темпів економічного зростання. Другий недолік – населення дуже розчароване обсягами та якістю наданих соціальних послуг. Третій недолік полягає в тому, що соціальна допомога надається переважно тим, хто цього не потребує, тоді як ті, хто її дійсно потребує, не отримують належної соціальної підтримки.

Про неефективність державної політики щодо соціального захисту населення України свідчить і той факт, що за відомостями ПРООН, майже чверть населення України живе за межею бідності (кожна третя сім'я, в котрій є діти, і кожен п'ятий працюючий є бідним) [3].

Доходи держбюджету є основним знаряддям економічного регулювання, макроекономічної стабілізації, антикризового управління, стимулювання економічного зростання держави та впливу на короткотермінові коливання економічної кон'юнктури.

Враховуючи комплекс проблем та загроз, які сьогодні супроводжують податкову систему України, необхідним є підсилення дохідної частини бюджету за рахунок підвищення фіскальної ефективності податку на прибуток підприємств.

На даний час, механізм справляння податку на прибуток підприємств в Україні не є ефективним ні з фіскальної точки зору, ні з точки зору стимулювання інвестиційної діяльності.

Покращення ситуації можливе лише за умови пошуку та впровадження у вітчизняну практику альтернативних моделей оподаткування доходів бізнесу.

Реалізація концепції трансформації податку на прибуток у податок на виведений капітал в Україні може забезпечити не лише пожвавлення інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, але і сприяти вирішенню проблеми ухилення від сплати податків, й, як наслідок – тінізації економіки, за рівнем якої наша держава посідає третє місце в світі після Нігерії та Азербайжану [4].

Література:

1. Гупаловська М.Б. Бюджет як основний інструмент фінансового забезпечення реалізації функцій держави. *Перші наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць* / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С.70-73.
2. Маркуц Ю.І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та в Україні. *Бізнес Інформ*. №11. 2016. С. 222-227.
3. Цілі розвитку тисячоліття / ПРООН. URL: <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/2015%20MDGs%20Ukraine%20infographics%20ukr.pdf> (дата звернення: 23.03.2019 р.).
4. Мелих О.Ю. Фіскальна ефективність оподаткування прибутку підприємств: вітчизняні реалії та шляхи подолання проблем. *Ефективна економіка*. 2018. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6794> (дата звернення: 23.03.2019 р.).

Гнатюк Аліна Сергіївна

ст. гр. Ф-31, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Дем'янюк А.В.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Україна в даний час знаходиться в умовах трансформаційних перетворень і однією із найбільш болісних проблем сучасності є проблема оподаткування. Важливо зазначити, що законодавча база національної

економіки поступово наповнюється і, також, посилюється фінансова система. В останні роки Україна постійно змінювала свою податкову політику, яка не завжди була продуманою. Однак, податки відіграють важливу роль у формуванні дохідної частини бюджетів різних рівнів та в соціально-економічному регулюванні.

Отже, податки – це система обов’язкових платежів підприємств, організації, які є одним із джерел, які формують дохід бюджету. У ринковій економіці податки вважаються основною рисою держави. За допомогою податків відбувається як регулювання економіки у всіх масштабах, так і на рівні регіонів, підприємств. За допомогою податків здійснюється перерозподіл доходів, тому вони можуть зупинити або навпаки стимулювати економічні процеси. Розміри та терміни податкових платежів регулюються податковим законодавством [1, с. 144].

Податкова система займає дуже важливе значення у функціонуванні країни, оскільки податки виконують такі функції, як: фіскальну, розподільчу, регулюючу. Відсутність податків паралізує всю фінансову систему. Таким чином, податкова система – сукупність податків, зборів, інших обов’язкових платежів та внесків до бюджету та державних цільових фондів; принципів та форм їх утворення; змін чи скасування, що забезпечують їх сплату; контроль та відповідальність за недотримання податкового законодавства [2].

Дослідження вітчизняної податкової системи дозволяє виділити наступні основні проблеми [3, с. 242 – 243]:

- нерозуміння населенням податкової системи та необхідності сплати податків в цілому;

- відсутність інформації для населення стосовно цілей, ролі та ефективності державної податкової системи;

- нестабільність податкового законодавства;

- ухилення від сплати податків способом створення фіктивних підприємств, фальсифікації різних видів документації та бухгалтерського обліку, відсутності реєстрації діяльності потенційного платника податків.

Доцільно відзначити, що дослідження Світового банку і аудиторської компанії «Price Water House Coopers» показують, що Україна в 2017 році різко покращила свої результати, бо піднялася майже з кінця списку, в якому 190 країн, на 41 сходинку. PwC проводила дослідження серед компаній, у яких 100% українські акціонери, як мінімум 31 млн. грн. річний дохід, щонайменше 60 співробітників і при цьому вони не займаються експортом товарів і послуг [4].

Сучасний стан податкової системи засвідчує, що середня ефективна ставка податків від прибутку до оподаткування податком становить 37,8%, тоді як у ЄС вона становить 39,6%, а в середньому по світу – 40,5%. Середня ефективна ставка податку на прибуток до сплати податку

становить 37,8%, тоді як в ЄС – 39,6%, а світова – 40,5%. Кількість податкових платежів в Україні становить 5, у ЄС – 12, у Східній Європі і Центральній Азії – 16,2, у світі – 24. В Україні існує 5 податкових платежів, в ЄС – 12, у Східній Європі та Центральній Азії – 16,2, а у світі – 24. Час на підготовку для відшкодування ПДВ в Україні становить 16 год., у ЄС – 7,1 год., по Східній Європі та Центральній Азії – 16,8 год., у світі – 18,4 год.[4].

Експерти PwC стверджують, що в майбутньому позиція України у цьому рейтингу може мати позитивний ефект: скорочення часу реєстрації податку на прибуток через зростання звички компаній до принципів бухгалтерського обліку, а також скорочення часу отримання бюджетного відшкодування за ПДВ у зв'язку з більшою автоматизацією цього процесу. Разом з тим, на позицію України може негативно вплинути збільшення ефективної ставки ЄСВ завдяки збільшенню мінімальної заробітної плати, а також, через збільшення мінімальної податкової бази.

Дослідження сучасного стану та проблем податкової системи України дозволяють виокремити перспективні напрями її розвитку [5, с. 174 –175]:

- посилення стимулюючої ролі прямих податків шляхом застосування обґрунтованої диференціації податкових ставок та податкових пільг як одних з основних способів податкового регулювання діяльності підприємств реального сектору;

- забезпечення стабільності податкового законодавства з максимально чітким і несуперечливим формуванням норм податкового права;

- спрощення процедур адміністрування податків та підвищення прозорості контролю їх використання;

- підвищення ефективності роботи контролюючих органів із посиленням контролю над платниками податків, які умисно приховують об'єкти від оподаткування, та рівня відповідальності за податкові правопорушення.

Вітчизняна податкова система повинна базуватися на засадах справедливості, ефективності й стабільності, яка забезпечить достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів та сприятиме створенню умов для ефективного функціонування економіки.

Література:

1. Білик М. Д., Золотько І. Д. Податкова система України: Навчальний-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.:КНЕУ.2006. 192 с.
2. Крисоватий А. І., Десятинюк О. М. Податкова система: Навчальний посібник. Тернопіль: Карт-бланш. 2004. 331 с.
3. Піхоцький В. Основні засади формування податкової політики в Україні на сучасному етапі. *Економіка, фінанси, право*. 2004. №4. С. 15 – 17.

4. Новини економіки. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/economics> (дата звернення: 05.03.2019)
5. Ярема Б. П., Ролько А. В. Сучасна податкова система України: проблеми та перспективи розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. Вип. 34. С. 171 – 175.

Гошій Катерина Михайлівна

ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Дем'янюк А.В.

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Податкові надходження – це встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі), а також місцеві податки та збори. Зокрема, до загальнодержавних податкових платежів, які формують дохідну частину місцевих бюджетів, належать податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата [1].

Податкові надходження займають найбільшу питому вагу в структурі доходів місцевих бюджетів та виступають одним із інструментів державного регулювання економіки на місцевому рівні. Таким чином, податкові надходження, їх формування, розподіл та використання є важливим елементом системи бюджетно-податкового регулювання економіки, значення якої посилюється в умовах трансформаційних перетворень.

Важливо зазначити, що до загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), які забезпечують дохідну частину місцевих бюджетів, належать податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, екологічний податок та рентна плата. При цьому найбільшу питому вагу в податкових надходженнях (понад 70%) займає податок на доходи фізичних осіб. Він справляється із загального місячного (річного) оподатковуваного доходу, доходів з джерела їх походження в Україні, іноземних доходів (прибутку), отриманих з джерел за межами України [1].

В реаліях сьогодення зростання податкових ставок та збільшення непрямих методів підвищення податкових доходів не задовольняють потреби місцевих бюджетів, оскільки згідно з нинішнім економічним становищем країни, є значна частка збиткових або ж малоприбуткових підприємств, а доходи населення досить низькі. І навіть при збільшенні доходу населення, відбуватиметься й пропорційне збільшення

податкового навантаження, що в свою чергу ще більш поширить тінізацію економіки держави [2].

Аналіз податкових надходжень до місцевих бюджетів України засвідчив, що за січень-грудень 2018 року до загального фонду місцевих бюджетів (без рахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 233930,3 млн грн. Приріст надходжень до загального фонду у порівнянні з 2017 роком (у співставних умовах та без урахування територій, що не підконтрольні українській владі) склав 21,9% або +41976,8 млн грн. Темп приросту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) за 2018 рік становив 25,5%. Із 12 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 5 регіонів забезпечили приріст понад 27%. Найнижчий приріст мають Луганська та Миколаївська області. Загалом обсяг надходжень ПДФО за 2018 рік склав 138064,4 млн грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами становив 101,1% [3].

Надходження плати за землю за 2018 рік становили 27 319,1 млн грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами – 99,1%. Із 18 регіонів, що забезпечили темп приросту плати за землю вище середнього по Україні (3,6%) більше 10% забезпечили 5 регіонів, від’ємне значення мають Дніпропетровська (-6,4%), Закарпатська (-3,2%) і Запорізька (-0,7%) області [3].

Фактичні надходження єдиного податку за 2018 рік склали 29487,7 млн грн, приріст надходжень у порівнянні з 2017 роком становить 26,5% або на 6186,2 млн грн більше [3].

Отже, зростання податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів України сприятиме соціально-економічному розвитку на місцевому рівні та зміцненню фінансової бази місцевих органів самоврядування в контексті реформи бюджетної децентралізації.

Література:

1. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін/ Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
2. Податкові джерела доходів місцевих бюджетів. URL: <https://ngoipr.org.ua/blog/podatkovyi-dzherela-dohodiv-mistsevyh-byudzhetiv/> (дата звернення 02.04.2019).
3. Виконання доходів місцевих бюджетів за січень – грудень 2018 року. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/849_1168306918-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення 02.04.2019).

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Одним з пріоритетних завдань, що покладаються на місцеву владу, є створення прозорої системи прийняття рішень з питань, що стосуються бюджету. Про доцільність відкритості бюджетного процесу та залучення громадян до формування і реалізації бюджетної політики свідчать численні наукові дослідження та широкий зарубіжний досвід. При цьому необхідність участі населення в ньому обумовлена тим, що в сучасному суспільстві головне призначення бюджету полягає у фінансовому забезпеченні найважливіших потреб громадян. Тому врахування пріоритетів і вподобань населення є невід'ємною частиною бюджетних процедур. Прозорість бюджету дозволяє громадськості, й особливо її соціально активній частині, мати уяву про складність та альтернативи бюджетних рішень і впливати на органи влади, активно захищаючи свої громадянські права. Якщо бути більш точним, то прозорість:

- дозволяє кожному громадянину розуміти мову і дані бюджету, а також бачити послуги, виконані за рахунок зібраних податків;
- дає можливість представникам влади керуватись громадською думкою при прийнятті остаточних бюджетних рішень;
- дозволяє відслідковувати якість бюджетних рішень на стадії прийняття та слідкувати за їх виконанням;
- зміцнює довіру населення до місцевих органів влади, тому що розуміння дій влади є передумовою громадської підтримки;
- сприяє поліпшенню соціальної політики і розподілу коштів бюджету.

При цьому прозорість фінансової операції має бути досягнута на всіх стадіях її реалізації. Стосовно бюджетного процесу, це є участь громадськості в розробці напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіону, території; участь громадськості та науковців у підготовці проектів бюджетів; обговорення проектів бюджетів; доступ населення до інформації з питань бюджету й витрачання бюджетних коштів на всіх рівнях і в усіх ланках бюджетної системи.

Основними напрямками прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні є:

1. Узгодження позиції влади щодо напрямків використання бюджетних коштів.
2. Підвищення довіри громадян до влади та її підзвітність суспільству.

3. Посилення дієвості контролю за бюджетним процесом.

4. Збільшення відповідальності влади перед громадою.

Основні законодавчі акти, які регламентують участь громадян в державному управлінні, це:

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), який визначає важливість залучення громадськості, зазначаючи що громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад;

Бюджетний кодекс України (2010 р.), який встановлює, що одним із принципів бюджетної системи є принцип публічності та прозорості, який передбачає інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Значну увагу питанню забезпечення прозорості в бюджетній сфері приділяє Міжнародний валютний фонд. Виходячи з рекомендацій цієї організації, можна сформулювати низку принципів, дотримання яких дає змогу досягнути належного рівня прозорості бюджетного процесу: чіткість розподілу функцій і обов'язків між учасниками бюджетних відносин; доступність інформації; забезпечення високої якості даних; відкритість бюджетного процесу. Оприлюднена фінансова інформація має бути точною, достовірною, методологічно обґрунтованою, зручною для використання, достатньо повною та придатною для проведення фіскального аналізу.

Існує цілий комплекс інструментів для покращення прозорості бюджету, найголовніші з них такі:

1. ЗМІ, які приймають участь у всіх обговореннях та зустрічах з бюджетних питань, мають доступ до бюджетних документів, які не заборонені законом.

2. Підготовлена інформація, т. б. інформація про проекти або збірки «Коротко про бюджет», в яких у доступній формі наводяться основні позиції рішень про бюджет, підсумовуються доходи і видатки.

3. Громадські слухання – як пряме залучення громадян до процесу прийняття рішень, що гарантує кращу поінформованість населення. Крім того, таким чином місцевий уряд може дізнатись думку своїх громадян про проекти місцевих бюджетів та взяти до уваги їх коментарі.

4. Зустрічі – акцент робиться на вирішенні конкретного питання (наприклад, план розвитку міста, села), дає можливість обговорити детально питання та одразу побачити ставлення громадян та отримати їхні коментарі з проблеми, а також критичні зауваження, факти і думки.

5. Список громадських думок виборців – збір інформації про народне ставлення до певної проблеми.

6. Дорадчі комітети – зустрічі з групою людей, які постійно представляють територіальну громадськість, або з робочою групою по вирішенню конкретного питання.

Отже, дотримання принципу публічності та прозорості на практиці є запорукою надійності бюджету, оскільки це забезпечує довіру громадськості до державної бюджетної політики, сприяє збільшенню надходжень до бюджетів різних рівнів, посилює ефективність державного та громадського контролю над державними фінансами.

Також бюджетна прозорість дає громадянам змогу відчутти себе повноправними споживачами максимального рівня суспільних послуг в обмін на сплачені податкові платежі. Іншими словами, в умовах доступності та прозорості фінансової інформації громадськість здатна самостійно контролювати ефективність виконання функцій державою, а тому такий контроль є засобом впливу громадян на власну державу, дозволяє їм на практиці здійснювати народне волевиявлення, яке і є проявом демократії.

Гарантією успішності заходів з покращення прозорості та відкритості бюджетного процесу на місцевому рівні є досягнення високого ступеня довіри громадян до місцевої влади. При цьому створення ефективної системи прийняття рішень з питань бюджету вдасться забезпечити тільки тоді, коли в ній будуть зацікавлені усі члени територіальної громади, коли вони будуть усвідомлювати, що місцева влада працює для них, а кожна їх пропозиція чи зауваження будуть розглянуті, обговорені й враховані при складанні, розгляді та затвердженні бюджету. Розв'язання даної проблеми має лежати в основі вдосконалення системи місцевого самоврядування.

Література:

1. Публічність та прозорість бюджетного процесу – ознака демократичного розвитку країни. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/4992> (дата звернення 10.10.2018).
2. Голос громадськості : аналітичний звіт №3. Участь громадськості у формуванні бюджетів в Україні: поточна практика та рекомендації щодо її розширення. К., 2010. 72 с.
3. Волохов О. С. Прозорість бюджету як запорука розвитку демократії в Україні. Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція. 2013. №6-2. Т. 1. С. 96–100.

Грицькова Анастасія Павлівна
IV курс I група Менеджмент,
Хмельницький університет управління та права
Науковий керівник - к.е.н. Бучковська Я. Г.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Актуальність теми державного боргу для України зумовлена тим, що його формування є необхідною умовою для функціонування економіки, зокрема виконання видаткової частини державного бюджету. Державний борг є важливим інструментом макроекономічної та фіскальної політики держави і впливає на соціально-економічне становище країни. Водночас швидке зростання обсягів валового зовнішнього боргу за абсолютною величиною та у відношенні до ВВП збільшує валютні ризики країни, значна заборгованість перед міжнародними організаціями економічного розвитку та іноземними органами управління загрожує економічній безпеці країни, нерозвинений ринок державних цінних паперів ускладнює залучення позик, відсутність комплексного правового забезпечення та досконалого інституційного механізму гальмує процес ефективного управління державним боргом.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державний борг складається із прямого й гарантованого боргів. Прямий борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень. Гарантований борг – це загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються внаслідок запозичення, забезпечені державними гарантіями [1]. Залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення, державний борг може бути внутрішнім (заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації) чи зовнішнім (запозичення держави на зовнішньому ринку) [3].

Загальна сума державного боргу складається з усіх випущених та непогашених боргових зобов'язань держави (внутрішніх та зовнішніх), відсотків за ними, включаючи надані гарантії за кредитом місцевим органам влади, державним підприємствам та іноземним позичальникам. Також до суми державного боргу відносять невідшкодований податок на додану вартість, неоплачені державні замовлення, заборгованість з заробітної плати перед працівниками бюджетних структур тощо.

Фактично, така заборгованість є некоректно сформованим державним боргом, на який, крім того, не нараховуються відсотки.

Розмір державного боргу визначається як в абсолютних, так і у відносних показниках, однак абсолютна сума державного боргу є не дуже показовим показником, адже борг зростає зі збільшенням ВВП, і на його величину впливає інфляція. Динаміку державного і гарантованого державою боргу розглянемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України за 2015–2019 рр. (млн. грн.)*

Станом на	Сукупний борг		Зовнішній борг		Питом а вага, %	Внутрішній борг		Питом а вага, %
	млн. грн	приріст, %	млн.грн	приріст, %		млн.грн	приріст, %	
31.12. 2015 р.	1 572 180, 2	42,9%	1 042 719, 6	70,5%	66,3%	529 460, 6	8,3%	33,7%
31.12. 2016 р.	1 929 758, 7	22,7%	1 240 028, 7	19,0%	64,3%	689 730, 0	30,3%	35,7%
31.12. 2017 р.	2 141 674, 4	11,0%	1 374 995, 5	10,9%	64,2%	766 678, 9	11,2%	35,8%
31.12. 2018 р.	2 168 627, 1	1,3%	1 397 217, 8	1,5%	64,4%	771 409, 3	0,6%	35,6%

*Складено авторами на основі [2].

З даної таблиці ми бачимо, що протягом останніх 4-ох років сукупний борг зріс майже у 1,5 рази, зовнішній борг – у 1,2 рази та внутрішній борг – у 1,5 рази.

До основних причин зростання державного боргу в Україні протягом останніх років можна віднести:

- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- використання державних запозичень для покриття дефіциту державного бюджету, зумовленого збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу, сформованого у попередні роки;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків;
- глибока економічна рецесія, викликана переформуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни;
- необхідність виконання обов'язкових для держави соціальних та інших зобов'язань, незважаючи на економічну нестабільність;
- нестабільність валютних курсів, яка може вплинути на можливості виконання зобов'язань у визначені терміни;
- низька ліквідність світових фінансових ринків, яка може знизити можливості щодо реструктуризації заборгованості;

Оскільки джерелом погашення державного боргу є надходження до державного бюджету, тобто податки, можна стверджувати, що величина боргу – це сума податків, взята авансом у населення та суб'єктів господарювання.

Ст. 18 Бюджетного кодексу України встановлено загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу: на кінець бюджетного періоду він не може перевищувати 60 % річного номінального обсягу ВВП України. Розглянемо динаміку сукупного державного боргу і ВВП протягом 2015-2018 років (див. табл. 2) [1].

Таблиця 2

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України за 2015-2018 рр. (млн. грн.)*

Станом на	Сукупний борг	ВВП	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %
31.12.2015	1 572 180,2	1 979 458	79,4%
31.12.2016	1 929 758,7	2 383 182	81,0%
31.12.2017	2 141 674,4	2 982 920	71,8%
31.12.2018	2 168 627,1	2502130 (за три квартали)	86,6%

*Складено авторами на основі [3].

Отже, як ми бачимо, протягом усього досліджуваного періоду державний борг перевищує 60%. Випередження темпів нарощування обсягів боргу порівняно з темпами зростання ВВП в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізаційних чинників сприяли перевищенню безпекових значень рівня боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави.

У розвинутих зарубіжних країнах не існує єдиної моделі управління державним боргом. Виокремлюють три основні моделі інституційного забезпечення управління державним боргом – банківська модель, коли центральний банк країни здійснює управління державним боргом, урядова модель – управління державним боргом здійснює певна урядова структура (Міністерство фінансів, Державне казначейство та ін.) та агентська модель – окрема структура (агентство) вибирає оптимальні методи управління державним боргом. Найпоширенішою серед розвинутих країн є агентська модель управління державним боргом. Її застосовують в більшості країн – членів ЄС.

Для України особливий інтерес представляє досвід окремих країн Центральної і Східної Європи (зокрема Польщі, Угорщини, Чехії), котрі майже одночасно почали трансформацію власних політичних і

економічних систем, але досягли різних результатів в процесі ринкових перетворень.

Основними кроками для ефективного управління борговою політикою і скорочення державного боргу мають стати: активізація структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом; здійснення в меншому розмірі зовнішніх, у більшому – внутрішніх запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер розвитку економіки; підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між урядом, Національним банком країни, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України; мінімізація ризиків, пов'язаних із рефінансуванням та дотриманням середньозваженого строку до погашення боргових зобов'язань держави у визначених цією стратегією межах; підвищення рівня ліквідності державних боргових цінних паперів, що дасть змогу підвищити попит на них з боку інвесторів; забезпечення прозорості діяльності, пов'язаної з управлінням державним боргом, та публічності відповідної інформації.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновки щодо високого рівня заборгованості України перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами. З метою оптимізації державної заборгованості доцільно забезпечити її реструктуризацію з концентрацією на внутрішні кредитні ресурси, довгострокові позики з фіксованими відсотковими ставками на ринку всередині України, суттєве зменшення гарантованих державою боргів, збереження оптимальних рівнів заборгованості відносно ВВП, використання державних запозичень на інвестування з метою розвитку національної економіки та орієнтацію на фінансування активних державних видатків.

Література:

1. Бюджетний кодекс України, Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borgh/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Важливою передумовою соціально-економічного розвитку держави загалом та адміністративних територій зокрема є формування фінансово самодостатніх територіальних громад та їхніх об'єднань.

Поряд із регіональними відмінностями у соціально-економічному розвитку та дохідній спроможності місцевих бюджетів в умовах децентралізації управління в результаті передачі значних функцій держави на місцевий рівень спостерігається недостатність обсягу власних та закріплених доходів місцевих бюджетів для фінансування виконання повноважень органів місцевого самоврядування. Тому при розробці та реалізації бюджетної політики виникає необхідність застосування міжбюджетних відносин.

Як об'єкт наукових досліджень поняття «міжбюджетні відносини» здавна досліджувався у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Погляди на бачення поняття на протязі свого розвитку змінювалися. В таблиці 1 представлено підходи до трактування сутності поняття «міжбюджетні відносини».

У Бюджетному кодексі України зазначено, що міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АР Крим і місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України [7].

Савчук Н. зазначає, що міжбюджетні трансфери є не тільки інструментом забезпечення гарантій надання суспільних благ, а й важелем політичної еліти, за допомогою якого можна впливати на суспільну думку. Центральний уряд може використовувати інструменти фінансового вирівнювання не відповідно до економічних потреб, а залежно від політичної необхідності, щоб перед виборами діяльність такого уряду постала в найбільш вигідній позиції з погляду виборців [8, с. 244–245].

Розглядати міжбюджетні відносини можна з різних аспектів. Зокрема з політичної точки зору, міжбюджетні відносини – це організація державної влади в країні, реалізація державних та місцевих інтересів, можливість органів державної влади ухвалювати законодавство, яке б максимально збалансувало державні та місцеві інтереси. Щодо економічного аспекту то міжбюджетні відносини – це відносини з приводу формування та використання фінансових ресурсів, а саме

розподіл доходів і видатків, визначення трансфертів та організація контролю за використанням бюджетних ресурсів.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «міжбюджетні відносини»

Автор	Визначення поняття
М. Гапонюк [1, С. 103]	Міжбюджетні відносини – це форма, у якій забезпечується взаємозв’язок різних ланок у системі бюджетів, що визначається державним, територіальним та бюджетним устроями країни.
В. Швець [2, с. 23-31.]	Міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою і місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов’язань і доходних джерел між бюджетами різних рівнів.
І. Луніна [3]	Міжбюджетні відносини – це відносини між центральною і місцевою владою з розподілу повноважень, видаткових зобов’язань та доходних джерел між бюджетами різних рівнів.
І. Волохова [4, с.21]	Міжбюджетні відносини – це відносини між ланками бюджетної системи України, пов’язані з перерозподілом бюджетних коштів з метою збалансування обсягів видатків органів влади різних рівнів, обумовлених законодавчо наданими повноваженнями та делегованими функціями, та їх доходами.
К. Павлюк [5, с. 24]	Міжбюджетні відносини – це система міжрівневих відносин органів державної влади, місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування відносно встановлення та розмежування бюджетних повноважень розподілу доходів та видатків бюджетів, взаємної відповідальності.
С.Юрій [6, с. 303]	Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АР Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

За правовим аспектом міжбюджетні відносини передбачають:
– встановлення делегованих повноважень;

– розмежування повноважень держави та органів місцевого самоврядування щодо надання суспільних послуг;

– розподіл доходів між бюджетами.

У Бюджетному кодексі України одним із принципів бюджетної системи є принцип субсидіарності. Міжбюджетні відносини згідно з цим принципом повинні будуватися на партнерських засадах і взаємовідповідальних основах з обов'язковою умовою розподілу всіх повноважень між різними рівнями влади.

Асадчев В. М. виділяє ряд принципів, на основі яких повинна ґрунтуватися система міжбюджетних відносин в Україні [1]: соціальної спрямованості; невід'ємності функції територіального регулювання в системі державного управління; необхідності вирівнювання регіонального розвитку; наявності чіткого регулятивного механізму системи міжбюджетних відносин на державному рівні; адресності.

Водночас, важливим принципом на якому повинна базуватися система міжбюджетних відносин в Україні повинен бути принцип децентралізації, який включає в себе багато інших принципів. Однією з проблем бюджетної системи України є її невідповідність принципам фінансової децентралізації, хоча вони і закладені в Бюджетному кодексі України та Концепції державної регіональної політики України.

Будучи інструментом бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави, дія міжбюджетних трансфертів спрямована на фінансове вирівнювання бюджетної забезпеченості соціально-економічного розвитку адміністративних територій.

Отже, осмислення сутності міжбюджетних відносин має велике практичне значення, воно дозволяє удосконалювати не тільки політику в даній сфері, але і практичні інструменти її реалізації. Проблеми щодо удосконалення міжбюджетних відносин в Україні неможливо вирішити без гарантування, фінансової незалежності органам місцевого самоврядування, без вивчення прогресивного досвіду розвинутих країн, якій дозволить обґрунтувати засади подальшого їх реформування.

Література:

1. Гапонюк М.А. Яцюта В.П., Буряченко А.Є., Славкова А.А. Місцеві фінанси: навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2002. 184 с.
2. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин. *Фінанси України*. 2005. №3. С. 23-31.
3. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. К.: Наукова думка, 2006. 432 с.
4. Волохова І. С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Одеса: Атлант, 2010. 234 с.
5. Павлюк К.В. Місцеві бюджети і міжбюджетні відносини. *Фінанси України*. 1996. №6. С. 24-37.

6. Юрій С.І., Стоян В.І., Мац М.Й. Казначейська система: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 590 с.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
8. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору: моногр. К.: КНЕУ, 2014. 325с.
9. Асадчев В. М. Трансферти в системі міжбюджетних відносин: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.04.01. К., 2003. 20 с.

Дорожинська Діана Іванівна
ст. гр. Фмз-11, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Шулюк Б.С.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Державний борг, як результат руху позичкового капіталу у системі державного кредиту, став постійною складовою державних фінансів і важливим інструментом макроекономічного регулювання. Як фінансова категорія державний борг виконує своє суспільне призначення – розширення фіскальних можливостей держави за рахунок використання кредитних інструментів, що реалізується у збалансувальній та контрольній функціях. Державний кредит виступає джерелом покриття бюджетного дефіциту, тобто за його рахунок відбувається збалансування доходів та видатків бюджету. Таким чином, за рахунок державних позик збільшуються можливості держави для задоволення загальносуспільних потреб, котрі недоцільно чи неможливо фінансувати за рахунок податків.

Вченими подаються досить різнопланові визначення державного боргу. Зокрема, Ватаманюк З. І. зазначає, що державний борг відображає результат взаємозв'язків органів державної влади із юридичними та фізичними особами (як резидентами, так і нерезидентами), владними органами інших держав та міжнародними фінансово-кредитними організаціями щодо формування фонду позичених ресурсів з метою задоволення державних потреб [2, с. 18]. Американські вчені К. Макконелл і С. Брю розглядають державний борг як «суму нагромаджених бюджетних дефіцитів мінус надлишки» [5, с. 457]. Вітчизняний фінансист В. Опарін подає досить лаконічне трактування: «державний борг – це сума заборгованості держави своїм кредиторам» [6, с. 177]. Наведена дефініція є досить загальною та не відображає ні форм заборгованості, ні причини її виникнення. Український вчений В. Козюк визначає державний борг як загальну суму емітованих та непогашених позик із нарахованими відсотками, включаючи прийняті державою на себе у відповідний спосіб зобов'язання [4, с. 11]. Дане визначення є

більш вичерпним та підкреслює, що державний борг може виступати не лише у формі державного кредиту, на чому наголошує більшість учених, але і у вигляді інших зобов'язань держави.

Згідно із наведеним у Бюджетному кодексі України визначенням державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави із повернення отриманих і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, які виникають унаслідок державного запозичення [1].

Таким чином, державний борг можна визначити як суму прямих договірних зобов'язань держави перед економічними суб'єктами (резидентами та нерезидентами). Державний борг виникає в результаті здійснення запозичень у грошовій формі, прийняття боргів інших економічних суб'єктів, готівкового або безготівкового випуску боргових зобов'язань.

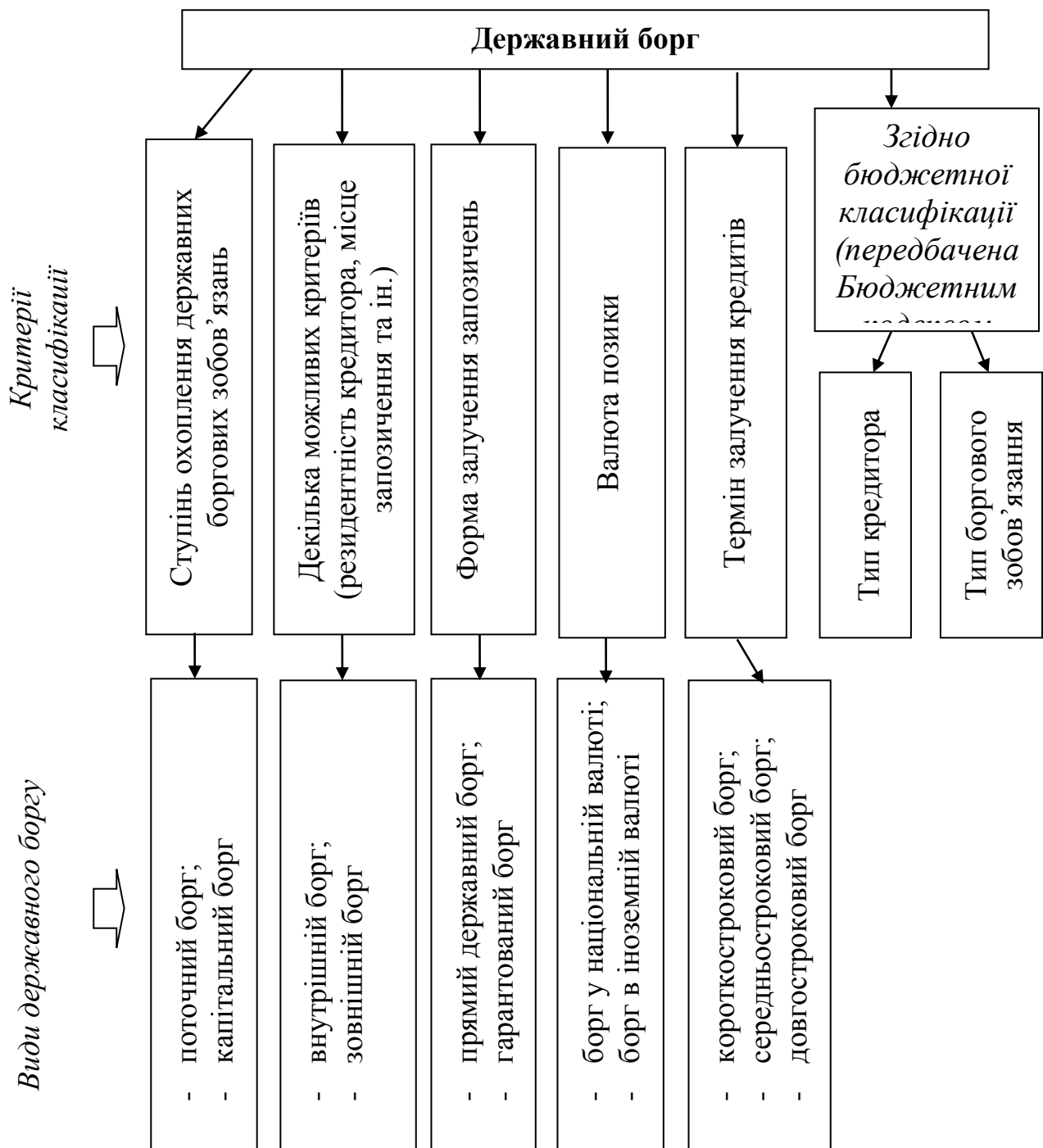
Державний борг можна класифікувати за рядом критеріїв (див. рис. 1). Необхідність такої систематизації обумовлена потребою структурування державного боргу для проведення моніторингу та оцінки рівня боргової безпеки держави, що є передумовою здійснення ефективного управління державним боргом.

За ступенем охоплення державних боргових зобов'язань виділяють поточний та капітальний державний борг. Поточний борг трактують як суму заборгованості, яка підлягає погашенню у поточному році, та належних до оплати у даний період відсотків за всіма випущеними позиками. Капітальний борг визначають як загальну суму заборгованості та відсотків, котрі мають бути загалом сплачені за позиками.

Державний борг поділяють також на внутрішній і зовнішній. Ознака такої класифікації не є чітко визначеною. У світовій практиці застосовуються наступні критерії для поділу боргу держави на зовнішню та внутрішню складові: резидентність кредитора; місце запозичення; валюта позики; тип боргового зобов'язання; поєднання кількох ознак.

Держави самостійно визначають ту чи іншу класифікаційну ознаку та законодавчо її закріплюють.

За формою залучення позик державний борг поділяють на прямий та гарантований державою борг. При цьому, прямий державний борг відображає обсяг запозичених ресурсів, що надійшли безпосередньо у розпорядження уряду. Такі запозичення в основному здійснюються з метою фінансування дефіциту бюджету, можуть також здійснюватись для підтримання національної валюти, сальдо платіжного балансу, поповнення золотовалютних резервів тощо. Гарантований державою борг – це загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України з приводу повернення отриманих і непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Рис. 1. Класифікація державного боргу [3, с. 89]

За критерієм валюти залучення державний борг поділяють на борг в іноземній валюті та борг у національній валюті.

У залежності від критерію термінів залучення позик розрізняють:

- короткостроковий борг (терміном погашення – до одного року);
- середньостроковий (із терміном погашення від одного до п'яти років);
- довгостроковий (з терміном погашення понад п'ять років).

Згідно із Бюджетним кодексом України передбачено бюджетну класифікацію державного боргу за типом кредитора і за типом боргового зобов'язання.

Таким чином, зовнішній державний борг – це сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичення держави на зовнішньому ринку. Державний зовнішній борг являє собою заборгованість за кредитами (позиками), залученими з іноземних джерел. Він виступає у вигляді зовнішніх фінансових зобов'язань держави перед нерезидентами. Тобто держава виконує роль позичальника або гаранта погашення цих кредитів (позик) іншими позичальниками.

Література:

1. Бюджетний кодекс України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення: 20.02.2019)
2. Ватаманюк З.І., Панчишин С.М., Ревенчук С.К. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка: навч. посіб. Київ: Альтернативи, 2005. 608 с.
3. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки: моногр. Київ: Альтерпрес, 2000. 152 с.
4. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України: моногр. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 238 с.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Економікс: принципи, проблеми і політика. 14-е видання. Москва: ІНФРА-М, 2003. 972 с.
6. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.

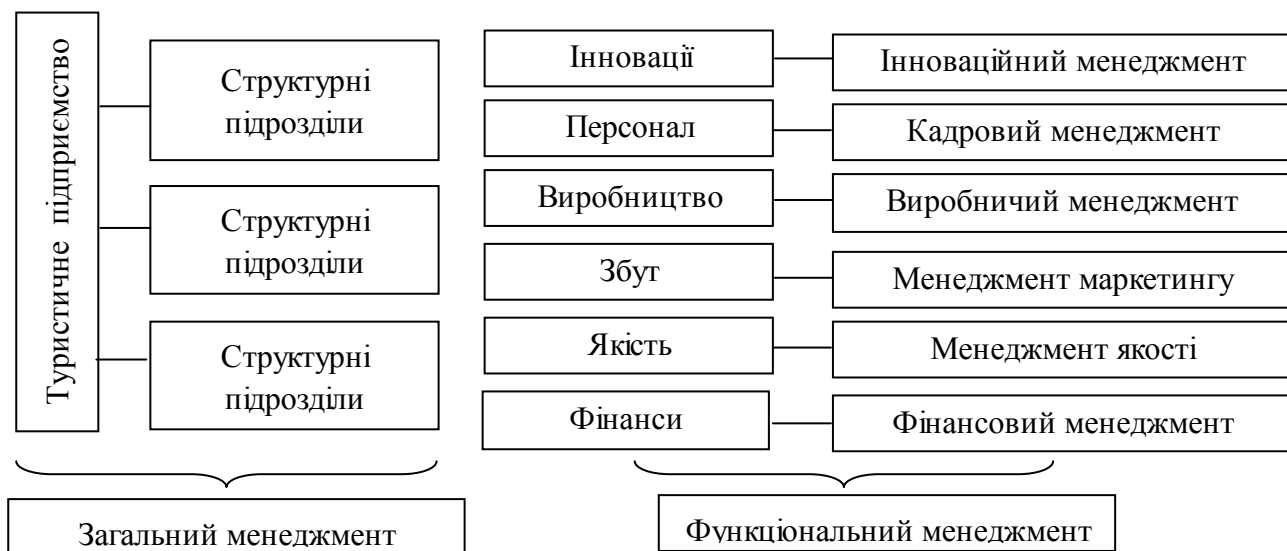
Дорох Анастасія Ігорівна
Магістратура 1 група Менеджмент,
Хмельницький університет управління та права
Науковий керівник - к. е. н. Бучковська Я. Г.

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Туризм став популярним світовим дозвіллям. Сьогодні він є одним із основних джерел доходу для багатьох країн. Його значення було визнано ще в Манільській декларації про світовий туризм 1980 року як діяльність, що необхідна для життя націй через її безпосередній вплив на соціальні, культурні, освітні та економічні сектори країни та її міжнародні відносини. Дана галузь приносить великі обсяги доходу у місцеву економіку у вигляді оплати товарів і послуг, які необхідні туристам, і становить 30% від світової торгівлі послугами та 6% від загального експорту товарів і послуг. Це також створює можливості для зайнятості в секторі послуг, пов'язаних з туризмом [1, с. 472].

Загалом менеджмент у сфері туризму – це система економічного управління туристичним підприємством, яка включає в себе сукупність принципів, методів, форм, прийомів та інструментів управління. В основі менеджменту лежить цілеспрямований пошук, безперервне навчання та організація роботи для найбільш ефективного використання всіх ресурсів туристичного підприємства, в тому числі і фінансових. Власне фінансовий менеджмент є невід’ємним елементом цілісної системи менеджменту і є процесом управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб’єкта господарювання та оптимізації обороту його грошових коштів, що передбачає застосування загальних принципів менеджменту до фінансових ресурсів компанії.

Місце фінансового менеджменту у структурі загального менеджменту туристичного підприємства представлено на рисунку 1. Таким чином, ми бачимо, що фінансовий менеджмент на туристичному підприємстві полягає в управлінні окремої ланки підприємства – фінансами [5].

Рис. 1. Структура загального менеджменту туристичного підприємства [5]

Фінансовий менеджмент в будь-якому бізнесі пов’язаний із інвестиційними рішеннями, фінансовими рішеннями, рішеннями щодо дивідендів [4, с. 37]. Фінансовий менеджмент в індустрії туризму також стосується вищезгаданих питань, однак ключовими елементами процесу фінансового менеджменту у сфері туризму є фінансове планування, фінансовий контроль та прийняття фінансових рішень.

Також в рамках фінансового менеджменту на туристичному підприємстві можна виділити дві основні групи цілей: основні та підтримуючі. До основних цілей відносяться максимізація прибутку туристичного підприємства, забезпечення рентабельності. До підтримуючих – мінімізація витрат туристичного виробництва,

збільшення туристичною продукції (туристичних послуг), уникнення банкрутства тощо.

Для успішного функціонування туристичного підприємства потрібно враховувати основоположні принципи побудови системи фінансового менеджменту:

- адаптивність (врахування змін зовнішнього середовища);
- функціональність (реалізація механізму фінансового менеджменту);
- комплексність (використання взаємодовнюючих методів та прийомів).

Методами фінансового менеджменту у сфері туризму можуть бути:

- перша група – кредитування, позикові операції, система страхування;
- друга група – фінансове планування, податкове планування, методи прогнозування та моделювання;
- третя група – дивідендна політика, фінансова оренда, ф'ючерси, факторингові операції.

Головну роль, яку відіграє фінансовий менеджер у сфері туризму, є:

- оцінка потреби в капіталі;
- визначення структури капіталу;
- вибір джерел фінансування;
- вирішення питань щодо інвестиції коштів;
- управління надлишковим прибутком;
- управління витратами;
- фінансовий контроль.

Вищезгадану роль, яку виконує фінансовий менеджер у галузі туризму, опишемо наступним чином. Капітал є важливим ресурсом для будь-якого бізнесу. Туризм як бізнес також потребує капіталу як вхідного ресурсу, який повинен бути сформований з різних джерел. Фінансовий менеджер визначає потребу у капіталі, яка у свою чергу залежить від очікуваних витрат і прибутків. Оцінка повинна проводитися адекватно, що тим самим збільшить потенціал підприємства. Потенційний інвестор, який має намір надати фінансування у цій галузі, вносить свій капітал після використання методів капітального бюджетування, а саме методу дисконтованих грошових потоків та методів облікової норми прибутковості. Після оцінки пропозиції інвестор визначає відповідний проект для інвестицій [2].

Як тільки оцінка була зроблена, повинна бути вирішена структура капіталу. Вона залежить від частки власного капіталу, яким володіє компанія, і додаткових коштів, які мають бути залучені ззовні.

Капітал складається з різних форм: фінансування акцій, преференцій, позики тощо. Фінансування з різних джерел може бути визначене

менеджером після застосування різних методів оцінки вартості капіталу для кожного джерела фінансування.

Вартість капіталу – це мінімальна норма дохідності від інвестицій. Мінімальна норма прибутковості визначається шляхом застосування різних формул. І якщо фактична віддача від джерела фінансування перевищує мінімальну норму прибутку, інвестор ідентифікує пропозицію як придатну для інвестування.

Фінансовий менеджер в туристичній галузі (як і в інших галузях) обирає джерела фінансування. Різні джерела фінансування включають капітал, преференції, боргове фінансування та кредитування населення. Фінансовий менеджер серед усіх джерел фінансування обирає конкретне джерело коштів, яке дасть максимальний прибуток.

Одним із джерел фінансування є інвестиції. Питання щодо інвестицій вимагають вирішення щодо структури інвестицій, їх розміру, схеми та типу інвестицій.

Фінансовий менеджер повинен застосовувати різні методи та інструменти капітального бюджетування для вирішення різних джерел інвестицій, рекомендуючи саме той, який підходить для інвестицій у туризм. Інвестиції у туристичний сектор потребують величезної суми, і для підприємців потрібні обережність та інноваційне мислення.

Фінансовий менеджер також приймає рішення про чистий прибуток. Їх може бути два: дивідендна декларація та нерозподілений прибуток. Дивідендна декларація включає визначення розміру дивідендів та інших пільг, таких як бонуси. Рішення про нерозподілений прибуток залежить від планів компанії: розширення, впровадження інновацій чи диверсифікація.

Фінансовий менеджер повинен приймати рішення щодо управління грошовими коштами. Гроші у туристичній сфері, необхідні для багатьох цілей, таких як виплата заробітної плати, оплата рахунків за електроенергію та воду, оплата кредиторам, виконання поточних зобов'язань, забезпечення достатньої кількості запасів, закупівля сировини тощо. Для оцінки грошових потреб бізнесу в секторі туризму можуть бути корисними такі методи як готівкове бюджетування, аналіз грошових потоків тощо.

Фінансовий менеджер не тільки планує, знаходить та використовує кошти, але і повинен їх контролювати. Це можна зробити за допомогою певних методів, таких як аналіз співвідношення, фінансове прогнозування, контроль витрат і прибутку тощо [3].

Отже, конкурентоспроможність туристичного підприємства може бути забезпечена в першу чергу за допомогою управління фінансовими ресурсами із використанням відповідних методів, принципів та інструментів, тому фінансовий менеджмент у сфері туризму відіграє

ключову роль, а функції фінансового менеджера представляють елементи єдиної взаємодії всієї системи.

Література:

1. Financial management Pandey I. M. Vikas Publishing House Pvt Limited, 2015. 806 с.
2. Фінансовий менеджмент. URL: http://164.100.133.129:81/econtent/Uploads/Financial_Management.pdf.
3. Role of financial management in tourism. URL: <http://www.slideshare.net/artistramakrishna/ugc-nettourismch-10-tourism-finance-mgt>.
4. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. К.: КНЕУ, 2014. 535 с.
5. Боголюбов В. С. Фінансовий менеджмент у туризмі та готельному господарстві/ URL: http://www.academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_21092.pdf.

Дубчак Інна Богданівна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н, доцент Шулюк Б.С.

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Особливості формування доходів Пенсійного фонду України залежать від багатьох факторів правового (тип пенсійної системи), економічного (загальна економічна ситуація в країні) та демографічного характеру.

Досліджуючи історичні аспекти формування доходів Пенсійного фонду України можна зробити висновок про те, що не зважаючи на тип пенсійної системи в Україні економічні та демографічні фактори є визначальними для величини доходів Пенсійного фонду.

Особливу увагу при дослідженні особливостей формування доходів Пенсійного фонду України варто приділити демографічній ситуації нашої держави, розвиток якої із отриманням безвізового режиму та низьким рівнем життя поступово переходить у фазу кризи.

Так, в Україні спостерігається чіткий тренд скорочення чисельності українців – з 51,6 млн. осіб у 1991 р. до 42,2 млн. осіб у 2018 р., тобто більш ніж на 9 млн. осіб. Основним поясненням цьому є соціоекономічні причини а з 2014 р. – ще розгортання воєнного конфлікту на Донбасі.

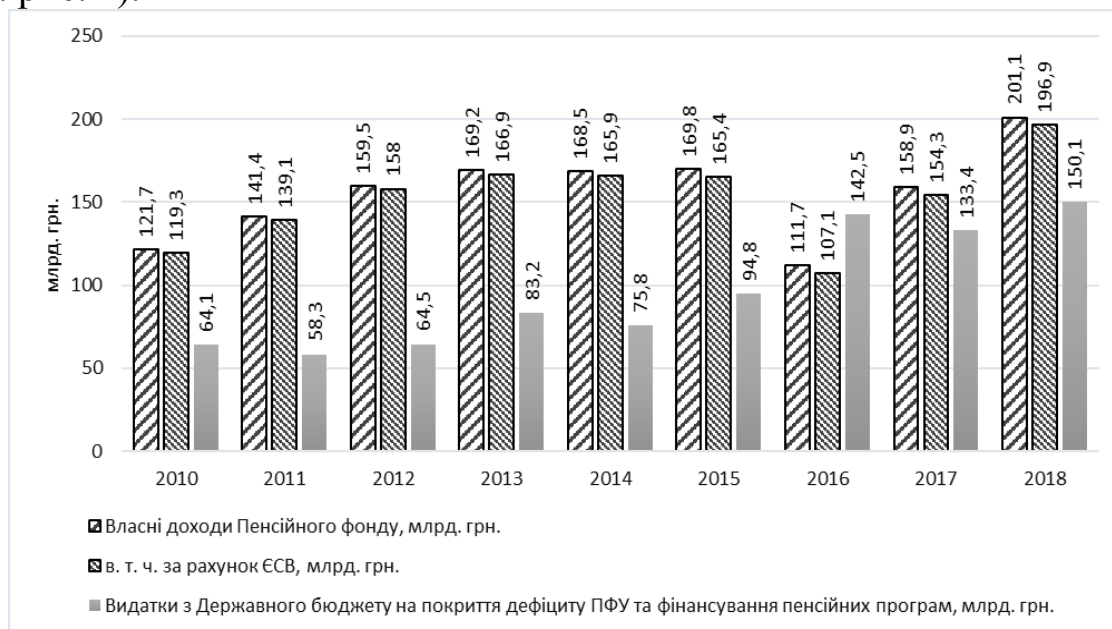
Слід акцентувати увагу на тому, що у науковців і експертів значні сумніви викликає достовірність даних, які надає Держстат щодо чисельності населення України (42,2 млн. осіб на 1 січня 2019 р.). По-

перше, у них не враховано вплив воєнного конфлікту на Донбасі та пов'язану з ним внутрішню та зовнішню міграцію проживання там людей. По-друге, об'єктивну картину щодо чисельності українців може дати лише періодичний всеукраїнський перепис, який в Україні проводився 16 років тому, в 2001 р.

Встановлення достовірних показників чисельності населення України принципова важливо для коректності довгострокових прогнозів її соціально-економічного та демографічного розвитку. Може виявитися, що демографічна криза в Україні матиме ще більш катастрофічні наслідки щодо чисельності населення, аніж прогнозує ООН. Згідно з прогнозами, з 2015 р. до 2050 р. воно скоротиться на 21,7% (до 35,1 млн. осіб), а до кінця ХХІ ст. – на 41,1% (до 26,4 млн. осіб) [1].

Зниження чисельності населення України та вплив цих тенденцій на Пенсійний фонд відчувається вже зараз, адже кількість працюючих за останні три роки зменшилася більш ніж на 3 млн. осіб, в той час як кількість пенсіонерів зменшилась лише на 1,8 млн. осіб. Поки що на стабільному рівні залишається співвідношення кількості зайнятого населення до кількості пенсіонерів і становить 1,35 рази.

Зниження чисельності працюючих разом із низькими заробітними платами в країні мають негативний вплив на доходи бюджету Пенсійного фонду у зв'язку із зменшенням надходжень єдиного соціального внеску (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка структури доходів Пенсійного фонду України у 2010-2018 роках*

*Розраховано автором за даними Пенсійного фонду України [2]

Одними із заходів Уряду спрямованих на збільшення надходжень до Пенсійного фонду шляхом збільшення відрахувань ЄСВ було підвищення

мінімальної заробітної плати та зниження ставки ЄСВ з 38 до 22% відсотків з метою зниження податкового навантаження на фонд оплати праці. Однак такий захід розрахований на довгострокову перспективу, а в 2016 році це призвело до зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду і не зважаючи на збільшення надходжень ЄСВ в 2017 та 2018 роках, цього не достатньо для подолання дефіциту.

Однією із головних причин дефіциту бюджету Пенсійного фонду є низький рівень зарплат в Україні (див. табл. 1) як відносно внутрішніх цін, так і відносно країн-сусідів.

Як бачимо з таблиці 1, номінально заробітна плата впродовж останніх 8 років постійно зростала, однак реальна заробітна плата, яка виражена в доларовому еквіваленті в період кризи зменшилася вдвічі (див. рис. 2), а ціни зросли вдвічі, що, на наш погляд, стало основною причиною поглиблення демографічної кризи та зниження надходжень до Пенсійного фонду за рахунок ЄСВ.

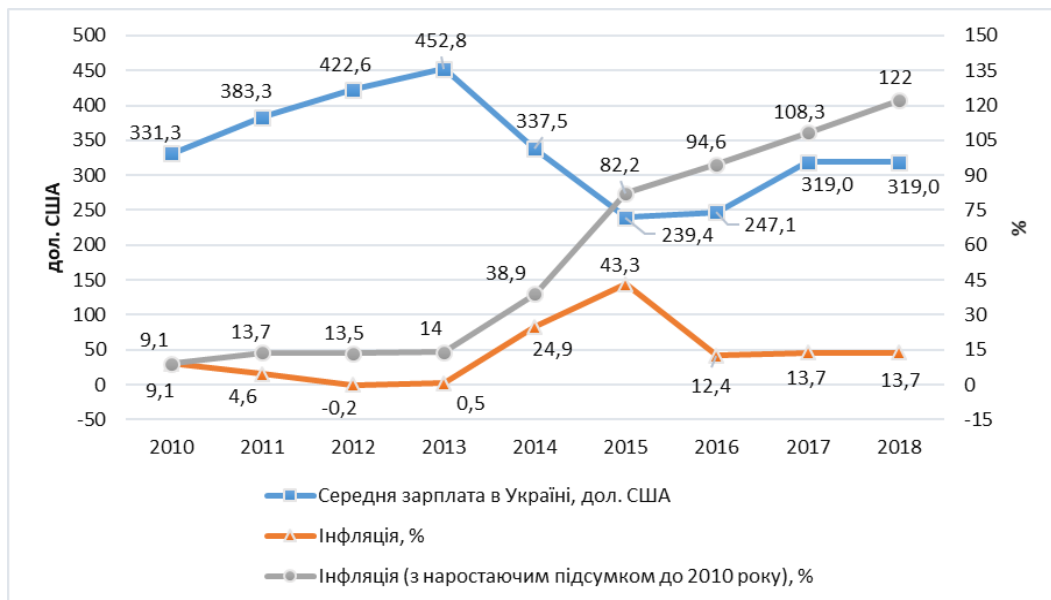
Таблиця 1

**Динаміка мінімальної пенсії та заробітної плати в Україні
у 2010-2018 роках***

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Мінімальна пенсія, грн.	695	750	822	894	949	949	1074	1310	1435
Мінімальна заробітна плата, грн.	906	972	1104	1218	1218	1298	1414	3200	3723
Середня заробітна плата, грн.	2629	3054	3377	3619	4012	5230	6475	8777	10573
Мінімальна пенсія, дол. США	87,6	94,1	102,9	111,8	79,8	43,4	41,0	47,6	52,8
Мінімальна заробітна плата, грн.	114,2	122,0	138,2	152,4	102,5	59,4	54,0	116,3	136,9
Середня заробітна плата, грн.	331,3	383,3	422,6	452,8	337,5	239,4	247,1	319,0	388,7

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

З одного боку низька заробітна плата стимулює міграцію працездатного населення за кордон в країни-сусіди, де заробітна плата в 2-3 рази вища, ніж в Україні, а з іншого боку – економічна криза призвела до банкрутства великої кількості підприємств, що вплинуло на обсяги надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду (див. табл. 2).

Рис. 2. Динаміка середньої зарплати в доларовому еквіваленті та інфляції в Україні у 2010-2018 роках*

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Як бачимо з таблиці 2, з 2010 по 2017 рік кількість підприємств в Україні зменшилася на 379 тис. одиниць, що не могло не позначитися на кількості працюючих, а отже і на обсягах відрахування ЄСВ до Пенсійного фонду. Варто звернути увагу, що у 2016 році відбулося найбільше закриття великих підприємств, кількість яких порівняно з 2013 роком зменшилася на 276 одиниць, середніх підприємств – на 3922, малих – на 50889. Якщо порівняти співставити чисельність працівників зайнятих на підприємствах у 2010 році з 2017 роком, то вона зменшилася на 2,1 млн. чоловік.

Таблиця 2

Динаміка надходжень ЄСВ до бюджету Пенсійного фонду України та кількості підприємств у 2010-2017 роках*

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ЄСВ, млрд. грн	119,3	139,1	158,0	166,9	165,9	165,4	107,1	154,3
Усього підприємств, од.	2183928	1701620	1600127	1722070	1932161	1974318	1865530	1805059
в т.ч.								
Великі підприємства, од.	586	659	698	659	497	423	383	399
Середні підприємства, од.	20983	20753	20189	18859	15906	15203	14832	14937
малі підприємства, од.	357241	354283	344048	373809	324598	327814	291154	322920

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Окрім цього, варто зауважити, що підвищення мінімальної заробітної плати на тлі девальвації та інфляції не призвело до швидкого зростання споживчого попиту та збільшення ЄСВ у структурі доходів Пенсійного фонду (як планував Уряд), а навпаки призвело до тінізації заробітних плат або переведення працівників на неповний робочий день. Основні витрати населення із збільшеної заробітної плати не стимулювали розвиток економіки, а перерозподілялися до державних компаній, які є постачальниками комунальних послуг.

Таким чином, враховуючи наслідки економічної кризи в Україні спричиненої як об'єктивними економічними проблемами, так і окупацією Донбасу і анексією Криму Російською Федерацією, а також негативні тенденції демографічної ситуації, можна зробити висновок про суттєві загрози для стабільного і бездефіцитного функціонування Пенсійного фонду.

Література:

1. World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2015. P. 22, 30. URL: http://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf (дата звернення: 08.04.2019).
2. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://portal.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 08.04.2019).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.04.2019).
4. Петрушка О.В., Шулюк Б.С. Методи здійснення недержавного пенсійного забезпечення у світі: практичний досвід для України. *Молодий вчений*. 2018. №9 (61). С. 512-514.

Завитій Ярослав Михайлович

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В. П.

ЕКОНОМІЧНА СТУПІНІСТЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

Питання підвищення ефективності використання бюджетних коштів належить до найбільш злободених на сучасному етапі розвитку системи державних фінансів. Характерними ознаками вітчизняної бюджетної практики стали розпорошення бюджетних коштів між великою кількістю бюджетних програм, низька якість розробки самих програм, їх дублювання, відірваність від реалій соціально-економічного розвитку країни. Внаслідок цього відбувається стійке недофінансування вагомій

частини бюджетних програм, їх коригування у відповідності до наявних видатків, що веде до недосягнення передбачених у програмах результативних показників виконання. Таким чином, нівелюється сама ідея використання програмно-цільового підходу до виконання бюджету, втрачається сенс у впровадженні середньострокового бюджетування, а більше третини усіх бюджетних коштів витрачаються неефективно. Серед головних причин такої ситуації в економічній науці визначають недостатній розвиток наукових підходів до визначення та конкретизації складових, основних факторів формування, методів оцінки та механізмів підвищення ефективності видатків бюджету, що ускладнює можливості для більш ретельного контролю за використанням бюджетних ресурсів на цілі соціально-економічного розвитку [1, с. 120].

Питання оцінювання ефективності державних витрат перебувають у полі зору дослідників з 70-80-х років ХХ ст. Обмеженість бюджетних ресурсів на фоні зростання суспільних потреб обумовила потребу в зміні концептуальних підходів до організації розподілу та використання коштів бюджету. В основу нової концепції була покладена ідея, що виконання бюджету має передбачати тісний зв'язок між обсягом витрачених бюджетних ресурсів та отриманими від них суспільно важливими результатами. Ці погляди набули популярності після кризи держави суспільного добробуту, коли зростання соціальних видатків бюджету набуло неконтрольованих розмірів і уряди більшості розвинутих держав були змушені шукати рецептів для стримування їх негативного впливу на темпи економічного розвитку. Проте, значних успіхів реформування не приносило. Досліджуючи причини провалу більшості бюджетних реформ у світі, А. Шик зазначав, що вони були приречені, оскільки «...реформувалося тільки фінансування, а не управління. Якщо не реформується управління суспільними фінансами, то змін не відбудеться» [5, с. 47]. На його думку, вирішальну роль у забезпеченні ефективності видатків бюджету має належне управління його складанням. Такий підхід має право на існування, оскільки продумане науково обґрунтоване складання бюджетних показників формує передумови для подальшого ефективного використання бюджетних коштів.

У відповідності до положень західної фінансової науки, ефективність діяльності розпорядників бюджетних коштів базується на дотриманні низки принципів, таких як: підзвітність, яка підвищує відповідальність державних чиновників за свої дії та рішення; прозорість, що направлена на забезпечення безкоштовного і вільного доступу до інформації, пов'язаної з виконанням програмних заходів; передбачуваність, яка досягається через регламентацію діяльності виконавчих органів; достовірність, яка реалізується шляхом надання достовірної інформації про мобілізацію та розміщення бюджетних коштів [4]. Однак, головним

серед усіх принципів планування бюджету, на думку західних науковців, є алокація (від англ. allocation – розміщення), тобто ефективне розміщення бюджетних коштів за програмами, у яких відображені напрями, параметри, критерії та результати, яких заплановано досягти [4].

Ефективність є однією із найскладніших категорій економічної науки. Вперше введена у науковий обіг у працях Ф. Кене та В. Петті, у подальшому її трактування зазнало вагомих трансформацій. У початковому варіанті категорію «ефективність» визначали як результат оцінювання урядових та приватних заходів, покликаних поліпшити економічне життя держави. В теперішній час ефективність розглядають як складну багатоаспектну економічну категорію, яка об'єднує окремих виміри: продуктивність, результативність та економність. Під продуктивністю розуміють співвідношення між результатами (випуском продукції, наданням послуг, виконанням робіт) і використаними ресурсами (фінансовими, матеріальними, трудовими). Результативність характеризує ступінь відповідності фактичних результатів до запланованих. Економність як характеристика ефективності оцінює ступінь досягнення прогнозованих цілей за найменшого обсягу коштів або одержання значно кращого результату за той самий обсяг коштів.

У макроекономічному контексті «ефективність» є поняттям відносним, оскільки приймається до уваги порівняння (як мінімум двох) станів добробуту, пов'язаних з алокацією суспільних благ. Зіставлення станів добробуту наводить на визначення економічної ефективності, або Парето-ефективності, сутність якої проявляється у тому, що ніяке інше розміщення благ не може підвищити рівень корисності ні для одного з індивідів без того, щоб понизити його для іншого. Рівень ефективного розподілу видатків бюджету між програмами залежить, з одного боку, від потреб суспільства у благах; з іншого – від рівня організації розподілу видатків відповідно до визначених пріоритетів, при якому суспільство має отримати максимальну корисність від витрачених бюджетних ресурсів.

Вивчаючи питання оцінки ефективності видатків, Е. Вендунг пропонує модифікувати критерій економності, розмежувавши його на два окремих параметри. Відтак, критерії ефективності, за Е. Вендунгом мають наступний вигляд [2, с. 70]: «результативність» – ступінь досягнення запланованих результатів без огляду на витрати; «продуктивність» – оцінювання продукту діяльності через витрати; «ефективність (витрати-вигоди)» – оцінка грошової цінності результатів заходів програми через грошову вартість заходів програми; «ефективність (витрати – результативність)» – оцінювання результатів заходів програми у фізичному вираженні через грошові витрати на заходи.

На думку П. Хейне, ефективність та економність тотожні за змістом поняття, адже обидва характеризують результативність використання

засобів для досягнення поставленої мети. «...Отримувати якомога більше з доступних нам обмежених ресурсів – ось що мається на увазі під ефективністю і під економічністю» [3, с. 215]. На наш погляд, така позиція вірна лише частково, адже економічною можна визначити тільки таку діяльність, яка забезпечить мінімізацію витрат на використання ресурсів (матеріальних, трудових, інформаційних), тобто виконується така залежність: результати = const, а видатки бюджету → min.

У бюджетній сфері можливості дотримуватися цієї вимоги є обмеженими, оскільки при фінансуванні бюджетних установ використовуються законодавчо закріплені норми та нормативи, що унеможлиблює економію ресурсів. Проте за такою моделлю може будуватися система конкурсних державних закупівель, де найбільш ефективним визнаватиметься такий варіант, за якого обсяг товарів, послуг, робіт для задоволення суспільних потреб відповідає найменшій вартості відповідно до визначеної якості. В решті випадків оцінювання ефективності видатків бюджету має передбачати виконання залежності: результати → max, а видатки бюджету = const. Іншими словами, при порівнянні двох станів ефективним визнається такий, що забезпечує максимальний результат при заданому (плановому) обсязі видатків бюджету. Наприклад, найефективнішим може визнаватися такий варіант реалізації бюджетної програми у галузі охорони здоров'я, котрий гарантує максимальну кількість вилікуваних пацієнтів при плановому обсязі фінансування. За такого підходу до визначення ефективності акцент фокусується не на мінімізації затрат, а на максимізації корисності.

Для об'єктивності оцінювання ефективності видатків бюджету необхідно забезпечувати розрахунок показників у розрізі окремих напрямів (економність, продуктивність, результативність), а також в комплексі, оцінюючи вплив результатів чи отриманого ефекту від видатків на соціально-економічний розвиток країни (регіону, території) та підвищення рівня життя населення. У системному розумінні ефективність об'єднує в собі ті досягнення, що є у сфері економіки, соціального розвитку, політиці тощо. На думку І. Боярко, Н. Дехтяр, О. Дейнеки, при оцінюванні ефективності державного сектору економіки мова зажди має йти про соціально-економічну ефективність як вартісну оцінку соціальних ефектів та економічної ефективності в цілому, а також у розрізі бюджетної та фінансової складових [1, с. 55].

Не зважаючи на дискусійний характер підходів до оцінки ефективності видатків бюджету, її важливість не викликає сумнівів. Проведення такої оцінки дає змогу уникнути бюджетних ризиків в теперішній час та на перспективу, забезпечити фінансову стійкість державних фінансів, послідовно реалізувати завдання соціально-економічного розвитку. Необхідність оцінювання видатків бюджету з

точки зору їхньої ефективності продиктована суспільною потребою в нарощуванні обсягів економіки, вирішення суспільних проблем бідності, безробіття, зниження стандартів життя. Ті виклики та загрози, які в теперішній час постали перед країною, вимагають ефективного використання будь-якого ресурсу і, в першу чергу, бюджетних коштів, що перебувають у розпорядженні органів влади. Саме належний контроль за ефективністю видатків бюджету та врахування результатів такого оцінювання при формулюванні пріоритетів як бюджетної, так і економічної та соціальної політики, є на сьогодні ключовим завданням політики державної влади в Україні.

Література:

- Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 165 с.
- Ведунг Е. Оцінювання державної політики і програм; пер. з англ. В. Шульга. К.: Всеуито, 2003. 350 с.
- Хейне П., Боуттке П. Дж., Причитко Д., Гуреш Т. Экономический образ мышления: пер. с англ. и ред. 10-е изд. М.; СПб.; К.: Издательский дом «Вильямс», 2005. 530 с.
- Allen R., Tommasi D. Managing Public Expenditure: A Reference Book for Transition Countries. OECD. Published by the SIGMA Programme, 2001. 504 p. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTPEAM/Resources/oecdpemhandbook.pdf>.
- Schick A, Keith R., Davis E. Manual on the Federal Budget Process. CRS Report 91-902 GOV, by Washington, December 24, 1991. 218 p.

Заєць Катерина Олександрівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАЙНОВИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Майнові податки, будучи складовою частиною місцевих податків України, оцінюються як самостійне джерело доходів місцевих бюджетів. Відтак, оцінка ефективності майнового потенціалу набуває важливого значення для усіх платників даного податку.

Майнові податки були першими обов'язковими платежами на користь держави. На сьогодні, вони мають змістовне значення в доходах місцевих бюджетів, визначаються основою майнового оподаткування, яке необхідне для отримання суспільних послуг, що надаються місцевими органами [2, с. 37].

Майнові податки – це один з видів оподаткування, як юридичних, так і фізичних осіб на різні об'єкти нерухомого та рухомого майна. Перевагою обов'язкових платежів з майна є суттєве регулююче та контрольне їх значення – при правильній організації, вони служать найважливішим механізмом регулювання економічних відносин, містять елементи економічного стимулу, що сприяє підвищенню ефективності та раціональності використання майна.

В Україні майнові податки використовуються як додаткове джерело збалансування місцевого бюджету без збільшення навантаження на неплатоспроможні верстви населення. Водночас до 2015 року податок на майно був невагомим джерелом надходжень до місцевих бюджетів та становив незначну частку в структурі місцевих податків та зборів. Разом з тим, за останні декілька років річна сума надходжень у бюджет від майнових податків зросла, але питома вага їх у місцевому бюджеті залишається незначною.

Введення в дію таких майнових податків як: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; плата за землю; транспортний податок вплинуло на економічні процеси та позначалося на доходах місцевих бюджетів. Об'єктом оподаткування цих податків є майно, що перебуває у власності фізичних та юридичних осіб, а джерелами їх сплати – особистий дохід громадян або дохід підприємства. Податки даної групи суттєво поповнюють дохідну базу місцевих бюджетів. Так, у 2015 році обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів становив 101,6 млрд. грн., у 2016 році значення даного показника зросло до 146,6 млрд. грн. та 192,7 млрд. грн. у 2017 році. При цьому обсяг майнових податків у доходах місцевих бюджетів у 2015 р. становив 16,01 млрд. грн. та зріс на 8,89 млрд. грн. у 2016 році та на 4,16 млрд. грн. порівняно з аналогічним періодом попереднього року. В середньому питома вага майнових податків за досліджуваний період становила 15,9% від загального обсягу доходів місцевих бюджетів України [3].

Майнові податки мають позитивні аспекти завдяки децентралізації, тому спостерігається приріст надходжень до місцевих бюджетів у порівнянні з попередніми роками. За рахунок надходжень коштів місцевими органами влади забезпечується фінансування соціального та економічного розвитку місцевості.

Порівнюючи податок на майно з іншими місцевими податками та зборами, можна виділити такі переваги їх запровадження: забезпечення регулярних надходжень до бюджетів; справедливий розподіл податкового тягаря; здатність конкурувати із загальнодержавними податками у частині бази оподаткування та обсягу надходжень до бюджетів [1, с. 135].

Перевагами майнового оподаткування в Україні є наступні:

– інститут майнового оподаткування стає важливою підсистемою податкових систем економік добробуту. У розвинених країнах у різних формах сплачують податки ресурсно-майнової групи, які називаються податками на багатство. Вони дають змогу акумулювати фінансові ресурси й слугують механізмом економічного впливу на суспільне виробництво.

– податок на нерухоме майно є стабільним, не зважаючи на коливання в економічному циклі та може суттєво розширити дохідну базу місцевих бюджетів, що вплине на спроможність місцевих органів щодо виконання покладених на них функцій.

– введення комплексного податку на майно, кардинально змінив структуру надходжень до місцевих бюджетів, а саме ведення земельного податку та транспортного податку до надходжень місцевих бюджетів.

Водночас недоліками майнових податків є: посилення ризику для платника, адже сплачувати податок доводиться навіть у періоди фінансової нестабільності; адміністрування податку є технічно нелегким, а попереднє уведення вимагає колосальної підготовчої праці; сприяння економічним відхиленням. Разом з тим, збільшення бюджетних надходжень від майнового податку для заміщення інших джерел в Україні має більше переваг, ніж недоліків та створює можливість приведення до економічного зростання.

Майнові податки є одним із дієвих механізмів формування ресурсного потенціалу органів місцевого самоврядування та джерелом соціального та економічного розвитку територій громад.

Підвищення ролі майнових податків та збільшення їх частки у доходах місцевих бюджетів є одним із основних завдань для органів місцевого самоврядування. Це сприятиме посиленню фінансової стійкості місцевих бюджетів, ефективності використання фіскального потенціалу відповідних територій та покращення рівня і якості послуг, що надаються населенню.

Отже, зростання фіскальної ролі майнових податків у структурі податкових надходжень, досягнення позитивних результатів у збільшенні надходжень місцевих бюджетів за рахунок майнових податків свідчать про високу ефективність останніх, що має важливе значення як для бюджетної політики держави, так і для суспільства загалом.

Література:

1. Гостева О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право*. 2016 №3. С.134-139.
2. Круп`як І. Й. Подолання регіональної диференціації податкоспроможності як напрям державного стимулювання розвитку депресивних територій. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II Міжнар.*

*наук.-практ. конференції. (Дніпропетровськ, 1 жовт. 2011 р.).
Дніпропетровськ: ДРІДУ, 2011. С. 37-39.*

3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL:
<http://www.treasury.gov.ua/ua>

Зарецька Христина Сергіївна

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Бюджетна децентралізація розпочалася із прийняття в 2015 р. змін до Бюджетного і Податкового кодексів України та інших важливих правових актів щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних дохідних джерел для їхньої реалізації; стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом із відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення, запровадження правових засад формування спроможних територіальних громад шляхом підвищення їхньої фінансової та економічної спроможності.

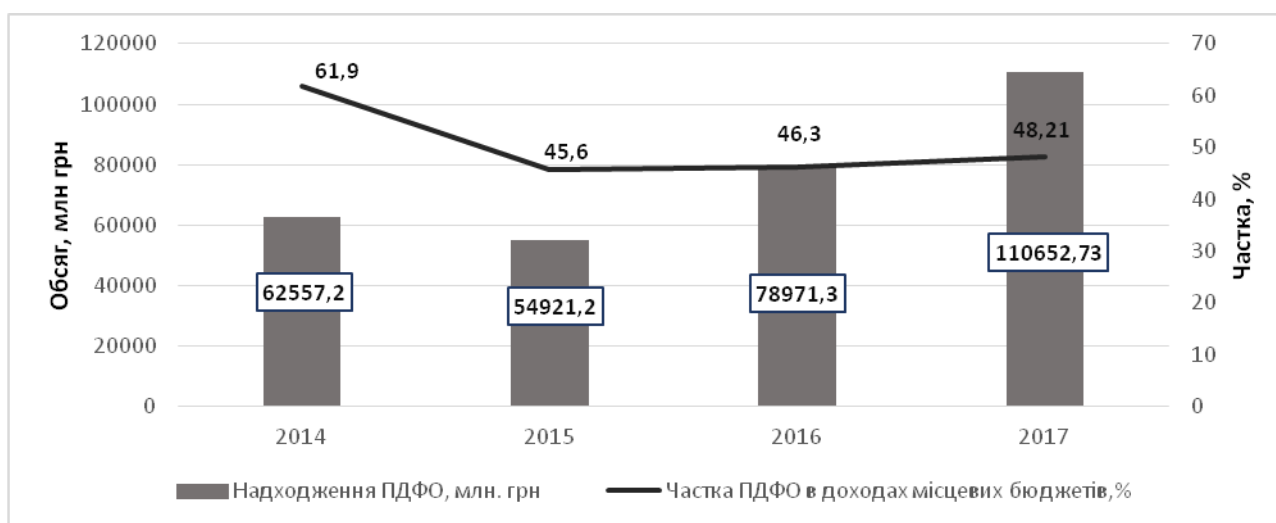
З метою визначення позитивних і негативних аспектів бюджетних нововведень проаналізуємо зміни, які відбулися у формуванні доходів місцевих бюджетів до і після започаткованих реформ.

У 2013–2017 рр. відбулося щорічне зростання доходів місцевих бюджетів (з 221,02 млрд грн до 502,1 млрд грн). Основними видами доходів місцевих бюджетів в Україні у 2013–2017 рр. були офіційні трансферти і податкові надходження, зокрема загальнодержавні податки. За рахунок зазначених доходів забезпечується наповнення місцевих бюджетів більш як на 93%. Проте, якщо приріст податкових надходжень за визначений період становив 109,81 млрд грн (з 91,19 млрд грн до 201 млрд грн), то офіційних трансфертів – 156,76 млрд грн (з 115,84 млрд грн до 272,60 млрд грн), що вказує на випереджаюче зростання останніх.

Порівнюючи питому вагу трансфертних платежів у структурі доходів місцевих бюджетів у 2013–2017 рр., констатуємо зменшення частки податкових надходжень на 1,3% до 40% у 2017 р. й одночасне підвищення частки офіційних трансфертів на 1,9% до 54,3% у 2017 р. Отже, можна резюмувати, що перші заходи щодо зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів вжиті.

Зміни основного виду доходу місцевих бюджетів – податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) відображені на рис. 1.

У складі даного податку основну роль відіграють податкові надходження, що утримуються із заробітної плати громадян. Саме тому ПДФО є однією із найважливіших форм вияву відносин між громадянами, органами місцевої влади та державою у процесі утримання частини доходів фізичних осіб задля створення грошових фондів різних рівнів. Тобто, оцінюючи рівень та динаміку надходжень ПДФО, визначається спроможність органів місцевої та державної влади виконувати покладені на них функції.

Рис. 1. Динаміка надходження податку на доходи фізичних осіб за 2014–2017 рр. *

* Розраховано автором на основі даних [1].

Отож, якщо розглядати надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2017 р., не дивлячись на зміни в законодавстві та зниження надходжень у відсотковому співвідношенні, спостерігається суттєве їхнє покращення у 2017 р. Це свідчить про правильне здійснення політики органами місцевої та державної влади.

Продовжуючи аналіз ПДФО, хочемо звернути увагу, що до 2014 р. включно цей податок відігравав вагомий роль у наповненні бюджетів сіл, селищ та міст районного значення.

За умови збереження 100-відсоткового надходження ПДФО до місцевих бюджетів, у 2015–2016 рр. органи місцевого самоврядування додатково могли б отримати від 13 млрд грн до 19 млрд грн, а не забезпечувати надання суспільних послуг громадянам за рахунок трансфертів у вигляді субвенцій цільового призначення, надання яких вказує на централізацію фінансових ресурсів та «без вибору» використання коштів.

Основні зміни відбулися з 2015 р. і в складі доходів районних, селищних, сільських бюджетів та бюджетів міст районного значення, що пов'язано зі штучним створенням умов для стимулювання об'єднання громад. При цьому відмітимо, що зміни в коефіцієнтах перерозподілу суттєво не вплинули на рівень концентрації ПДФО на рівні бюджетів м. Києва, міст обласного значення. При цьому найбільшу питому вагу у надходженнях ПДФО до місцевих бюджетів забезпечує ПДФО із заробітної плати та прирівняних до неї виплат. Цей факт, а також те, що згідно діючої методики розрахунку базової дотації в її основі лежить обсяг надходження ПДФО до бюджету, свідчать про необхідність активізації діяльності щодо виявлення тіньових доходів громадян (зарплат «в конвертах»), що вплине не лише на дохідну, а й на видаткову частину місцевих бюджетів, а також сприятиме вирівнюванню податкового навантаження між громадянами в частині оподаткування трудових доходів.

Незважаючи на важливу роль податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів, з року в рік зростає частка міжбюджетних трансфертів у структурі дохідної частини зазначеної ланки бюджетної системи. Частка міжбюджетних трансфертів – більше 53% усіх доходів місцевих бюджетів – свідчить про значну залежність місцевих бюджетів від фінансової допомоги з державного бюджету. Зазначене обумовлює доцільність продовження реформування бюджетних відносин у напрямку бюджетної децентралізації [2].

Головним завданням, вирішенню якого мають сприяти реформи з бюджетної децентралізації, є пошук достатніх обсягів фінансових ресурсів, які повною мірою забезпечили би фінансову незалежність місцевих бюджетів у складі бюджетної системи України.

Література:

1. Звіти Державної казначейської служби України про виконання місцевих бюджетів України за 2013–2017 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.
2. Лопушняк Г., Лободіна З., Ливдар М. Фіскальна децентралізація в Україні: декларації та практична реалізація. *Економічний часопис-XXI*. 2016. №161 (9–10). С. 79–84.

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Забезпечення стабільних темпів економічного зростання будь-якої країни неможливе без проведення активної інвестиційної політики. Одним із її перспективних напрямів в Україні можна назвати ефективне використання коштів недержавних пенсійних фондів (НПФ).

Відповідно до головної мети діяльності будь-якого НПФ, пов'язаної з виплатами пенсій згідно з укладеними договорами з вкладниками, перед фондом постає завдання інвестування пенсійних резервів і одержання доходу в розмірі, достатньому для планованих виплат. Тобто, діяльність НПФ полягає в акумулюванні активів його учасників та збереженні їхніх обсягів і вартості шляхом проведення інвестиційної діяльності. Розміщення пенсійних резервів у цій ситуації є засобом захисту від інфляції. Тому принципове значення має досягнення необхідного рівня прибутковості з урахуванням рівня інфляції. Саме на це спрямовується інвестиційна політика кожного фонду.

НПФ функціонують як неприбуткові організації (непідприємницькі товариства), оскільки їх безпосередні засновники не отримують доходу або прибутку від власної діяльності, крім покриття витрат на її організацію. Тобто отримання прибутку від інвестиційної діяльності засновниками НПФ не передбачається. Натомість дохід від неї розподіляється між учасниками фонду, що й дає змогу нівелювати рівень інфляції, а також збільшувати загальний обсяг активів. Основні положення інвестиційної політики НПФ ґрунтуються на необхідності оптимізації портфеля інвестицій при дотриманні вимог надійності й платоспроможності фонду. Це досягається завдяки дотриманню принципів: диверсифікованості, прибутковості, ліквідності й зворотності; достатності коштів фонду для покриття взятих зобов'язань; обмеження ризику вкладень.

З метою зменшення ризиків зазнавання збитків від інвестиційної діяльності, законодавством встановлено обмеження щодо вкладення НПФ коштів у різні види цінних паперів:

Недержавні пенсійні фонди належать до найконсервативнішого типу інституційних інвесторів. Нові фінансові інструменти, інвестування в які може бути рекомендоване для НПФ, мають відповідати досить жорстким вимогам. Довгостроковий характер пенсійних накопичень та їхня соціальна спрямованість зумовлюють об'єктивну потребу в

довгострокових і надійних фінансових продуктах як об'єктах інвестування з належним забезпеченням зобов'язань за цими інструментами.

Таблиця 1

Обмеження фінансових інвестицій НПФ в Україні

Фінансові інструменти інвестиційної діяльності НПФ	Обмеження відповідно до чинного законодавства України
Цінні папери одного емітента	≤ 5 % загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Інші активи, не заборонені законодавством України	
Цінні папери, емітентом яких є засновник НПФ	
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати одного банку	≤ 10 % загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Об'єкти нерухомості	
Банківські метали	
Цінні папери, емітентом яких є засновник фонду протягом перших п'яти років із початку заснування НПФ	
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів АРК, та облігації місцевих позик	≤ 20 % загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Цінні папери іноземних емітентів	
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	≤ 40 % загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	
Акції українських емітентів	
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	≤ 50 % загальної вартості пенсійних активів

Недержавні пенсійні фонди формують портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу.

Аналіз сучасного стану фінансового ринку України щодо наявності прийнятних для інвестування пенсійних активів інструментів засвідчив:

обмеженість наявного кола цінних паперів та інших інструментів, які визначені законодавством і частково задовольняють вимоги пенсійних фондів (облігації внутрішньої державної позики, акції та облігації підприємств, ощадні сертифікати, банківські депозити); можливість випуску окремих фінансових інструментів, котрі не набули широкого застосування, але могли би розглядатися як об'єкти для інвестицій пенсійних активів (привілейовані акції, облігації місцевих позик); відсутність визначення в чинному законодавстві окремих видів фінансових інструментів, що є традиційними об'єктами інвестування пенсійних коштів у інших країнах (іпотечні, конвертовані цінні папери тощо).

Однією з ключових переваг функціонування НПФ є й система оподаткування їхньої діяльності. Відповідно до чинного законодавства, вони звільнені від оподаткування вкладів учасників аж до моменту одержання пенсійних виплат, що дає змогу вільно інвестувати активи, не сплачуючи податки після закінчення кожного інвестиційного циклу.

Розвиток та функціонування недержавних пенсійних фондів є доволі перспективним напрямом у процесі формування розвинутого та стабільного інвестиційного ринку в Україні. Проте, існують й об'єктивні фактори, що стають на перешкоді в розбудові системи недержавного пенсійного забезпечення та гальмують її розвиток, а саме: нерозвиненість українського ринку цінних паперів, що не дає змоги повністю реалізувати потенційні можливості використання пенсійних активів фондів, тобто максимально диверсифіковано інвестувати; недостатня поінформованість населення про сутність і переваги НПФ, а як результат – недовіра до них; недосконалість законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності НПФ, що відображається в жорстких обмеженнях вкладання активів фондів у фінансові інструменти; відсутність обмежень щодо системи бонусних виплат учасникам організаційного процесу НПФ, особливо управляючих активами та адміністраторів, що може стати причиною зловживань. Усі ці особливості відображають рівень функціонування недержавних пенсійних фондів, їхні реальні можливості провадити інвестиційну діяльність.

Заходами, спрямованими на активізацію НПФ мають стати: 1) ширше інформування населення про переваги НПФ; 2) розширення діапазону інвестиційних вкладень через моніторинг об'єктів інвестування з підвищенням прибутковості інвестицій; 3) поліпшення інвестиційних обмежень шляхом удосконалення законодавства, що регулює цю діяльність; 4) розвиток ринку цінних паперів загалом, адже ліквідний, надійний і прозорий фондовий ринок має забезпечити створення сприятливих умов для розвитку НПФ.

Література:

1. Туманова О. А. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. №2. С. 8–10.
2. Овчиннікова Т. В. Переваги та недоліки недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів. URL: http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Economics/4_131702.doc.htm.
3. Змієнко М. О. Сутність недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2011. №30. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/335/324>.
4. Кузнєцова А. Я., Гірченко Т. Д. Місце і роль недержавних пенсійних фондів на фондовому ринку України. *Вісник Української академії банківської справи НБУ*. 2009. №2 (27). С. 7–13.
5. Смоляр Ю. О., Терещенко Г. М. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. *Фінанси України*. 2008. №3. С. 43–51.
6. Коваль С.Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. №2 (55). С. 67–77.

Зубик Ірина Леонідівна

ст. гр. ФМЗ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Шулюк Б.С.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ДЖЕРЕЛА ЇЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Економічні перспективи будь-якої країни залежать від трудових ресурсів, які формують національний ринок праці, тому в період наукомісткого та інноваційного виробництва знання набули першочергового значення, забезпечуючи конкурентну перевагу та фінансову вигоду. Заклади вищої освіти є платформами для підготовки кваліфікованих фахівців, а випускники – економічно очікуваним кадровим потенціалом із культурним, науковим та інноваційним рівнем. Нині вища освіта стала об'єктивною цінністю, на пріоритетах якої формується державна політика, що веде до прогресивних економічних та соціальних змін [2, с. 116].

В Україні за період 2010-2018 навчальних років спостерігається тенденція щодо зменшення кількості ВНЗ на 152 одиниці (з 813 до 661). За формою власності усі ВНЗ поділяються на заклади державної, комунальної та приватної власності. Найбільшу частку у структурі ВНЗ займають заклади державної і комунальної власності (більше 80 %). Державна служба статистики України не дає окремо поділу кількості ВНЗ державної і комунальної власності за роками. В динаміці аналізованих

років скоротилася кількість ВНЗ як державної і комунальної власності, так і приватної власності. Зокрема, ВНЗ державної і комунальної власності зменшилися на 104 одиниці (з 637 до 533), а приватної власності – на 48 одиниць (з 176 до 128).

Динаміка питомої ваги ВНЗ за період 2010-2018 н. р. зображає тенденцію щодо зростання частки ВНЗ державної і комунальної власності на 2,28 відсоткових пункти і відповідно – скорочення частки ВНЗ приватної форми власності.

У 2017/18 н. р. питома вага ВНЗ державної і комунальної форми власності становила 80,63 %, а ВНЗ приватної форми власності – 19,37 %. Серед усіх ВНЗ в Україні кількісна перевага надається ВНЗ I-II рівнів акредитації, питома вага яких становить 56,2 %, відповідно частка ВНЗ III-IV рівнів акредитації складає 43,8 % у 2017/18 н. р. Проте, якщо у 2010/11 н. р. кількість ВНЗ I-II рівнів акредитації була на 153 одиниці більше за кількість ВНЗ III-IV рівнів акредитації, то у 2017/18 н. р. кількісна різниця між ними скоротилася до 83, що вказує на скорочення значно більшими темпами кількості ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Як зазначає Панич О. «в Україні існує міф про надто велику кількість закладів вищої освіти в Україні. Очевидно, що він вигідний сильним вишам, які готові «проковтнути» слабших. Проте, ліквідація слабких в недалекій перспективі зачепить і сильних. В першу чергу це відобразиться на долі здобувачів наукових ступенів, для яких не буде робочих місць. Їх число буде природним чином скорочуватися і це, зрештою, призведе до занепаду наукових шкіл. На відміну від звичайних підприємств, закриття ВНЗ є соціально небезпечним. Воно викликає опір не лише через скорочення робочих місць, але й тому що призводить до знищення унікального академічного середовища, націленого на приріст знань і формування інтелектуального капіталу. Це соціальна травма не лише для колективу, але й для навколишнього суспільного оточення» [4].

Звичайно, що при скороченні кількості ВНЗ зменшується чисельність студентів, які в них навчаються. Загальна чисельність студентів ВНЗ у період 2010-2018 н. р. скоротилася на 879,6 тис. осіб (з 2418,1 тис. осіб у 2010/11 н. р. до 1538,5 тис. осіб у 2017/18 н. р.). При цьому за даний період студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації зменшилося на 142,8 тис. осіб, а студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації – на 736,7 тис. осіб. Так, при більш чисельному зменшенні кількості ВНЗ I-II рівнів акредитації, чисельність студентів скоротилася значно більше у ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

У таблиці 1 представлено динаміку кількості студентів ВНЗ в Україні за джерелами фінансування навчання в них у період 2010/11 – 2017/18 н. р.

**Динаміка кількості студентів ВНЗ України
за джерелами фінансування навчання у 2010-2018 н. р.***

Показники	2010/11	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	Приріст / зменшення
Кількість студентів, всього, тис. чол. в тому числі навчаються за рахунок коштів:	2418,1	1689,2	1605,2	1586,7	1538,5	- 879,6
державного бюджету	926,3	751,1	732,0	732,9	684,6	- 241,7
місцевих бюджетів	91,0	82,1	79,4	73,6	73,1	- 17,9
юридичних осіб	8,6	10,3	10,2	9,6	7,0	- 1,6
фізичних осіб	1392,0	845,6	783,5	770,5	773,7	- 618,3
Питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів:						
державного бюджету	38,3	44,5	45,6	46,2	44,5	6,2
місцевих бюджетів	3,8	4,9	4,9	4,6	4,7	0,9
юридичних осіб	0,4	0,6	0,6	0,6	0,5	0,1
фізичних осіб	57,5	50,0	48,9	48,6	50,3	- 7,2

* складено автором [1]

Таким чином, чисельність студентів ВНЗ в Україні, фінансування навчання яких здійснювалося за рахунок коштів державного бюджету зменшилася на 241,7 тис. осіб (з 926,3 тис. осіб до 684,6 тис. осіб). Питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету становить 44,5 % у 2017/18 н.р. і дана частка зросла на 6,2 відсоткових пункти у порівнянні з 2010/11 н. р.

Проте, найбільшу частку студентів ВНЗ займають студенти, навчання яких здійснюється за рахунок коштів фізичних осіб. Їх частка у структурі усіх джерел фінансування ВНЗ у 2017 р. становила 50,3 %, що є на 7,2 відсоткових пункти менше, ніж у 2010/11 н. р. Чисельний показник студентів ВНЗ, джерелом фінансування яких є кошти фізичних осіб скоротився на 618,3 тис. осіб (з 1392 тис. осіб до 773,7 тис. осіб).

Іншими джерелами фінансування закладів вищої освіти є кошти місцевих бюджетів та юридичних осіб. Так, чисельність студентів ВНЗ, які навчаються за рахунок коштів місцевих бюджетів за період 2010-2018 н. р. скоротилася на 17,9 тис. осіб (з 91 тис. осіб до 73,1 тис. осіб), а студентів, які навчаються за рахунок коштів юридичних осіб – на 1,6 тис. осіб (з 8,6 тис. осіб до 7 тис. осіб). Хоча питома вага студентів, фінансування навчання яких здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів і юридичних осіб за даний період зросла на 0,9 % та 0,1 % відповідно.

Динаміка частки студентів ВНЗ за рівнями акредитації на 10 тис. населення в Україні у період 2010-2018 н.р. вказує на зростання і значну перевагу питомої ваги студентів, які навчаються у ВНЗ III-IV рівнів акредитації, розрахованих на 10 тис. населення в Україні, а саме цей показник становить 86,5 % у 2017 р. та зріс у порівнянні з 2010 р. на 1,05 %. Це означає, що на кожні 10 тис. населення в Україні 8650 тис. чол. мають вищу освіту (ВНЗ III-IV рівнів акредитації).

Ефективне задоволення потреб суспільства у вищій освіті вимагає значних фінансових ресурсів, тому кожна держава прагне визначити власну стратегію та сценарій фінансування вищих навчальних закладів. У таблиці 2 представлено динаміку та структуру витрат на вищу освіту в Україні за джерелами її фінансування.

Таблиця 2

Динаміка та структура витрат на вищу освіту в Україні за джерелами фінансування у 2015-2018 рр.*

<i>Показники</i>	<i>2015 р.</i>	<i>2016 р.</i>	<i>2017 р.</i>	<i>2018 р.</i>	<i>Приріст / зменшення</i>
<i>Витрати на вищу освіту, (в млн. грн.) всього, в тому числі за рахунок коштів:</i>	45631,7	42533,9	49338,9	52866,1	7234,4
державного бюджету	30158,6	28491,3	31056,4	35339,6	5181
місцевих бюджетів	2967,6	2815,9	3029,7	3364,2	396,6
приватних фірм, корпорацій	0,43	0,53	0,52	0,57	0,14
домогосподарств	12505,1	11226,2	15252,3	14161,7	1656,6
<i>Питома вага витрат на вищу освіту (%), всього, в тому числі за рахунок коштів:</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	–
державного бюджету	66,11	67,03	62,98	66,81	0,80
місцевих бюджетів	6,49	6,61	6,12	6,36	0,13
приватних фірм, корпорацій	0,94	1,24	1,05	1,07	0,13
домогосподарств	27,4	26,40	30,93	26,82	- 0,58

* складено автором [3]

Загалом, обсяг фінансування вищої освіти в Україні у період 2015–2018 рр. зріс на 7234,4 млн. грн. або з 45631,7 млн. грн. до 52866,1 млн. грн. Джерелами фінансування вищої освіти є: кошти державного і місцевих бюджетів, приватних фірм чи корпорацій (юридичних осіб) та фізичних осіб (домогосподарств).

Найбільшим джерелом фінансування вищої освіти є кошти державного бюджету, їх питома вага у структурі усіх джерел фінансування становить 66,91% у 2018 р. Динаміка абсолютних показників видатків державного бюджету на вищу освіту вказує на зростаючі значення з 30158,6 млн. грн. до 35339,6 млн. грн., або на 5181 млн. грн.

Наступним за обсягом джерелом фінансування вищої освіти є кошти фізичних осіб, їх питома вага у структурі усіх витрат на ВНЗ складає 26,82% або 14161,7 млн. грн. у 2018 р. Зростання обсягу фінансування фізичними особами вищої освіти у період 2015-2018 рр. становить 1656,6 млн. грн. (з 12505,1 млн. грн. до 14161,7 млн. грн.).

Питома вага видатків місцевих бюджетів на вищу освіту у 2018 р. становила 6,3 %, що в абсолютному значенні складало 3364,2 млн. грн., зростання цього показника за період 2015-2018 рр. відбулося на 396,6 млн. грн.

Найменшу частку у структурі фінансування вищої освіти займають кошти юридичних осіб (1,07 %), що становить 0,57 млн. грн.

Таким чином, здійснивши аналіз джерел фінансування вищої освіти в Україні, можна зробити висновок, що найбільшими з них є кошти державного бюджету та кошти фізичних осіб, хоча і відмічається негативна тенденція щодо зниження обсягу їх фінансування. Зазначене передбачає необхідність пошуку додаткових джерел фінансування вищої освіти зважаючи на потребу у підготовці високопрофесійних кадрів для вітчизняної економіки.

Література:

1. Вища освіта в Україні у 2018 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ: 2019. 298 с.
2. Кладченко М. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів: досвід Швейцарії і Великобританії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. №4. С. 116–129.
3. Національні рахунки освіти України у 2017 р.: Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ: 2018. 105 с.
4. Панич О. Реформа фінансування вищої освіти: на що слід звернути увагу. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1068-reforma-finansuvannya-vishchoji-osviti-na-shcho-slid-zvernuti-uvagu>

Кизима Юлія Василівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С. В.

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ОСВІТУ: ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

В умовах здійснення в Україні бюджетної реформи проблема оптимізації видатків місцевих бюджетів є надзвичайно актуальною, вирішення якої відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективного соціально-економічного розвитку територій, а також у задоволенні

суспільних потреб безпосередньо на місцевому рівні. Саме за рахунок місцевих бюджетів забезпечується фінансування соціальної сфери, зокрема освіти, куди відноситься: дошкільна освіта, загальна середня освіта, освіта для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, та інші освітні програми.

Так, зазначимо, що впродовж 2017–2018 рр. загалом відбулося збільшення бюджетних видатків на освіту: з 6,3% ВВП до 6,6%. Проте все ж ефективність їх використання надалі залишається доволі низькою. Адже понад 70% цих коштів спрямовуються не на освітні потреби, а на заробітну плату та комунальні платежі, що свідчить про неефективний розподіл бюджетних коштів [1]. На прикладі Чемеровецького району Хмельницької області можна спостерігати, що загальні видатки бюджету району на утримання освіти у 2018 році становили 50133667 грн., що склало 96,5% уточнених річних призначень. Це, у порівнянні з минулим роком, є значно нижчим показником, що показує незначне покращення у розподілі видатків.

Проте у вітчизняній практиці здійснення видатків місцевих бюджетів на освіту наявною є низка проблем, що потребує невідкладного вирішення.

В першу чергу, це невідповідність між загальним економічним розвитком відповідної території та зростанням соціальних видатків з місцевих бюджетів, в тому числі і видатків на освіту [4].

Необґрунтована мережа освітніх закладів, яка не відповідає сучасній демографічній ситуації, сприяє нераціональному використанню державної власності та зниженню якості наданих послуг. В тому числі низький рівень заробітної плати у сфері освіти є стримуючим чинником на шляху залучення до працевлаштування здібної молоді [4].

Також неврегульованість процесу фінансування закладів освіти на місцевому рівні за рахунок освітньої субвенції свідчить про низьку ефективність використання бюджетних коштів [3].

Відсутність належної підтримки держави та підприємницьких структур не сприяють покращенню реального матеріального стану закладів освіти [5].

Крім того, важливим залишається те, що перерозподіл повноважень між бюджетами різних рівнів, що зумовлений процесами децентралізації, не підкріплений відповідними змінами щодо мобілізації надходжень до відповідних бюджетів [4].

Враховуючи вищезазначене, доцільним є окреслення чітких напрямків оптимізації видатків місцевих бюджетів на освіту, що в подальшому призведе до удосконалення системи здійснення бюджетних видатків на місцевому рівні загалом. Тому основними шляхами вирішення вказаних проблем, на нашу думку, можуть бути наступні:

– забезпечення ефективного розподілу видатків місцевих бюджетів на освіту у обсягах, достатніх для функціонування та розвитку освітніх закладів, враховуючи стан їхньої матеріально-технічної та лабораторної бази, а також можливості відтворення потенціалу науково-педагогічних кадрів та розвитку науки [2];

– посилення контролю та здійснення систематичного аналізу щодо цільового використання бюджетних коштів на освіту на місцевому рівні, забезпечення дієвих механізмів громадського контролю за їх витрачанням;

– удосконалення методів визначення обсягів фінансування закладів освіти та розробка нормативів фінансування із урахуванням мінімальних соціальних стандартів, які дозволять встановити нижню межу обов'язкового фінансового забезпечення розвитку освіти;

– удосконалення механізму фінансування освіти в Україні із урахуванням світового досвіду, зокрема за рахунок переходу на багатоканальне фінансування, прийняття рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування освіти на місцевому рівні, оптимізації структури видатків місцевих бюджетів на освіту [4].

Таким чином, в сучасних умовах фінансування освіти за рахунок коштів місцевих бюджетів вимагає кардинального вдосконалення. Оскільки, вітчизняна система бюджетного фінансування освітніх послуг не вирішує ключових завдань щодо перерозподілу ресурсів на користь тих, хто найбільше їх потребує. Тому нагальним постає питання щодо подальшого реформування механізму здійснення видатків місцевих бюджетів на освіту з метою дотримання визначених пріоритетів у реалізації бюджетної політики на місцевому рівні.

Література:

1. Глущенко Ю. А. Оптимізація видатків місцевих бюджетів України в системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління*. 2015, Вип.3, С.140–149.
2. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика): навч. посіб. Київ : НІОС, 2000, 384 с.
3. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2004, 192 с.
4. Беновська Л. Я. Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління. *Регіональна економіка*. 2016. №1. С. 121–129.
5. Малишко В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2016. №2. С. 64–67.

Кириленко Ольга Павлівна
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

Романчук Ігор Богданович
ст. гр. ФПФМ-11, ТНЕУ

ФІНАНСОВІ НАСЛІДКИ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У 2014 р. була ухвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Прийняття даної концепції було спричинено нагромадженням низки проблем у сфері місцевого самоврядування, які потребують найшвидшого розв'язання. Як зазначено у документі, система місцевого самоврядування виявилася неспроможною задовольняти потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації та захисту прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях [1].

Реалізація Концепції сприятиме утворенню об'єднаних територіальних громад, спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення. Крім того, реформа повинна позитивно відобразитися на соціально-економічному становищі територіальних громад і регіонів, сприяти стимулюванню економічного розвитку територій у результаті удосконалення механізмів впливу органів місцевого самоврядування на визначення пріоритетів місцевого економічного розвитку.

Започаткована згідно Концепції реформа передбачає формування адміністративно-територіального устрою, який має складатися з трьох рівнів:

- 1) базовий (адміністративно-територіальні одиниці - громади);
- 2) районний (адміністративно-територіальні одиниці - райони);
- 3) регіональний (адміністративно-територіальні одиниці – Автономна Республіка Крим, області, мм. Київ і Севастополь) [1].

Станом на початок квітня 2019 в Україні створено 888 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), в яких проживає понад 9 мільйонів людей. Серед цих громад – 24 міста обласного значення, які об'єдналися із сусідніми сільськими та селищними радами. До п'ятірки регіонів-лідерів у

реалізації завдань децентралізації є: Житомирська, Запорізька, Дніпропетровська, Чернігівська та Хмельницька області [2].

Процес добровільного об'єднання громад заохочується з боку держави за допомогою багатьох інструментів та стимулів. Зокрема, ОТГ отримують з державного бюджету субвенцію на розвиток інфраструктури. Обсяг субвенції щорічно розраховується за формулою, яка враховує кількість сільського населення об'єднаної громади та площу її території. Таким чином, чим більша громада, тим більшим є обсяг інфраструктурної субвенції. Як позує аналіз, більшість ОТГ у вигляді коштів субвенції одержали значний фінансовий ресурс для соціально-економічного розвитку своєї території. Багато з таких громад чи не вперше за майже 30 років відремонтували і побудували нові заклади соціальної інфраструктури, спортивні, культурні об'єкти, дороги, водогони, закупили комунальну техніку тощо. Отже реформа децентралізації влади дала новий поштовх для розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Одночасно з процесом децентралізації держава проводить секторальні реформи – в освіті, охороні здоров'я, у сфері архітектурно-будівельного контролю і наданні адміністративних послуг, в соціальній політиці, управлінні земельними ресурсами тощо.

Якщо розглядати фінансові аспекти децентралізації, то слід зазначити наступні позитивні зрушення [2]. Перш за все, за роки реформи відбувається стабільне зростання частки власних доходів загального фонду місцевих бюджетів України у ВВП з 5,1% у 2014 р. до 6,6% у 2018 р. і до 6,8%, згідно прогнозів, у 2019 р. Таким чином, обсяг власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2019 р. має досягти 267 млрд грн, що у 3,9 рази більше ніж у 2014 р. (68,6 млрд грн).

За два місяці 2019 року власні доходи місцевих бюджетів України порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшилися на 22%, в т.ч. бюджетів міст обласного значення – на 23,6%. Слід зазначити, що такі зростаючі тенденції характерні для усього періоду проведення реформи.

Якщо розглядати відносний показник доходів місцевих бюджетів в розрахунку на 1 мешканця, то у 2019 р. вони становитимуть 1095,1 грн, податок на доходи фізичних осіб – 627,6 грн, місцеві податки і збори – 362,4 грн. В абсолютному розмірі зростання цих показників за період 2016-2019 рр. повинно відповідно становити: 2,2 рази, 2,4 рази і 2,2 рази.

Важливою характеристикою зміцнення дохідної бази органів місцевого самоврядування є посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів у власних доходах місцевих бюджетів України. Якщо у 2014 р. частка цих податків становила 0,7%, то на 2019 р. заплановано їх питому вагу довести до рівня 27,5%. За два місяці 2019 року порівняно з

аналогічним періодом 2018 р. надходження плати за землю зросли на 20%, єдиного податку – на 26,3%, податку на нерухоме майно – на 23,8%.

Ознакою стабільного фінансового становища органів місцевого самоврядування є зростання залишків коштів місцевих бюджетів, а також коштів на депозитах. Станом на 1.03.2019 р. залишки коштів місцевих бюджетів становили 67,6 млрд грн, в т.ч. залишки коштів бюджетів ОТГ – 6,7 млрд грн, залишки коштів бюджетів міст обласного значення – 13,3 млрд грн.

Потужним стимулом для об'єднання громад є суттєве зростання обсягів наданої їм державної підтримки для місцевого та регіонального розвитку, яка за період 2014-2019 рр. має зрости у 41,5 разів. Загалом сума державної допомоги у 2019 р. становитиме 20,75 млрд грн, з них: 0,5 млрд грн – кошти на підтримку секторальної регіональної політики; 5,0 млрд грн – субвенція на розвиток медицини у сільській місцевості; 0,75 млрд грн – кошти на будівництво спортивних об'єктів; 2,1 млрд грн – субвенція на інфраструктуру ОТГ; 7,7 млрд грн – Державний фонд регіонального розвитку; 4,7 млрд грн – субвенція на соціально-економічний розвиток. Крім того, заплановано виділення 14,7 млрд грн субвенції на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення. Державна фінансова підтримка громадам Тернопільської області у 2019 р. за трьома програмами (Державний фонд регіонального розвитку, субвенція ОТГ, субвенція на сільську медицину) становитиме загалом 603,2 млн грн.

Таким чином, можна зробити висновок, що процес децентралізації та об'єднання територіальних громад в Україні відбувається за фінансової підтримки держави та спрямований на формування спроможних громад з міцною фінансовою базою, де органи місцевого самоврядування матимуть змогу надавати широкий перелік якісних послуг для населення своїх громад та здійснювати їх інноваційний розвиток.

Література:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 1.02.2019 р.).
2. Децентралізація / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.gov.ua> (дата звернення 1.04.2019 р.).

Кіт Олег Васильович
ст. гр. Ф-42, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ОСОБЛИВОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Найвагомішими джерелами фінансування соціального захисту населення є кошти державного і місцевих бюджетів, а також страхових фондів, тому достатність рівня фінансування однієї з основних функцій держави – соціального захисту, а також її пріоритетність на певному етапі соціально-економічного розвитку держави можна оцінити на основі аналізу обсягів, структури державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Інноваційно-технологічні перетворення національної економіки та становлення ринкових відносин об'єктивно впливають на проблему соціальної безпеки країни як фактора якості життя населення. Внаслідок масштабної бідності українського суспільства виникає необхідність збільшення соціальних виплат (соціальної допомоги малозабезпеченим категоріям населення, надання житлових субсидій тощо), організації інших форм соціального захисту, що суттєво обтяжує бюджет України. Відтак важливе значення має дослідження особливостей видатків місцевих бюджетів на соціальний захист.

Соціально-економічні перешкоди розвитку людського потенціалу загострюються із веденням воєнних дій і політичною нестабільністю, що спричиняє відволікання значних коштів від реалізації соціальних зобов'язань. Поширення платних послуг у соціальній сфері (освіта, охорона здоров'я, придбання житла), скорочення обсягів соціальної підтримки та категорій, які мають право на таку підтримку, негативно віддзеркалюються на суспільному настрої та провокують поширення відчуття соціальної несправедливості. За таких умов особливо важливою для збереження соціальної стабільності є відкритість бюджетного процесу та залучення громадськості до обговорення дій влади.

Поступове збільшення видатків на соціальний захист за рахунок коштів місцевих бюджетів є результатом фінансової децентралізації. Так, прийнято зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації. При цьому нераціональне використання коштів, спрямованих на соціальний захист населення, незрілість корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, недосконалість визначення та використання

показника прожиткового мінімуму, недотримання соціальної справедливості в пенсійній системі не дозволяють сформувати необхідний соціальний базис формування і підвищення національного людського потенціалу, загострюючи сучасний стан нестабільності, коли більшість населення зосереджено на виживанні і задоволенні елементарних потреб, а не на підвищенні власного потенціалу. Разом з тим, державні соціальні стандарти і гарантії визначають розмір соціальних трансфертів.

Роль прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, є функціонально розгалуженою. За цим показником визначають: мінімальний та максимальний розмір пенсій; суму надбавок за понаднормовий стаж; базу для індексації та перерахунку пенсій; обчислення надбавок за державними пенсійними програмами. Водночас усупереч міжнародній практиці в Україні прожитковий мінімум визначається лише для соціально-демографічних груп, а не для домогосподарств. Неврахування фактичної структури споживання родин призводить до втрати зв'язку з реальністю і відірваності прожиткового мінімуму від справжніх потреб сучасної людини та фактичної можливості їх задоволення на рівні середньостатистичної сім'ї.

Світова практика свідчить про необхідність упровадження державних стандартів надання послуг, призначених для всіх видів громадських послуг. Серед європейських країн найбільше уваги стандартизації соціальних послуг приділяють у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії.

Невідкладним завданням постає формування та реалізація стабільної та ефективної системи соціального захисту, особливо малозабезпечених категорій, дотримання міжнародного досвіду в галузі їх застосування. Вагомим завданням є зниження соціальної поляризації суспільства, яка загострилася не тільки зі складною економічною ситуацією, а й із виникненням привілейованих соціальних груп населення і соціальної «винятковості» окремих громадян у потребах соціального захисту. Необхідним є перехід від концепції рівності доходів до концепції рівності можливостей, що характерний для більшості країн ЄС.

Література:

1. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2015. 244 с.
2. Статистичний комітет Європейського Союзу. Євростат. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_frate&lang=en.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Соціальне страхування є важливою складовою соціального захисту населення. Низький рівень соціальної захищеності населення України є вкрай актуальною проблемою сьогодення, що створює передумови для пошуків нових напрямів реформування та модернізації соціального страхування.

Відповідно до вітчизняного законодавства до страхових випадків, з настанням яких надається матеріальне забезпечення та соціальні послуги належить: тимчасова непрацездатність, вагітність та пологи, інвалідність, хвороба, досягнення пенсійного віку, смерть годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві, професійне захворювання та ін.

Сьогодні системою соціального захисту охоплено близько 14,5 млн. громадян похилого віку (із них 2 млн. інвалідів), 115 тис. дітей-інвалідів, 3 млн. тих, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, 3 млн. службовців різних категорій (значною мірою і члени їхніх сімей). Це працівники правоохоронних, митних, податкових органів, санепідеміологічних служб, депутати різних рівнів, військовослужбовці тощо.

В Україні, в цілому, спостерігається щорічне зростання державних видатків на надання соціальної допомоги населенню. Поряд із цим, у 2019 році передбачено суттєве скорочення видатків на надання субсидій малозабезпеченим верствам населення.

До факторів, які перешкоджають формуванню сучасної системи соціального страхування населення в Україні належать: нестійкість економічної та політичної систем; деформація, розбалансованість і поляризація соціальної структури; демографічна криза; проблеми зовнішньої трудової міграції; регіональні диспропорції соціального розвитку.

Таким чином, формування сучасної системи соціального захисту – завдання комплексне. Необхідно сформувати такі правові, організаційні та фінансові механізми, які б забезпечували реалізацію основних принципів соціального страхування. Вдосконалення нормативної бази створюватиме сприятливі умови для взаємодії соціального страхування із трудовим, фінансовим та адміністративним правом, а також ліквідує законодавчі протиріччя між ними [3].

На наш погляд, основним у реформуванні соціального страхування має бути:

- оновлення та удосконалення діючого страхового механізму;
- розширення сфери страхових ризиків;
- обґрунтування оптимальної частки ВВП, яка використовується на фінансування окремих видів соціального страхування і всієї системи соціального забезпечення;
- запровадження дієвого контролю за витрачанням фінансових ресурсів соціальних фондів, не допускаючи випадків нецільового використання коштів;
- надання державним і комунальним медичним закладам, які нині є бюджетними установами з обмеженими правами, статусу повноцінних суб'єктів господарської діяльності;
- стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць;
- створення сприятливих умов для розвитку добровільного страхування, у т. ч. на комерційних засадах.

Підводячи підсумки даного дослідження можна зробити висновок, що на даний момент у системі соціального страхування України присутні проблеми, які потребують вирішення. Вважаємо, якщо реалізувати вище перелічені напрями модернізації, то вони сприятимуть перетворенню соціального страхування в один із важливих механізмів розвитку і регулювання соціальних процесів, а також зможуть забезпечити соціальний захист наших громадян і зменшать навантаження на постійно збиткову соціальну сферу. Запропоновані заходи дадуть можливість системі загальнообов'язкового державного соціального страхування в державі набути більш керованої і чіткої побудови.

Література:

- Березіна С. Сучасні тенденції в реформуванні системи соціального страхування України. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія Економіка*. №3 (168). 2015. С. 16.
- Мних М. В. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення. *Фінанси України*. №6. 2007. С. 39–45.
- Проблеми соціального страхування та напрями його модернізації в Україні. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/25373/1/stattya_Petrushka_Shuliuk_2017.PDF. (дата звернення: 25.03.2019 р.).
- Соціальне страхування. URL: http://bookwu.net/book_socialne-strahuvannya_1064/. (дата звернення: 25.03.2019 р.).

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток економіки України тісно пов'язаний з інвестиційними процесами, так як саме вони є рушійною силою інтеграції економіки у світове господарство за рахунок оновлення основних фондів, переведення капіталів з одних сфер в інші, передачі технологій, інновацій та управлінського досвіду. Для кожної країни важливим є визначення щодо залучення, використання чи обмежування інвестиційної діяльності відповідно до своїх соціально-економічних та національних особливостей. Проте питання активізації інвестиційних процесів на сьогодні є актуальним для більшості країн світу, тому Україна не є винятком [1].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», «інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та всіх інших видів діяльності» [2]. Основу інвестиційної діяльності будь-якої держави визначають за обсягом прямих іноземних інвестицій та за інвестиціями в основний капітал. За однією із класифікацій інвестиції поділяють на прямі та капітальні. Щодо прямих інвестицій, то вони є вкладом в розвиток матеріального виробництва, коли капітальні інвестиції – це вклади в основні засоби, до яких входять необоротні матеріальні активи, від яких у майбутньому очікують економічну вигоду, через первинне використання об'єкта.

Інвестиційна система України переживає не найкращі часи свого становлення та розвитку, так як багато процесів пов'язано із політичними подіями та постійними процесами становлення та перерозподілу сфер впливу. Дані процеси здатні руйнувати економіку країни та зупинити її подальший розвиток, а разом з тим й інвестиційну діяльність. Внаслідок цього досить проблематичним є створення цієї системи, як системи організаційно-економічного забезпечення розвитку інноваційно-інвестиційних процесів на рівні держави, а також надання змоги системі розвиватися, поширюватися й ефективно працювати в умовах нестабільності ринку України. Політичні проблеми не є єдиним, окрім них існує ще низка різних перешкод для здійснення інвестиційної діяльності, а саме: нестабільність нормативно-правової бази; постійні коливання курсу національної грошової одиниці; нестабільність у політичній сфері; недостатній рівень розвитку валютного регулювання; низький рівень

забезпечення привабливості об'єктів інвестування, інвестиційної діяльності банків, розвитку та функціонування парабанківської системи; недостатня кількість вільних економічних та офшорних зон та інших [3].

Дослідження сучасного стану інвестиційної діяльності в Україні засвідчує, що за останні 10 років обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну значно зменшився. Наведений аналіз даних показує, що зниження почалося ще у 2008 р. під час світової кризи. Після 2011 р. обсяг інвестицій знову знизився і досяг мінімуму у 2014 р. (44,8% від рівня 2015 р.). У 2015–2016 рр. ситуація почала стабілізуватися, але складно прогнозувати позитивну динаміку і у наступних періодах. Загалом, у 2016 р. рівень іноземних інвестицій склав лише 40% від рівня 2008 р. [4].

Важливо зазначити, що за даними Державної служби статистики України у 2017 р. в економіку України іноземними інвесторами з 76 країн світу вкладено 1630,4 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31.12.2017 р. становив 39144,0 млн. дол. США. Станом на 31.12.2017 р. найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,1% та підприємств промисловості – 27,3%. До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,6%, Нідерланди – 16,1%, Російська Федерація – 11,7%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,6%, Віргінські Острови (Брит.) – 4,1%, і Швейцарія – 3,9%. Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у 2017 р. склали 412,8 млрд. грн., що на 22,1% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 р. [5].

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах ринкового середовища, що швидко змінюється, чим не завжди позитивно впливає на ефективність діяльності підприємств, великого значення набуває виважена інвестиційна діяльність, яка потребує від підприємств пристосування й адаптації до умов як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Сьогодні Україна стоїть на шляху всебічних і всепоглинаючих перетворень. За таких умов розвиток інвестиційної діяльності стає однією з першочергових.

Література:

1. Вигівська Ю.О., Шудрян Н. О. Сучасний стан та тенденції в інвестиційній сфері України. Міжнародна інтернет-конференція «Актуальні проблеми

- розвитку національної економіки». URL: <http://udpu2210.1bbs.info/viewtopic.php?p=3> (дата звернення: 05.03.2019)
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №1560-ХІІ від 18.09.1991. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 05.03.2019)
3. Лешанич Л. В., Гунда С. В. Розвиток інвестиційної діяльності в Україні та шляхи подолання інвестиційної кризи. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4407/1/РОЗВИТОК%20ІНВЕСТИЦІЙНОЇ%20ДІЯЛЬНОСТІ%20В%20УКРАЇНІ.pdf> (дата звернення: 05.03.2019)
4. Махник Я. Ю. Аналіз інвестиційної діяльності в Україні та напрями державного стимулювання. Інтернет-портал наукових конференцій «Інновації в управлінні публічним сектором». URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/20/махник-я-ю-аналіз-інвестиційної-діяль/> (дата звернення: 05.03.2019)
5. Стан інвестиційної діяльності в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Стан%20інвестиційної%20діяльності%20в%20Україні> (дата звернення: 05.03.2019)

Козюк Інна Русланівна

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Петрушка О. В.

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Однією з найбільш складних та соціально гострих проблем в Україні є пенсійне забезпечення громадян. Пенсійне страхування як інструмент соціального захисту суспільства зародилося досить давно. Однією з основних функцій держави є забезпечення соціального захисту громадян. Воно реалізується через систему соціального страхування та виплату допомоги з державного бюджету[1, с. 95].

Діюча в Україні пенсійна система не спроможна забезпечити достойний рівень життя людям похилого віку, а також створює постійний дисбаланс у доходах та видатках Пенсійного фонду. Серед основних проблем функціонування пенсійної системи України можна виділити наступні:

1) Україна належить до країн із старіючим населенням, що обумовлює систематичне погіршення співвідношення між громадянами працездатного та непрацездатного віку;

2) у більшості осіб, що досягли пенсійного віку, низький рівень пенсії;

3) дефіцитний бюджет Пенсійного фонду України [2, с. 29].

Щоб певним чином покращити становище в Україні, ще у 2003 р. Законом України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» було визначено формування пенсійної системи, яка складається з III рівнів: I – солідарна система пенсійного страхування; II – накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного страхування; III – система недержавного пенсійного забезпечення [3, с. 88].

Щодо першого рівня, тобто солідарної пенсійної системи, то вона базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплат і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного Фонду. Існуюча солідарна система в Україні має дефіцитний характер і цілком залежна від коштів державного бюджету. Дефіцит власних надходжень до Пенсійного Фонду України становить близько 30%. Якщо ці негативні процеси не зупинити вчасно, то згодом Пенсійний фонд не в змозі буде виконувати свої зобов'язання перед мільйонами людей пенсійного віку.

Другий рівень системи пенсійного страхування, на відміну від першого, не залежить від демографічної ситуації в державі. Це є накопичувальна система державного пенсійного страхування, що базується на засадах обов'язкового накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Сутність накопичувальної пенсійної системи полягає в тому, що кожен громадянин України щомісяця відкладатиме частину зарплати собі на старість і з віком розмір відрахувань збільшуватиметься. Якщо у 25 років це становитиме 2% від доходів, то ближче до пенсії вже 15%. Відповідно до системи обов'язкового накопичення всі роботодавці будуть зобов'язані перераховувати певну частину коштів із заробітної плати на індивідуальні рахунки. Усі ці роки коштами керуватиме недержавний пенсійний фонд. Важливим є те, що страхові внески до Накопичувального фонду та інвестиційний дохід, отриманий від їх інвестування, не будуть підлягати оподаткуванню. Проте, недоліком цієї системи є те, що забрати заощаджені кошти до настання пенсійного віку неможливо.

Запровадження II рівня пенсійного страхування є досить актуальним в даний час, адже воно дозволить, на нашу думку, збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу, посилить залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, а, отже, збільшить зацікавленість громадян та їхніх роботодавців у сплаті пенсійних внесків. Крім цього, накопичувальна система пенсійного страхування дасть можливість зменшити «податковий тиск» на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітку працівника, а також успадковувати кошти,

накопичені на персональному пенсійному рахунку, родичами застрахованої особи.

Накопичувальна складова державного пенсійного страхування сприятиме створенню потужного джерела інвестиційних ресурсів для підвищення рівня національної економіки, дасть можливість розподіляти ризики виплати низьких розмірів пенсій між I та II рівнями пенсійної системи і, таким чином, застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань в економічному розвитку держави, а також підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами [4, с. 137].

Система недержавного пенсійного страхування базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Повертаючись до сьогоденної ситуації в нашій країні, хотілося б зазначити, що недосконале нормативно-правове регулювання діяльності банків та страхових організацій, а також недовіра українського народу до недержавного соціального захисту є загальною проблемою, що притаманна III рівню пенсійної системи України.

Передумовою заходів щодо активізації недержавного пенсійного забезпечення в нашій державі є налагодження дієвого контролю за фінансовою діяльністю недержавних пенсійних фондів. Не менш важливе значення для підвищення ролі недержавного пенсійного забезпечення має бути створення такої системи управління фінансами, яка б гарантувала вклади його учасникам. Однак, частка працездатного населення, охопленого недержавним пенсійним забезпеченням, не перевищує 3% [5].

Отже, щоб подолати кризовий стан, що склався у пенсійній системі України, уряду слід вжити ряд заходів, які сприятимуть забезпеченню фінансової стійкості та стабільності сегментів пенсійного страхування, підвищенню рівня життя пенсіонерів, заохоченню громадян до заощадження на старість, зменшенню навантаження на роботодавців по сплаті страхового внеску, а також скороченню кількості пільг при визначенні розміру пенсії.

Що стосується перспективних напрямів поліпшення пенсійного забезпечення населення України, то потрібно, насамперед, запровадити II рівень пенсійної системи, активніше залучати до сплати пенсійних внесків підприємців, мігрантів, зрівняти пенсійний вік для чоловіків та жінок, а також забезпечити стабільність функціонування недержавного пенсійного забезпечення. Тільки злагоджена багатокomпонентна пенсійна система

матиме позитивний вплив на економіку держави та сприятиме зростанню добробуту її громадян.

Література:

1. Внукова Н. М., Кузьминчук. Н.В. Соціальне страхування : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 412с.
  2. Кириленко О.П., Малиняк Б.С. Петрушка О.В. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія О.П Кириленко, Б. С. Малиняк та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.
  3. Кириленко О.П., Петрушка О.В. Інституційні основи державного пенсійного страхування. *Журнал європейської економіки*. 2013. Т. 12 (№1). С. 86–104.
  4. Чеберяко О. В. Запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного страхування. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. №2 (20). С. 135–138.
  5. Петрушка О. Недержавне пенсійне страхування як альтернатива забезпечення гідної старості. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/11661> (дата звернення: 30.03.2019).
- Коваль С.Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. №2 (55). С. 67–77.

Коліно Анна Миколаївна

ст. гр.ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Шулюк Б. С.

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Останні роки військові дії на сході країни, падіння виробництва, зростання безробіття, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, усунення держави від регулювання цін та інші негативні чинники зумовили масове зубожіння населення та загострили потребу в проведенні активної політики соціального захисту населення.

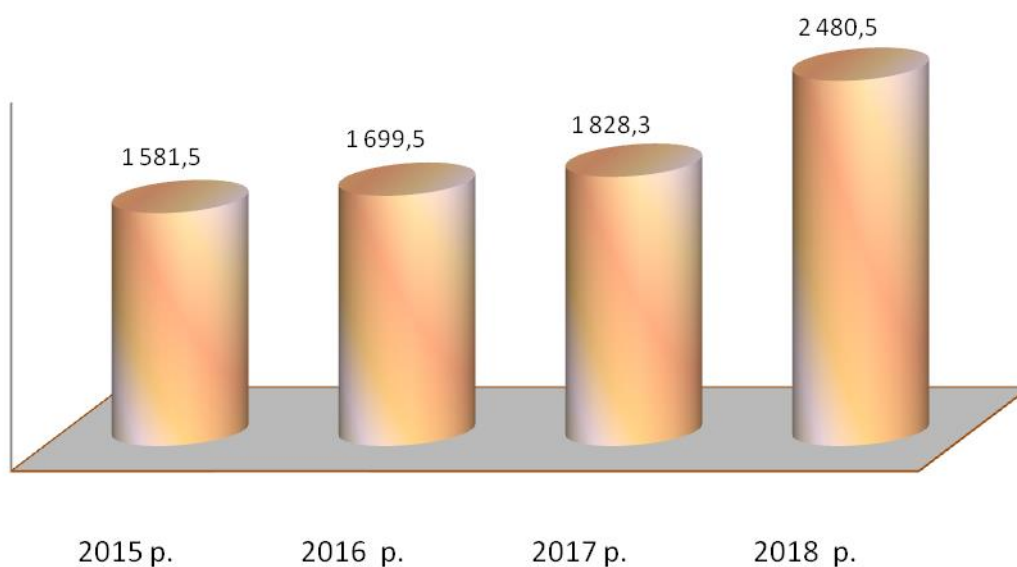
Видатки бюджету на соціальну сферу щорічно зростають, проте рівень соціального захисту населення залишається низьким, тому питання про належний рівень фінансування соціальної сфери залишається актуальним.

Про неефективність державної політики щодо населення України свідчить факт, що за даними ПРООН, майже чверть населення України (24,5%) перебуває за межею бідності, кожна третя (32,6%) сім'я з дітьми є бідною і кожен п'ятий (20%) працюючий є бідним.

Соціальний захист – це система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з

незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України [3, с.195].

Видатки на соціальний захист з державного бюджету у 2017 році становлять 5,85% загального обсягу фінансування, що у порівнянні з 2015 р. на 0,6% більше [1]. Середній розмір пенсії по Україні впродовж 2015–2018 рр. зображено на рис. 1. Цей показник на 1 січня 2017 року становив 1828,33 грн. та у порівнянні з відповідним періодом минулого року зріс на 7,6% (1699,51 грн.). У 2017 році було зменшено видатки державного бюджету на пенсійне забезпечення із запланованих 156,2 млрд. грн. до 141,3 млрд. грн. (у 2016 році цей показник становив 142,6 млрд. грн., що на 1,3 млрд. грн. менше).

Рис. 1. Середній розмір пенсії впродовж 2015–2018 рр., грн.*

*Складено автором на основі джерела [2]

Державну соціальну допомогу в Україні станом на 01.01.2017 р. отримувало 335,7 тис. малозабезпечених сімей, у тому числі 112,3 тис. багатодітних сімей, в яких виховується 411,2 тис. дітей. Чисельність отримувачів зазначеної допомоги у порівнянні з відповідним періодом попереднього року збільшилась майже на 8%.

З метою посилення державної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми з 1 січня 2017 року продовжено здійснення доплати на кожну дитину, яка виховується у малозабезпеченій сім'ї у розмірі:

- на дітей віком до 13 років – 250 гривень;
- на дітей віком від 13 до 18 років – 500 гривень.

Допомогу сім'ям з дітьми в Україні станом на 01.01.2017 році отримувало 1853,1 тис. осіб, що на 10,8% менше у порівнянні з відповідним періодом попереднього року [1].

Однією з вагомих причин хронічного бюджетного недофінансування є обтяженість системи соціального захисту населення в Україні значною кількістю пільг та переважно відсутністю адресності при наданні допомоги населенню. Експерти оцінюють загальну вартість пільг, закріплених чинним законодавством України, від 3,8 до 5,8 млрд. дол США на рік [2].

Також сьогодні для України, як і інших європейських країн, характерними є загострення демографічних чинників, збільшення людей пенсійного віку на тлі зниження кількості працездатних осіб. При цьому в Україні значна частка населення працездатного віку офіційно не працює, що відповідно знижує загальну суму внесків до страхових фондів.

Всього у 2017 році за кордоном працевлаштовано 83,8 тис. осіб. Переважна більшість громадян (74% або 61,9 тис. осіб) була працевлаштована за кордоном посередниками, які здійснювали діяльність в Одеській області.

Найбільші потоки трудових міграцій були у Нідерландах (2,6 тис. осіб), США (2,6 тис. осіб), Панамі (2,8 тис. осіб), Греції (6,3 тис. осіб), Великій Британії (8,1 тис. осіб), Німеччині (9,2 тис. осіб), Польщі (12,4 тис. осіб), на Кіпрі (17,8 тис. осіб).

При розробці соціальної політики слід виходити із наявності низки загроз, що виникають внаслідок сучасного соціально-демографічного становища України. Серед таких загроз можна виділити: падіння життєвого рівня населення; погіршення демографічної ситуації; безробіття; зростання розриву між реальною вартістю робочої сили та джерелами її відшкодування; низькі платоспроможний попит населення та рівень споживання; обмеження доступу до системи охорони здоров'я, освіти та культури, погіршення на цій основі фізичного та духовного здоров'я особи, сім'ї, суспільства [3, с. 197].

Пріоритетними напрямками вдосконалення системи соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні є:

- вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту населення;
- забезпечення прозорості фінансування усіх державних програм соціального спрямування;
- перегляд системи критеріїв та підстав, за якими громадянам надають пільги та призначають соціальні виплати;
- посилення принципу адресності при призначенні та наданні соціальних допомог;
- підвищення ефективності виконання міжнародно-правових зобов'язань у сфері вдосконалення державної системи соціального захисту;
- оптимізація мережі розпорядників бюджетних коштів.

Література:

1. Інформаційно-аналітичні матеріали про виконання Державного бюджету України 2015-2017 рр.(за даними Державної казначейської служба України). URL: <http://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2018).
2. Соціальний звіт за 2017 рік (за даними Міністерства соціальної політики України). URL: [http://mlsp.kmu.gov.ua /document /188938 /2017.doc_\(дата звернення:05.11.2018\)](http://mlsp.kmu.gov.ua/document/188938/2017.doc_(дата%20звернення:05.11.2018))
3. Яфінович О. Б. Особливості фінансування системи соціального захисту населення в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. 2016. Вип. 12. С. 195–199.

Костюк Роман Олегович

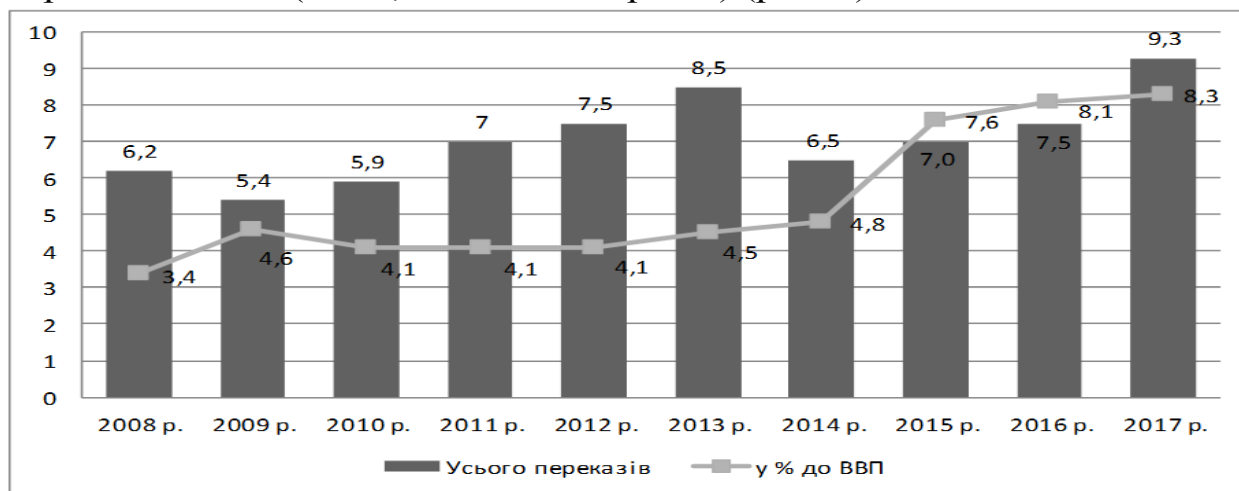
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В.М.

ПРАГМАТИКА НАДХОДЖЕНЬ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ З-ЗА КОРДОНУ

Визначення реального обсягу надходжень доходів від трудової міграції та проблеми їх ефективного використання є об'єктом досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців, міжнародних організацій та регуляторів фінансових ринків. Проте у багатьох країнах світу фінансово-банківська система, органи державного та місцевого управління виявились неготовими до обслуговування і регулювання значних обсягів надходжень коштів трудових мігрантів.

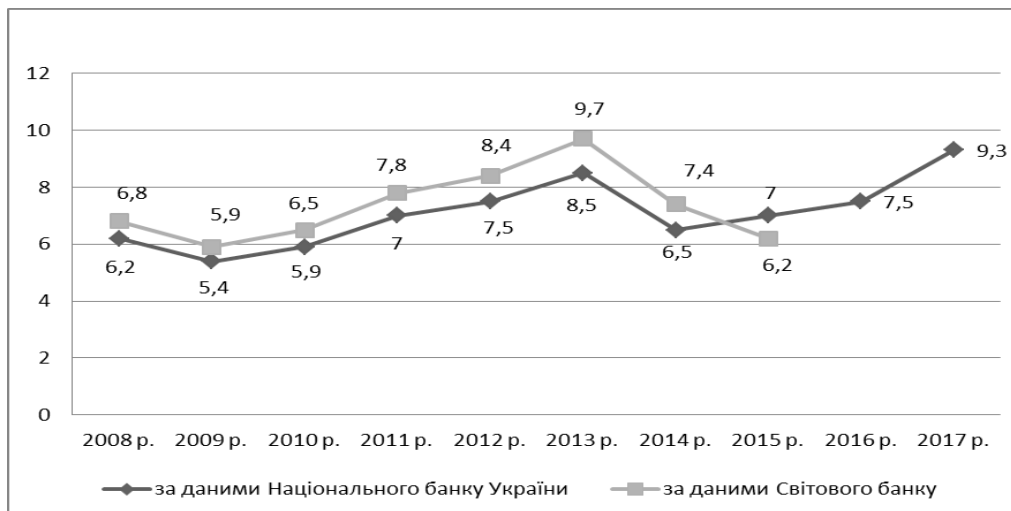
Згідно з офіційною інформацією Національного банку України, обсяги приватних грошових переказів з-за кордону у 2017 році становили 9,3 млрд. дол. США (або 8,3% до ВВП країни) (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка обсягів приватних грошових переказів з-за кордону в Україну у 2008–2017 роках (у% до ВВП та млрд. дол. США)*

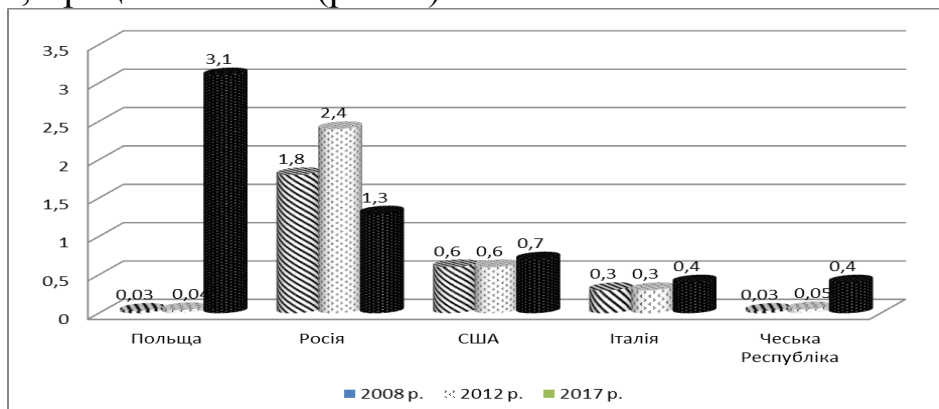
Слід також звернути увагу на те, що дані Національного банку України щодо обсягів грошових переказів з-за кордону дещо відрізняються від статистичної інформації, яку надає Світовий банк (рис. 2). Очевидно, це пов'язано із особливостями методики розрахунків, передусім з урахуванням коштів, які переправляються неформальними каналами.

Рис. 2. Динаміка обсягів приватних грошових переказів з-за кордону в Україну у 2008–2017 роках, млрд. дол. США*

* Складено на основі [1; 2, с. 257]

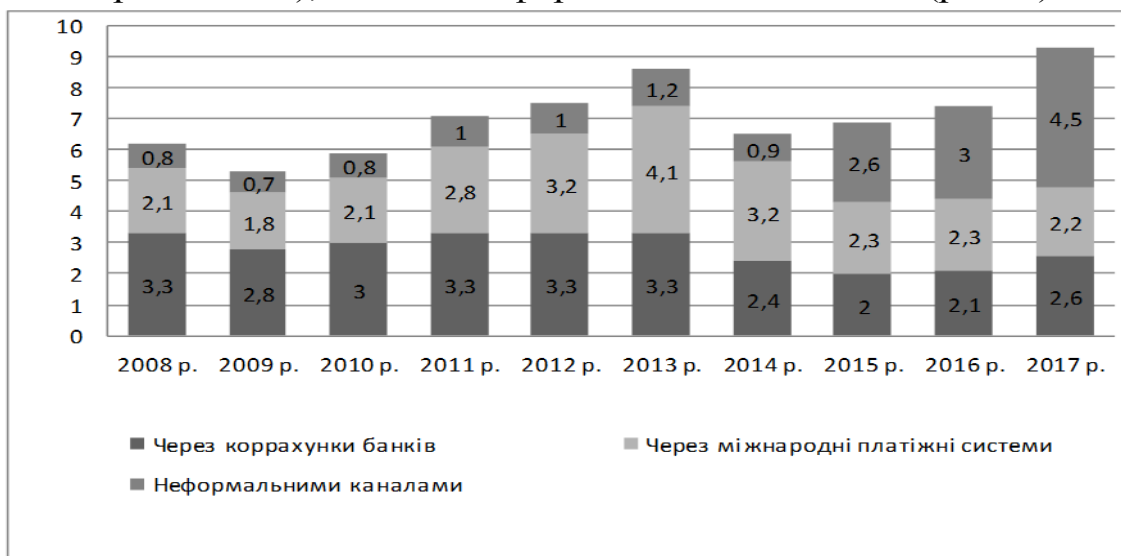
Принагідно зазначимо, що основними країнами походження приватних грошових переказів у 2017 році є Польща, Росія, США, Італія та Чеська Республіка. Однак зауважимо, що ця тенденція спостерігається лише упродовж 2016-2017 років у зв'язку із зміною міграційних потоків українських трудових мігрантів. Так, у 2012 році найбільша частина приватних грошових переказів надійшла із Росії, США, Німеччини, Кіпру та Греції. А у 2008 році розподіл обсягів приватних грошових переказів в Україну за країною походження розділяли між собою Росія, США, Німеччина, Греція та Італія (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка обсягів надходження приватних грошових переказів в Україну за основним країнами-відправниками у 2008, 2012 та 2017 роках, млрд. дол. США

Вагоме значення для оцінки обсягів надходжень грошових переказів трудових мігрантів з-за кордону має вибір трудовим мігрантом каналів переказу зароблених коштів. Фахівці Міжнародного валютного фонду на основі аналізу світової практики здійснення транскордонних грошових трансфертів умовно виділяють офіційні (або формальні), напівофіційні (напівформальні) та неофіційні (або неформальні) канали грошових переказів трудових мігрантів. Офіційні канали грошових переказів передбачають використання фінансово-банківської системи (міжнародних систем грошових переказів, банківських установ тощо), а також відділень поштового зв'язку. Напівофіційні включають формальні організації, які надають послуги з переказу грошових коштів поза механізмами державного регулювання. До таких каналів відносять мобільних операторів, які дозволяють здійснювати грошові перекази шляхом поповнення телефонного рахунку та одержання коштів у будь-якого уповноваженого агента; створення віртуальних рахунків в мережі Інтернет тощо [3, с. 17]. Неофіційні канали грошових переказів включають в себе: переказ коштів шляхом пересилання посилок, через інших трудових мігрантів, через водіїв міжнародних рейсів, через провідників поїздів та автобусів, агентів туристичних, рекрутингових або торгових компаній чи шляхом самостійного перевезення.

Національний банк України подає інформацію стосовно грошових переказів, які надійшли через кореспондентські рахунки, через міжнародні платіжні системи (однак без врахування переказів, що були здійснені на користь нерезидентів), а також неформальними каналами (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка розподілу обсягів надходжень приватних грошових переказів з-за кордону в Україну за каналами надходження у 2008–2017 роках, млрд. дол. США

* Складено на основі [1]

Варто зазначити, що на вибір трудовими мігрантами каналів надходження грошових переказів впливає низка факторів. В першу чергу, як свідчать результати проведених Міжнародною організацією з міграції опитувань українських трудових мігрантів, близько половини респондентів відмовляються надсилати зароблені кошти з допомогою системи грошових переказів у зв'язку із нелегальним статусом у країні перебування. Окрім того, важливу роль відіграє також макроекономічна ситуація в країні походження трудового мігранта, адже вона здебільшого визначає рівень довіри до її фінансових інститутів.

При цьому необхідно відмітити, що офіційні канали переказу грошових коштів трудовими мігрантами з-за кордону мають низку переваг порівняно із неофіційними каналами. До таких переваг можна віднести: безпеку (фінансові організації гарантують відправнику вчасний переказ коштів; відсутність ризиків неотримання грошей, пов'язаних з їх викраденням чи втратою); ціну (серед багатьох фінансових установ комісія за переказ коштів становить не більше 1-3%, тоді як послуги кур'єрів транспортних компаній становлять близько 4-5% від суми переказу); швидкість (фінансові установи гарантують переказ коштів упродовж 1-120 хвилин); доступність (отримати грошові перекази можна в найближчому відділенні банків чи банкоматі, якщо кошти вже надійшли на рахунок одержувача); конфіденційність (інформація про відправника та отримувача переказу є конфіденційною і не може надаватись стороннім особам); доступ до додаткових послуг (при отриманні коштів у фінансових установах можна одразу ж скористатись широким спектром додаткових послуг, що сприятимуть примноженню капіталу). Тому, зважаючи на зазначені переваги, а також на поступове підвищення фінансової грамотності серед мігрантів, можемо сподіватися на поступове зменшення переказів грошових коштів неформальними каналами та отримання більш об'єктивної статистичної інформації Національним банком України.

Література:

1. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну: за методологією платіжного балансу згідно з 6-м виданням Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (КПБ 6) / Національний банк України. URL:<https://bank.gov.ua/doccatalog/document>
2. Migration and Remittances Factbook: 3rd edition. 2016. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23743/9781464803192.pdf>
3. Дуб А.Р. Канали міжнародних грошових переказів та чинники, що впливають на їх вибір. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. №16 (част. 4). С. 17–20.

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансові ресурси підприємства представляють собою грошові кошти з різними джерелами формування, які перебувають у розпорядженні підприємства і призначені для виконання різних фінансових зобов'язань. Найголовнішим завданням будь-якого підприємства є формування оптимальної структури капіталу. Оптимальна структура капіталу відображає таке співвідношення власного та позикового капіталу, при якому коефіцієнти фінансової стабільності та фінансової рентабельності будуть забезпечувати результативну пропорційність [1].

Підприємства в структурі капіталу яких більшу частку займає власний капітал підтримують високий рівень фінансової стійкості, але з ряду певних об'єктивних причин виникають потреби в додатковому капіталі, що покривається за рахунок позикового капіталу. У процесі оптимізації структури капіталу виникають суб'єктивні причини залучення позикових коштів, до них належать [2]:

- вартість капіталу, тобто всі сукупні витрати, пов'язані із залученням, а також його вартість у порівнянні із іншими альтернативними джерелами фінансування;

- показник фінансового левериджу, який визначається як механізм управління рентабельністю власного капіталу за рахунок оптимізації співвідношення використання власних і позикових коштів;

- рівень фінансового ризику підприємства;

- стадія життєвого циклу підприємства.

В економічній літературі сформувався наступні методи оптимізації фінансових ресурсів [1]:

- максимізація рівня фінансової рентабельності – даний метод полягає у здійсненні розрахунків, щодо рівня фінансової рентабельності при різній структурі капіталу. При застосуванні даного методу оптимізації, слід враховувати показник фінансового левериджу, який характеризує використання підприємством залучених коштів, що впливає на зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Збільшення значення показника фінансового левериджу свідчить про зростання фінансового ризику, тобто з'являється можливість втрати платоспроможності і, навпаки, при заданих напрямках інвестування ризик кредиторів зменшується, із зменшенням частини позикового капіталу в загальній сумі пасивів;

– мінімізація середньозваженої вартості капіталу – ефективність використання капіталу, визначається розміром прибутку, що акумулюється ним, тобто мінімальна вартість залученого капіталу, збільшуватиме норму прибутку на капітал при інших рівних умовах;

– оптимізація фінансових ресурсів за критерієм фінансового ризику – полягає у здійсненні процесу вибору джерел фінансування з прив'язкою до активів підприємства згідно правил фінансування, дотримання яких забезпечує рівновагу.

Недоліками даних методів є те, що вони враховують обмежену кількість чинників і протилежні за своєю спрямованістю. Так, внаслідок позитивної дії ефекту фінансового левериджу, зростає прибуток, який додатково утворюється на власний капітал, проте в той же час призводить до погіршення фінансового стану, а саме порушення умов платоспроможності. До підвищення фінансових ризиків призводить також і мінімізація середньозваженої вартості капіталу, що, як і попередній метод, передбачає зростання питомої ваги позикових коштів, вартість яких завжди нижча вартості власного капіталу. На відміну від попередніх двох методів, мінімізація рівня фінансових ризиків має на меті підвищення фінансової стійкості підприємства і незалежності від зовнішніх джерел фінансування, але не створює передумов для подальшого розвитку [3].

Отже, для ефективної діяльності будь-якого підприємства обов'язковою умовою є встановлення оптимального співвідношення між власними та залученими фінансовими ресурсами, в процесі встановлення даного співвідношення слід врахувати такі фактори: галузеві особливості діяльності підприємства; рівень ділової активності підприємства; стадію життєвого циклу підприємства; кон'юнктуру товарного і фінансового ринків.

Таким чином, оптимізації фінансових ресурсів підприємства буде сприяти таке співвідношення між власним і позиковим капіталом, яке дозволить оптимальне поєднання ризику і доходності для підприємства, максимізує ринкову вартість підприємства, забезпечить високий рівень платоспроможності та фінансової стійкості.

Література:

- 1) Бланк И. А. Управление формированием капитала. Киев: Ника-Центр, 2002. 512 с.
- 2) Ковтун О. А. Напрями оптимізації фінансових ресурсів підприємств в умовах нестабільного середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. №7. С. 47–50.
- 3) Боронос В. Г. Формування механізму оптимізації структури капіталу та його вплив на фінансовий потенціал підприємства. *Механізм регулювання економіки*. 2010. Т. 1, №3. С. 154–166.

Кротик Юлія Миколаївна
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Олійник Назарій Володимирович
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Гупаловська М.Б.

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО КАЗНАЧЕЙСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Державний фінансовий контроль є головним інструментом підвищення ефективності управління державою та її фінансовими ресурсами. В умовах поглиблення загальноекономічної кризи та дефіциту бюджетних коштів удосконалення організації контролю та підвищення його дієвості і результативності набуває все більшої актуальності.

Невід’ємною складовою державного фінансового контролю є контроль, який здійснюється органами Державної казначейської служби України. Особливість такого контролю полягає в тому, що він в основному здійснюється до та на етапі проведення операцій з бюджетними коштами. Таким чином, при виявленні порушення норм бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу, органи казначейства можуть вжити заходів, які не допустять порушень в процесі формування бюджетних коштів, а також їх нецільового та неефективного використання.

Так одним із найефективніших інструментів із забезпечення цільового використання бюджетних коштів в вітчизняній та зарубіжній практиці є попередній контроль [1]. Його характерною особливістю є превентивний характер, відповідно коли наступний контроль має за мету перевірку здійсненої операції на вірність, то попередній контроль ще на стадії підготовки здійснення операції не дозволяє здійснити нецільового використання коштів.

Попередній контроль, що здійснюється органами Державної казначейської служби України є однією із потреб бюджетної системи в недопущенні нецільових видатків розпорядниками бюджетних коштів.

Попередній контроль відображається у встановленні відповідних бюджетних асигнувань у відповідність до кошторисів та виконання бюджетних програм, за рахунок чого ДКСУ здійснює перерахунок коштів лише за наявності всіх супроводжуючих документів. Що фактично унеможлиблює витрачання бюджетних коштів не за цільовим спрямуванням. ДКСУ являється єдиним виконавцем попереднього контролю і здійснює його на регулярній основі, а не вибірково. Системне здійснення контролю органами ДКСУ на підготовчій стадії дозволяє

мінімізувати ризики бюджетної системи та розкрадання бюджетних коштів.

Здійснення попереднього контролю відбувається на стадії реєстрації зобов'язань розпорядників коштів, обов'язковим є розмежування зобов'язань на поточні та перехідні, адже у такий спосіб забезпечується реалізація контролю за цільовим спрямуванням коштів, а отже й ефективне управління фінансовими ресурсами.

Попередній контроль передуює здійсненню операцій по надходженню та витрачання коштів. Ефективність цієї форми контролю полягає в тому, що вона дозволяє попередити порушення законів, нецільове використання коштів. Проте, цей вид контролю не набув необхідного розвитку і потребує розробки дієвого механізму контролю за рівнем взятих зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та недопущенням утворення й зростання бюджетної заборгованості.

Здійснення попереднього контролю має низку проблем, основними з них є: недостатня кількість висококваліфікованих працівників, значне збільшення навантаження на канали зв'язку та обробки інформації, необхідність захищення інформаційної бази, значне навантаження на органи казначейства у період подачі звітності, необхідність оптимізації бухгалтерського обліку та звітності, зорієнтованість державного фінансового контролю на звітний контроль та інші.

Основна проблема вітчизняної системи ДФК полягає у підході до здійснення контрольних дій, так в незалежній Україні зберігаються старі консервативні погляди до здійснення контрольних заходів. В світовій економіці контроль в бюджетній сфері здійснюється найперше з превентивних міркувань, коли в нас переважають контрольно-ревізійні методи проведення контролю [2 с. 189].

На нашу думку, попередній контроль є ефективним методом і його значення для бюджетної системи є надвисоким. Тому є необхідність удосконалювати та впроваджувати зарубіжний досвід функціонування цього механізму в систему казначейського обслуговування бюджетів.

Література:

1. Гупаловська М.Б. Бюджетний контроль: реалії сьогодення та шляхи вдосконалення. Фінансова система України. 2012. Вип. 20. С. 43-47. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/11125/1/Острог%202012.pdf> (дата звернення 27.03.2019).
2. Вацик Н.І. Необхідність вдосконалення державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів. Галицький економічний вісник 2010. №3(28). С. 184-190.
3. Кублікова Т.Б., Курганська Е.І. Система казначейства: управління фінансовими ресурсами: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2015. 323 с.

4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

Кулініч Микола Олегович
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ

В умовах сучасних економічних перетворень структура джерел фінансування державних цільових програм є багатогранною та нестабільною. Вона змінюється у процесі розвитку економіки, залежить від особливостей грошово-кредитної політики держави.

Найвагомішим джерелом фінансування державних цільових програм є кошти державного та місцевих бюджетів, а кошти, отримані з інших джерел, - лише додатковий фінансовий ресурс. В Україні основною формою фінансування державних цільових програм виступає бюджетне фінансування. Проте, аналіз існуючих наукових досліджень щодо визначення джерел фінансування державних цільових програм вказує на їх неоднозначність. Такими джерелами виступають кошти державного та місцевих бюджетів, а також інші джерела. Разом з тим, вивчення державних цільових програм, затверджених урядовими постановами, а також звітів державних замовників програм й органів фінансового контролю про хід виконання державних цільових програм, дозволяє зробити висновки, що друга група джерел фінансування державних цільових програм може бути деталізована шляхом включення до її складу: внесків учасників реалізації програм; коштів суб'єктів господарювання, цільових відрахувань від прибутку організацій, зацікавлених у здійсненні програм; грантів міжнародних організацій; благодійних внесків; коштів міжнародних програм.

Всі джерела фінансування державних цільових програм можна класифікувати за регулярністю використання, способом залучення та територіальним походженням (табл. 1)

Окремі джерела фінансування державних цільових програм (інвестиції, благодійна допомога) можуть бути водночас і внутрішніми, і зовнішніми. Передусім йдеться про інвестиційні та інноваційні державні цільові програми. В Україні накопичено чимало невирішених проблем і тільки за рахунок внутрішніх джерел фінансування їх вирішити неможливо, тому дедалі частіше державні замовники цільових програм мають залучати інвестиції та інші ресурси ззовні.

Класифікація джерел фінансування державних цільових програм*

Критерії класифікації	Види джерел фінансування
Регулярність використання	регулярні (податки, орендна плата, лізингові платежі)
	нерегулярні (міжнародна технічна допомога, гранти, кредити)
	разові (продаж землі, приватизація комунального майна)
Спосіб залучення	бюджетні
	інвестиційні
	грантові
	кредитні
Територіальне походження	внутрішні (передбачають залучення ресурсів, наявних у державі)
	зовнішні (передбачають залучення ресурсів ззовні)

* Складено автором

Отже, вагомі потенційні можливості зменшення видаткової частини Державного бюджету щодо фінансування державних цільових програм пов'язані з удосконаленням процесу формування регіональних та місцевих бюджетів державних цільових програм. Внаслідок реформи децентралізації влади, первинна ланка цих бюджетів (територіальні громади) одержали широкі права з використання отриманих власних фінансових ресурсів та державного майна, переданого в комунальну власність, що значно розширює фінансову базу органів самоврядування і дає можливість фінансувати значну частину витрат бюджетів державних цільових програм за рахунок власних доходів. При цьому важливою ознакою як доступності певного джерела фінансування державних цільових програм, так і зацікавленості органів влади в його застосуванні є регулярність, що пов'язана зі сталістю джерел фінансування, тобто можливістю їх врахування при здійсненні довгострокового планування та використання в майбутньому.

Література:

1. Про державні цільові програми: закон України від 18.03.2004 р. №1621-IV.
2. Пашинська, В.В. Правове регулювання фінансування державних цільових програм [Текст]: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. К. : Нац. авіац. ун-т, 2015. 20 с.

3. Монаєнко, А. О. Організація, форми і методи фінансування видатків бюджету. Наше право. 2009. №1, Ч. 2. С. 68-72.

Купина Тетяна Юріївна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В.М.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В сучасних умовах економічних змін суттєвого значення набувають проблеми забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, як складової економічної системи держави. Соціально-економічний розвиток регіону – це «...процес безперервного економічного зростання території регіону, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх виробничих, інституційних, соціальних факторів, та забезпечує підвищення рівня і якості життя його населення». Поняття «розвиток» включає три взаємопов'язані між собою характеристики: зміну, зростання та поліпшення [1, с. 213].

Місцеві бюджети є важливим джерелом фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. На сучасному етапі формування коштів місцевих бюджетів для фінансування цих завдань може відбуватись з допомогою використання таких фінансових інструментів:

- бюджету розвитку;
- Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР);
- субвенцій соціально-інвестиційного характеру.

Існування цих інструментів, як і в Україні, передбачено бюджетними системами більшості розвинених країн як ефективного механізму формування фінансового ресурсу для забезпечення соціально-економічного розвитку громади, району чи регіону на основі реалізації інвестиційної та інноваційної діяльності [2].

Бюджет розвитку є складовою місцевого бюджету і одним з найважливіших інструментів фінансової політики органів місцевого самоврядування в частині реалізації інвестиційних та інноваційних інфраструктурних проектів. Основним його призначенням є фінансування соціально-економічного розвитку регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкція об'єктів соціально-культурної сфери і ЖКГ; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; збереження та

розвиток історико-культурних місць України та заповідників; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризація та інформатизація загальноосвітніх навчальних закладів; природоохоронних заходів; інших заходів, пов'язаних з розширеним відтворенням [3].

Створення Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) також стало однією з умов прискорення соціально-економічного розвитку регіонів України, переведення державних інструментів розвитку регіонів на нову основу і фінансування проектів регіонального розвитку на конкурсній основі та відповідно до регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. Відповідно до статті 24 Бюджетного кодексу, обсяг коштів ДФРР становить не менше 1% обсягу доходів загального фонду державного бюджету. При цьому, кошти ДФРР розподіляються відповідно до такої умови: 80% коштів розподіляється між усіма регіонами у відповідності до чисельності населення, а 20% - тим регіонам, у яких показник ВРП на одну особу є меншим 75% середнього по Україні значення [4].

Фінансування соціально-економічного розвитку регіону також відбувається шляхом надання місцевим бюджетам субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Порядок надання цієї субвенції місцевим бюджетам регулюється Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» №106 від 6.02.2012 року [5].

Субвенція спрямовується на: будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури комунальної власності (за винятком адміністративних будинків); здійснення екологічних та природоохоронних заходів; придбання обладнання для установ соціально-культурної сфери комунальної власності та комунального транспорту, зокрема спеціального призначення; здійснення заходів, пов'язаних з відселенням громадян із житлових будинків, що перебувають в аварійному стані; розв'язання проблем окремих адміністративно-територіальних одиниць (малих міст, шахтарських та гірських населених пунктів); проведення робіт з газифікації, заходів з енергозбереження; здійснення спільних заходів, передбачених угодами щодо регіонального розвитку; здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів; будівництво, реконструкцію об'єктів освіти та охорони здоров'я зі ступенем будівельної готовності не менше 90% або введення їх в експлуатацію у 2016-2017 роках; будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт доріг; виготовлення проектно-кошторисної документації.

Стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад, спрямування бюджетних ресурсів на розвиток місцевої інфраструктури, формування інвестиційної привабливості територій, а також забезпечення ефективного використання економічного та соціального потенціалу на місцевому рівні має стати однією з ключових умов децентралізації на сучасному етапі.

Література:

1. Стоянець Н. В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. Випуск 2(4). С. 208-213.
2. Раделицький Ю. О. Особливості формування видатків місцевих бюджетів в напрямку забезпечення економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. *Ефективна економіка*. 2019. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6829>
3. Карпишин Н. І., Стоян В. І. Бюджет розвитку громади: досвід та можливості. *Ефективна економіка*. 2016. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій від 06.02.2012 №106. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/106-2012-п>.

Куриляк Тетяна Петрівна

ст. група Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидор І.П.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Місцеві бюджети посідають надзвичайно важливе місце в економічній системі кожної держави, їхня роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку.

На даному етапі розвитку України характерним є прагнення досягти результативних та ефективних перетворень у економіці та її соціальної переорієнтації, посилення впливу бюджетної політики на вирішення визначальних завдань економічного і соціального розвитку держави.

Видатки місцевого бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення – це насамперед видатки, які спрямовані на підтримку та допомогу громадянам, які є малозабезпеченими, а також це соціальний та

матеріальний захист осіб, котрі опинилися в надзвичайно складних життєвих обставинах [1, с. 465].

Соціальний захист населення – це заходи соціально-економічного й організаційного характеру, які реалізується державою для досягнення гідного рівня життя людини, тобто її матеріальної забезпеченості на рівні соціальних стандартів, визначених державою. Головною метою соціального захисту як складової соціальної політики держави є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального та матеріального стану, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої власні здібності та добиватись своїх цілей. [1, с. 471].

Видатки місцевих бюджетів тісно пов'язані з інтересами усього суспільства і безпосередньо впливають на добробут населення. Виконання видаткової частини бюджету в частині соціального захисту сприяє задоволенню життєво необхідних потреб кожного громадянина на рівні не нижче прожиткового мінімуму.

У процесі використання коштів місцевих бюджетів проявляється зміст основних функцій і завдань, що виконують органи місцевого самоврядування. Видатки дають можливість розкрити всю економічну сутність місцевих бюджетів як фінансової бази місцевого самоврядування, існування якого підпорядковано вирішенню основного завдання – забезпечення населення суспільними послугами, всеосяжний і злагоджений розвиток усіх територій країни.

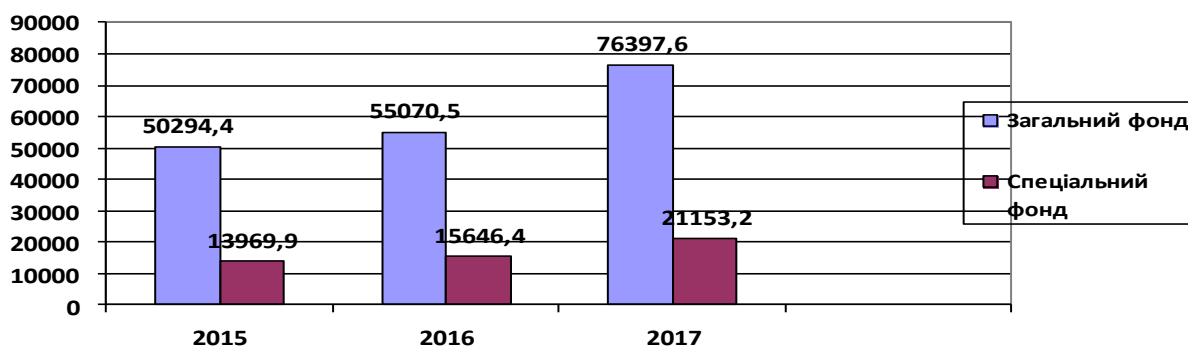
Структура видатків місцевих бюджетів підтверджує їхню чітко окреслену соціальну спрямованість, тому що на соціальний захист і соціальне забезпечення, утримання об'єктів соціальної сфери витрачається більше, ніж 70% коштів місцевих бюджетів України.

Соціальний захист в Україні реалізується через: матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш бідним та вразливим категоріям населення; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування тощо. [1, с. 472].

Дані рисунку 1 вказують на те, що видатки місцевого бюджету Тернопільської області з кожним роком зростають. Особливо значне зростання відбулося за видатками загального фонду бюджету. Так, у 2015 р. вони становили 50294 млн. грн., а у 2017 р. – 76397,6 млн. грн.

Відсоток виконання плану 2017 року до 2016 року по загальному фонду становить 138,7%, а по спеціальному – 135,2%. У 2016 році відсоток виконання плану по загальному фонду становив 109,5%, по спеціальному-112%. При тому, що видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зростають рівень соціального захисту населення

залишається низьким, тому питання про належний рівень фінансування соціальної сфери залишається ще досі актуальним.

Рис. 1. Динаміка видатків загального та спеціального фонду місцевого бюджету Тернопільської області на соціальний захист та соціальне забезпечення (2015-2017рр) [2].

Пріоритетними напрямками вдосконалення системи соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні є:

- вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту населення;
- забезпечення прозорості фінансування усіх державних програм соціального спрямування;
- перегляд системи критеріїв та підстав, за якими громадянам надають пільги та призначають соціальні виплати;
- посилення принципу адресності при призначенні та наданні соціальних допомог та виплат;
- оптимізація мережі розпорядників бюджетних коштів.

Література:

1. Бюджетна система: підручник / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С.465-477.
2. Офіційний сайт Тернопільської обласної державної адміністрації. URL:<http://www.oda.te.gov.ua/>

Кучер Роман Олегович
ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпущин Н.І.

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Процес формування місцевих бюджетів з урахуванням сучасних правових основ децентралізації і створення територіальних громад потребує особливої уваги. Об'єднання територіальних громад розпочалось з 2015 року і на той час було утворено 159 ОТГ, що об'єднали 793 територіальні громади. В цих громадах було обрано нові органи місцевого самоврядування і з 1 січня 2016 р. вони перейшли на прямі бюджетні розрахунки з Державним казначейством і за результатами 2016 року показали помітну позитивну динаміку свого розвитку.

ОТГ отримали розширені повноваження і додаткові ресурси, що дозволило їм реалізовувати проекти розвитку інфраструктури: ремонтувати і навіть будувати школи, дитячі садки, водогони, дороги, системи вуличного освітлення, закуповувати комунальну техніку, створювати комунальні підприємства, дбати про благоустрій території тощо [1]. Тому, у наступні роки відбувся суттєвий прогрес у формуванні ОТГ і їхня кількість зросла вже до 782.

Отже, станом на 1 січня 2019 року в Україні створено 876 ОТГ внаслідок об'єднання 4010 територіальних громад (36,6% усіх територіальних громад), територія яких покриває 37,6% площі країни. Однак, фактично в країні функціонує 782 ОТГ, 159 з яких було утворено у 2015 році, 207 – у 2016 році, 299 – у 2017 році та 117 – у 2018 році. Більшість таких громад була сформована шляхом об'єднання двох або трьох місцевих рад (55,2%) [2].

Щодо новацій в частині доходів бюджетів ОТГ, то вони відображені в статтях Бюджетного кодексу, а саме:

- 60% податку на доходи фізичних осіб;
- 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності;
- 100% рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення;
- 100% Рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;
- 100% рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення;
- 100% рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення;

-100% акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів;

– податок на майно (податок на нерухоме майно, плата за землю, транспортний податок);

– єдиний податок;

– збір за місця для паркування транспортних засобів;

– туристичний збір;

– 25% екологічного податку;

– 3% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату;

– 13,44% акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального [3].

Динаміка надходжень до бюджетів ОТГ випереджає темпи зростання доходів по інших рівнях місцевих бюджетів. Надходження власних доходів місцевих бюджетів 665 ОТГ за 2018 рік зросли на 62,1% та склали 20,9 млрд. грн., що на 8 млрд. грн. більше попереднього року. Враховуючи, що нові 299 ОТГ, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 році, тільки в 2018 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року зросли в 2,7 рази та склали 9,7 млрд. грн. (на 6,2 млрд. грн. більше). Разом з цим, темп зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015-2016 роках), які у 2017 році вже отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить 19,8% (на 1,8 млрд. грн. більше) [4].

Наведені вище дані дозволяють констатувати доволі динамічний процес формування об'єднаних територіальних громад в Україні. Продовження запровадження політики децентралізації управління має стати дієвим фактором стабілізації соціально-економічної ситуації, подолання суперечностей між різними рівнями влади, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління. Головні завдання децентралізації на середньострокову перспективу полягають у завершенні формування спроможних територіальних громад на всій території країни, посиленні інституційної та ресурсної спроможності громад, запровадженні стратегічного планування розвитку ОТГ, розбудові інфраструктури громад, підвищенні якості надання всього спектру публічних послуг населенню [1].

Література:

1. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування: навч. посіб. / Ужгородський нац. ун-т. Ужгород: Алерта, 2017. 172с.

2. Ніколенко В.Ю., Свешніков С.М., Юрченко В.В., Крижановський В.І. Місцеві бюджети як чинник стабільності розвитку регіонів: практ. посіб. Харків: Право, 2016. 41 с.
3. Ковальов Б.П. Фінансовий стан територіальних громад: монографія. Київ: Право, 2018. 270 с
4. Наталенко Н. В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади: монографія. Київ: Легальний статус, 2018. 72 с.
5. Пелехата О. В. Бюджет розвитку як інструмент сільської територіальної громади в реалізації бюджетної політики економічного зростання: монографія. Харків: Право, 2016. 41 с.

Кушнір Оксана Ігорівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Необхідною умовою поліпшення рівня та якості життя населення є наявність розвинутої соціальної сфери. При цьому, важливе місце у задоволенні матеріальних та духовних потреб громадян займають місцеві бюджети, саме вони відповідають за правильне функціонування соціальної сфери та реалізацію заходів соціального захисту. Водночас, в Україні теоретичний базис та нормативно-правові засади видатків із місцевих бюджетів на соціальні потреби є недостатньо сформованими. Видатки бюджету соціального призначення безпосередньо пов'язані із реалізацією державою соціальної функції. Людина, її життя, здоров'я та особисті інтереси є об'єктом соціальної функції держави [1]. Відповідно, до сфери її відповідальності належать: охорона праці та здоров'я людей, соціальне забезпечення, державна підтримка сім'ї і материнства, інвалідів та населення похилого віку, розвиток системи освіти тощо. Виконання цієї функції державою відбувається за наявності фінансових ресурсів, які акумулюються в бюджеті, а видатки, зокрема соціального призначення, є інструментом реалізації соціальної функції.

Видатки місцевих бюджетів соціального призначення, відносяться до фінансування повноважень, які покладені на органи місцевої влади для задоволення майнових і духовно-культурних інтересів громадян.

Видатки місцевих бюджетів соціального призначення – це економічні відносини, що виникають між фізичними і юридичними особами, та органами місцевого самоврядування, з приводу розподілу централізованого фонду грошових коштів, для виконання ними власних і покладених на них завдань та функцій, з метою задоволення матеріальних

та духовно-культурних потреб населення для підвищення суспільного добробуту [2, с. 83].

Важливим при розкритті сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є виділення ознак їхньої класифікації. За роллю у виробництві ВВП їх поділяють на дві групи: видатки, які пов'язані з розвитком сфери нематеріального виробництва (освіту, охорону здоров'я, культуру) та видатки, задіяні тільки у процесі розподілу та використання ВВП (фінансування соціальних допомог та житлових субсидій, матеріальну підтримку малозабезпечених сімей, сімей з дітьми тощо).

За місцем у відтворювальних процесах видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на поточні та капітальні (видатки розвитку). До поточних видатків відносять частину коштів, що спрямовані на утримання установ соціальної сфери, здійснення поточних соціальних трансфертів. До другої групи належать видатки на будівництво і реконструкцію закладів соціальної сфери, зміцнення матеріальної бази [2, с. 85].

Залежно від повноти надання послуги та її наближення до населення видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на такі групи:

– видатки, що забезпечують надання найнеобхідніших суспільних послуг, (видатки, які здійснюються з бюджетів територіальних громад: видатки на фінансування установ соціальної сфери місцевого рівня (позашкільна і дошкільна освіта; лікарні, фельдшерсько-акушерські пункти, міські, сільські та селищні заклади культури та ін.), на реалізацію програм соціального захисту населення);

– видатки на утримання бюджетних установ та реалізацію заходів, які ними здійснюються при наданні основних суспільних послуг, що гарантовані для населення (видатки, що здійснюються з районних бюджетів і бюджетів міст обласного значення: видатки на фінансування закладів соціальної сфери районного та міського значення (школи, лікарні широкого профілю, пологові будинки, театри, музеї, та інші заклади культури), а також забезпечення фінансовими ресурсами державних програм соціального захисту різних категорій громадян та інші видатки);

– видатки на утримання бюджетних установ та реалізацію заходів, що забезпечують гарантовані державою суспільні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування соціальних програм у всіх регіонах країни, (видатки, які фінансуються з обласних бюджетів: на заклади соціальної сфери обласного рівня (спеціалізовані школи для дітей окремих категорій; спеціалізовані обласні лікарні; заклади культури обласного значення); державні програми соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, перестарілих та інших пільгових категорій громадян, а

також обласні програми інтелектуального, духовно-культурного і фізичного розвитку) [3, с. 118].

Видатки місцевих бюджетів соціального призначення здійснюються з урахуванням таких принципів: врахування соціальних стандартів і гарантій, достатності, стабільності, раціональності, повноти та адекватності [2, с. 87].

Так, видатки бюджетів соціального спрямування, повинні визначатися відповідно до науково обґрунтованих соціальних стандартів, які містять мінімальні гарантовані державою обсяги споживання цих благ. Принцип достатності базується на тому, що планування та фінансування видатків на соціальні потреби має відбуватися в обсягах, які дозволили б досягти необхідних результатів. Зміст принципу стабільності полягає у тому, що видатки бюджетів повинні розглядатися як постійний процес руху грошових коштів, який пов'язаний із забезпеченням стабільної діяльності бюджетних установ, що задіяні у наданні суспільних послуг.

Принцип раціональності передбачає вимогу ефективного використання коштів місцевих бюджетів, що спрямовуються на соціальні потреби. Відповідно до принципу адекватності, держава беручи соціальні зобов'язання, повинна керуватися як суспільними пріоритетами населення, так і економічними можливостями. Велика кількість соціальних обов'язків при відсутності для цього економічних передумов може стати причиною розпорощення бюджетних коштів між різними програмами та заходами, а також може призвести до розбалансування доходів і видатків бюджету та погіршення основних макроекономічних індикаторів.

Відповідно до принципу повноти, це означає, що всі видатки місцевих бюджетів соціального призначення повинні відображатися у видатковій частині відповідного бюджету, при цьому розпорядники та одержувачі бюджетних коштів не можуть здійснювати інші видатки крім тих, що передбачені бюджетом.

Видатки місцевих бюджетів соціального призначення відіграють важливу роль в економічному та соціальному розвитку країни, визначають рівень життя населення та добробут найменш забезпечених його верств.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/> (дата звернення: 15. 03. 2019).
2. Булавинець В. М. Теоретичні засади видатків соціального призначення з місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 81 – 90.
3. Кириленко О. П., Квасовський О. Р., Лучка А. В. Місцеві фінанси: Підручник / за ред. О. П. Кириленко. Київ: Знання, 2006. 677 с.

Лазебник Христина Василівна
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

У сучасних умовах змінність процесу формування місцевих бюджетів в Україні зумовлена відсутністю виражених тенденцій цих трансформацій через недоопрацювання самої методології. Водночас у зарубіжній науці існує два основних підходи до регіоналізації оподаткування: «функціональний» та «оптимізаційний». Вони різняться лише у вирішенні питань оптимального розподілу повноважень і доходів між рівнями управління суспільством, які найбільш ефективні рівні для фінансування соціальних витрат певного характеру [2]. При цьому більшість науковців вважають, що деякі види доходів ефективніше концентрувати на місцевому рівні, а критерії виділення бюджетних фондів повинні визначатися соціальними і політичними цілями, які ставить держава. Так, американський економіст, Р. Масгрейв зазначав, що проблема ефективності надання суспільних благ не може визначити розмежування відповідальності між рівнями влади.

Прихильники «оптимізаційного» підходу відстоюють думку за конкуренцію територіальних утворень та залучення інвестицій, використовуючи податкові механізми. Вчені пояснюють податки як оплату вартості громадських послуг, які є запропоновані органами місцевого самоврядування. Разом з тим, такі прихильники «оптимізаційного» підходу як У.Оутс, Б.Вейнгест та Ю.Кван вважають, що органи місцевого самоврядування зацікавлені у підвищенні добробуту територіальної громади, а не у роздуванні бюджету.

«Оптимізаційний» підхід був використаний урядом США в кінці 1960-х років, причиною якого став бюджетний дефіцит та загальне падіння ефективності економіки. Внаслідок цього було посилено акцент на самофінансуванні місцевих соціальних видатків за рахунок місцевих податків. До негативних моментів у використанні «оптимізаційного» методу у США дослідники відносили «хвилю суверенізації» дрібних територіальних одиниць (переважно у приміських зонах великих міст). Однією з причин цього було прагнення уникнути високих податків. Даний процес дуже ускладнив фінансове положення великих міст, залишивши їх важливих джерел доходів.

В європейських країнах універсальні принципи організації бюджетних відносин керуються Європейською хартією місцевого самоврядування,

яка проголошує, що органи місцевого самоврядування мають право самостійно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами, обсяг яких повинен відповідати функціям, передбаченим Конституцією або законом.

Дослідники виокремлюють дві моделі розподілу повноважень та ресурсів. Перша модель використовується у більшості країн Західної Європи, основним способом фінансування витрат при такій моделі слугують надходження від закріплених за місцевими бюджетами часток загальнодержавних податків. В даній моделі особливу роль відіграє фінансове вирівнювання, так як місцеве оподаткування тут не має великого значення. Відповідно до принципу вирівнювання, кожен громадянин, незалежно від місця проживання, має право на стандартний, як мінімум, рівень послуг органів місцевого самоврядування. Суть цього принципу полягає у переміщенні фінансових коштів між територіальними органами з метою більш рівномірного їх розподілу.

Відповідно до другої моделі, влада місцевого самоврядування виконує не лише вищевказані повноваження з управління територією, але і значну частину функцій держави: забезпечення соціального страхування, освіти та охорони здоров'я. Така модель поширена у Скандинавських країнах.

В Україні основу міжбюджетних відносин у значній мірі визначають принципи реальної практики управління в умовах централізованого планування. Для місцевих бюджетів установлюють відсоток відрахувань від базових податків, де контролюються не тільки обсяги витрат, але і напрями витрачання бюджетних коштів. Місцеві бюджети являють собою скоріше кошторис доходів і витрат, ніж фінансову основу діяльності органів місцевого самоврядування [1].

Неефективна система міжбюджетних відносин негативно впливає на рівень життя населення через погіршення умов економічної діяльності, тим самим веде до деградації бюджетної сфери, зниження кількості і якості бюджетних послуг та підсилює регіональні відмінності.

Література:

1. Благун І.Г., Сорока Р.С., Елейко І.В. Фінанси: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Львів: Магнолія. 2007. 314 с.
2. Кавиршина В.А. Формирование местных бюджетов: зарубежный опыт и украинские реали. *Економіка та право*. 2015. №3 (42).С. 32–39.
3. Кириленко О.П. Досягнення стратегічних орієнтирів удосконалення міжбюджетних відносин в Україні. *Фінанси України*. 2013. №8. С. 19-28.

Лемик Валентина Андріївна
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Гупаловська Мирослава Богданівна
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВАЙ КОНТРОЛЬ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У сучасних умовах державний фінансовий контроль виконання місцевих бюджетів є важливою ланкою в забезпеченні соціального та економічного розвитку країни, адже ефективність формування й використання коштів місцевих бюджетів є надзвичайно важливою проблемою в сучасних умовах спрямованості на децентралізацію державної влади в Україні.

С. І. Юрій стверджував, що державний фінансовий контроль можна трактувати як функцію управління фінансами, яка включає контроль за дотриманням фінансово - економічного законодавства у процесі формування та використання грошових фондів. Саме фінансовий контроль є найважливішою функцією управління як державним, так і місцевими бюджетами [1].

Можна визначити два основні підходи до завдань державного фінансового контролю виконання місцевих бюджетів. При першому підході наголос робиться на оцінці стану об'єкта контролю відповідно до встановленої норми. Другий підхід полягає в тому, щоб виявити фактичний стан справи, зіставити його з цілями, оцінити ситуацію і запропонувати, якщо буде потреба, заходи щодо покращення ситуації [2].

Державний фінансовий контроль, виходячи із завдань, за фінансовими ресурсами слід здійснювати на всіх стадіях управління у процесі їхнього формування, розподілу і використання.

Аналіз діючої практики свідчить, що в Україні здійснюється зовнішній та внутрішній державний фінансовий контроль. Так, Державна аудиторська служба України проводить внутрішній державний фінансовий контроль місцевих бюджетів. Задля кращого результату виконання місцевих бюджетів здійснюється зовнішній державний фінансовий контроль. На наш погляд, такий контроль здійснює Рахункова палата України в частині контролю за законністю та ефективністю використання коштів, які надаються з державного бюджету у місцеві бюджети у вигляді трансфертів.

Упродовж січня – лютого 2019 року виявлено незаконних та не за цільовим призначенням проведених витрат і недостач коштів місцевих бюджетів та комунального майна на загальну суму понад 60,1 млн. грн.,

що становить 50,2% від загальної суми ресурсів держави, використаних з порушенням нормативно-правових актів.

Крім того, місцеві бюджети понесли втрати майже 23,2 млн. грн. належних їм доходів.

Аналіз виявлених порушень у бюджетній сфері на місцевому рівні свідчить про те, що найбільш поширеними серед них є нецільове та незаконне витрачання бюджетних коштів при виконанні цільових програм, оплаті вартості будівельних і ремонтних робіт, різного роду послуг та матеріальних цінностей. Також численними є порушення з оплати праці, при реалізації товарів і послуг, відчуження державного та комунального майна, а також недостачі коштів та матеріальних цінностей, безпідставне їх списання тощо. Внаслідок безпідставного надання пільг зі сплати різного роду зборів та інших платежів, безоплатного надання в оренду майна, реалізації товарів, робіт чи послуг за заниженою вартістю тощо бюджетами всіх рівнів, бюджетними установами, підприємствами втрачена можливість отримати належні їм доходи [3].

Найважливішою проблемою у здійсненні державного фінансового контролю загалом, контролю за виконанням місцевих бюджетів, зокрема є фіксування допущених порушень, тоді як їх потрібно передбачати та попереджати.

Таким чином, основними напрямками удосконалення контролю за виконанням місцевих бюджетів повинні стати: поєднання аудиту та інспектування, що дасть можливість комплексно оцінити стан виконання місцевого бюджету; чітке окреслення суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні та їх функціональних обов'язків, прозорість та широке залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні.

Література:

1. Юрій С. І., Стоян В.І., Данилевич О.С. Казначейська система: підруч. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 818 с.
2. Гупаловська М. Практика і проблематика фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів. Світ фінансів. 2014.С. 82-87. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5233/1/Гупаловська%20М.pdf>
3. Результати діяльності Державної аудиторської служби та її територіальних органів URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146947> (дата звернення 05.04.2019 р.)

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРАВЛЯННЯ ПДФО В УКРАЇНІ

Одним із головних завдань органів Державної фіскальної служби України є здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів), а також неподаткових доходів, установлених законодавством.

Основними формами контрольної роботи фіскальної служби є перевірки. Проведення податкових перевірок і висновки за їхніми результатами є найскладнішим і найконфліктнішим моментом відносин між платником і контролюючим органом. Водночас проведення перевірки – досить дорога процедура, що потребує залучення найбільш кваліфікованих працівників контролюючих органів, значного часу, певним чином відвертає платника податків від основної діяльності. Потрібен зважений, системний підхід контролюючих органів до планування, підготовки і проведення перевірок, а також відповідне метрологічне забезпечення цих процесів [2, с. 10].

Оснoву податкового контролю складає контрольнo-перевірочна робота державних податкових органів. Проведення перевірок має подвійне призначення. По-перше, за результатами перевірок до бюджетів усіх рівнів надходять додаткові кошти. По-друге, широке висвітлення результатів податкових перевірок серед платників податків сприяє попередженню виникнення правопорушень чинного законодавства.

Контрольнo-перевірочна робота державних фіскальних органів складається з трьох етапів: підготовки до перевірки, здійснення контрольнo-перевірочних дій, узагальнення та реалізація результатів перевірки. Кожен із цих етапів має свої напрями роботи, що в свою чергу, включають певний перелік процедур, які повинен виконувати податковий аудитор.

За результатами Звіту про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2016 – 2018 рр. [3] основна діяльність органів була спрямована на послаблення адміністративного тиску на сумлінних платників податків та підвищення ефективності контрольних заходів до найбільш ризикових суб'єктів господарювання. За 2018 р. підрозділами податків і зборів з фізичних осіб проведено 12,8 тис. перевірок, за наслідками яких donараховано 560 млн. грн., узгоджено 266 млн. грн., надійшло до бюджету 114,1 млн. грн. За відповідний період

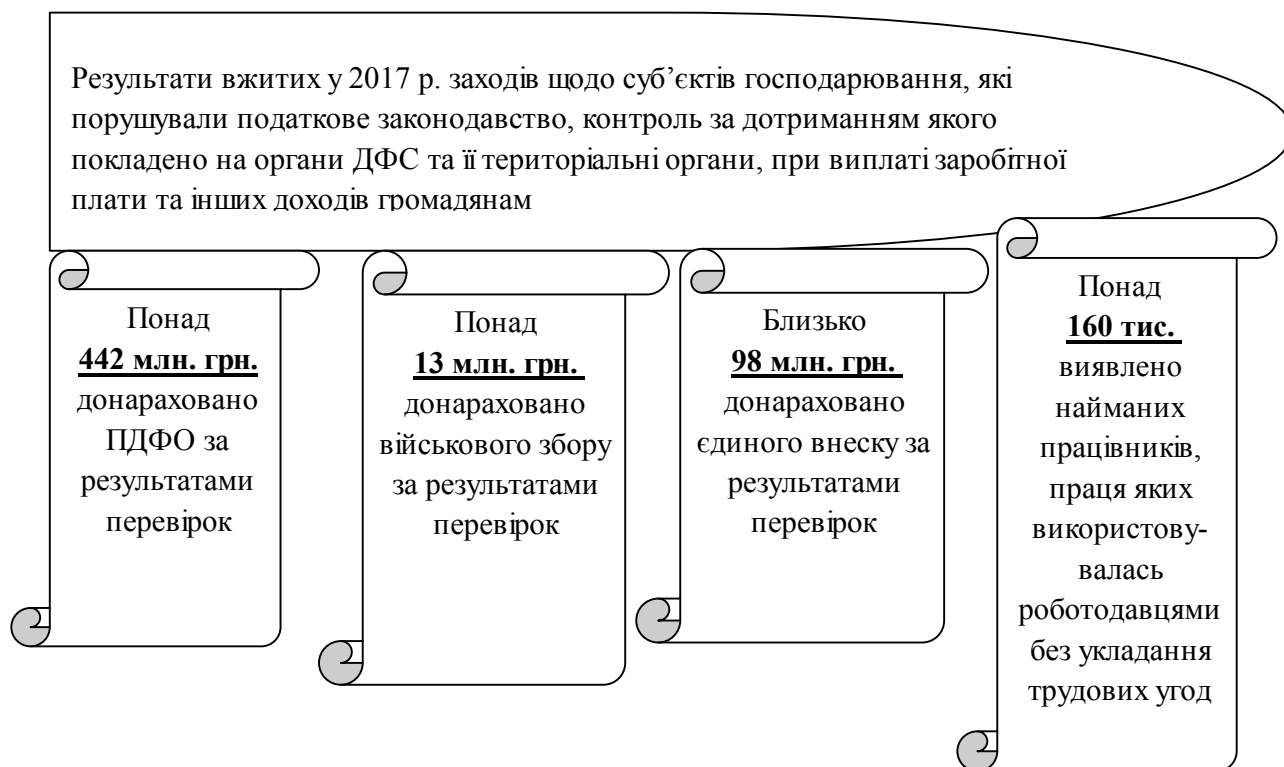

2015 р. проведено 22,1 тис. перевірок, донраховано 512 млн. грн., узгоджено 260 млн. грн., погашено – 122,5 млн. грн.

На протязі 2017 р. здійснювались контрольні-перевірочні заходи з питань, пов'язаних з правильністю утримання та перерахування до бюджетів ПДФО, військового збору та єдиного внеску при виплаті заробітної плати та інших доходів громадянам. За їх результатами встановлено близько 4 тис. суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб), які порушували законодавство при виплаті заробітної плати та інших доходів громадянам. Як наслідок, до зведеного бюджету донраховано понад 442 млн. грн. ПДФО, 13 млн. грн. військового збору та близько 98 млн. грн. єдиного внеску. За звітний період виявлено 160 тис. найманих осіб, праця яких використовувалась роботодавцем без укладання трудових угод, та яким виплачувалась заробітна плата без сплати до бюджету належних сум ПДФО та єдиного внеску.

До державної реєстрації залучено понад 56 тис. громадян, які здійснювали підприємницьку діяльність без державної реєстрації.

До правоохоронних органів передано інформацію стосовно 1 тис. платників податків, які порушували законодавство при виплаті заробітної плати та інших доходів громадянам. Встановлено понад 200 випадків виплати заробітної плати за рахунок не облікованих коштів та понад 400 випадків виплати суб'єктами господарювання найманим працівникам доходу у вигляді позик, інших матеріальних благ без утримання ПДФО.

Рис. 1. Основні результати діяльності органів ДФС України щодо справляння податків і зборів із доходів фізичних осіб у 2017 р.

На протязі 2018 р. проведено 590 документальних планових перевірок платників податків – юридичних осіб з питань правильності обчислення та повноти сплати ПДФО та єдиного внеску при виплаті заробітної плати та інших видів доходів громадянам, з яких 99% результативні. Донараховано понад 104 млн. грн. податків і зборів, в тому числі: 77,6 млн. грн. ПДФО, 1,4 млн. грн. – військового збору та 13,2 млн. грн. – єдиного внеску. З цих донарахувань було узгоджено 77 млн. грн., а сплачено до бюджету 32,4 млн. грн. За результатами перевірок складено 0,5 тис. протоколів про вчинення адміністративних правопорушень.

З метою виявлення та відпрацювання фактів порушення вимог чинного законодавства, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншими правопорушеннями, посадовими особами підрозділів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом взято участь у 498 перевірках, у тому числі: планових – 445, позапланових – 53. Також підрозділами боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, складено 1573 матеріали з ознаками кримінальних правопорушень, за результатами розгляду яких у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 766 кримінальних правопорушень, відшкодовано завданих державі збитків на суму 52,2 млн. грн., накладено арешт на майно у сумі 125,1 млн. грн., вилучено майна на суму 36,4 млн. грн. [3].

Як зазначено у Висновках Рахункової палати Про виконання державного бюджету у 2018 р. [1] значними прогалинами у діяльності органів ДФС України є порушення законодавства з питань висвітлення та оприлюднення на офіційному сайті інформації щодо найбільших платників податків, які мають податковий борг, що не сприяє підвищенню прозорості та якості адміністрування податків.

Відповідно до наданої Державною фіскальною службою України інформації, платникам податків списано в 2016 р. податкових боргів на суму 7,44 млрд. грн., що на 2,57 млрд. грн., або в 1,5 раза більше, ніж у попередньому році. При цьому 49,0% загальної суми списано великим 11 платникам податків, до яких належать суб'єкти господарювання, дохід від усіх видів діяльності яких за останні чотири послідовні звітні квартали перевищував 500 млн. грн., або ті, у яких загальна сума сплачених до державного бюджету податків перевищувала 12,0 млн. грн., що перебувають на обліку й обслуговуються в Офісі великих платників податків.

Водночас обсяг чинних на звітну дату розстрочень і відстрочень грошових зобов'язань (податкового боргу) перед державним бюджетом, що надають платнику можливість не накопичувати боргів і надалі виконувати зобов'язання перед бюджетом, зменшився до 4,75 млрд. грн. Проте податковий борг без урахування податкового боргу платників

податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанова) про зупинення провадження у справі, за 2016 р. збільшився на 9,32 млрд. грн., або 25,6% і на 1 січня 2018 р. становив 45,69 млрд. грн. Зокрема, найбільше заборгували підприємства добувної промисловості – 20,17 млрд. грн., або 44,1% загального обсягу податкового боргу, що на 5,57 млрд. грн., або 38,1% більше, ніж на початок 2016 р. [1].

Податковий менеджмент та інституційні зміни ДФС є визначальною складовою успішності податкових реформ:

– аудит функцій з усуненням їх дублювання: передача контрольних функцій з районного рівня на обласний. На місцях мають залишитися виключно сервісні функції та консультування платників податків;

– показники оцінки ефективності роботи ДФС слід закріпити переглядом результативних показників бюджетної програми КПКВК 350701 «Керівництво та управління у сфері фіскальної політики» з урахуванням напрацювань міжнародних та вітчизняних експертів. Такі показники мають бути простими, прозорими та реалістичними до виконання. Більше того, вони вже розроблені світовою практикою і залишається лише відібрати найбільш релевантні. На нашу думку, серед інших доцільно закласти у методичку оцінки наступні показники:

1) добровільність сплати податків як питому вагу добровільно сплачених податків у їх загальній сумі як індикатор податкової культури бізнесу;

2) питому вагу виграних на користь держави справ з адміністративного/судового оскарження в загальній кількості таких справ, як індикатора податкової культури держави. На виконання рекомендації МВФ моніторинг таких показників Інституційного плану розвитку доручено здійснювати сторонній недержавній авторитетній організації – Німецькому товариству міжнародного співробітництва GIZ;

– підвищення відкритості та прозорості роботи ДФС. На порталі відкритих даних оприлюднено 710 наборів даних у розділі «Податки». Водночас вони потребують доповнення для здійснення аналітичної роботи. Наприклад, корисними стали б систематизовані показники галузевих та регіональних податкових надходжень, податкового боргу, переplat податків, втрат від податкових пільг. Збільшення співставних даних у динаміці у відкритому доступі зменшить кількість запитів про надання публічної інформації, а отже, зменшить навантаження на працівників.

Таким чином, основною запорукою економічного відновлення разом із вдосконаленням податкової системи мають стати паралельні процеси детінізації, дерегуляції та демонополізації з подоланням проявів корупції.

Важливими є реформи прокуратури та судової системи для захисту прав власності та гарантування невідворотності покарання за вчинені правопорушення. Посилення співпраці між усіма органами державної влади посилить результативність державної фінансової політики.

У процесі підвищення ефективності механізмів податкової системи першочерговим є спрощення та автоматизація податкового адміністрування. Вона надасть дієвості податковому регулюванню, підвищить цілеспрямованість податкового контролю та зменшить навантаження на податковий менеджмент. Синергетичний ефект паралельного вдосконалення роботи всіх податкових механізмів сприятиме відновленню соціально-економічного розвитку для зміцнення національної безпеки держави у стратегічній перспективі.

Література:

1. Висновки Рахункової палати про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 р. URL: http://www.visn_9-620170411.u
2. Воронкова О.М. Перспективи реалізації регулюючого потенціалу Податкового кодексу України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. №1. С. 6-10.
3. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2018 р. URL: <http://www.sfs.gov.ua>

Сковерська Мар'яна Іванівна

ст.гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпишин Н. І.

ДОХОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Домашнє господарство є окремою економічною одиницею, на діяльність якої впливають багато соціальних, економічних, політичних, психологічних чинників. Кожне домогосподарство складається із певної сукупності осіб і в ньому зібрані біологічні, соціальні та економічні аспекти людського життя.

Термін «домогосподарство» схожий за значенням до поняття “сім'я”. Різниця між ними виявляється у тому, що домогосподарство є ширшою категорією, адже ведеться не лише у межах сім'ї, але й самотніми людьми, які проживають у спільному житловому приміщенні та ведуть спільне господарство, проте у сім'ї найповніше можуть бути реалізовані функції домашніх господарств.

Фінанси домогосподарств є одним з елементів фінансової системи, а фінансові ресурси домогосподарств відображають якість життя у

суспільстві, стан людського розвитку у ньому та профіль їх фінансової поведінки. Побудова добробуту держави повинна починатися зі зростання статків домогосподарств [1, С. 123].

Доходи домогосподарств – це загальна сума грошей та матеріальних благ, які отримані або вироблені домогосподарствами за певний проміжок часу (годину, місяць, рік тощо). Джерелами доходів домашніх домогосподарств можуть бути:

- заробітна плата;
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- продажу сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та послуг;
- доходи від власності;
- соціальні виплати з державного бюджету;
- інші [2, С.161].

В статистичних звітах для аналізу доходів домогосподарств використовуються терміти «сукупні ресурси домогосподарств»; «грошові доходи»; «негрошові доходи».

Сукупні ресурси домогосподарств – це загальні доходи, які також включають в себе використані заощадження, приріст позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством та повернутих домогосподарству.

Аналізуючи сукупні ресурси домогосподарств (у розрахунку на одне домогосподарство), слід відзначити, що вони зросли в 2017 році у порівнянні з 2015 р. на 2933,5 грн. або на 35,9% (табл. 1).

Таблиця 1

Структура сукупних ресурсів домогосподарств за 2016-2017 рр.

Доходи	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	5231,7	6238,8	8165,2
Грошові доходи,% у т. ч.:			
– оплата праці	89,4	86,0	87,5
– доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	47,2	46,7	52,4
– доходи від продажу сільськогосподарської продукції	5,5	5,2	4,4
– пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	3,4	2,9	3,0
– грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	25,2	23,1	20,2
	8,1	8,1	7,5

* Складено автором на основі [3].

Грошові доходи – це такі надходження, що складаються із оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, від продажу сільськогосподарської продукції, особистого й домашнього майна, доходів від власності, пенсії, стипендії, субсидії, компенсаційні виплати, надані готівкою, грошову допомогу від родичів, аліменти та інші грошові доходи. Грошові доходи домогосподарств у 2015-2017 роках зменшилися на 1,9% у загальній структурі і становили майже 88%.

Негрошові доходи - це вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства й від самозаготівель, пільги та субсидії безготівкові, грошову оцінку допомоги від родичів. Їх частка у сукупних ресурсах в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство протягом 2015-2017 роках збільшилася на 1,9% та становила 12,5% у 2017 році.

Аналіз джерел грошових доходів домогосподарств показав, що за 2015-2017 рр.:

– оплата праці займає найбільшу частку в загальній структурі домогосподарств – 52,4% у 2017 році і порівняно з 2015 зросла на 5,2%. Абсолютний розмір оплати праці зріс із 2469,4 грн. у 2015 р. до 4278,6 грн. у 2017 р. Тоді як, середньомісячна заробітна плата зросла із 4195 грн. у 2015 році до 7104 грн. у 2017 році, а у 2018 році становила 8865 грн.;

– друге місце в структурі доходів домогосподарств належить пенсіям, стипендіям, соціальним допомогам, які надані готівкою. І хоч розмір їхньої частки знизився на 5% до суми сукупних ресурсів домогосподарств, проте у грошовому вимірі ці доходи зросли із 1318,4 грн. у 2015 р. до 1649,4 грн. у 2017 р.;

– третє місце за питомою вагою в сукупних доходах домогосподарств займає грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи. У 2015 р. ці доходи становили 423,8 грн., а в 2017 р. – 612,4 грн. в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, тобто зросли;

– доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості зменшилися на 1,1%, а у грошовому вимірі змінилися з 287,7 грн. у 2015 р. до 359,3 грн. у 2017 р. в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство;

– доходи від продажу сільськогосподарської продукції у 2015 р. становили 177,9 грн. із суми сукупних ресурсів домогосподарства в середньому за місяць, а у 2017 р. – 245 грн., однак у відсотках зменшилися на 0,4%.

Отже, зміни в грошових доходах українців відбулися, насамперед, за рахунок зміни соціальних стандартів: прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Хоч розмір номінальної винагороди за працю збільшується з кожним роком, але індекс споживчих цін в Україні

також зростає швидкими темпами, що свідчить про зменшення реальної заробітної плати та загального рівня життя населення. Економічна й соціальна нестабільність, яка спостерігається в Україні протягом останніх років, призвела до значного падіння реальних трудових доходів населення, зниження його купівельної спроможності, зростання рівня безробіття, стрімкого відпливу висококваліфікованих кадрів за кордон, загострення проблем бідності та нерівності [4, С.18].

Для вирішення проблем формування доходів та забезпечення збільшення їх обсягів потрібно реалізувати комплекс заходів, які будуть забезпечувати конкурентноспроможне економічне середовище з сприятливим інвестиційним кліматом. Також потрібно стимулювати зниження безробіття, зменшення «тіньового» сектору економіки, розвиток фінансового ринку, збільшення фінансового інвестування населення.

Література:

1. Глущенко О. В. Фінансові ресурси домогосподарств як складова частина фонду національного добробуту України. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2016. Том 24. №1. С. 122-132.
2. Федоренко В. Г. Політична економія: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта, 2015. 487 с.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Булавинець В. М. Теоретичні аспекти фінансової поведінки домогосподарств та її особливості в умовах соціально-економічної нестабільності. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: Третя Всеукр. Інт.-конф. (Тернопіль, 10 квіт. 2017 р.). Тернопіль: Вектор, 2017. С. 16-20.

Луців Ольга Іванівна,
ст.гр. Ф-41,ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Дем'янюк А.В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку бюджетних відносин більшість країн світу використовують практику партиципаторного бюджетування (від англ. *participate* – приймати участь). Партиципаторний бюджет – бюджет, створений за участі громадян, тобто частина бюджету муніципального утворення, району або міста розподіляється за допомогою спеціальної комісії, яка створюється із вибраних за жеребом представників громади та адміністрації. Жителі територіальних громад, міст, сіл та селищ

отримують можливість вирішити, яким чином буде використана певна частина бюджету.

Партиципаторне бюджетування вперше було запроваджено у невеликому бразильському муніципалітеті Порту-Алегрі у 80-х роках ХХ століття, коли сформувалися міські асамблеї, що вирішували поширені проблеми бразильських муніципалітетів, пов'язані з освітою і охороною здоров'я. Адміністрація надала можливість міщанам вирішити, як розподілити частину коштів міського бюджету. На сьогоднішній день, після тридцяти п'яти років успішної практики жителі Порто-Алегрі розподіляють таким чином до 20% міського бюджету [1, с. 101].

У світовій практиці нагромаджений великий досвід реалізації партиципаторного бюджетування. Особливу роль у процесі запровадження партиципаторного бюджетування в різних країнах світу відіграли програми Світового банку для розвитку місцевих громад. В рамках таких ініціатив Світового банку за останні 25 років реалізовано більш ніж 1000 проектів партиципаторного бюджетування у 84 країнах світу. Сьогодні досвід реалізації та географічний аспект застосування програми «партиципаторний бюджет» дозволяє виділити декілька типів (моделей) бюджетування у світі [2]:

1. Модель Порту-Алегрі, адаптована до країн Європи (м. Кордоба, Іспанія, 320 000 мешканців). Модель бюджету участі, що практикується в Порту-Алегрі вважається «золотим» стандартом. Насамперед, модель характеризується довготривалим процесом громадських обговорень щодо напрямів витрачання фіксованого відсотка місцевого бюджету. Не дивлячись на те, що остаточне рішення щодо реалізації проектів належить місцевій владі, переважно, завдяки тісній співпраці сторін, приймається повний список проектів. Місцева влада використовує ряд соціальних, економічних, екологічних й інших критеріїв та зважає на всі переваги запропонованих проектів з метою справедливого розподілу ресурсів по всьому місту.

2. Модель участі організованих інтересів (м. Альбасете, Іспанія, 150 000 мешканців). За такої моделі бюджету участі представляти інтереси місцевих жителів можуть лише неурядові організації, профспілки, громадські організації, а не окремі громадяни. На відміну від моделі Порту-Алегрі, модель організованих інтересів не зосереджується на інвестиційних проектах, а, переважно спрямована на фінансування програм у сфері охорони здоров'я, освіти, міського розвитку. Модель організованих інтересів також передбачає проведення публічних обговорень, щодо напрямів витрачання коштів, але не обов'язково. Дана модель притаманна для тих районів міст, де є дуже сильними та активними місцеві громади.

3. Модель спільної участі (м. Бредфорд, Велика Британія, 467 000 мешканців та м. Плоцьк, Польща, 128 000 мешканців). Ця модель бюджету участі є симбіозом моделей Порту-Алегрі та участі організованих інтересів й передбачає участь у бюджетному процесі як громадян, так і громадських об'єднань. В процесі обговорення вирішуються питання встановлення пріоритетних напрямів витрат у соціальній, екологічній, культурній сферах та допомоги тим верствам населення, які перебувають у складних життєвих обставинах. На відміну від моделі Порту-Алегрі, джерелом фінансових ресурсів виступає не фіксована частка міського бюджету, а спеціальний фонд громади. Ці фонди формуються за рахунок надходжень міжнародних організацій, неурядових організацій або внесків самої громади. Як правило, місцева влада не приймає рішень, щодо затвердження таких проектів і не приймає участі у їх реалізації.

4. Модель участі всіх зацікавлених сторін (м. Бредфорд, Велика Британія, 467 000 мешканців та м. Плоцьк, Польща, 28 000 мешканців). Модель участі всіх зацікавлених сторін доповнюється можливістю фінансування громадських фондів з боку приватного сектора та органів місцевої влади. В результаті, роль приватного сектора та місцевої влади є сильнішою, аніж громадян. Це часто негативно впливає на можливості участі громадян у бюджетному процесі та їх впливі на прийняття остаточних рішень.

5. Модель формальної участі, що функціонує в окремих містах Франції. Дана модель участі громадян у бюджетному процесі має консультативний характер. Представники громадських організацій не беруть участі в цій моделі. Модель формальної участі передбачає прямий контакт громадян із місцевою владою шляхом формування консультаційних платформ по конкретних питаннях. Обговорюються переважно інфраструктурні питання. Місцевою владою приймаються лише ті рішення, які відображаються у політичній програмі правлячої більшості.

6. Модель інформування щодо місцевих фінансів в Німеччині (м. Емсеттен, 35 000 мешканців; м. Хільдене, 56 000 мешканців; м. Флоте, 21 000 мешканців; м. Трептов-Кьопеник, 233 000 мешканців). Метою консультацій з державних фінансів є підвищення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні шляхом поширення інформації фінансового характеру серед громадян. Зустрічі місцевої влади і громади міста мають інформаційний характер, де пояснюються доходи і витрати місцевого бюджету та їх обговорення

Починаючи з 2014 року елементи партиципаторного бюджетування почали використовуватися в Україні, зокрема в таких містах, як Вінниця, Суми, Полтава, Тернопіль, Миколаїв та ін. [3, с. 124]. Для бюджету участі

у згаданих містах виділяється певна сума коштів з міського бюджету, яка розподіляється між проектами громади міста обраних шляхом голосування на відповідних сайтах міських рад. Серед напрямків партиципаторного бюджетування в українських містах найбільшу частку займають соціальні, освітні, культурні та спортивні проекти, а також проекти благоустрою.

Аналізуючи досвід країн світу та їхніх міст в контексті партиципаторного бюджетування та порівнюючи його з вітчизняною практикою, можна зробити висновок, що основною проблемою реалізації партиципаторного бюджетування в Україні є низька частка населення міст, які беруть участь в обговоренні та голосуванні за громадські проекти. Наприклад, за результатами проведених досліджень Миколаївським центром соціологічних досліджень, у виборі громадських проектів взяло участь лише 3,4% мешканців міста Миколаїв [3].

Таким чином, для розвитку партиципаторного бюджетування в українських містах необхідно не лише створити необхідну нормативно-правову базу та виділити частину коштів з міських бюджетів на фінансування «проектів участі», а й розгорнути широку інформаційну кампанію серед населення міста або громади (якщо це бюджет громади) щодо необхідності участі громадян у виборі проектів громадського бюджету. Однією з проблем у залученні громадян до участі у голосуванні за той чи інший проект є проблеми, які стосуються електронного голосування мешканцями старшого віку.

Тому для підвищення їх активності можна проводити голосування при отриманні пенсії в поштових відділеннях, соціальної допомоги та оплати комунальних послуг. Інноваційним рішенням в цьому контексті може стати використання карти жителя міста під час поїздок в громадському транспорті, в магазинах чи на зупинках громадського транспорту. Використання карти жителя міста дасть змогу уникнути фальсифікації голосів.

Враховуючи досвід тих міст країн світу, які запровадили партиципаторне бюджетування, цікавим, на наш погляд, для України буде досвід запровадження інвестиційних проектів на зразок Порту-Алегрі. Одним із найактуальнішим для українських міст інвестиційним проектом можуть стати інвестиції в сферу переробки і сортування сміття. Щодо інших ініціатив реалізації партиципаторного бюджетування цікавим може бути досвід міст (Бредфорд, Велика Британія та м. Плоцьк, Польща), де основою фінансування громадських бюджетів є не бюджет міста, а спеціальні фонди громади.

На нашу думку, для України прийнятним може бути комбінований варіант, який передбачатиме, як наявність відповідної частки бюджету міста, так і створені фонди громад. Кошти для фондів громад можуть

залучатися від міжнародних організацій у вигляді грантів на розвиток міської інфраструктури. Однак найбільш дієвим заходом може бути наповнення фондів громад шляхом краудфандингу (громадське фінансування, від англ. crowdfunding, crowd — «громада, гурт, юрба», funding — «фінансування»). Методи краудфандингу в основному реалізуються через Інтернет на зразок українського проекту «Велика ідея» або Спільнокошт (фінансування колективних проектів) [4].

Таким чином, партиципаторне бюджетування може бути потужним інструментом для участі громади у розподілі міського бюджету та громадських фондів з метою реалізації інвестиційних, інфраструктурних, соціальних та спортивних проектів розвитку на місцевому рівні задля сталого розвитку.

Література:

1. Глущенко Ю. А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник НАДУ при Президентові України : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 4. С. 178 – 184.
2. Козарезенко Л. В. Бюджет участі в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28(1). С. 180 – 189.
3. Васильєва Н. В. Залучення громадськості в українських містах (на прикладі бюджету участі). *Публічне урядування*. 2016. №4. С. 125 – 133.
4. Спільнокошт – краудфандинг в Україні. URL: <https://biggggidea.com/> (дата звернення: 29.03.2019).

Луцик Віталій Іванович

ст. гр. Фзм-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У ДОХОДАХ БЮДЖЕТУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Макроекономічна рівновага та стійке зростання економіки визначаються рівнем стабільності державних фінансів, яка залежить від виваженості бюджетної політики та збалансованості державного бюджету, що досягається завдяки фіскальній ефективності податкового законодавства та ефективності податкової системи загалом.

Проблеми формування доходів бюджетів та виявлення резервів їх зростання набувають особливої актуальності в умовах ринкової трансформації української економіки. Саме тому, в умовах обмеженості фінансових ресурсів триває пошук джерел наповнення бюджетів для забезпечення життєдіяльності та добробуту суспільства [1, с. 56]. Роль

податків як основного джерела поповнення доходів державного бюджету, а також знаряддя регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві зростає. Водночас податки мають велике значення не тільки на макрорівні, але й є важливим інструментом впливу на господарську діяльність підприємств та організацій на макрорівні. Саме тому, теоретичні аспекти системи оподаткування та податків набувають особливої актуальності.

Досліджуючи сутність податку необхідно притримуватись логіки поступового і послідовного вивчення явищ і процесів, оскільки податки є фінансовою базою існування держави та визначають її можливості у світовому економічному просторі, щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту громадян [2, с. 28].

Вчені по різному трактують податки. Так, В.М. Федосов та В.М. Опарін тлумачать податки як одну із форм економічних відносин з розподілу та перерозподілу національного доходу відповідно до потреб фінансування державних витрат. При цьому вчені наголошують на визначальній ролі податків і називають їх вихідною категорією фінансів, економічним фундаментом функціонування держави та важливою формою регулювання ринкових відносин [3, с. 48].

На думку І.В. Барановської, податкові надходження є обов'язковими платежами юридичних і фізичних осіб, що збираються до бюджету для забезпечення загальнодержавних централізованих фондів грошовими коштами [4, с. 194]. Внутрішнім джерелом формування доходів держави називає податки В.М. Суторміна [5, с. 351].

Професор Воронова Л. К. вбачає в податках обов'язкові, індивідуальні безвідплатні платежі, які справляється з юридичних та фізичних осіб у формі забезпеченого державним примусом законного відчуження належних їм на праві власності, господарського відання або оперативного управління коштів, з метою фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів самоврядування» [6, с. 210]. Вчена вказує на обов'язковий та примусовий характер сплати податків і зборів в порядку і розмірах, встановлених законом.

На думку колективу авторів (С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко, О. М. Десятнюк, С. Л. Коваль), податки – це фінансові відносини між державою і платниками податків з приводу примусового відчуження частини знову створеної вартості з метою формування централізованих фондів грошових ресурсів, необхідних для виконання державою її функцій [7, с. 107]. У вищевказаному визначенні підкреслюється визначальна роль податків у формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання державою її функцій.

Макурін А.А. розглядає податки як знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі та найефективніший інструмент впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, розвиток науки та техніки, масштаби соціальних гарантій населенню [2, с. 29].

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що у фінансовій науці немає усталеної позиції до визначення суті податків, що пов'язано зі складністю та багатогранністю досліджуваної категорії. Разом з тим, вчені-економісти одностайні, що податки є основним джерелом наповнення бюджету.

Враховуючі основні риси податків, вважаємо, що економічний зміст податків найбільш повно можна відобразити, характеризуючи їх як законодавчо оформлену, примусову форму отримання державою частки вартості валового внутрішнього продукту, фінансову базу для можливості виконання державою її функцій. На нашу думку, податки – це обов'язкові платежі, які запроваджуються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту та акумулюються в централізованих фондах грошових коштів для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Література:

1. Коваль С.Л. Доходи бюджету та шляхи їх зростання / Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: матер. загальноунівер. наук. конф. проф.-викл. складу, (м. Тернопіль, 10 квіт. 2013 р) Тернопіль: Вектор, 2013. 136 с. С. 55–59.
2. Макурін А.А. Теорія оподаткування: навч. посіб.: Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2018. 75 с.
3. Федосов В.М. Опарін В.М. Податкова система України: підруч. Київ: Либідь, 1994. 324 с.
4. Барановська І.В. Проблеми реформування податкової системи у умовах кризи. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №8. С. 193–197.
5. Суторміна В.М., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
6. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
7. Бюджетна система: підручник / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.

Ляховецька Світлана Юріївна
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

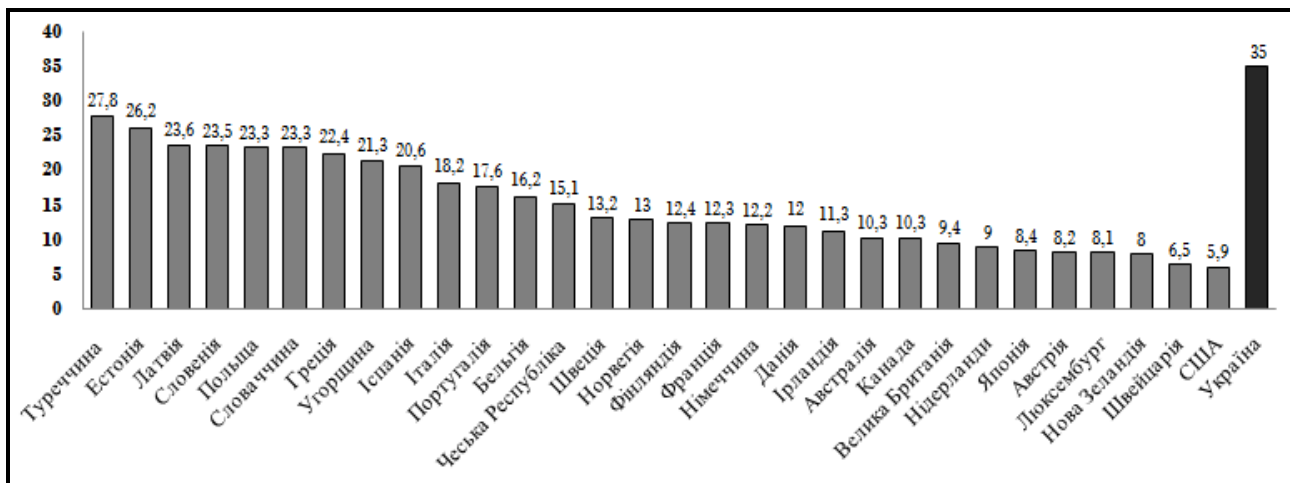
Томашівська Анастасія Володимирівна
ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С.В.

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У сучасних умовах стан пенсійного забезпечення громадян є однією із важливих компонент, які впливають на фінансову поведінку домогосподарств. Однак низький рівень пенсій переважної більшості непрацездатних громадян, недотримання засадничих принципів соціальної справедливості та соціального страхування, постійний дефіцит коштів Пенсійного фонду свідчать загалом про неефективність нинішньої системи пенсійного забезпечення громадян в Україні. Відтак вищезначене зумовлює необхідність дослідження найважливіших проблем та виокремлення основних векторів активізації фінансової поведінки домогосподарств у контексті їх пенсійного забезпечення.

На нашу думку, пріоритетним завданням у цій сфері має стати насамперед детінізація ринку праці як одна із найважливіших реформ, котра дасть змогу покращити фінансовий стан системи пенсійного страхування. Адже невідповідність між державними стандартами в оплаті праці сприяє відтоку працівників у «тіньову» сферу (за офіційними даними це близько 35% ВВП) та фактично генерує зростання міграційного впливу працюючого населення. На жаль, рівень «тіньової» економіки в Україні удвічі більший, ніж у Португалії і Бельгії, утричі більший, ніж в Данії й Ірландії та в шість разів перевищує аналогічний показник США (рис. 1). І це, незважаючи на те, що з початку 2016 р. ставка ЄСВ зменшилась майже удвічі, а саме: з середнього значення 40% до фіксованої ставки 22%.

Вважаємо, що у зазначеному контексті функціонування накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування може стати потужним стимулом для перебування вітчизняного бізнесу в легальній економіці, оскільки як тільки українці усвідомлять, що накопичені кошти – їх особиста власність (при цьому кошти з накопичувального рахунку можна успадкувати), вони будуть зацікавлені в отриманні легальної зарплати.

Рис. 1. Рівень тіньової економіки в країнах-членах ОЕСР та Україні у 2017 р., % до ВВП*

* Побудовано за даними джерел [1; 2]

По-друге, важливим у сучасних вітчизняних реаліях є розроблення процедури поступового підвищення рівня заробітної плати й усунення порушень щодо її нарахування і виплати, що сприятиме збалансуванню бюджету ПФУ, підвищенню розміру пенсійних виплат та рівня життя українських громадян. Низький рівень оплати праці порівняно зі світовими стандартами є актуальним питанням сьогодення, що потребує термінового врегулювання.

По-третє, надзвичайно важливим питанням у нинішніх умовах є підвищення ефективності діяльності Пенсійного фонду України шляхом більш раціонального використання коштів, що спрямовуються на утримання його адміністративного апарату (близько 2,5 млрд грн щороку) та удосконалення інформаційної бази, що забезпечить прозорість фінансових потоків і підвищить платіжну та звітну дисципліну платників страхових внесків.

По-четверте, одним із основних напрямів підвищення ефективності функціонування системи пенсійного забезпечення громадян вважаємо удосконалення чинного законодавства у цій сфері. Відтак для створення універсальної законодавчої бази подальшого реформування пенсійної системи, на нашу думку, слід скасувати практику регулювання умов пенсійного забезпечення окремих категорій громадян відповідними законодавчими актами, що дасть змогу у майбутньому ухвалити єдиний акт у цій сфері – Пенсійний кодекс України. Між тим, реформування пенсійного законодавства має також включати справедливий механізм зростання пенсійних виплат у відповідності до загальноєвропейського рівня (скажімо, не менше 55–60% від середньої заробітної плати), створення прозорої пенсійної системи, а також підвищення індивідуальної зацікавленості громадян у формуванні пенсійних накопичень і

самостійному виборі напрямів інвестування на третьому рівні пенсійної системи. При цьому необхідно дотримуватись принципу соціальної справедливості, беззаперечною основою якого у пенсійному забезпеченні є залежність трудових пенсій від трудового вкладу громадян. Проте вітчизняне чинне законодавство у багатьох випадках не притримується цього принципу.

По-п'яте, вкрай невідкладним у нинішніх умовах є реформування першого рівня (солідарної системи) та впровадження другого рівня (обов'язкової накопичувальної) системи пенсійного забезпечення з урахуванням передового досвіду зарубіжних країн. На жаль, успадкована від Радянського Союзу солідарна система пенсійного забезпечення України вже 27-й рік державної незалежності є одним із головних об'єктів критики в суспільстві. Українські пенсіонери вважають призначені їм пенсії занадто низькими, працююче населення – сплачувані ним страхові внески високими, а заокеанські та європейські радники висловлюють своє незадоволення хронічним дефіцитом бюджету ПФУ та наполягають на поступовому підвищенні пенсійного віку для громадян з метою його збалансування. Відтак упродовж останніх років чинна система пенсійного забезпечення перебуває у стані «перманентного реформування», необхідність якого зумовлена не лише переходом до ринкових відносин, але й пошуком нових моделей пенсійного забезпечення у зв'язку із песимістичними демографічними перспективами України у майбутньому.

Однак необхідно акцентувати, що за допомогою лише солідарної системи неможливо досягнути належного рівня життя, який би гарантував майбутнім пенсіонерам гідний добробут відповідно до вимог часу. Відтак головним завданням солідарної складової має бути насамперед захист від бідності людей пенсійного віку, а відповідальність за забезпечення майбутніх доходів повинна бути розподілена між державою і працівником. Це означає, що досягнути відповідного рівня життя літніх людей можна буде лише за рахунок розвитку накопичувальних елементів.

Тому з метою активізації участі населення у недержавному пенсійному забезпеченні необхідно, по-перше, поступово підвищувати його доходи, по-друге, здійснювати заходи, які б збільшували довіру до фінансових установ (насамперед недержавних пенсійних фондів), по-третє, посилити інформаційну кампанію щодо реформованої майбутнього пенсійної системи і діяльності недержавних пенсійних фондів. До того ж, формування ефективної обов'язкової накопичувальної системи має базуватися на передовому досвіді зарубіжних країн у цій сфері, доповнюватися належними гарантіями з боку держави і раціональною політикою адміністрування, щоб не допустити надмірної частки управлінських витрат при реалізації накопичувальних моделей пенсійного забезпечення громадян.

Вважаємо, що запропоновані заходи економічного, фінансового, організаційно-правового та управлінського характеру дадуть змогу ефективно реформувати систему пенсійного забезпечення громадян в Україні та активізувати їх фінансову поведінку у цій важливій сфері суспільних відносин.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. URL : <http://www.oecd.org>

Максимишин Тетяна Петрівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Малиняк Б.С.

МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Громадський фінансовий контроль є одним із видів фінансового контролю за ознакою суб'єктів, які його ініціюють та здійснюють. Громадський контроль може ініціюватись і здійснюватись безпосередньо самими громадянами, їх об'єднаннями, групами спеціалістів, які створюються при представницьких органах влади, а також державних і комунальних підприємствах, установах та організаціях на основі добровільності та безоплатності.

Проте, на сучасному етапі в Україні ефективний громадський фінансовий контроль за використанням коштів з місцевих бюджетів недостатньо розвинений. Це спричинено, передусім, відсутністю законодавчої бази, що фактично унеможливує як проведення ефективного громадського бюджетного контролю, так і реалізацію його результатів [1; 4].

Важливою передумовою здійснення громадського бюджетного контролю за використанням коштів місцевих бюджетів є вільний доступ контролюючих суб'єктів до інформації про виконання місцевого бюджету в необхідному обсязі.

Проведення реформ в Україні впродовж останніх років передбачало ухвалення низки законодавчих актів, спрямованих на підвищення прозорості публічних фінансів. На місцевому рівні також були ухвалені нормативно-правові акти, що підвищують публічність місцевих бюджетів. Втім, позитивний потенціал ухвалених документів значною мірою

залишається не реалізованим, а значний масив оприлюднених даних неопрацьованим. Налагодження практики оцінювання ефективності використання бюджетних коштів неурядовими аналітичними центрами формуватиме стійкий попит на детальну інформацію про результати використання коштів бюджету, в тому числі населенням, місцевими ЗМІ. Використання системно опрацьованої інформації під час публічних дискусій про результати використання коштів бюджету сприятиме удосконаленню управлінських рішень органів місцевого самоврядування, активності громадянського суспільства.

Наявність у вільному доступі необхідних даних про наповнення і використання бюджетних коштів, а також дієвого механізму доступу до публічної інформації відкриває великі можливості для участі у бюджетному процесі аналітиків та експертів. Фахові знання дають змогу ґрунтовно досліджувати як формування місцевого бюджету, виявлення резервів зростання надходжень, так і аналізувати ефективність використання коштів та рекомендувати шляхи вирішення наявних проблем. Спеціалісти, які володіють необхідними знаннями для проведення аудиту місцевих бюджетів, можуть працювати або індивідуально, або ж у структурі громадських організацій, аудиторських фірм чи наукових установ. Відтак особи чи групи осіб, зацікавлені у проведенні детального аналізу, мають змогу замовляти відповідний аудит і укладати відповідні угоди з переліченими вище сторонами [3].

Після проведення аналізу місцевого бюджету та виявлення резервів зростання доходів та / або можливостей підвищення ефективності використання коштів постає не менш захопливе завдання – їхнє усунення. Варто зазначити, що методи впливу на вирішення проблеми мало чим відрізняються від тих методів, які можуть використовувати інститути громадянського суспільства для впливу на владу. При цьому особлива роль належить якісно підготовленим аналітичним документам. Розроблений аналітичний документ – це орієнтований на проблему та керований цінностями комунікаційний інструмент. Метою аналітичного документа є: надати вичерпну й переконливу аргументацію для обґрунтування рекомендацій щодо політики, що їх представлено в документі, а отже, слугувати інструментом для вироблення та ухвалення рішень і бути закликком до дій для цільової аудиторії [5].

Важлива особливість впливу громадськості на ухвалення рішень органів місцевого самоврядування полягає в тому, що в цьому разі відсутній прямий зв'язок між ініціативами окремих громадян чи навіть об'єднань громадян та кінцевим результатом. На відміну від простого алгоритму: виявлення факту – досягнення результату, громадськості доступні багатий арсенал різноманітних інструментів і величезна кількість різноманітних комбінацій їхнього застосування у різній послідовності.

Проте вмiле використання доступних громадськостi iнструментiв впливу на владу спроможне сприяти не лише вирiшенню виявленої проблеми, а й навіть досягненню кращих результатiв, нiж спочатку очiкували. Це не може не надихати на подальшу роботу, спрямовану на те, щоб сплаченi нами податки були ефективно використанi обраною нами владою [3, с. 71]. Запорукою цього слугує не лише особистi знання та вмiння, а насамперед спроможнiсть органiзовувати цiлi системи громадських активiстiв, фахiвцiв, журналістiв i небайдужих людей, зацікавлених у розвитку своїх громад, змiцненнi рiгiонiв та процвітання країни.

Література:

1. Росоляк О., Бойко І. Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. №1(13) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16roovmb.pdf>.
2. Контроль за владою — практичні інструменти / О. Солонтай та ін.; заг ред. О. Солонтай. Київ: Вид-во «Березовська», 2017. 88 с.
3. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. #аналізуємобюджет: доступне про головне. За ред. Б. Малиняка. Тернопіль, ZAZAPRINT, 2017. 76 с.
4. Малиняк Б. Детінізація місцевих фінансів як передумова бюджетної децентралізації в Україні. *Фінанси України*. 2015. №5. С. 69–80.
5. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : [практ. посіб. для радників з держ. політики у Центр. і Схід. Європі] / Еойн Янг і Ліза Куїнн ; [пер. з англ. С. Соколик] ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. — К. : К.І.С., 2003. — 120 с.

Мартинюк Вікторія Олександрівна
ст. гр. Фм-11, ТНЕУ

Круп'як Ірина Йосифівна
к.е.н, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах фінансова політика держави повинна враховувати усі аспекти, фактори та варіанти управління фінансами для виконання завдань щодо ефективного її розвитку, досягнення поставлених цілей та завдань.

Фінансова політика держави являє собою сукупність цілеспрямованих заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних

фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища.

Фінансова політика України є доволі суперечливою, неоднозначною та недостатньо результативною. Це пов'язано як з об'єктивними, так і з суб'єктивними факторами впливу. Так, фінансова політика здійснюється в системі міжнародних економічних зв'язків і зазнає дії зовнішніх чинників, зокрема системної фінансово-економічної кризи, залежить від експортних можливостей держави, її інтеграції до світових економічних систем, постачання сировини, матеріалів, обміну технологіями тощо. Водночас внутрішніми факторами впливу є соціальний склад населення, його інтелектуальний прошарок, рівень добробуту народу, стан розвитку економіки і організація грошового обігу, стабільність національної грошової одиниці, розвиток форм кредитування тощо [1, с. 31].

Основними напрямками фінансової політики сучасного періоду в Україні є:

- сприяння завершенню роздержавлення і приватизації;
- демонополізація економіки;
- забезпечення соціального захисту населення;
- ефективна співпраця України зі світовою організацією торгівлі;
- удосконалення зовнішньоекономічної діяльності з метою зміцнення позиції України на світовому ринку;
- проведення адміністративної та пенсійної реформ [1, с. 32].

Головними проблемами фінансової політики держави є забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки, утвердження оновленої моделі фінансового розвитку, при цьому поглиблення курсу ринкових реформ на інноваційних засадах та їх прискорення, радикалізація системних перетворень можуть забезпечити прогресивний розвиток України. Фінансова політика держави має спрямовуватись на досягнення фінансової самостійності, що дозволить реалізувати національні інтереси економічного розвитку в умовах глобальної економіки. Відтак, в Україні, фінансова політика має забезпечити підтримку валютно-фінансової стабільності, зміцнення бюджетної дисципліни, виправлення недоліків дефіциту бюджету, відновлення золотовалютних резервів центрального банку.

При неефективній політиці фінансування заходів щодо вирішення поточних і довгострокових проблем - держава нарощує обсяги боргових зобов'язань, що підвищує навантаження на сектор державних фінансів до критичного рівня. Збільшення обсягу боргових зобов'язань зазвичай супроводжується високою динамікою економічного зростання на інвестиційній основі та незначною інфляцією. Проте в Україні прискорена акумуляція зовнішніх боргових зобов'язань загрожує значним нарощенням інфляції, стрімким погіршенням сальдо поточного рахунку,

що обмежує можливості надання нових запозичень. Залучення у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій та неконтрольоване надання державних гарантій може також спровокувати кризу державної заборгованості. Як наслідок, суверенний дефолт не лише обмежить доступ до міжнародних кредитних ринків, але й призведе до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, припинення зовнішнього фінансування корпоративного сектору, сповільнення внутрішнього кредитного процесу та наростання негативних тенденцій на валютному ринку держави. Витрати на погашення та обслуговування державних запозичень та виконання зобов'язань за гарантіями обмежують можливості забезпечення сталого та стабільного розвитку країни, що спостерігається в Україні на сьогодні [2, с. 67].

Для знаходження фінансової рівноваги та відновлення економічного зростання необхідною є раціоналізація бюджетної системи, оскільки саме її неврівноважений стан створює подальші дисбаланси. Державна фінансова політика, як форма реалізації функцій фінансів має спрямовуватися на виконання цілей держави з максимальною ефективністю та мінімальними витратами. При цьому, система державних фінансів України характеризується низкою недоліків та суперечностей, які погіршують соціальне-економічне становище держави та створюють бар'єри для економічного зростання. Неefективність механізмів розподілу та витрачання бюджетних коштів призводить до недофінансування важливих державних завдань, надмірний обсяг видатків провокує фіскалізацію податкової системи та нераціональну боргову політику, обмеженість доходів місцевих бюджетів обумовлює втрату автономності органами місцевого самоврядування [3, с. 291].

З метою стабілізації національної економіки та оптимального перерозподілу фінансових ресурсів доцільним є:

- виявлення об'єктивних причин та можливих наслідків їх прояву у вітчизняній економіці;
- прогнозування критеріїв оцінки безпечності кризових явищ;
- дослідження методів антикризового управління та їх використання залежно від сфери виникнення та розміру завданої шкоди.

Дослідження формування та реалізації фінансової політики в Україні свідчить про її багатоплановість. Так, у сучасних умовах фінансова політика має переважно тактичний характер, підпорядковується поточним завданням, виконує функції перерозподілу та стабілізації, неповною мірою відповідає стратегічним орієнтирам соціально-економічного розвитку. З огляду на це основним завданням має стати активізація регулятивної функції фінансової політики, впровадження ефективних механізмів, формування стратегічного характеру цілеспрямованих рішень

з метою забезпечення у системі державного регулювання єдності із соціально-економічною стратегією.

Отже, фінансова політика на сучасному етапі повинна забезпечувати високий рівень ефективності використання бюджетних коштів з метою досягнення належних показників соціально-економічного розвитку. Недосконалий бюджетний механізм негативно впливає на фінансову політику, а отже, стримує економічну політику держави загалом. Важливим є також виокремлення пріоритетів розвитку економіки, соціальної сфери та посилення відповідальності розпорядників коштів за їх цільове та ефективне використання. Разом з тим, держава як основний суб'єкт фінансової політики має застосовувати різноманітні фінансові методи планування, управління, контролю, а також фінансові важелі нормативів, санкцій, стимулів для забезпечення фінансової стабільності та підвищення рівня життя населення.

Література:

1. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика. *Академічний огляд*. 2015. С. 31-32
2. Круп'як І. Особливості формування зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах економічної нестабільності. Другі наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць (28 листопада 2016 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 63-67.
3. Литвиненко А. О. Економічні процеси та явища національного рівня. Напрями реформування фінансової політики України. Економіка ХХІ сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія / за ред. Дорошенко Г.О., Пашкевич М.С. М-во освіти і науки України: Харк. ін-т фінансів, Нац. гірн. ун-т. 2014. 291с.

Мацьопа Григорій Васильович

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

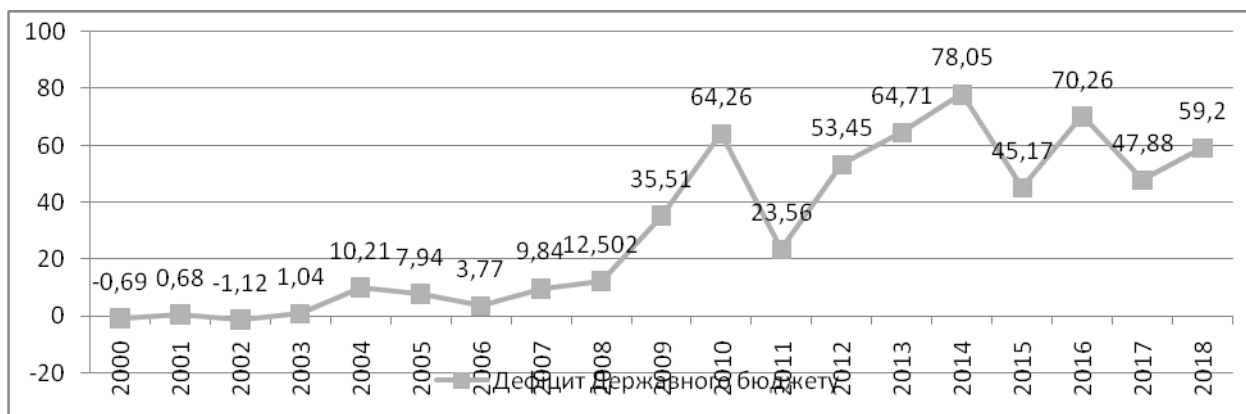
Науковий керівник – к. е. н., доцент Машко А. І.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день перед Україною, в контексті інтеграції в ЄС та економічного розвитку країни, постало важливе питання оптимізації розміру бюджетного дефіциту та його подальша мінімізація. Так, обсяг дефіциту Державного бюджету за 2018 р. склав близько 59,3 млрд. грн. [1]. Незважаючи на існування різних точок зору про позитивність чи негативність дефіцитного фінансування бюджету, практично всі науковці стверджують про негативну сторону хронічного дефіциту. Україна вже не перший рік здійснює фінансування частини видатків за рахунок дефіциту.

Так, з 2009 року після Світової валютно-фінансової кризи в Україні, спостерігається суттєва нестача коштів для прийняття збалансованого бюджету (див. рис. 1).

Обсяг дефіциту бюджету з економічної точки зору є різницею між доходами та видатками, проте варто відзначити, що з 2003 року в БКУ дефіцит трактується як: «дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету)»[3]. Дана зміна відбулася для більш об'єктивного визначення обсягу дефіциту бюджету. В зарубіжному досвіді поширеним є саме другий метод, так більшість країн ЄС використовують даний підхід.

Рис. 1 Обсяг дефіциту Державного бюджету України у період з 2000 по 2018 рр., млрд. грн.*

*Складено автором на основі [1; 2]

З рис. 1 ми спостерігаємо «загострення» дефіцитності державного бюджету в роки соціально-економічних криз, насамперед, це визвано девальвацією валюти, зменшенням реального ВВП та зниженням рівня ділової активності.

Також особливу увагу потрібно звернути на те, що в практиці ряд операцій можливо обліковуватися в бюджеті як доходи/видатки або фінансування. Такими операціями при розрахунку обсягу дефіциту можуть бути: повернуті та наданні кредити, доходи від приватизації майна, сальдо пенсійного фонду та інші. Відповідно від врахування даних показників чи не врахування буде змінюватися обсяг дефіциту державного бюджету, а також показники дефіциту. Найбільш поширеним показником для оцінки розміру дефіциту є його прирівнювання до розміру ВВП. Так, згідно із маастрихтським договором загальноприйнятим є величина дефіциту до 3% ВВП. В українських реаліях обсяг дефіциту нерідко переважав даний критерій, так під час Світової валютно-фінансової кризи 2009 р. – 3,93%, в проміжний етап між кризами у 2010 р. – 5,77%, 2012 р. – 3,48%, 2013 р. – 4,18%, під час соціально-економічної кризи 2014 – 4,54%

[2]. Крім цього показника також використовують: співвідношення дефіциту із доходами, співвідношення із видатками, обсяг дефіциту без врахування офіційних трансфертів і інші.

Особливої уваги потребує питання точності визначення обсягу дефіциту, так наявність деяких операцій може викривляти обсяг наявного дефіциту: дебіторська та кредиторська заборгованість бюджетних установ, заборгованість щодо відшкодування податку на додану вартість, включення до доходів обсягів фінансування, квазіфіскальні операції, завищення доходів та невисокий рівень якості бюджетного планування [4]. Ці операції несуть в собі певну загрозу так як можуть «створювати» прихований дефіцит. Прихований дефіцит за своєю суттю є вкрай негативним явищем для економіки так як в результаті завищення доходів, частина видатків залишається не профінансованою. Основною передумовою для завищення дохідної бази є нереалістичний макроекономічний прогноз, що спричиняє значні похибки в бюджетному плануванні уже на першому етапі.

В підсумок потрібно сказати, що хоч і є різні методи визначення бюджетного дефіциту, основним критерієм для оцінки його розміру залишається 3% ВВП закладених ще у маастрихтському договорі. Основними завданнями України на сьогоднішньому етапі розвитку в бюджетній сфері залишається мінімізація бюджетного дефіциту, в макроекономічному: забезпечення високих темпів економічного зростання та досягнення стабільності і низького індексу інфляції. В контексті планового формування і визначення обсягів дефіциту існує необхідність підвищення відповідальності за завищення дохідної частини та неякісного бюджетного планування.

Література:

1. Звітність про виконання бюджету за 2018 р. офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/2018> (дата звернення: 09.04.2019).
2. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/> (дата звернення: 09.04.2019).
3. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 08.07.2010 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 09.04.2019).
4. Юшко С. В. Бюджетна система: навчальний посібник Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. 345 с.

Мелих Оксана Юріївна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

Дорошук Марина Михайлівна
ст. гр. ФЗМ-11, ТНЕУ

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Державний борг є невід'ємною складовою фінансових систем як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Активне залучення останніми внутрішніх та зовнішніх позик обумовлено дефіцитом фінансових ресурсів, які акумулюються через державний бюджет для виконання державою законодавчо визначених і покладених на неї функцій [3].

Так, хронічний дефіцит державного бюджету з часів здобуття незалежності України і, як наслідок, залучення позикових ресурсів для його покриття, призвели до стрімкого нагромадження зовнішніх та внутрішніх боргових зобов'язань країни та, відповідно, зростання витрат на їх погашення. Тому, розв'язання проблеми обслуговування й погашення внутрішнього та зовнішнього державного боргу є одним із ключових факторів економічної стабільності в Україні. Ефективне управління борговими зобов'язаннями здатне забезпечити уникнення кризових боргових явищ, стабілізацію соціально-економічної ситуації та розвитку економіки держави.

За роки незалежності державний та гарантований державою борг України зріс до 79 млрд. дол. США (див. табл. 1). На даний час, в процесі реалізації боргової політики, уряд продовжує здійснювати запозичення, чим суттєво посилює навантаження на державний бюджет майбутніх років, обумовлюючи загрозу зниження рівня економічної безпеки країни.

Таблиця 1

Показники державного та гарантованого державою боргу України за 2012-2018 рр., млрд. грн. та млн. дол. США*

Роки	Державний та гарантований державою борг		Зовнішній борг		Внутрішній борг		Курс 100 дол. США
	млрд. грн.	млн. дол. США	млрд. грн.	млн. дол. США	млрд. грн.	млн. дол. США	грн.
2012	515 510,6	64 495,3	308 999,8	38 658,8	206 510,7	25 836,4	799,1
2013	584 114,1	73 078,2	300 025,4	37 536,0	284 088,7	35 542,2	799,3
2014	1 100 564,0	69 794,8	611 697,1	38 792,2	488 866,9	31 002,6	1 188,6
2015	1 572 180,2	65 505,7	1 042 719,6	43 445,4	529 460,6	22 060,2	2 184,4
2016	1 929 758,7	70 970,9	1 240 028,7	45 604,6	689 730,0	25 366,2	2 689,3
2017	2 141 674,4	76 305,2	1 374 995,5	48 989,4	766 678,9	27 315,8	2 815,0
2018	2 168 630,0	78 250,0	1 397 220,0	50 470,0	771 410,0	27 860,0	2 768,8

*Розраховано та побудовано автором за даними [5]

Як свідчать дані таблиці 1, упродовж 2012–2018 рр. усі показники державного та гарантованого державою боргу мали стійку тенденцію до зростання як у гривневому, так і у валютному виразі.

При цьому, найбільший темп приросту державного та гарантованого державою боргу (88,43%) спостерігався у 2014 р. У цей же період зовнішній борг України збільшився на 103,9% (див. табл. 2.).

З 2015 р. темпи зростання показників державного боргу України уповільнюються, що є позитивною тенденцією. У 2018 р., порівняно з попереднім роком, темпи зростання державного та гарантованого державою боргу становили лише 1,26% (див. табл. 2.).

Ключовими макроекономічними чинниками, які зумовили критичне зростання боргового навантаження впродовж останніх років в Україні, є:

- політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків, зокрема НАК «Нафтогаз України» [7, с. 712].

Таблиця 2

Динаміка показників приросту державного та гарантованого державою боргу України у 2012-2018 рр.*

Роки	Державний та гарантований державою борг		Зовнішній борг		Питома вага зовнішнього боргу у загальній сумі %
	млрд. грн.	приріст,%	млрд. грн.	приріст,%	
2012	515 510,6	-	308 999,8	-	59,94
2013	584 114,1	13,31	300 025,4	-2,91	51,36
2014	1 100 564,0	88,43	611 697,1	103,90	55,58
2015	1 572 180,2	42,85	1 042 719,6	70,46	66,32
2016	1 929 758,7	22,75	1 240 028,7	18,92	64,26
2017	2 141 674,4	10,98	1 374 995,5	10,89	64,20
2018	2 168 630,0	1,26	1 397 220,0	1,62	64,43

*Розраховано та побудовано автором за даними [5]

Згідно з даними табл. 2. можна констатувати, що лівову частку державного та гарантованого державою боргу становить зовнішній борг, який, як правило, надається кредиторами у валюті. Так, за 2016–2018 рр. питома вага зовнішнього боргу у загальній сумі державного та

гарантованого державою бору України залишалася стабільною та складала близько 64%.

Загалом, станом на 01.01.2019 р. сукупний державний та гарантований державою борг України становив 78,25 млрд. дол. США, з яких сума зовнішнього державного боргу становила 39,70 млрд. дол. США та 10,63 млрд. дол. США – зовнішній гарантований державою борг.

При цьому, позики, отримані країною від міжнародних фінансових організацій, складають понад 13 млрд. дол. США. Зокрема, зобов'язання перед МВФ – 3,76 млрд. дол. США, Європейським співтовариством – 3,2 млрд. дол. США, МБРР – 4,8 млрд. дол. США.

Заборгованість України за позиками, отриманими від іноземних держав, становить 1,73 млрд. дол. США. Зокрема, зобов'язання перед урядом Канади становить 0,3 млрд. дол. США, Німеччини – 0,26 млрд. дол. США, РФ – 0,61 млрд. дол. США, США – 0,01 млрд. дол. США, Японії – 0,55 млрд. дол. США [2].

Динаміка державного боргу та державних запозичень характеризує лише кількісну сторону проблеми, а для оцінки якісної складової боргової політики держави важливе значення має вивчення показників боргової безпеки, які характеризують рівень боргового навантаження на економіку країни [1].

Важливу роль у політиці оптимізації боргового портфеля держави відіграє дотримання граничних меж показників боргової безпеки.

Одним із основних індикаторів стану боргової безпеки країни є показник, що відображає відношення загального обсягу державного боргу до ВВП і характеризує здатність країни-боржника залучати позикові ресурси й своєчасно обслуговувати свою боргові зобов'язання не порушуючи при цьому нормальний хід відтворювального процесу.

У статті 18 «Граничні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій» Бюджетного кодексу України регламентовано, що «...загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового продукту України» [3].

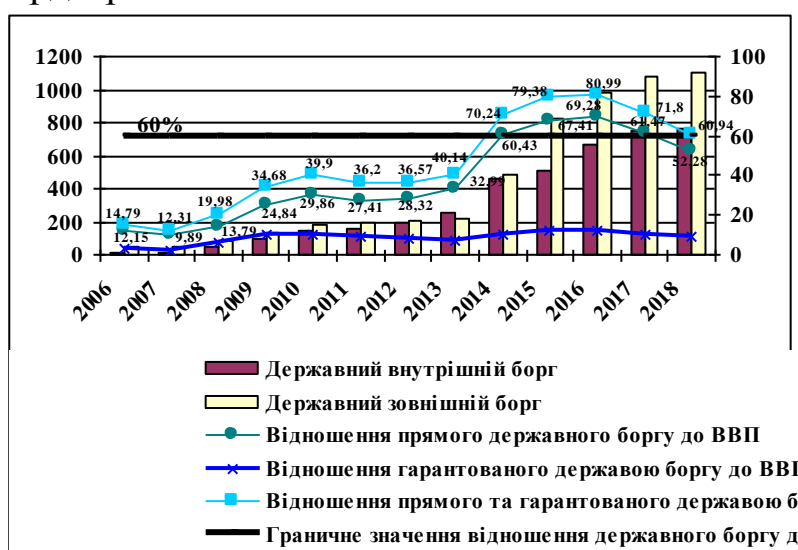
Випередження темпів нарощування обсягів боргу порівняно з темпами зростання ВВП в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізаційних чинників сприяли перевищенню безпекових значень рівня боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави (див. рис. 1.).

Якщо на кінець 2014 р. відношення державного та гарантованого державою боргу до номінального ВВП становило 70,3%, у 2015 р. – 79,38%, то за підсумками 2016 р. цей показник збільшився до 80,99%. Законами «Про Державний бюджет України на 2017 рік» та «Про

внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» було передбачено, що на кінець 2017 р. державний і гарантований державою борг складе 84,4% ВВП, а згідно з прогнозами МВФ, рівень боргового навантаження мав сягнути 89,9% ВВП [6].

Проте, за підсумками 2017 року, значення даного показника становило 72%, а у 2018 році – знизилось до 61%, що є свідченням підвищення рівня боргової безпеки України.

Небезпечним викликом фінансовій безпеці впродовж останніх років став зростаючий борговий тиск на державний бюджет за рахунок збільшення платежів на виконання зобов'язань за державним: якщо на кінець 2014 р. загальний їх обсяг становив 183,86 млрд. грн., то за підсумками 2017 р. сукупні фактичні виплати за державним боргом склали 242,8 млрд. грн.

Рис. 1. Динаміка індикаторів стану боргової безпеки України*

*Розраховано та побудовано автором за даними [3; 4; 5].

Таким чином, невиважена політика боргового фінансування хронічного дефіциту Державного бюджету України, що проводилась упродовж останнього десятиліття призвела до занурення країни у боргову кризу, проявами якої є зростання до загрозливих параметрів боргового навантаження.

Тому, підвищення рівня боргової безпеки України вимагає оптимізації фінансової політики держави. Зокрема, подоланню боргової кризи в Україні сприятимуть: активізація структурних реформ у секторі загального державного управління спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів; спрямування запозичень на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів; оптимізація валютної та строкової структури державних боргових зобов'язань; посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків; зниження вартості обслуговування державного боргу.

Література:

1. Доброскок С.С. Удосконалення системи управління державним боргом і посилення стійкості державних фінансів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2017. №2. - С. 77-80. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2017_2_14.
2. Зовнішній борг: кому та скільки заборгувала Україна. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. 17 грудня 2018, 17:10 URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/12/17/infografika/finansy/zovnishnij-borh-komu-ta-skilky-zaborhuvala-ukrayina> (дата звернення: 03.04.2019 р.).
3. Мелих О. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. №4. DOI: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4909>.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 04.04.2019 р.).
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2019 р.).
6. Стан державного боргу України в умовах загострення фінансових ризиків, пов'язаних із гібридною війною. *Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2864/> (дата звернення: 03.04.2019 р.).
7. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. №8. С.710–715.

Мельниченко Анастасія Сергіївна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В. П.

СТРАТЕГІЧНЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ

В сучасний період, коли державні фінанси України розвиваються під дією цілого комплексу несприятливих внутрішніх та зовнішніх чинників, особливої актуальності набуває підвищення обґрунтованості та ефективності бюджетного планування, посилення його стратегічної спрямованості. Завдяки цьому можна досягти узгодження довгострокових і тактичних цілей розвитку економічної, соціальної, оборонної та інших важливих сфер суспільного життя. Формування цілісної системи бюджетного планування, яке передбачатиме стратегічний, тактичний та оперативний рівні варто розглядати як елемент створення цілісної дієвої системи державного управління, що забезпечить нормалізацію соціально-економічних показників та сталий економічний розвиток нашої країни.

Стратегічний характер бюджетного планування слід розглядати як його об'єктивну ознаку, оскільки ресурси бюджетної системи є основним

джерелом фінансового забезпечення пріоритетів та заходів, закріплених у стратегічних документах соціально-економічного розвитку держави. Бюджетне планування, таким чином, є не лише методом, що дає змогу визначити обсяги доходів і видатків держави на певний строк, але й створює можливості для забезпечення оптимізації пропорцій розподілу валового внутрішнього продукту у галузевому та просторовому вимірі, стимулювання розвитку пріоритетних сфер економіки й вирішення найважливіших суспільних потреб.

Стратегічне бюджетне планування має достатньо тривалу практику свого застосування у зарубіжній практиці та розроблену теоретико-методологічну базу. Однак, в Україні з різного роду причин ці новації не були впроваджені у бюджетний процес. Поточний характер бюджетування ускладнював реалізацію масштабних інфраструктурних та інших проектів розвитку, що передбачають залучення бюджетних коштів. Значна частина таких проектів має тривалий характер виконання і в межах бюджетного року досягти відчутних результатів від них складно. Завдяки переходу до планування бюджетних показників на тривалий період можливо забезпечити послідовність бюджетної політики та значно підвищити ефективність використання бюджетних коштів. Стратегічне бюджетне планування зобов'язує учасників бюджетного процесу враховувати не тільки зобов'язання, покладені на державу у наступному році, але й також ті зобов'язання, які держава прийняла у попередніх бюджетних періодах.

Стратегічне бюджетне планування є дієвим інструментом обмеження впливу політичної кон'юнктури на бюджетний процес, коли політичні «ігри» можуть залишити без фінансування проекти, у які уже вкладений значний обсяг бюджетних коштів. Закріплення пріоритетів розвитку держави у стратегічних документах, встановлення чіткого зв'язку між цими документами та бюджетом мінімізує вплив політичних інтересів на хід бюджетного процесу та зменшить масштаби марнотратства.

Не зважаючи на вагомі переваги, середньострокове бюджетне планування не позбавлене певних ризиків. На думку фахівців Європейського інформаційно-дослідницького центру, надмірне захоплення оцінками майбутніх показників при проектуванні бюджету може стати причиною негнучкості у фіскальній політиці; надмірний оптимізм у прогнозуванні бюджетних показників на тривалий період може стати формальним підґрунтям для впровадження слабо обґрунтованих бюджетних програм, тобто сприяти марнотратству бюджетних коштів; середньострокове бюджетування є достатньо складним та вартісним інструментом бюджетного менеджменту [4]. Однак, зменшити гостроту ризиків впровадження середньострокового бюджетного планування може залучення вузькопрофільних фахівців з

питань прогнозування бюджету та використання інноваційних методів передбачення показників.

Стратегічне бюджетне планування визнане в Україні одним із головних пріоритетів в рамках реформування сектору державних фінансів. Підставою для його впровадження мало стати затвердження Закону України «Про державне стратегічне планування», який був схвалений у другому читанні парламентом ще у 2011 році, однак не вступив у дію через зауваження Президента. Згідно із Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки [3] та Планом з її реалізації [2], запровадження у бюджетну практику середньострокового бюджетного планування передбачає виконання кількох завдань: впровадження середньострокової бюджетної декларації як інструменту поєднання стратегічних пріоритетів держави та можливостей державного бюджету; створення надійних середньострокових рамок для планування бюджету (удосконалення процедур та розробку програмного забезпечення); посилення ролі головних розпорядників бюджетних коштів у бюджетному процесі (додаткові повноваження щодо перерозподілу ресурсів за програмами, управління активами та ін.); оновлення календарного плану-графіка підготовки державного бюджету; підвищення рівня бюджетної дисципліни через введення фіскальних правил; посилення якості законопроектів з питань бюджету та відповідальності суб'єктів законодавчої ініціативи.

На виконання положень Стратегії, наприкінці 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» [1], яким було передбачено складання державного та місцевих бюджетів на трирічний період і посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за ефективність їх роботи. Головним інструментом стратегічного планування на рівні держави визначена середньострокова Бюджетна декларація, яка змінила собою Основні напрями бюджетної політики, схвалення яких передувало розробці проекту державного бюджету. На локальному рівні стратегічним документом, на основі якого будуть розроблятися кількарічні бюджети визначені місцеві фінансові плани. Важливою новацією бюджетного законодавства стало чітке закріплення зв'язку між бюджетом і стратегічними документами розвитку держави. Так, розробка Бюджетної декларації має передбачати урахування норм документів державного стратегічного планування на п'ять і більше років, в тому числі галузевих стратегій та стратегічних планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів. Таким чином, вона забезпечуватиме комплексне бачення розвитку економіки та бюджетної сфери.

Крім визначення низки бюджетних правил щодо обсягу державного боргу, дефіциту бюджету та показників надання державних гарантій, закон про впровадження середньострокового бюджетного планування також остаточно закріпив перехід до програмно-цільового методу виконання бюджетів, за яким бюджетні кошти спрямовують на фінансування не певних напрямів чи функцій, а на досягнення конкретних результатів за кожною бюджетною програмою. При цьому в основу оцінювання цих бюджетних програм мають бути покладені не обсяги витрачених бюджетних коштів, виробничі показники закладів чи забезпечення їх діяльності, а конкретні види бюджетних послуг, які гарантує держава для громадян.

Література:

1. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 06.12.2018 р. №2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2646-19> (дата звернення: 01.04.2019).
2. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження КМУ від 24.05.2017 р. №415-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.04.2019).
3. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження КМУ від 8.02.2017 р. №142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.04.2019).
4. Середньострокове бюджетне планування (міжнародний досвід). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29131.pdf> (дата звернення: 01.04.2019).

Мокрицька Анастасія Віталіївна

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Дем'янюк А.В.

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Питання фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування набувають особливої актуальності на шляху євроінтеграції України. На сучасному етапі фінансова база органів місцевого самоврядування характеризується низьким рівнем власних надходжень, збільшенням обсягів міжбюджетних трансфертів, що знижує

їх фінансові можливості щодо забезпечення суспільних потреб населення. Це зумовлює необхідність зростання ролі місцевих податків і зборів з метою зростання обсягів доходів місцевих бюджетів [1].

Згідно зі ст. 8 Податкового кодексу України, до місцевих податків та зборів належать такі, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених цим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Таким чином, до місцевих податків і зборів відносять: податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір [2].

Практика фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні, методика та прийоми, які застосовують для аналізу податкових надходжень до місцевих бюджетів, свідчать про те, що відсутня належна оцінка ефективності справляння місцевих податків і зборів. Проте варто зазначити про позитивні тенденції зростання частки місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України в період реформи децентралізації. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що напрямками розвитку та вдосконалення системи місцевого оподаткування можуть стати [3]:

- створення міцної фінансово-економічної бази місцевого самоврядування;
- вдосконалення законодавчої бази справляння місцевих податків і зборів;
- створення середовища оподаткування, сприятливого для активізації підприємницької діяльності;
- оптимізація податкового навантаження на місцеву галузь економіки з урахуванням збалансованості бюджетної системи;
- підвищення фіскальної ефективності обов'язкових платежів за рахунок удосконалення системи адміністрування, оптимізації податкових пільг та розширення місцевої податкової бази за рахунок зменшення масштабів ухилення від оподаткування;
- проведення роботи з підвищення правової культури населення.

Отже, дослідження ролі місцевих податків і зборів в місцевих бюджетах свідчить про те, що, не зважаючи на нововведення Податкового кодексу, фінансова самостійність бюджетів органів місцевого самоврядування не на багато покращилась, адже місцеві податки і збори займають лише невелику частину у податкових надходженнях місцевих бюджетів. Однак, введення в дію податку на нерухомість дозволить певним чином покращити ситуацію, що склалася. В цілому, доцільно

використовувати зарубіжний досвід у формуванні власних надходжень місцевих бюджетів, де місцеві податки і збори відіграють важливу роль у наповненні місцевих бюджетів [4]. Розвиток місцевого оподаткування забезпечить зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів, що сприятиме вирішенню питань соціально-економічного розвитку на місцевому рівні.

Література:

1. Попова С. П., Самсонова К. В. Роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Наукові записки КНТУ*. 2011. Вип.11, ч. III. С. 259-265.
2. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 02.04.2019).
3. Грапко Н. В., Жаворонок А. В. Місцеве оподаткування в сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 975-981.
4. Борзенкова О. Д. Роль місцевих податків і зборів в формуванні місцевих бюджетів України. *Проблемні питання економіки України та її регіонів*. 2015. №5 (21). С. 18-23.

Мороз Ольга Юріївна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Мелих О. Ю.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНІ

Посилення глобалізаційних процесів, економічні, політичні та соціальні перетворення, що відбуваються у світі в останні десятиріччя, обумовлюють потребу у значних, за обсягом, та безпечних, за походженням, джерелах фінансування. В більшості країн це стало причиною зростання зовнішніх державних запозичень та посилення вразливості їх фінансових систем до зовнішнього економічного впливу.

Перехід до ринкової економіки та подолання трансформаційної кризи у першій половині 90-х рр., в умовах дефіцитності в Україні фінансових ресурсів, зумовили необхідність здійснення зовнішніх запозичень, після чого, неефективний механізм залучення позик та їх непродуктивне використання зумовили досить стрімке накопичення боргу та концентрацію платежів щодо його обслуговування у вузькому часовому інтервалі. Так, за період незалежності України зовнішній державний борг зріс до 50,5 млрд. дол. США. На даний час, фінансовий стан України характеризується безперервними реструктуризаціями, обтяжливими

переговорами з кредиторами, відсутністю перспектив щодо повного та своєчасного обслуговування зовнішнього державного боргу у найближчому майбутньому [5].

Дослідження вітчизняної боргової політики дає можливість виділити наступні етапи формування державного боргу в Україні (див. рис. 1.).

Так, перший етап формування державного боргу припадає на 1991-1994 роки. На внутрішньому ринку головним кредитором, в цей час, був Національний банк України (далі - НБУ). Така ситуація склалась на фоні виходу України з Радянського Союзу.

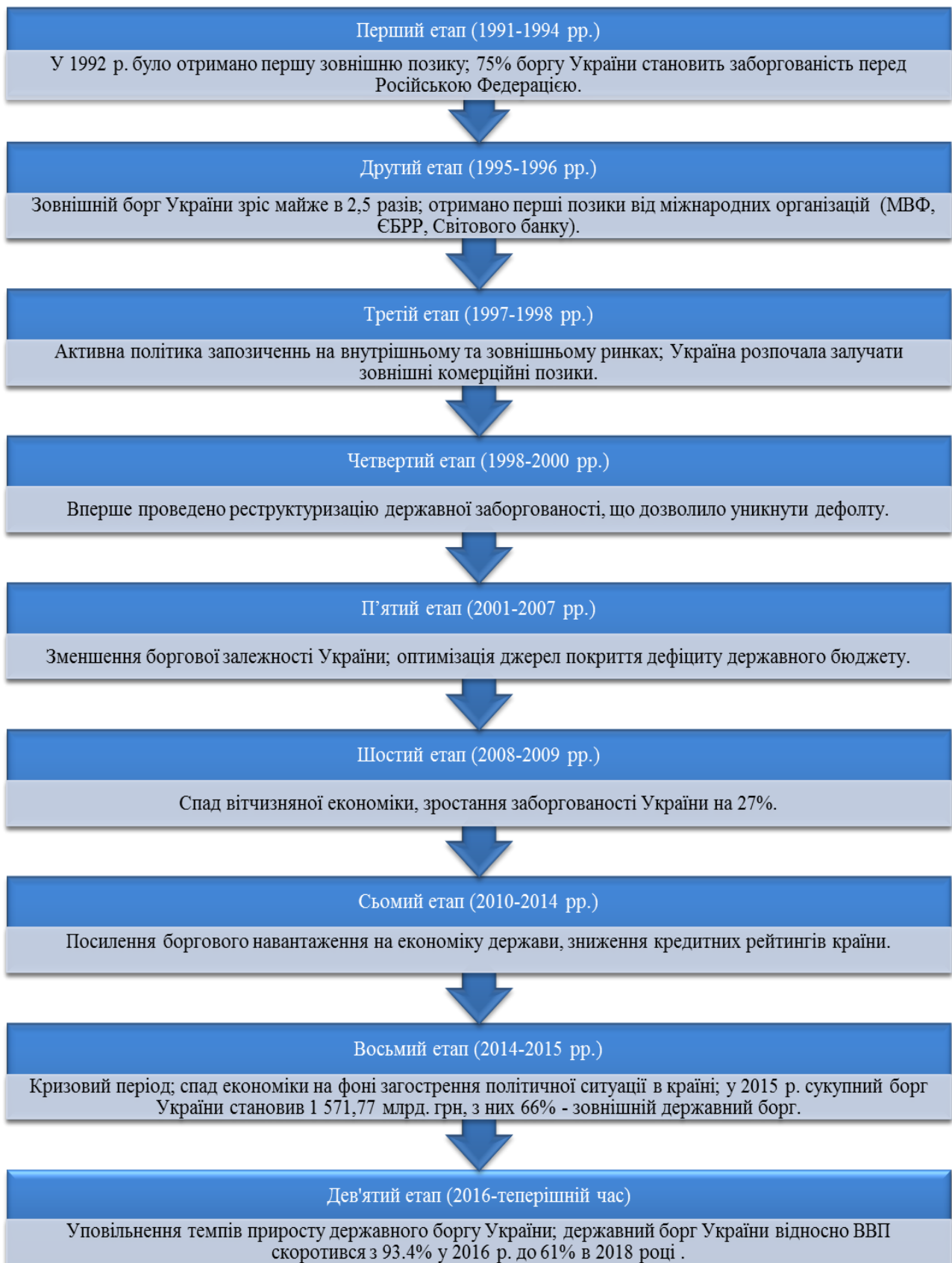
У 1995-1996 рр. було випущено перші державні цінні папери – облігації внутрішньої державної позики. Саме вони дозволили уряду відмовитись від прямих кредитів НБУ, проте призвели до суттєвого зростання рівня внутрішнього боргу.

Третій етап (1997-1998 рр.) характеризується початком стрімких внутрішніх та зовнішніх запозичень. Причиною цього стала світова криза та хитка економіка ще молодій, на той час, Україні. Лише за 1997 рік наша держава отримала 610 млн. дол. США на покриття дефіциту бюджету та реалізацію державних програм.

Щодо четвертого етапу, який припав на 1998-2000 рр., то він відзначився сильним впливом світової кризи на вітчизняну економіку. Уряд прийняв низку рішень, щодо реструктуризації державної заборгованості та зміни напрямку державних вкладів із зовнішніх запозичень.

П'ятий етап (2001–2007 рр.) відзначався покращенням рівня боргової безпеки України. Зокрема, даний період, характеризувався зниженням значення показника співвідношення обсягу державного боргу та ВВП (з 45,3% у 2001 р. до 14,8% у 2007 р.), як за рахунок зростання економіки, так і ефективного підходу до проведення боргової політики. В цей час, особлива увага була акцентована на джерелах фінансування дефіциту державного бюджету та проблемі скорочення його покриття за рахунок зовнішніх запозичень.

Шостий етап (2008–2009 рр.) є періодом розгортання першої світової фінансової кризи ХХІ ст., падіння вітчизняної економіки, зростання дефіциту державного бюджету та погіршення боргової безпеки через стрімке нарощування державного боргу [4]. Валовий зовнішній борг України, в період з 2007 р. по 2008 р., зріс на 27,1% та склав 101 659 млн. дол. США.

Рис. 1. Етапи формування державного боргу України*

*Складено автором за даними [1; 3].

Слід, при цьому, зазначити, що до 2008 р. обсяг золотовалютних резервів країни перевищував загальний обсяг боргу Уряду та НБУ, що засвідчувало платоспроможність України у той час. Протягом 2008-2010 рр. Україна отримувала кредитні ресурси за програмою МВФ сума яких становила 14,4 млрд. дол. США. В 2008 році було отримано терміновий кредит від Світового банку на погашення дефіциту бюджету в розмірі 0,8 млрд. дол. США. Ці транші були традиційно спрямовані не на цілі розвитку, а на поточні видатки і вже в 2012-2013 роках призвели до рекордних виплат по зовнішньому боргу (3,7 млрд. дол. США в 2012 році і 5,7 млрд. дол. США в 2013 р.) [1].

Сьомий період (2010-2014 рр.) характеризувався посиленням боргового навантаження на економіку України, що обумовило зниження довгострокових та короткострокових кредитних рейтингів країни. Залучення зовнішніх запозичень стало лише механізмом покриття попередніх боргів, а не способом підтримки науково-технологічного прогресу держави [3].

Восьмий етап (2014-2015 рр.) – період політичної кризи, розгортання воєнного конфлікту на Сході України та економічної рецесії. До 2014 р. загальні показники стану зовнішнього боргу України не виглядали критично загрозливими: валовий зовнішній борг залишався на рівні менше ВВП країни, а сукупний борг сектору загального державного управління і борг центрального банку (НБУ) не перевищував 40% ВВП. Однак, криза 2014-2015рр., одним із проявів якої була девальвація гривні, спричинила різке погіршення відносних показників заборгованості України. Так, зростання державного та гарантованого державою зовнішнього боргу з 300,28 млрд. грн. або 37,6 млрд. дол. США (51,4% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) в 2013 році до 1042,3 млрд. грн. або 43,4 млрд. дол. США (78,0% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) у 2015 році в значній мірі було обумовлено девальвацією національної грошової одиниці щодо американської валюти, яка за 2014 – 2015 роки знецінилась на 200,4% (з 7,99 грн. за долар США до 24,00 грн. за долар США) [6].

Дев'ятий етап (2016 р. – теперішній час) характеризується зниженням річних темпів приросту зовнішнього державного боргу України (з 70,46% у 2015 р. до 1,62% в 2018 р.). При цьому, показник відношення державного боргу України до ВВП знизився з 79,4% у 2015 р. до 61% у 2018 р. (див. табл. 1.) [1].

Таким чином, надмірне зростання зовнішнього державного боргу України призвело до зниження платоспроможності держави. Зокрема, станом на 30 квітня 2018 р. золотовалютні резерви забезпечували покриття 38,3% зовнішнього державного боргу, в той час, коли даний показник наприкінці 2009 р. становив 99,9%.

Динаміка індикаторів стану боргової безпеки України*

Показники-індикатори	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Відношення державного боргу до ВВП, %	39,9	35,9	36,5	39,9	70,3	79,4	76,1	68
Відношення державного та гарантованого державою зовнішнього боргу до ВВП, %	25,6	22,7	21,9	20,5	39,1	52,7	48,9	43,7
Рівень зовнішньої заборгованості, млн. дол. США	34760	37475	38659	37536	38792	43445	45605	48989

*Складено автором за даними [2].

Необхідно розуміти, що здійснення нових запозичень та обслуговування вже існуючого боргу може суттєво впливати не лише на фіскальну й монетарну політику держави, але й на стан і розвиток економіки країни цілому. Тому вивчення ролі державного боргу в економіці, його впливу на всі сектори економіки, на параметри монетарної та фіскальної політики є необхідним елементом ефективної реалізації економічної стратегії країни та розв'язання першочергових завдань оперативного управління.

Література:

1. Офіційний сайт міністерства фінансів України. URL: <http://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 25.03.2019).
2. Динаміка зовнішнього державного боргу і золотовалютних резервів України з 2009 по 2018 рр. (млн. дол. США). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/> (дата звернення: 24.03.2019).
3. Новосьолова О. С. Генеза державного боргу України та вітчизняні тенденції боргової політики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2014. Вип. 43 (Ч. 2.). С. 143-147.
4. Лондар Л. П. Стан державного боргу України в умовах загострення фінансових ризиків, пов'язаних із гібридною війною: аналіз. зап. Київ: НІСД, 2017. 10 с.
5. Лондар Л. П. Боргова політика України: щодо зростання ризику дефолту: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/-a694f.pdf> (дата звернення: 26.03.2019).
6. Мелих О. Ю. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. №4. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4909> (дата звернення: 26.03.2019).

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Місцеві бюджети, являючись багаточисельною ланкою бюджетної системи України, відіграють важливу роль у перерозподілі валового внутрішнього продукту, фінансуванні суспільних послуг, зокрема на локальному рівні, здійснюють безпосередній вплив на задоволення потреб населення. Від обсягу надходжень до місцевих бюджетів, економічних можливостей регіонів залежить реалізація основних орієнтирів фінансової політики на державному та місцевому рівнях.

Необхідність вдосконалення в сучасних умовах системи функціонування місцевих бюджетів обумовлена наявністю значних недоліків, зокрема, таких як:

- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті країни, що зменшувало значення місцевих бюджетів у вирішенні ключових завдань для задоволення потреб населення;
- домінуюча роль регулюючих доходів у структурі доходів місцевих бюджетів, незважаючи на низьку частку платників податків;
- майже щорічна зміна складу податків, акумульованих до місцевих бюджетів;
- відсутність єдиних та стабільних стандартів щодо відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів;
- відсутність науково обґрунтованої методології міжбюджетного перерозподілу доходів [3].

Із реалізацією реформи бюджетної децентралізації першочерговим постало вирішення нерозв'язаних повною мірою на попередніх етапах реформування питань щодо збалансованості місцевих бюджетів, стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування власної ресурсної бази, належного виконання покладених на них функцій та завдань, зменшення залежності місцевих бюджетів від обсягів наданих міжбюджетних трансфертів, що сприятиме ефективній реалізації бюджетної політики на місцевому рівні.

Тому змінами до бюджетно-податкового законодавства в контексті бюджетної децентралізації було передбачено нові підходи до формування та функціонування місцевих бюджетів. В першу чергу, це стосувалося чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування в процесі мобілізації доходів місцевих бюджетів і фінансування покладених на них видаткових повноважень.

Незважаючи на зазначені нововведення щодо утвердження фінансової стійкості місцевих бюджетів в частині вже чинних тенденцій у зменшенні міжбюджетних трансфертів і переважання частки власних доходів у співвідношенні дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, характерним все ж є:

- значна залежність місцевих бюджетів від обсягів наданих трансфертів, їх домінування над податковими, неподатковими та іншими надходженнями;

- структурна незбалансованість дохідних джерел місцевих бюджетів;

- невідповідність між акумульованими доходами та обсягами наданими місцевим органам влади повноважень;

- незначна фіскальна роль місцевих податків у формуванні власних доходів;

- фрагментарність у наданні субвенцій для вирішення окремих проблем місцевої інфраструктури;

- необґрунтоване обмеження доступу місцевих органів самоврядування до позикового капіталу тощо [2].

Тому для вирішення зазначених проблем необхідно орієнтуватися на реалізацію дієвих заходів, які спрямовані як на ефективний розподіл централізованих коштів, так і на формування такого механізму мобілізації власних ресурсів, що сприятиме посиленню зацікавленості місцевих органів у їхній акумуляції і нагромадженні.

Особливої актуальності при цьому набуває модернізація системи місцевого оподаткування, що відіграє важливу роль при формуванні власних доходів місцевих бюджетів. Оскільки за місцевими бюджетами повинні бути закріплені такі податки, мобілізація яких забезпечуватиме місцевим органам стабільність їхніх доходів. Важлива роль повинна відводитися податку на майно, що є основою для формування власних доходів місцевих бюджетів. Тому необхідним є подальше вдосконалення механізму справляння такого податку, що гарантує не тільки стабільність надходжень до бюджетів, але й забезпечує взаємозв'язок між обсягами сплачених податків та отриманими благами [1].

З метою посилення фіскального значення неподаткових надходжень доцільним є раціональне використання комунальної власності в контексті підвищення ефективності управління об'єктами комунальної власності, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади. Це забезпечить збільшення у загальному обсязі частки доходів від власності.

Крім того, важливим є пошук альтернативних джерел доходів місцевих бюджетів, серед яких можна виділити місцеві запозичення. Оскільки місцеві органи влади не можуть ефективно функціонувати, не здійснюючи муніципальні запозичення, так як свідчить зарубіжний досвід, держава є гарантом зобов'язань органів місцевого самоврядування, що дає

можливість здійснювати запозичення на вигідних для них умовах. Незважаючи на проблемні аспекти функціонування системи місцевих запозичень в Україні, вони можуть стати необхідним джерелом фінансових ресурсів для максимального задоволення потреб місцевих громад у якісній інфраструктурі при умові належної законодавчої бази та врахування досвіду інших країн [4].

Таким чином, вирішення проблемних аспектів формування місцевих бюджетів в сучасних умовах впровадження процесів бюджетної децентралізації спрямовано на мобілізацію усіх можливих джерел надходжень до місцевих бюджетів, а також пошук альтернативних джерел нагромадження власної ресурсної бази, що забезпечить поступове зростання обсягів бюджетних ресурсів на місцевому рівні, визначення пріоритетних напрямів їх використання для утворення фінансової стійкості органів місцевого самоврядування та ефективного соціально-економічного розвитку регіонів.

Література:

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Удосконалення податкової системи України. *Фінанси України*. 2015. №10. С. 34-43.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика в умовах трансформації фінансових основ місцевого самоврядування в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2015. №5-6. С. 82-85.
3. Слухай С. В. Становлення системи фінансового вирівнювання. *Фінанси України*. 2016. №11. С.15-25.
4. Тулай О. І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. №121. С. 93-97.

Ожибко Михайло Ярославович
ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Булавинець Вікторія Михайлівна
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ТНЕУ

РОЛЬ НЕПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ У ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Модернізація системи державного управління та територіальної організації влади, яка відбувається в Україні, має за мету формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних і доступних суспільних послуг. Проте, досягнення зазначених цілей неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового

забезпечення та наявності достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів.

Курс України на бюджетну децентралізацію визначив нову систему взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами та суттєво розширив перелік джерел наповнення останніх. Завдяки процесу децентралізації поступово зростає зацікавленість органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення й активізації внутрішнього потенціалу розвитку. Результатом таких змін є високі і динамічні темпи приросту власних доходів місцевих бюджетів, які за п'ять років впровадження децентралізації зросли з 70 млрд. грн. у 2014 році до 234 млрд. грн. у 2018 році [1].

Загалом, доходи місцевих бюджетів умовно поділяють на власні (ті, які органи місцевого самоврядування можуть «заробити») і передані (ті, які надходять з державного бюджету на безповоротній основі). Власні доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок:

- податкових надходжень, котрі забезпечують нині понад 88% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів;
- неподаткових надходжень, які становлять трохи більше 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів;
- інших надходжень.

Склад та нормативи зарахування доходів до відповідних рівнів місцевих бюджетів визначаються Бюджетним кодексом України. Неподаткові надходження органів місцевого самоврядування 100-відсотково зараховуються до місцевих бюджетів. Відповідно до чинного законодавства, неподатковими надходженнями визнаються: доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження. В умовах нестабільності економіки та постійного пошуку додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів, роль неподаткових надходжень поступово зростає, а тому виникає необхідність детального дослідження їх сутності та визначення характерних ознак.

Дослідження різних наукових поглядів на сутність даної економічної категорії дозволило з'ясувати, що неподаткові надходження відображають сукупність розподільчих відносин примусового, обов'язкового характеру, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами з приводу формування централізованих фондів грошових коштів із застосуванням неподаткового механізму мобілізації платежів, з метою подальшого їх використання для задоволення суспільних потреб.

Неподатковим надходженням притаманні багато ознак, якими характеризуються податкові надходження: обов'язковість, примусовість

сплати, фіскальний характер платежів. Однак вони мають і відмінні від податкових надходжень ознаки: еквівалентний характер відносин між платниками і державою; забезпечення збалансування бюджету; специфічні прийоми і методи нарахування і сплати платежів [2].

За фіскальним статусом неподаткові надходження поділяють на постійні(безпосередньо пов'язані з наданням державою та органами місцевого самоврядування платних послуг внаслідок виконання конституційних повноважень, реалізацією майнових прав, здійсненням продуктивної діяльності, експлуатацією державних і комунальних ресурсів, угідь, інших об'єктів загальнодержавної власності тощо) і тимчасові(застосовуються як допоміжні джерела фінансування бюджетного дефіциту чи інших додаткових витрат)[3, с. 123-128]. Однак, вважаємо, що такий класифікаційний поділ є умовним, оскільки частина так званих постійних доходів має швидше випадковий або разовий характер і залежить від фактичного вчинення певних дій, операцій, окремих видів господарської, фінансової, організаційно-правової, дозвільної діяльності. Окрім цього, щораз більші макроекономічні потреби у фінансових ресурсах призводять до поступового нівелювання відмінностей між постійними і тимчасовими неподатковими доходами.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо констатувати, що неподаткові надходження місцевих бюджетів відіграють нині другорядну бюджетоформуючу роль. Стабільно позитивна динаміка спостерігається лише у власних надходжень бюджетних установ, що є наслідком активізації платних послуг у невиробничій сфері. Однак, зважаючи на те, що величина показників неподаткових надходжень місцевих бюджетів залежить від впливу економічної кон'юнктури, вважаємо, що збільшення доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і надходжень від некомерційного та побічного продажу, інших неподаткових надходжень можливо досягти лише шляхом забезпечення поступового економічного зростання та підвищення реального ВВП. А це, в свою чергу, покращить фінансові можливості тих органів місцевої влади, для яких стало викликом максимально повне використання закріплених законодавством значних можливостей для наповнення місцевих бюджетів.

Література:

1. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: https://decentralization.gov.ua/monitoring_2018_10_ua.main-info (дата звернення: 24.03.2019).
2. Сидор І. П. Неподаткові надходження в контексті наповнення Державного та місцевих бюджетів України. URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/556> (дата звернення: 26.03.2019).

3. Пасічний М. Д. Податкова політика України в сучасних умовах. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21, Вип. 7 (2). С. 123-128.

Оленюк Ольга Андріївна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпишин Н. І.

АНАЛІЗ ДОХОДІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА РЕЗЕРВИ ЇХ ЗРОСТАННЯ

Найбільш важливими проблемами сучасної української державної пенсійної системи є нарощення доходів та збалансування бюджету Пенсійного фонду України. Обсяг дохідної частини бюджету ПФУ впродовж останніх років є недостатнім для здійснення необхідних видатків, а отже, існує бюджетний дефіцит. Зростаючі обсяги пенсійних виплат потребують адекватного збільшення фінансових можливостей Пенсійного фонду, тому питання пошуку резервів зростання дохідної бази бюджету ПФУ є актуальним.

Теоретико-методологічні та прикладні питання обґрунтування особливостей формування доходів та оптимізації їх формування є предметом постійних наукових досліджень та дискусій. Зокрема, ці питання висвітлені в працях Г. М. Александрова, А. В. Бренера, Л. М. Качан, О. П. Кириленко, О. П. Коваль, Н. А. Лаврук, Л. В. Лисяк, Н. І. Нарожної, В. А. Янковського та ін.

Доходи є основною складовою бюджету ПФУ без якої неможливе його функціонування. В економічній науці виділяють декілька підходів до класифікації доходів ПФУ, проте найбільш поширеним є їх поділ залежно від джерела формування на:

- власні надходження ПФУ;
- кошти, передані з Державного бюджету України;
- кошти, отримані з інших Фондів соціального страхування [1].

Аналіз динаміки та структури джерел дохідної частини бюджету Пенсійного фонду за 2016-2018 рр. показав, що відбувається зростання частки власних надходжень у структурі доходів бюджету ПФУ – від 43,7% у 2016 році до 57,1% у 2018 році (табл. 1).

Доходи Пенсійного фонду України за 2016-2018 рр.*

Показник	2016		2017		2018	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Власні надходження	111,7	43,7	158,9	54,2	202,1	57,1
Кошти ДБУ	142,6	55,7	133,5	45,5	150,1	42,4
Кошти фондів соціального страхування	1,5	0,6	0,8	0,3	1,7	0,5
Всього	255,8	100	293,2	100	353,9	100

*Складено автором самостійно на основі джерела [2].

Також слід зазначити, що частка коштів, переданих з Державного бюджету України, хоч і скоротилася за останні три роки (з 55,7% у 2016 році до 42,4% у 2018 році), але все ще залишається значною, що є негативним фактом і свідчить про фінансову неспроможність Пенсійного фонду до самофінансування. До основних причин такої ситуації можна віднести випереджаюче зростання частки осіб пенсійного віку відносно економічно активного населення, повільне зростання мінімальної та середньої заробітної плати, високий рівень диференціації пенсійних виплат, тіньову зайнятість, економічну та політичну нестабільність.

Найменша частка у структурі доходів ПФУ припадає на надходження від фондів соціального страхування. Цей показник коливається в межах від 0,8 млрд. грн. до 1,7 млрд. грн. і його частка у структурі доходів становить менше 1%.

Отже, основними у структурі доходів ПФУ виступають саме власні надходження. Це передусім пов'язано з функціональним призначенням ПФУ, адже власні надходження формуються за рахунок коштів, що сплачують громадяни, підприємства, установи та організації і на пряму залежать від розміру заробітної плати, кількості найманих працівників та своєчасності сплати страхових внесків [3]. Тому, основними резервами збільшення доходів Пенсійного фонду є впровадження наступних заходів:

- виведення заробітної плати з тіні;
- створення додаткових робочих місць;
- скасування мінімальних гарантованих пенсій, що стимулюватиме громадян відмовитися від нелегальних зарплат;

– створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва;

– подальший розвиток системи недержавного пенсійного страхування як додаткової форми пенсійного забезпечення [4].

Таким чином, запропоновані шляхи збільшення дохідної бази ПФУ при одночасному введенні їх в дію значно підвищать розмір доходів, що зменшить обсяг дефіциту бюджету Фонду.

Література:

1. Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України: Постанова Пенсійного фонду України від 31.08.2009 №21-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0897-09> (дата звернення: 20.03.2019).
2. Офіційний веб-портал Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2019).
3. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Петрушка О. В. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.
4. Нарожна Н. І. Доходи Пенсійного фонду: оптимізація формування та резерви зростання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля* №16 (205) 2013. URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/VSUNU_2013_16_31%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/VSUNU_2013_16_31%20(7).pdf) (дата звернення: 22.03.2019).

Осадчук Федір Юрійович

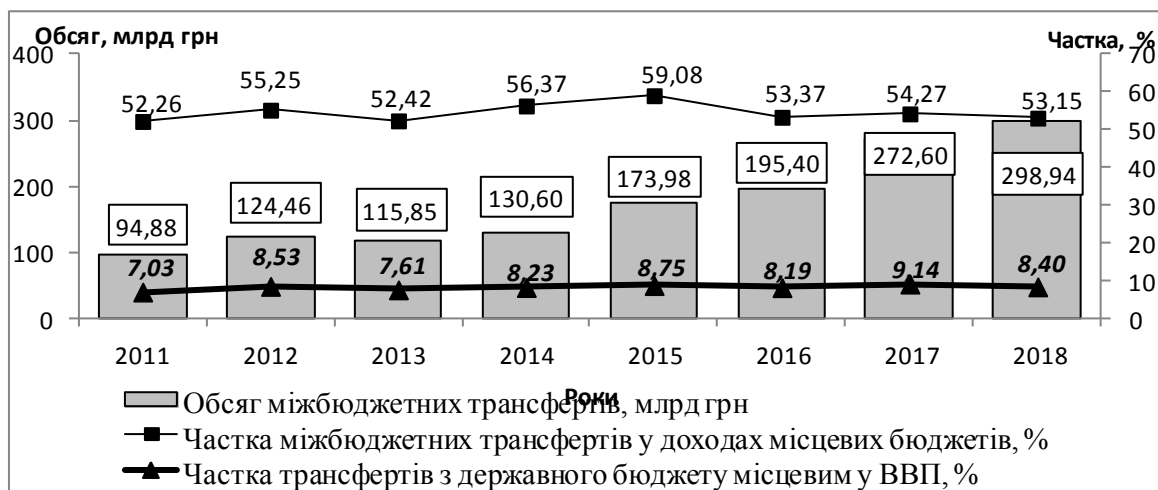
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Міжбюджетні трансферти є важливим інструментом бюджетного регулювання, спрямованим на фінансове вирівнювання дохідної спроможності бюджетів різних адміністративно-територіальних утворень.

Упродовж 2011–2018 рр. спостерігалось посилення ролі міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України (рис. 1): їхній абсолютний обсяг зріс на 204,06млрдгрн до 298,94млрдгрн у 2018 р. Водночас збільшилася питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів з 52,26% у 2011 р. до 53,15% у 2018 р. та у ВВП – з 7,03% до 8,4%, що дає підстави стверджувати про не лише важливість зазначеного виду доходів місцевих бюджетів, а й про активне використання міжбюджетних трансфертів органами державної влади як інструменту вирівнювання.

Рис. 1. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів у 2011–2018 рр.*

* Складено автором на основі даних [1].

По суті, міжбюджетні трансферти з державного бюджету передбачені місцевим бюджетам усіх рівнів, які мають з ним взаємовідносини, що перетворило їх із засобу надання фінансової допомоги на інструмент забезпечення перерозподільчих процесів [2, с. 255].

Значну роль міжбюджетні трансферти у формуванні доходів місцевих бюджетів відіграють не лише в Україні, а й у багатьох зарубіжних країнах.

За рахунок міжбюджетних трансфертів фінансують близько 60% субнаціональних витрат у країнах, що розвиваються, і транзитивних економіках та близько третини таких витрат у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (29% – у країнах Північної Європи, 46% – у країнах, що не входять до Північної Європи). При цьому міжбюджетні трансферти створюють стимули та механізми підзвітності, які впливають на фіскальний менеджмент, ефективність та справедливість надання суспільних послуг та відповідальність держави перед громадянами [3].

Як показують статистичні дані Організації економічного співробітництва та розвитку, частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів країн-членів ОЕСР у 2004–2016 рр. коливалася від 9% до 83%. Так, упродовж 2004–2016 рр. у Чехії, Фінляндії, Франції, Ісландії, Ізраїлі, Італії, Латвії, Норвегії, Португалії, Словенії, Швеції, Швейцарії й США зазначений показник не перевищував 50%. У Греції, Нідерландах, Словаччині, Великобританії, Австрії та Бельгії (регіональні бюджети) частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих (регіональних) бюджетів перебувала у діапазоні 60–80%, а в Естонії й Австрії (регіональні бюджети) в окремі періоди вона перевищила 80%.

Причину значної величини частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих та регіональних бюджетів у таких країнах, як Австрія, Естонія, Нідерланди і Словаччина вбачаємо у значній частці податкових надходжень, які зараховуються до центральних бюджетів, – більше, ніж 95% від загального обсягу податкових надходжень у результаті розподілу ВВП, а тоді у формі трансфертів вони передаються на субнаціональний, субрегіональний та низовий рівні.

У більшості країн-членів ОЕСР у 2004–2016 рр. питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих та регіональних бюджетів практично не змінюється (Ісландія, Бельгія (місцеві бюджети), Канада (місцеві бюджети), Іспанія, США та ін.) або ж має тенденцію до зменшення (Чехія, Франція, Греція, Ірландія, Португалія, Словенія, Великобританія, Бельгія (регіональні бюджети) й ін.). У Данії, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Польщі, Швеції та інших зарубіжних країнах простежується зростання цього показника, що свідчить про посилення ролі зазначеного інструменту бюджетного механізму у процесі реалізації бюджетної політики.

У 2004–2016 рр. у результаті перерозподілу ВВП найбільша його частка у формі трансфертів надійшла до місцевих бюджетів Данії – від 15,4% у 2004 р. до 20,39% у 2016 р., Нідерландів – від 9,97% до 10% – та регіональних бюджетів Бельгії – відповідно 9,53%–11,35%.

Отже, такі країни-члени ОЕСР з високими показниками обсягу ВВП на душу населення, як Люксембург (від 81466 дол. США (у пост. цінах за ПКС 2010 р.) у 2004 р. до 88429 дол. США у 2016 р.), Ірландія (44226–63131 дол. США), Норвегія (57448–59746 дол. США), Швейцарія (48698–54626 дол. США), США (47540–52322 дол. США), Нідерланди (41821–46262 дол. США), Ісландія (37393–45118 дол. США), Швеція (39063–45095 дол. США), Німеччина (36812–43109 дол. США) та ін., доволі виважено ставляться до використання міжбюджетних трансфертів з метою фінансового вирівнювання та контролюють зростання їхньої частки у доходах місцевих та регіональних бюджетів [4].

В Україні поряд зі значною питоною вагою міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів та зростанням частки перерозподілу ВВП у формі трансфертів негативною є також тенденція співвідношення темпів приросту доходів місцевих бюджетів і трансфертів. За останні 8 років темп приросту обсягу трансфертів не перевищував темп приросту обсягу доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) лише у 2013 р. та 2016 р. Це підтверджує низьку податкостроможність більшості регіонів України і зумовлює доцільність подальшого впровадження в нашій державі заходів у напрямку розвитку фіскальної децентралізації.

Отже, підвищення ролі міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів супроводжується посиленням впливу органів державної влади на соціально-економічні процеси та відповідальності держави за бюджетне забезпечення реалізації делегованих повноважень органам місцевого самоврядування.

Література:

1. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України з пояснювальними записками за 2011–2018 рр. URL:<http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2019).
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ: моногр. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practices / ed. by R. W. Boadway, A. Shah. Washington: The World Bank, 2007. 622 p.
4. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 412 с.

Павлюс Оксана Володимирівна

ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпишин Н. І.

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЗА РАХУНОК МЕДИЧНОЇ СУБВЕНЦІЇ

В Україні лівова частина фінансування охорони здоров'я здійснюється з місцевих бюджетів: обласних бюджетів, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районні бюджети, бюджети об'єднаних територіальних громад [1].

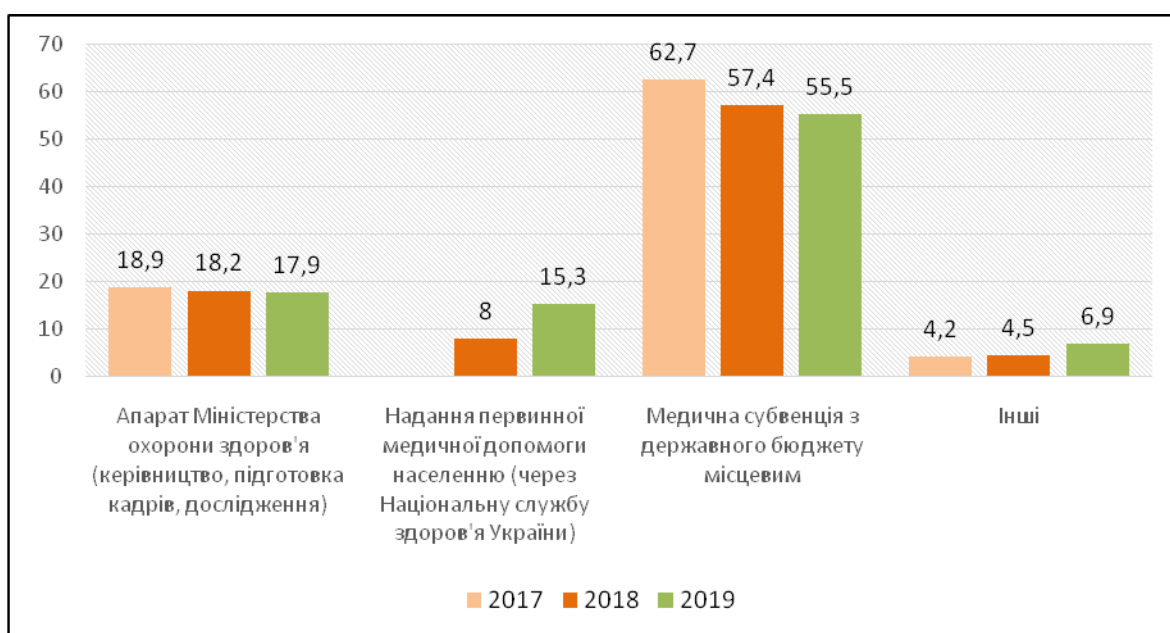
Для виконання делегованих повноважень в сфері охорони здоров'я місцевим бюджетам з державного бюджету спрямовується медична субвенція.

Медична субвенція – це форма грошової допомоги місцевим бюджетам із державного бюджету з метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері охорони здоров'я.

Медична субвенція призначена для оплати поточних видатків, крім видатків на оплату комунальних послуг та енергоносії [3]. Для оплати комунальних послуг та енергоносіїв медичних закладів передбачена додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення переданих з держбюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

Загальний обсяг медичної субвенції не враховує видатки на надання первинної медичної допомоги, які відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» передбачені в повному обсязі в державному бюджеті за бюджетною програмою Міністерства охорони здоров'я «Надання первинної медичної допомоги населенню» [1].

Аналіз обсягів медичної субвенції, яка надавалась з державного бюджету місцевим бюджетам у 2017-2019 рр. показав, що у 2019 р. заплановано обсяг медичної субвенції в розмірі 55,5 млрд грн., що на 3,3% менше порівняно з 2018 роком та на 11,5% менше у порівнянні з 2017 роком і забезпечує тільки видатки на надання вторинної, третинної та екстреної медичної допомоги (рис. 1).

Рис. 1. Видатки державного бюджету на фінансування охорони здоров'я у 2017-2019 рр.*

*Складено автором на основі [2; 5].

Попри незначне скорочення фінансування медичної субвенції, на практиці варто очікувати збільшення фінансування спеціалізованої, високоспеціалізованої та екстреної медичної допомоги за рахунок того, що субвенція не включатиме видатки на первинну допомогу.

Збільшення обсягів медичної субвенції передбачено лише для обласних бюджетів – з 24 млрд. грн. у 2018 до 26 млрд. грн. у 2019 р. Для всіх інших місцевих бюджетів у 2019 році заплановане зменшення обсягів цього виду субвенції. Для бюджетів міст обласного значення медична субвенція зменшена на 1,5 млрд. грн., для районних бюджетів – на 1,7 млрд. грн., для бюджетів ОТГ – на 0,4 млрд. грн. У загальному обсязі медичної субвенції також враховано резерв коштів та нерозподілені

видатки (1,1 млрд. грн.), розмір яких у 2019 р. порівняно з попереднім роком скоротився на 0,3 млрд. грн. [2; 5].

Наприклад, у 2019 році медична субвенція для обласного бюджету розраховується за формулою [4]:

$$V_{zob} = N_{zob} \times N_i \times (1 - \lambda + \lambda \times K_{zi2}) + S_{ex(ob)} + V_{zgi} + S_{zi} + S_{ni} + S_{aidsi} + S_{cheri} + S_{vpi} + S_{eki} + S_{po(ob)},$$

де:

N_{zob} - фінансовий норматив бюджетної забезпеченості медичної субвенції для обласного бюджету;

N_i - чисельність наявного населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці (крім адміністративно-територіальних одиниць Полтавської області) станом на 1 січня року, що передує планованому;

λ - коефіцієнт рівня застосування впливу вікової структури населення (0,5);

K_{zi2} - коефіцієнт відносної вартості витрат на надання медичних послуг залежно від статевої та вікової структури;

$S_{ex(ob)}$ - сумарний обсяг коштів для обласних бюджетів для надання екстреної медичної допомоги;

V_{zgi} - обсяг медичної субвенції для місцевого бюджету згідно із Законом України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», визначений за окремим розрахунком.

S_{zi} , S_{ni} , S_{aidsi} - обсяг цільових коштів обласного бюджету для лікування хворих на цукровий та нецукровий діабет, хронічну ниркову недостатність, для виплати щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям, визначений за окремим розрахунком;

S_{cheri} - обсяг цільових коштів обласного бюджету для придбання лікарських засобів, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

S_{vpi} - обсяг цільових коштів обласного бюджету для медичного обслуговування внутрішньо переміщених осіб, визначений за окремим розрахунком;

S_{eki} - обсяг цільових коштів обласного бюджету для підвищення рівня оплати праці працівників з кваліфікацією “Парамедик”, “Екстрений медичний технік”;

$S_{po(ob)}$ - обсяг цільових коштів обласного бюджету для Полтавської області для надання третинної (високоспеціалізованої), екстреної медичної допомоги, визначений за окремим розрахунком.

Отже, розмір медичної субвенції залежить прямопропорційно від кількості жителів на певній території, нормативів на одного жителя та вікової структури, що позитивно впливає на її розмір.

Таким чином, фінансування галузі охорони здоров'я практично не змінилось порівняно з 2018 роком, але поступово трансформується:

відбулось скорочення медичної субвенції на первинну допомогу, що пов'язано з укладанням декларацій між населенням та сімейними лікарями. Замовником первинних медичних послуг та відповідно платником за них є НСЗУ. Трансформація охорони здоров'я в Україні триватиме ще два роки, а у 2020-му медична галузь повністю перейде на нову модель фінансування.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 11.01.2019 року №2456-VI.
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 року №2246-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 02.04.2019).
3. Постанова КМУ «Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» від 23 січня 2015 р. №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/11-2015> (дата звернення: 02.04.2019).
4. Постанова КМУ «Про затвердження формули розподілу обсягу медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» від 19 серпня 2015 р. №618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2015> (дата звернення: 02.04.2019).
5. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 15.09.2018 року №9000. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webc4_1?pf3511=64598 (дата звернення: 02.04.2019).

Паньків Юлія Ігорівна,

ст. гр. Ф-31, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Квасниця О. В.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Сьогодні надзвичайно актуальним питанням в умовах розширення повноважень, якими наділяються органи місцевого самоврядування є удосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів, а також пошук резервів їх збільшення. За допомогою місцевих бюджетів реалізуються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників, фінансуються заходи з підвищення життєвого рівня населення, створення нових робочих місць, з реабілітації та працевлаштування інвалідів, виплачується допомога незаконно депортованим особам, біженцям, реабілітованим. За кошти місцевих бюджетів проводяться оздоровчі, спортивні та культурні заходи, а також фінансується житлово-комунальне господарство [1, с.996]. Тому подальша робота в умовах місцевої

децентралізація та пошук шляхів щодо оптимізації джерел наповнення місцевих бюджетів є надзвичайно важливими завданнями, вирішення яких сприятиме підвищенню рівня фінансової самостійності органів місцевого самоврядування і належному виконанню делегованих їм повноважень.

Розглядаючи проблеми формування доходів місцевих бюджетів, можна зазначити, що в Україні застосовується система необґрунтованого надмірного вилучення фінансових ресурсів адміністративно-територіальних формувань з їх наступним частковим поверненням у формі міжбюджетних трансфертів, що не в повній мірі створює стимули у органів місцевого самоврядування для забезпечення зростання економічного потенціалу регіонів, а визнання регіону донором не завжди є свідченням відсутності у нього фінансових проблем на практиці. Завданням держави має бути оптимальне поєднання необхідності забезпечити рівний доступ до суспільних благ громадян нашої країни та спрямовувати фінансові ресурси у ті регіони, у яких внесок у суспільний добробут є більш доцільним. Водночас виявлено ряд недоліків у практиці формування доходів місцевих бюджетів: кризові явища та нестабільність економічного середовища, дієві стимули до збільшення надходжень є несуттєвими, не компенсованою є втрата доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, а також відсутні механізми відмови від незабезпечених фінансовими ресурсами делегованих повноважень тощо.

З метою підвищення ролі місцевих бюджетів як важеля регулювання соціально-економічних процесів у регіонах потрібно змінити принципи планування та формування доходів цих бюджетів, мінімізувати міжбюджетний перерозподіл ресурсів, застосовуючи його лише в разі вичерпання власних потенційних можливостей території. [2, с.134]. Тому для змінення дохідної бази місцевих бюджетів України необхідно забезпечити:

- поліпшення інвестиційного клімату;
- підтримку малого та середнього бізнесу як джерела податкових надходжень бюджету;
- детінізацію заробітної плати;
- скорочення обсягів тіньової економіки, подолання корупції;
- збільшення ставок місцевих податків і зборів;
- стимулювання податкових зусиль територіальних громад;
- дієвий громадський контроль за рухом бюджетних ресурсів тощо.

Можна зробити висновок, що для зміцнення фінансової основи органів місцевого самоврядування та надання їм досить широких повноважень потрібно прагнути до досягнення реальної бюджетної самостійності та фінансової децентралізації через посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів, удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин, підвищення ефективності управління коштами

місцевих бюджетів та посилення контролю, а також відповідальності за дотриманням бюджетного законодавства. Важливим завданням є створення інституційних умов для формування місцевих бюджетів, визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань їх реформування відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку країни [3, с.145]. Отже, необхідно вдосконалювати підходи щодо формування місцевих бюджетів для того, щоб забезпечити залежність соціально-економічного розвитку регіонів від його податкового потенціалу та економічного зростання.

Література:

1. Підхомний О. М., Журба О. Ю. Проблеми забезпечення та шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів. *Молодий учений*. 2017. №10(50). С.996-1000.
2. Грушицька Г. Шляхи зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2009. №2(19). С. 129-134.
3. Адаменко І. П. Пріоритетні шляхи удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип.30(1). С.139-146.

Паращій Віталій Олегович

ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Дем'янюк А. В.

ПРОБЛЕМИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В результаті реформи децентралізації збільшилися обсяги бюджетів тих сіл, селищ, міст, які вирішили об'єднатися в об'єднані територіальні громади (ОТГ). Зміни бюджетного законодавства, зокрема ті, що внесені до Бюджетного кодексу України, передбачають нові підходи до формування місцевих бюджетів з метою забезпечення бюджетної децентралізації в частині розмежування повноважень між центральним і місцевими органами влади щодо наповнення дохідної частини бюджету і фінансування видаткових повноважень [1].

Відповідно до встановлених змін доходи місцевих бюджетів України за I півріччя 2018 року зросли на 23,8% або на 20,7 млрд. грн у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року [2]. Однак, не всі з утворених об'єднаних територіальних громад достатньо спроможні успішно виконувати свої нові обов'язки і зберігають високу залежність від фінансування з державного бюджету. Незадовільна система фінансового управління та відсутність стратегії розвитку громад призводить до

неефективного управління ресурсами на місцевому рівні та породжує можливості для непрозорої діяльності.

Згідно проведеної оцінки показників бюджетів 50 громад – партнерів Програми DOBRE (USAID) [3], що знаходяться у 7 областях (Тернопільська, Івано-Франківська, Дніпропетровська, Миколаївська, Харківська, Херсонська та Кіровоградська) встановлено, що близько 95% доходів бюджету становлять податкові надходження, проте доходи від неподаткових надходжень та доходи від операцій з капіталом майже відсутні. Як правило, найбільш вагома частка – податку з доходів фізичних осіб та єдиного податку або акцизний збір – становлять 65– 80% доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів [4].

Величина надходжень від земельного податку та орендної плати за землю залежить від достовірності інформації про кількість земель, які передані в оренду, та землі, яка знаходиться у власності юридичних та фізичних осіб на території ОТГ. Під час проведення дослідження було виявлено, що у більшості випадків ОТГ не забезпечені відповідними планово-картографічними матеріалами, землевпорядною та містобудівною документацією, не розробляються генеральні плани, технічна документація щодо встановлення меж. Виконавчими органами ради всіх ОТГ ведеться реєстр договорів оренди земельних ділянок. Головною причиною вищезазначених проблем є те, що проведення значних обсягів землевпорядних робіт потребує відповідного фінансування, а через обмеженість фінансових ресурсів громади не мають можливості їх проводити. Виконавчі органи ОТГ володіють досить широким колом повноважень для здійснення впливу на управління фінансами громади, в тому числі в частині адміністрування доходів. Проте на практиці часто стається так, що відповідальні особи на рівні ОТГ або не володіють у повній мірі інформацією про власні повноваження, або ж законодавством не передбачено достатньо інструментів для можливості фактично реалізувати свої права у сфері управління фінансами ОТГ [4].

Стосовно адміністрування податкових надходжень бюджетів ОТГ усі повноваження щодо контролю за повнотою нарахування та сплати податків, дотримання інших норм чинного податкового законодавства належать виключно органам Державної фіскальної служби України (ДФС). Згідно зі статтею 41.4 Податкового кодексу України інші державні органи не мають права здійснювати перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, у тому числі на запит правоохоронних органів [4, 5]. Отже, фактично виконавчі органи ОТГ лише отримують інформацію від органів Казначейства про суми сплачених податків, що зараховуються до бюджету відповідної ОТГ, без можливості здійснювати перевірки повноти сплати податкових платежів. Навіть коли представники місцевої влади володіють інформацією про

порушення під час нарахування та сплати податків, без залучення органів ДФС місцеві органи управління не можуть притягнути до відповідальності нечесних платників податків. При цьому Державна аудиторська служба України може притягнути керівництво ОТГ до відповідальності через недоотримані податки. За свідченнями фінансових спеціалістів та голів громад, досить часто представники ДФС співпрацюють з громадами у неофіційному форматі, інформація надається за усними зверненнями керівництва громад. Проте така практика не має системного характеру, і співпраця стосується переважно адміністрування податку на нерухоме майно [4].

Хоча в частині адміністрування власних неподаткових надходжень громади мають достатньо повноважень, проте у більшості громад вони знаходяться в межах 5-7% загального обсягу доходів бюджету. Основною причиною є недостатній рівень ефективності розпоряджатися майном громади та відсутність у більшості досліджуваних громад об'єктів, цікавих для потенційних інвесторів. Надходження від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту отримували менше половини досліджуваних ОТГ. Основною причиною є або відсутність проектів, які б дозволяли сплачувати даний збір, або застереження керівництва ОТГ «відлякати» потенційного інвестора додатковим платежем [4].

Аналіз формування бюджетів ОТГ, засвідчує, що міжбюджетні трансферти складають найбільшу частку доходів у більшості ОТГ [6]. Важливо зазначити, що з 2017 року зарплата вчителів шкіл зросла на 50 – 70%, тому у громад виникли проблеми з фінансуванням працівників закладів освіти. Ще однією проблемою в освітній сфері громад є формування кошторисів на забезпечення потреб закладів освіти. На практиці місцеві фінансові органи не проводять аналіз бюджетних запитів, і витрати бюджетів закладаються в залежності від доходів бюджету. Нечіткий план проведення медичної реформи на місцевому рівні (відсутність процедур формування госпітальних округів, передачі районних закладів до міст чи ОТГ) є додатковою перешкодою, щоб пере підпорядковувати медичні заклади з районного рівня під своє управління.

Важливо зазначити, що можливістю отримати кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) скористалися тільки 30 громад (6 міських, 15 селищних та 9 сільських). Одними з головних причин є низька якість проектів та надання конкурсною комісією переваги проектам, які мають більшу частину співфінансування. Крім того, 18 липня 2018 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до чинного порядку розподілу коштів ДФРР і збільшив пороги для проектів – тепер на конкурс можуть подаватися проекти, у яких загальна кошторисна вартість проектів будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт) складатиме не менше 5000 тис. грн, а для інших проектів — понад

1000 тис. грн. Така ситуація є проблемною для сільських ОТГ, оскільки їхня фінансова спроможність є нижчою від міських та селищних ОТГ, а потреба у додаткових ресурсах та залежність від міжбюджетних трансфертів вища.

Дослідження проблем фінансового управління в 50 ОТГ партнерах DOBRE дозволив виявити вади, притаманні більшості об'єднаних громад. Тому з метою зростання обсягів доходів бюджетів ОТГ доцільно [7] :

- вдосконалювати планові та стратегічні документи громад, місцевих програм;
- проводити роботу місцевій владі для підвищення прозорості та посилення участі населення в управлінні громадою;
- покращувати роботу у сфері адміністрування податкових та неподаткових надходжень;
- здійснювати оптимізацію видатків бюджетів;
- поглиблювати роботу з управління активами громади;
- здійснювати врегулювання закупівельної діяльності;
- будувати ефективну систему внутрішнього контролю.

Література:

1. Дем'янюк А. В. Формування місцевих бюджетів в умовах здійснення реформи децентралізації. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. №11. С.23 – 25.
2. Доходи місцевих бюджетів в 2018 році. URL:<https://decentralization.gov.ua/news/9153> (дата звернення: 01.04.2019).
3. Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). URL: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre> (дата звернення: 01.04.2019).
4. Прихований клондайк: як розкрити потенціал бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: <https://voxukraine.org/uk/prihovaniy-klondajk-yak-rozkriti-potentsial-byudzhativ-ob-yednanih-teritorialnih-gromad/> (дата звернення: 01.04.2019).
5. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.04.2019).
6. Аналіз міжбюджетних трансфертів у 2018–2019 роках. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/2018-10-04-transfers_md-1.pdf (дата звернення: 02.04.2019).
7. Результати фінансового моніторингу громад програми USAID DOBRE. URL: <http://uacrisis.org/ua/67497-communities-and-finances-usaid-dobre> (дата звернення: 02.04.2019).

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах актуальним для України є питання економічного розвитку, при цьому невирішеними залишаються проблеми пошуку фінансових інструментів для досягнення поставлених цілей. В цьому контексті основою здійснення державою своїх функцій є формування фінансової політики, яка являє собою розробку пріоритетів та напрямів її діяльності. Разом з тим, у відповідність до двох основних суб'єктів формування фінансової політики виділяють: фіскальну та монетарну політику. Ці дві складові є ключовими у забезпеченні економічного розвитку та стабільності фінансової системи держави.

Основне завдання монетарної політики полягає у забезпеченні стабільності національної одиниці [1], має важливе значення для обслуговування ВВП (виробництва). Регулювання величини грошової маси безпосередньо впливає на темпи розвитку економіки та вартість грошової одиниці.

Метою фіскальної політики є здійснення централізації необхідної частини ВВП для виконання державою, в особі виконавчих органів, своїх функцій. Фіскальна політика, у свою чергу, може бути поділеною на такі компоненти: бюджетну, податкову та боргову. Особливого значення за останні роки в Україні набула необхідність здійснення ефективної боргової політики [2]. Це зумовлено надмірним зростання державного боргу, що спричиняє негативні ефекти на розвиток економіки. Державний борг лише за період 2013-2016 рр. зріс на 1345,645 млрд. грн. і станом на 2018 р. становить 2168,627 млрд. грн. Відповідно через значну частку державного боргу до ВВП на сьогодні підвищення ефективності його управління є одним із пріоритетних завдань фінансової політики (2015 р. – 79% ВВП, 2016 – 80,9% ВВП, 2017 р. – 71,8%) [5].

Реалізація бюджетної політики здійснюється із формуванням та розподілом основного централізованого фонду держави – бюджету. Формування напрямів використання бюджетних коштів є надзвичайно важливим завданням, оскільки бюджет забезпечує вторинний перерозподіл фінансових ресурсів в суспільстві. Отже, бюджетна політика є однією із ключових компонент фінансової системи, проте основою для її здійснення залишається необхідність акумулювання державою значних фінансових ресурсів. Основним джерелом наповнення бюджету виступають податкові надходження. Так, в Україні частка податкових

надходжень у доходах бюджету – 82,3% [4]. Основним центральним органом виконавчої влади, що здійснює реалізацію податкової політики є Державна фіскальна служба України.

На сьогоднішній день ефективна реалізація фіскальної політики є необхідністю для забезпечення стабільного економічного розвитку держави. Проте, для цього недостатнім є здійснення фінансової політики у поточному бюджетному періоді. В залежності від тривалості періоду і характеру завдань виділяють фінансову стратегію та фінансову тактику. Стратегічна орієнтація фінансової політики є важливим для держави у контексті забезпечення довгострокового стабільного розвитку економіки. Фінансова тактика розробляється у відповідності до стратегії та має за завдання вирішення поточних проблем та виконання завдань, які є складовими стратегічних цілей.

З прийняттям наряду на децентралізацію влади та середньострокового бюджетного планування відбулися суттєві зміни у стратегічному аспекті розвитку України, особливо на це також вплинуло розроблення «Стратегії сталого розвитку України 2020» та «Стратегії сталого розвитку України 2030». Впровадження довгострокової компоненти позитивно вплинуло на розвиток економіки та дозволило збалансувати фінансову політику.

Отже, фінансову політику доцільно розглядати як сукупність заходів держави щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів держави. При цьому ефективне її здійснення безпосередньо залежить від суб'єктів реалізації державної фінансової політики та фінансових важелів, що ними застосовується.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36081 (дата звернення: 05.04.2019).
2. Верналій З., Савілова О. Роль управління державним боргом у фінансовій стабільності України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. №6 (201). С. 6-11
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2019).
4. Круп'як І. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави. Формування фінансового механізму сталого розвитку України : монографія / за ред. д-ра економ. наук, проф. О.П. Кириленко, доц. О.І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017, 410 с.
5. Звітність про виконання Державного бюджету України у 2018 р. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik> (дата звернення: 05.04.2019).

Пендичук Ірина Олексіївна
ст. гр. Фзм-11, ТНЕУ

Коваль Світлана Любомирівна
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Проблеми формування доходів бюджетів та виявлення резервів їх зростання набувають особливої актуальності в умовах ринкової трансформації української економіки. Важливим кроком у розв'язанні фінансових проблем є ґрунтовне дослідження теоретичних засад доходів бюджетів та обґрунтування шляхів зростання доходів бюджету. За даних умов, важливого значення набуває визначення сутності поняття «доходи бюджету», що дасть змогу більш повно дослідити його багатогранність [1, с. 55].

Доходи державного бюджету – це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які регулюються відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету виражають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів [2, с. 52].

Надходженнями до бюджету є доходи бюджету та кошти, що залучаються на умовах позик. Відповідно до Бюджетного кодексу України доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти [3].

Податкові надходження – це доходи, що залучаються до складу державного бюджету у формі загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Податкові надходження Державного бюджету України формуються за рахунок таких груп надходжень:

- податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості;
- рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів;
- внутрішні податки на товари і послуги;
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції;
- рентна плата за транспортування, збори на паливно-енергетичні ресурси;
- інші податки та збори [4].

Частка цієї групи надходжень у структурі доходів державного бюджету за 2018 р. становила 81,22%, а частка у ВВП – 6% [5].

Неподаткові надходження – доходи, що залучаються у формах, які не належать до податкових платежів.

Неподатковими надходженнями до державного бюджету є:

Неподаткові надходження Державного бюджету України формуються за рахунок таких груп надходжень:

- доходи від власності та підприємницької діяльності;
- адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
- власні надходження бюджетних установ;
- інші неподаткові надходження [4].

Неподаткові надходження займають друге місце у структурі доходів державного бюджету і становили 17,74% від загального обсягу доходів за 2018 рік [5].

Третя група надходжень до державного бюджету – доходи від операцій з капіталом, становила відносно невелику частку в структурі доходів державного бюджету – 0,07% [5]. До цієї групи зараховують:

- надходження від продажу основного капіталу;
- надходження від реалізації державних запасів товарів;
- кошти від продажу землі і нематеріальних активів [4].

Трансферти – це кошти, одержані бюджетом на безоплатній та безповоротній основі. Частка трансфертів у доходах державного бюджету є незначною і становила у 2018 році 0,79% від їх загальної суми [5].

Підсумовуючи зауважимо, що доходи державного бюджету представляють частину бюджетних ресурсів держави, що надходить до основного загальнодержавного фонду, сформованого для фінансування суспільно необхідних видатків з метою забезпечення сталого розвитку національної економіки, підвищення матеріального добробуту і культурного рівня населення, забезпечення обороноздатності країни, утримання державних органів управління та вирішення завдань суспільного розвитку.

Література:

1. Коваль С. Л. Доходи бюджету та шляхи їх зростання / Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: матер. загальноунівер. наук. конф. проф.-викл. складу, 10 квіт. 2013 р., м. Тернопіль. Тернопіль: Вектор, 2013. С. 55-59.
2. Огонь Г. Ц. Доходи бюджету України: теорія та практика. Київ: КНТЕУ, 2005.
3. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. №2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 07.04.2019).

4. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України №11 від 14.01.2011р. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/> (дата звернення: 07.04.2019).
5. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2018 рік. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/> (дата звернення: 02.04.2019).

Петько Лілія Вікторівна

ст. гр. Ф-31, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., Дем'янюк А.В.

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У СИСТЕМІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Тема податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету завжди залишається актуальною, адже, завдяки бюджету ми можемо визначити рівень економічного розвитку країни, рівень забезпечення добробуту населення, економічну і соціальну стабільність. Також, важливість вищезазначеної теми обумовлюється значною часткою податкових надходжень у структурі Державного бюджету України, котра становить близько 80%.

Вагомий внесок у дослідження питань податкових надходжень та їх вплив на формування бюджету здійснили такі вчені-економісти, як: В. А. Лебедева, В. В. Буровський, В. С. Загорський, А. І. Крисоватий, Д. Кейнс, А. Сміт та інші. У своїх роботах вони здійснювали дослідження теоретико-практичних засад функціонування податків, проте в умовах динамічних змін вітчизняної практики потребують подальшого дослідження питання ролі податкових надходжень у структурі державного бюджету.

Згідно Бюджетного Кодексу України, доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ) [1].

Аналіз сучасного стану доходів Державного бюджету України засвідчує, що у 2018 р. економіка держави продовжувала зростати. Доходи Державного бюджету України зросли до 1 060 922 млн грн. Податкові надходження становили 881 821 млн грн, що склало 83% у структурі доходів державного бюджету [2]. Найбільшу частку у структурі податкових надходжень становив податок на додану вартість у сумі 506 168 млн грн. У 2018 р. до державного бюджету надійшли податок на доходи фізичних осіб – 91 124 млн грн, акцизний податок – 124 104 млн грн, податок на прибуток підприємств – 82 327 млн грн, плата за

користування надрами – 40 974 млн грн, ввізне мито – 9 049 млн грн та інші податкові надходження. До чинників, що зумовили зростання податкових надходжень доцільно віднести наступні [3]:

- зростання споживання домогосподарств (податок на додану вартість, акцизний податок);
- покращення фінансового стану підприємств (податок на прибуток підприємств);
- зростання заробітної плати (податок на доходи фізичних осіб);
- зростання імпорту (податок на додану вартість, акцизний податок, ввізне мито);
- підвищення ставок акцизного податку;
- надходження від Нафтогазу за результатами спору з Газпромом (податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств).

Проте у 2018 р. спостерігалися негативні тенденції недовиконання планових показників податкових надходжень до державного бюджету у розмірі 99%, до яких можна віднести наступні [3]:

- аванс по рентним платежам (в грудні 2017 р. було сплачено 4,8 млрд грн, які були закладені в план 2018 р.);
- падіння виробництва тютюнових виробів на 8,5%;
- нижчі за закладені в припущеннях державного бюджету ціни на нафтопродукти та менші обсяги імпорту природного газу;
- нижчі показники імпорту в гривневому еквіваленті, ніж закладалися в припущення державного бюджету, що пов'язано із відсутністю девальвації гривні;
- сума відшкодування податку на додану вартість зросла на 11,6 млрд грн або на 9,7% більше ніж у 2017 р.

Отже, ми можемо зробити висновок, що в Україні податкові надходження у структурі державного бюджету мають тенденцію до зростання. Найбільшу питому вагу в структурі податкових надходжень становить податок на додану вартість – 57%. Також в країні потрібно розвивати підприємницьку галузь, адже завдяки цьому, в економіку буде надходити більше податкових платежів і економіка країни буде розвиватись.

Література:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 02.04.2019).
2. Бюджет України. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/#1> (дата звернення: 02.04.2019).
3. Виконання державного бюджету 2018 рік. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/MinFin_budget_2018_.pdf (дата звернення: 02.04.2019).

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКАМИ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ

Важливим завданням державної фінансової політики в Україні є залучення та ефективно використання інвестиційних ресурсів в національній економіці. Одним із джерел таких ресурсів є заощадження українських домогосподарств, які надзвичайно різноманітні за своїм складом, що, відповідно, зумовлює наявність численних фінансових інструментів їх залучення до сучасних інвестиційних процесів.

В сучасних умовах серед найбільш поширених інструментів інвестування заощаджень населення на вітчизняному фінансовому ринку слід виокремити: грошові кошти у формі національної та іноземної валют, банківські депозити, кошти на рахунках у небанківських фінансово-кредитних установах (кредитних спілках, недержавних пенсійних фондах тощо), цінні папери, золото [1].

Однак постійне зростання обсягів готівкових заощаджень домогосподарств в Україні свідчить про те, що запропоновані способи їх акумуляції вітчизняними фінансовими посередниками, на жаль, працюють не зовсім ефективно.

Яскравим підтвердженням цьому слугує дослідження інвестиційних можливостей та очікувань середнього класу в Україні, проведене у грудні 2018 року в різних регіонах України [2]. Дослідженням було охоплено понад 300 представників середнього класу, дві третини з яких становили працівники ІТ-сфери. Типовий респондент вищенаведеного дослідження має середньомісячний дохід у розмірі від 3 до 4 тис. дол. США на сім'ю, половину з якого вдається заощаджувати. Такий фахівець уже мав досвід інвестування (хоча і не зовсім вдалий), однак, не зважаючи на це, не відхиляє можливості знову спробувати себе у ролі інвестора.

Насамперед зазначимо, що абсолютна більшість опитаних надають перевагу традиційним інструментам інвестування, а саме: депозитам і вкладенням у нерухомість (рис. 1), що свідчить про те, що ризикувати українці поки що не дуже готові. Хоча, з іншого боку, деякі з них уже мають позитивний досвід інвестування у криптовалюти і розвиток власного бізнесу. А основною метою, яку переслідують представники вітчизняного середнього класу, інвестуючи заощаджені кошти є, традиційно, отримання додаткового джерела доходу.

Досвід інвестування*

Рис. 1. Основна мета та інструменти інвестування представників середнього класу в Україні у 2018 році [2]

При цьому більшість респондентів зазначили, що готові використати нові інструменти інвестування - спробувати вкласти свої заощадження у бізнес або стартап, бажано у сфері інновацій, альтернативної енергетики та IT.

Середній розмір потенційних інвестицій представників середнього класу становить біля 10 тис. дол. США під 10% річних на термін до трьох років, причому близько 15% респондентів вказали, що готові інвестувати від 30 тис. дол. США і більше (рис. 2).

Потенційна інвестиція

Характеристики потенційної інвестиції (розмір, дохідність, ризиковість) майже не відрізняються для IT та не-IT. Середній інвестор готовий вкласти \$3000-\$10000, на 1-3 роки, під 10% річних в доларах.

Рис. 2. Середній розмір потенційних інвестицій представників середнього класу в Україні у 2018 році [2]

Однак варто наголосити, що для українців головним критерієм для інвестування все-таки залишаються низькі ризики, адже лише одиниці з них готові ризикнути своїми заощадженнями, не маючи більш-менш вагомих причин вважати, що їхня інвестиція буде успішною.

Відтак організатори дослідження констатують, що загалом потенціал приватних інвестицій в Україні може становити до 1 млрд. дол. США, насамперед за рахунок великої кількості IT-спеціалістів у країні (50-60 тис. фахівців), які мають змогу інвестувати від 25% до 50% свого щомісячного доходу і шукають відповідні інструменти для цього.

Однак в Україні є певна проблема, пов'язана із обмеженим вибором доступних і зрозумілих для пересічного українця інструментів інвестування. Фактично найбільш популярними інвестиційними інструментами залишаються нерухомість і депозит. А ось альтернативні інструменти заощаджень вимагають спеціальних фахових знань і є затратними за часом. Тому на сьогоднішній день в Україні існує гостра потреба в простих і гнучких інструментах інвестування з низьким вхідним порогом (від 3 до 10 тис. дол. США), більш-менш передбачуваним результатом, мінімальним залученням і прибутковістю, вищою ніж дохідність за валютними депозитами.

Таким чином, дослідження основних інструментів інвестування дає підстави стверджувати, що конкретні рішення представників середнього класу щодо доцільності здійснення заощаджень та вибору тих чи інших інструментів інвестування поєднують у собі як елементи об'єктивного оцінювання загальної економічної ситуації в державі та величини власних доходів, так і суб'єктивні мотиви співвідношення дохідності і ризику обраних інструментів інвестування.

Література:

1. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія / Т. О. Кізіма; [вст. слово С. І. Юрія]. К.: Знання, 2010. 431 с.
2. Ярова М. Депозити і нерухомість: скільки, як і куди інвестують айтишники в Україні – дослідження. URL : <https://ain.ua/2019/02/14/chastnye-investory-v-ukraine/>.

ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

Реформування системи охорони здоров'я в Україні пов'язане передусім із вирішенням завдань його ресурсного забезпечення. Ця проблема є комплексною і потребує відповіді на головні питання: які джерела фінансування мають бути пріоритетними та як найбільш раціонально й ефективно розподілити наявні ресурси. Для пошуку шляхів вирішення численних проблем фінансування сфери охорони здоров'я України варто вивчити досвід зарубіжних країн.

У світовій практиці фінансові ресурси охорони здоров'я формуються за рахунок чотирьох джерел: оподаткування; системи державного соціального медичного страхування; добровільного медичного страхування і прямих платежів населення. Оскільки в кожній країні пріоритетною є певна складова, то в сучасній науковій літературі [1;2] виділено три основні системи фінансування охорони здоров'я:

1. Державна (бюджетна, моделі Семашка і Беверіджа) – у фінансуванні охорони здоров'я пріоритетне значення мають кошти державного та місцевих бюджетів (50–90%);

2. Страхова (соціально-страхова, модель Бісмарка) – охорона здоров'я фінансується переважно за рахунок коштів страхових фондів, створених державою за принципами соціального страхування (обов'язковість і солідарність);

3. Приватна (приватно-страхова, ринкова, платна, американська модель) в основу якої покладене фінансування медичних послуг за рахунок коштів громадян і суб'єктів господарювання безпосередньо або через систему приватних страхових фондів.

Державна форма фінансування заснована на концепції В. Беверіджа, яка полягає в тому, що система охорони здоров'я фінансується за рахунок цільового оподаткування, а медичне обслуговування доступне для всіх верств населення. Медичний персонал отримує заробітну плату залежно від кількості пацієнтів, яких він обслуговує. Така система домінує в багатьох розвинутих країнах і запроваджена у Великобританії, Данії, Ірландії, Канаді та інших країнах. До її переваг можна віднести загальну доступність медичного обслуговування, контроль з боку держави за витратами, справедливість розподілу засобів.

Бюджетно-страхова форма фінансування системи охорони здоров'я базується на моделі побудови системи соціального страхування О.

Бісмарка. За нею медична галузь фінансується за рахунок обов'язкових внесків роботодавців та найманих працівників у спеціальні фонди, які створюються за професійною або територіальною ознакою. Розмір внеску залежить від платоспроможності страхувальника, а доступ до послуг залежить від потреб застрахованих осіб. Медичні фонди переважно незалежні від держави, хоча діють в її правових рамках. Управління цими фондами здійснюють представники застрахованих осіб. Така система набула найбільшого поширення у Німеччині, Італії, Швеції, Франції та Японії.

Приватна модель фінансування системи охорони здоров'я заснована на реалізації платних медичних послуг та існуванні добровільного медичного страхування. Населення, яке підлягає страхуванню виплачує страхувальнику премію, розмір якої визначається виходячи із середньої вартості послуг, які ним надаються. Схильні до ризиків застраховані особи платять, відповідно, більшу суму внеску. Вартість медичних послуг оплачується пацієнтами відповідно до встановлених тарифів. Така система діє у США, Нідерландах та Південній Кореї [2].

Світова практика показує, що найбільший рівень соціального захисту населення досягається там, де всі елементи тріади (пенсійне забезпечення, соціальне страхування, медичне обслуговування) мають державний характер і підпорядковані одному органу управління [3, с.169].

Україну можна віднести до першої моделі, адже основну роль у фінансовому забезпеченні відіграють кошти державного (14-28%) та місцевого (71-85%) бюджетів, а кошти, отримані з інших джерел, характеризуються як додаткові фінансові ресурси.

Аналізуючи дані можна прийти до висновку, що ідеальної системи охорони здоров'я у світі ще не сформовано. Більшість країн обирає систему фінансування охорони здоров'я з державних джерел, а також спостерігається тенденція «змішаної моделі». Така модель включає елементи ринкових засад та має основу бюджетно-страхового принципу.

Література:

1. Зеленеви́ч В. О. Зарубіжний досвід фінансування охорони здоров'я. URL:<http://intkonf.org/zelenevich-vo-ktn-kuzmin-ai-zarubizhniy-svidfinansuvannya-ohoroni-zdorovya>.
2. Петрушка О. В. Особливості функціонування моделей медичного страхування в економічно розвинутих країнах. URL: <http://economyandsociety.in.ua>.
3. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монографія / О.П Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін. ТНЕУ: Тернопіль, 2010. 432 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИКИ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

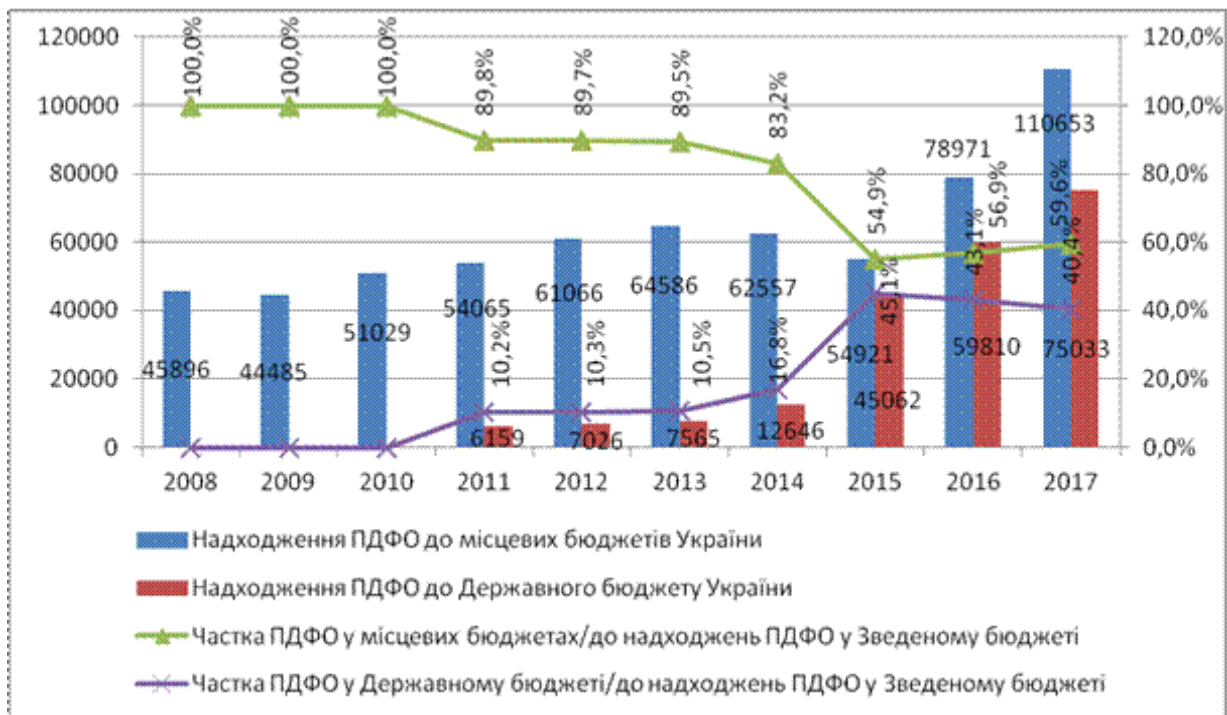
Економічна та політична нестабільність в Україні зумовили пошук дієвих інструментів стабілізаційного характеру. Політичні, фінансові та соціальні проблеми стали першопричиною декларування політики фіскальної децентралізації. Досвід високорозвинених країн вказує, що саме децентралізація бюджетних повноважень може зробити істотний внесок у підвищення ефективності процесу управління на усіх рівнях влади. У результаті здійснення таких кроків, можна стабілізувати економіку, якщо політика децентралізації буде проводитися чітко, послідовно і достатньо продумано.

Важливу нішу у забезпеченні політики фіскальної децентралізації займає податкова система, яка передбачає використання великої кількості податкових інструментів, що акумулюються до місцевих бюджетів. Податки виступають фінансовим ресурсом за допомогою яких місцеві органи влади здатні виконувати покладені на них функції. Основним податковим інструментом, який формує найбільшу частку у доходах бюджетів місцевого значення є податок на доходи фізичних осіб. Такий податок є загальнодержавним, проте відіграє значну регулюючу роль і переважно акумулюється до місцевих бюджетів, стаючи найважливішим фінансовим інструментом місцевих бюджетів.

Підтвердженням цьому є динаміка надходжень і частка податку на доходи фізичних осіб в державному та місцевих бюджетах протягом 2008 – 2017 років у відношенні до доходів Зведеного бюджету України (рис. 1.).

Аналіз наведених статистичних показників свідчить про високу частку доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету у 2008-2010 роках. Така тенденція пов'язана із тим, що надходження від податку на доходи фізичних осіб в розмірі 100% спрямовувалися до місцевих бюджетів. В наступні роки, спостерігалось зниження частки податку на доходи фізичних осіб, це пов'язано із змінами в механізмі розподілу ПДФО між бюджетами, зокрема податок який був акумульований у м. Києві частково спрямовувався до Державного бюджету України. Відповідно до політики децентралізації, відбулися зміни в порядку перерозподілу ПДФО між бюджетами всіх рівнів [2], що призвело до зміни пропорцій у розподілі ПДФО між місцевими, обласними та

державним бюджетами України. Так, протягом 2014-2017 років спостерігалось зростання частки ПДФО у доходах Державного бюджету, якщо у 2014 році така частка становила 16,8% то у 2015 р. – 45,1%, 2016 р. – 43,1%, у 2017 році – 40,4%. Що свідчить про зміну векторів перерозподілу ПДФО між бюджетами. Однак такі зміни пояснюються зниженням ставки ЄСВ із максимальних 41% до 22%, що призвело до зростання дефіциту Пенсійного фонду і потреби додаткового фінансування такого дефіциту за рахунок коштів Державного бюджету. Враховуючи особливості перерозподілу ПДФО між бюджетами України, можемо стверджувати, що за останні 3 роки в Україні зростає інтенсивність фіскальної децентралізації, зростає кількість об'єднаних територіальних громад в Україні, що все ж і призвело до зростання показників надходження ПДФО до місцевих бюджетів в останні три роки.

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих та Державного бюджетів (у млн. грн. та%) [1]

Політика фіскальної децентралізації є позитивним процесом здійснюваних реформ в Україні, адже в умовах централізованого розподілу коштів виникає надзвичайно велика кількість зловживань. Потреба «випрошувати» необхідні ресурси в центральних органів влади для забезпечення життєдіяльності окремої території негативно впливає на їх розвиток. В той час як отримання значного фінансового ресурсу місцевими територіальними громадами є запорукою розвитку цих територій, розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення зростання добробуту громадян. Проте досі існують проблеми, які все ж не дають

змоги повністю забезпечити фінансування потреб місцевих громад за рахунок власних надходжень місцевих бюджетів.

Література:

1. Доходи бюджетів України. Ціна Держави. 2019. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/#1> (дата звернення 8.03.2019).
2. Бюджетний кодекс України. Верховна Рада України. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17> (дата звернення 25.03.2019).

Пінкевич Катерина Романівна

ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Мелих О. Ю.

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства загальноновизнаним є той факт, що бюджет виступає головним інструментом регулювання соціально-економічного розвитку в країні. Роль бюджету в управлінні економічними і соціальними процесами обумовлюється роллю держави в економічному житті суспільства.

Державний бюджет через бюджетну політику, в умовах ринкових відносин, стає важливим інструментом стимулювання ділової активності і регулювання структури економіки задля досягнення соціально-економічних параметрів, передбачених довгостроковими загальнонаціональними цілями [6].

Серед численних функцій державного бюджету основними є фіскальна, контрольна та розподільча функції. Проте всі вони є різними аспектами єдиного процесу, ціль якого полягає в пошуку компромісу інтересів підприємців, держави та домогосподарств, що забезпечує конкурентну ринкову рівновагу.

На сьогодні в Україні актуальним залишається питання щодо гармонізації регулюючого та фіскального потенціалу прямих та непрямих податків як інструмента макроекономічної політики. Економічна ефективність податкових платежів відображається через вплив податкового навантаження на суб'єктів економічної діяльності, тому, на даний час, в Україні важливою є оптимізація розміру та кількості податкових платежів з метою підвищення ефективності регулювання економічних процесів.

Фіскальне значення податків слід розглядати як здатність створювати ефекти щодо формування бюджетних ресурсів із метою забезпечення суспільно необхідних видатків.

Податки є саме тим основним важелем, що використовується державою для впливу на соціально-економічний розвиток держави. Як свідчать дані таблиці 1 податкові надходження займають досить вагоме місце в доходах державного бюджету. Так, за підсумками 2013-2018 рр. даний показник коливався в межах 77 – 81,8%.

Таблиця 1

Структура податкових надходжень до Державного бюджету України у 2013 – 2018 рр.

Податкові надходження, %	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Податок на доходи фізичних осіб	2,2	3,6	8,5	9,7	9,5	9,9
Податок на прибуток підприємств	16,1	11,3	6,5	8,8	8,4	10,4
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	4,1	5,3	7,5	7,2	6,1	4,3
ПДВ	38,0	39,2	33,5	38,2	39,6	40,4
Акцизний податок	10,5	12,7	11,9	12,4	13,6	12,8
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3,9	3,5	7,6	3,3	3,1	3,6
Рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси	1,7	1,7	1,4	0,05	0,03	-0,1
Інші податкові надходження	1,3	1,7	0,1	-0,1	-1,4	-0,1
Разом податкових надходжень	77,8	79,0	77,0	81,8	79,0	81,2

Примітка: розроблено автором за даними [2;5]

Аналізуючи динаміку структури податкових надходжень до державного бюджету, за останні шість років, можна сказати, що домінуючу роль у наповненні державної казни відіграють непрямі податки і зокрема ПДВ, частка якого в структурі доходів Державного бюджету України за підсумками 2018 р. становила 40,4%.

При цьому сума річного акцизного податку за 2013 - 2017 рр. збільшилась на 3,1%. Варто зазначити, що ймовірно дана тенденція набуде продовження в майбутньому, адже ДФСУ заплановано подальше підняття специфічних ставок акцизного податку на тютюнові вироби на (20% щорічно до 2025 року) для досягнення мінімального стандарту Євросоюзу (90 євро за 1000 штук) [4].

Як уже зазначалось, основою економічної системи країни є податкова система. Вона забезпечує фінансову базу держави та виступає головним знаряддям реалізації її економічних і суспільних інтересів. Зокрема, оподаткування доходів юридичних осіб дає можливість не лише наповнити державний та місцеві бюджети, але і вплинути на економічні процеси (інвестиційну активність, накопичення капіталу, сукупне

споживання, ділову активність). Тому, уміле використання даного інструменту фінансового механізму здатне забезпечити ріст економіки, покращення добробуту населення і посилення фінансово-економічної безпеки країни в цілому [3].

Як свідчать дані таблиці 1, питома вага податку на прибуток підприємств у структурі доходів Державного бюджету України щороку зменшується і тому він не відіграє суттєвої фіскальної ролі, проте залишається бюджетоутворюючим.

Задля того щоб підвищити фіскальну та економічну ефективність даного прямого податку, його слід трансформувати у податок на виведений капітал.

Основна ідея податку на виведений капітал полягає в тому, що прибуток, отриманий підприємством, не оподатковується доти, поки він не виплачується власникам у формі дивідендів і прирівняних до них платежів [1].

Проте, варто наголосити, що фіскально-економічного ефекту від такої реформи варто очікувати лише в довгостроковій перспективі.

Плюси такої моделі оподаткування прибутків юридичних осіб очевидні. По-перше вона сприятиме приросту ділової та інвестиційної активності, про це можна стверджувати посилаючись на досвід Естонії, де даний податок був запроваджений вперше. По-друге, підприємствам немає сенсу «бути у збитку» на паперах, як наслідок фінансова звітність підприємств стане більш прозорою. По-третє, податкові зобов'язання легко перевіряти, адже операції, що віднесені до об'єкта оподаткування, складно приховати.

Також впровадження податку на виведений капітал сприятиме і підвищенню ефективності так званих антиофшорних заходів, тобто призведе до зменшення рівня ухилення від сплати податків і збільшення обсягу доходів, що підлягають оподаткуванню.

Підсумовуючи висвітлене, варто зазначити, що суттєву роль у соціально-економічному розвитку суспільства відіграє державне регулювання. Одним із інструментів реалізації економічної та соціальної політики держави є податки, що становлять вагому частину доходів державного бюджету, як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються.

Тому, вдосконалення механізмів справляння усіх податкових платежів сприятиме пожвавленню соціально-економічного розвитку України, що надасть державі можливість наростити доходи для виконання покладених на неї завдань.

Література:

1. Бутенко В.В., Бутенко Т.В. Переваги та недоліки використання різних форм оподаткування в Україні. Економіка: реалії часу. 2017. №4. С. 28 – 36. URL:

- <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No4/28.pdf> (дата звернення: 22.11.2018 р.).
2. Звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України за період 2013-2018 рр. URL: <https://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2018 р.).
  3. Мелих О.Ю. Фіскальна ефективність оподаткування прибутку підприємств: вітчизняні реалії та шляхи подолання проблем. Ефективна економіка. 2018. №12. DOI: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6794>.
  4. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення: 24.11.2018 р.).
  5. Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В. Аналіз виконання бюджету за 2016 рік. Бюджетний моніторинг. Київ. 2017. 73 с. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2016_monitoring_ukr_0.pdf (дата звернення: 23.11.2018 р.).
  6. Соломенко С.М. Державний бюджет як інструмент макроекономічного регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: 08.00.03 / Київський нац. екон. університет ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2008. 24 с.

Пірус Ярина Романівна

ст. гр. Ф-31, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н. Дем'янюк А. В.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Важливе місце в соціально-економічному розвитку кожної країни належить проблемам бюджету, адже бюджет належить до тієї сфери суспільного життя, що безпосередньо торкається інтересів усіх членів суспільства [1, с. 205]. В теперішній фінансовій діяльності держави є багато актуальних питань: як побудувати дійсно дієву бюджетну політику без суттєвих потрясінь для економіки, яка бюджетна політика принесе більше плюсів, чим мінусів, яким буде соціальний захист і добробут населення, і чи будуть в подальшому розв'язані різні глобальні стратегічні завдання. Водночас успішне вирішення вищезазначених питань можливе лише за умови розуміння сутності, ролі та значення державного бюджету у розвитку суспільства.

Питання у сфері бюджету та бюджетних відносин досліджували у своїх працях такі зарубіжні і вітчизняні науковці, як О. Василик, В. Дем'янин, А. Дем'янюк, О. Кириленко, З. Лободіна, Ю. Пасічник, С. Савчук, О. Тулай, В. Федосов, С. Юрій, С. Фішер, Р. Дорнбуш та інші. Проте в умовах динамічних змін та здійснюваних реформ у сфері

бюджету потребують подальшого дослідження питання ролі бюджету у розвитку суспільства.

Сьогодні в Україні бюджет і проблеми ефективного управління ним належать до найактуальніших як в економічному й соціальному, так і в політичному контексті. В умовах ринкової економіки бюджет не втрачає своєї ролі, він є основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів [2, с. 180].

Держава використовує бюджет як один з найважливіших важелів регулювання соціально-економічних процесів у ринкових умовах. Він є центральною ланкою фінансової системи, відображає грошові відносини, які виникають між суб'єктами, з приводу соціально-економічного розвитку держави, підвищення рівня життя населення і задоволення їхніх потреб, застосовується для формування, розподілу і перерозподілу доходів, а також забезпечує накопичення коштів, потрібних для здійснення бюджетних видатків. Влада за допомогою бюджету реалізовує стратегію розвитку країни, удосконалює соціально-економічну структуру, яка може сприяти або гальмувати розвиток виробництва. Також здійснюється забезпечення суспільних благ, а саме: національна безпека, освіта, медицина, наука, оборона країни, культура. Основним джерелом формування бюджету є валовий внутрішній продукт. Держава, як учасник розподільних процесів організовує розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту в інтересах усіх членів суспільства. Роль державного бюджету полягає в забезпеченні фінансовими ресурсами потреб соціального і економічного розвитку.

Аналізуючи Державний бюджет України, можна сказати про зростання обсягів доходів і видатків протягом останніх років. Зокрема, доходи державного бюджету за 2018 р. становили 928,1 млрд грн, темп росту у порівнянні з 2017 р. склав 117%. З них найбільшу частину склали податкові надходження – 753,8 млрд грн або 81,2% у структурі доходів державного бюджету. Неподаткові надходження становили 164,7 млрд грн або 17,7% у структурі доходів державного бюджету. Видатки державного бюджету за 2018 р. становили 985,8 млрд грн, темп росту у порівнянні з 2017 р. склав 117,4%, що перевищує темпи росту доходів бюджету. Зокрема, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі видатків державного бюджету становили – 16,6%, на громадський порядок, безпеку та судову владу – 11,9%, на обслуговування боргу – 11,7%, на оборону – 9,8%, на економічну діяльність – 6,5%, на освіту – 4,5%, на охорону здоров'я – 2,3% [3].

Тенденції суспільного розвитку свідчать, що сьогодення вимагає від усіх учасників бюджетного процесу нових підходів до форм і методів роботи. Передусім треба навчитись ефективно управляти фінансовими ресурсами держави з метою досягнення цілей у найбільш економічній,

ефективний і результативний спосіб, щоб повною мірою забезпечити соціально-економічні потреби і прагнення громадян України. Щоб досягнути такого результату необхідно всі сили спрямувати на підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу. Також потрібно створювати фонди, куди б входили кошти від спонсорів та меценатів. На сьогодні існують фонди, що збирають кошти на боротьбу з онкологічними захворюваннями, туберкульозом, захворюванням на СНІД, але їх діяльність непрозора і простежити за цільовим використанням цих коштів неможливо [4, с. 225].

Отже, виважена довгострокова бюджетна політика та ефективне управління бюджетним процесом є запорукою соціально-економічного розвитку держави в контексті гармонізації процесів економічного розвитку та забезпечення суспільними благами громадян.

Література:

1. Корягін М. В. Суть, функції та ознаки бюджету як економічної категорії. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип. 20.14. С. 205 – 209.
2. Ганіч А.Є. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип. 20.6. С. 180 – 184.
3. Показники виконання Державного бюджету України за 2017 – 2018 роки. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vykonannia-biudzhetu-ukrainy--rr?category=bjudzhet&subcategory=Current+year+budget+information> (дата звернення: 05.04.2019).
4. Даньків В. Й. Роль бюджету у соціально-економічному розвитку держави. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2013. Вип. 3 (40). С. 219 – 226.

Попів Олег Михайлович
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Русін Віктор Миколайович
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

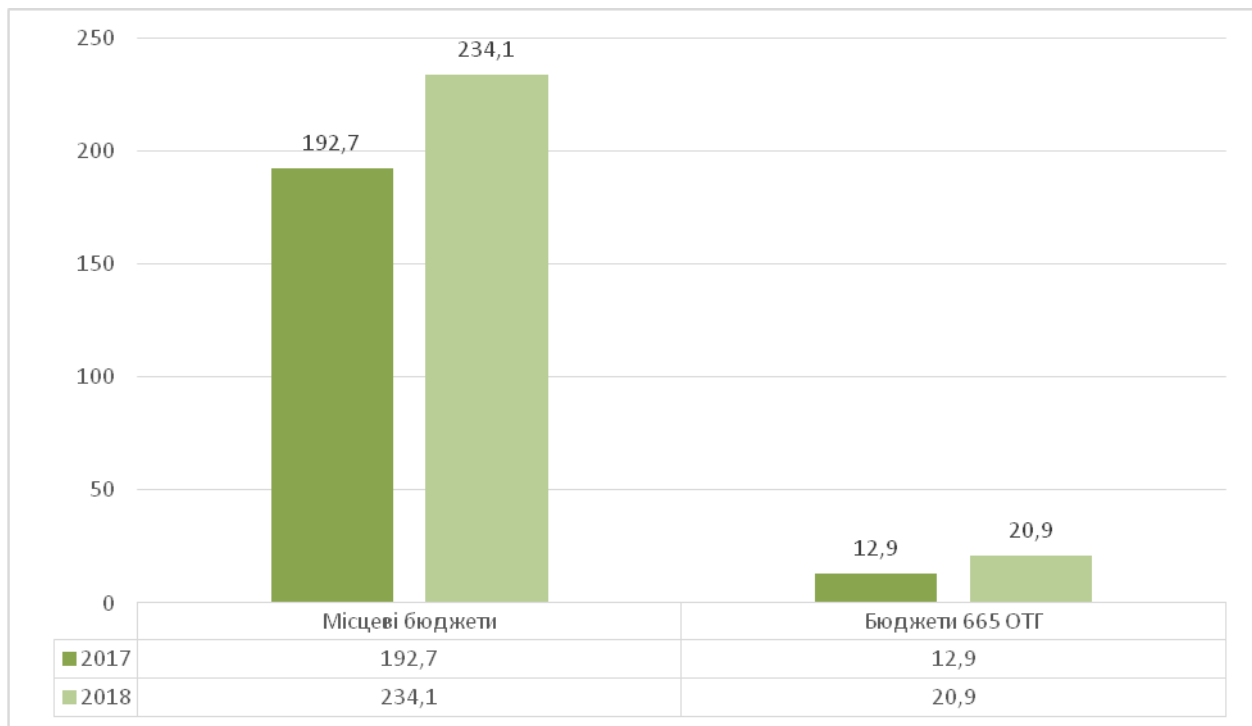
Проблеми територіальних громад можна ефективно вирішувати лише на місцевому рівні. В Україні, вже впродовж кількох років, реалізується реформа децентралізації, яка передбачає передачу значної частини повноважень та фінансових ресурсів на їх реалізацію тим громадам, які добровільно об'єдналися. Реформа спрямована на спроможність місцевого

самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення за рахунок власних фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси, які поступають в розпорядження територіальних громад, і те, на що вони витрачаються, відображається у місцевих бюджетах. Саме тому, вважаємо за доцільне проаналізувати як реформа децентралізації вплинула на формування бюджетів об'єднаних територіальних громад та чи є ще потенціал до збільшення їх фінансової бази.

Щодо фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад, відзначимо, що в кінці 2014 р. до Бюджетного кодексі України внесено ряд змін [1], якими розширено перелік дохідних джерел наповнення бюджету та передбачено механізм переходу об'єднаних територіальних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Основним фінансовим ресурсом об'єднаних територіальних громад став податок з доходів фізичних осіб, до бюджетів яких зараховується 60% цього податку. Крім цього до бюджетів об'єднаних громад зараховуються місцеві податки і збори, які можуть суттєво вплинути на фінансову забезпеченість місцевих бюджетів. Зокрема серед місцевих податків – податок на майно (який складається із плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок) та єдиний податок, а серед місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Для фінансування освіти (фінансування шкіл) та охорони здоров'я (первинної медичної допомоги) об'єднанні громади отримують із державного бюджету освітню та медичну субвенції. Такі зміни бюджетного законодавства повинні були стати стимулом до об'єднання громад та посилення їхньої фінансової спроможності та незалежності.

Аналіз динаміки надходжень до бюджетів об'єднаних громад та інших видів місцевих бюджетів дає можливість стверджувати, що темпи зростання доходів бюджетів об'єднаних громад значно випереджають темпи зростання доходів по інших рівнях місцевих бюджетів. Так, надходження власних доходів місцевих бюджетів 665 ОТГ за 2018 рік зросли на 62,1% та склали 20,9 млрд грн (+8,0 млрд грн). Однак із врахуванням того, що нові 299 об'єднаних територіальних громад, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 році, тільки в 2018 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом минулого року зросли в 2,7 рази та склали 9,7 млрд грн (+6,2 млрд грн). Разом з цим, темп зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015-2016 роках), які у 2017 році вже отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить +19,8% (+1,8 млрд грн) (Рис. 1) [2].

Рис. 1. Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів та бюджетів ОТГ за 2017-2018 рр., млрд грн*

*Примітка. Складено за даними [2].

Однак у органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад все ще є потенціал до зміцнення їх фінансової бази [3], зокрема можливість:

- збільшення надходжень податку на доходи фізичних осіб, зокрема через легалізацію виплат заробітної плати та розширення зайнятості на території громади;
- розширення переліку платних адміністративних послуг що надаються на території громади;
- збільшення надходжень податку на нерухоме майно, зокрема через встановлення адекватних ставок та зменшення переліку пільговиків;
- збільшення надходжень від сплати акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів вживши ряд заходів щодо легалізації продажу підакцизних товарів;
- збільшення надходжень від здачі в оренду майна комунальної власності через встановлення конкурентних та прозорих умов оренди цього майна.

Отже, ті громади, які добровільно об'єдналися в процесі реформи децентралізації отримали у своє розпорядження значно більші ресурси, аніж ті, що не об'єдналися. Проте у об'єднаних територіальних громадах все ще залишається значний потенціал до зміцнення їх фінансової бази.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 15.03.2019).
2. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 лютого 2019 р. URL: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/378/10.02.2019_ukr.pdf (дата звернення: 20.03.2019).
3. Kvasnytsia O, Rusin V. Research of reserves of strengthening the income base of budgets of united territorial communities in decentralization conditions. *Technology audit and production reserves*. 2019. 1 (No 5(45)). P. 23-28. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2019.164069/>.

Пташинська Аліна Олександрівна
ст. гр. Ф-41, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н. Хомин І. П.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Ще декілька років тому, Україна взяла курс на євроінтеграцію, що вимагає істотних змін у сфері економіки, адаптацію чинного законодавства до міжнародних стандартів. У таких умовах особливої актуальності набувають питання щодо підвищення прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання державної і комунальної форми власності та управління і використання ними наявних ресурсів загалом та системи контролю за цим процесом зокрема. Адже ефективна система фінансового контролю за управлінням державними чи місцевими ресурсами є дієвим механізмом для забезпечення фінансової стабільності і безпеки країни, досягнення стратегічних цілей держави. Це безпосередньо стосується сфери фінансового контролю, який вже пройшов певний етап розвитку в нашій країні.

Фінансовий контроль – це контроль законодавчих і виконавчих органів влади всіх рівнів, а також спеціально створених установ за фінансовою діяльністю всіх економічних суб'єктів із застосуванням певних методів і прийомів. Залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, розрізняють такі його види: державний фінансовий контроль, відомчий фінансовий контроль, громадський фінансовий контроль, аудит.

На сьогодні система фінансового контролю в Україні не може забезпечити високий рівень фінансово-бюджетної дисципліни в державі в

цілому та на її регіональних рівнях. Це зумовлено існуванням значної кількості проблем, наприклад, соціально-економічної кризи в Україні, яка відбувалася протягом 2014-2016 рр., що гальмує розвиток та здійснення ДФК (державного фінансового контролю). Питання виявлення, усунення недоліків, удосконалення та реформування фінансового контролю є особливо актуальними сьогодні і знайшли відображення у працях І.А. Ангеліна, М.Ф. Базася, А.І. Бондаренко, Ф.Ф. Бутинця, Н.С. Вітвицької, Л.В. Гуцаленко, М.М. Коцупатрого, І.Б. Стефанюка та інших учених.

На думку А.І. Бондаренко, в Україні відсутня єдина концепція здійснення ДФК. Він стверджує, що координація діяльності не може бути здійснена без виокремлення єдиного підходу та мети в контрольних органах.

Серед основних проблем фінансового контролю можна виділити такі: відсутність єдиного погляду щодо трактування сутності ДФК; недостатнє нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів контролю, що ускладнює їх координацію; недосконалість організаційної структури контролю [1].

Крім того, у нашій державі існує велика кількість дрібних проблем, приміром, відсутність моніторингу у системі державних органів та постійної оцінки якості функціонування системи фінансового контролю, недостатньо швидке реагування правоохоронних органів у випадках фінансових порушень, відсутня належна відповідальність посадових осіб за порушення законів, норм, правил та відповідне відшкодування втрачених ресурсів та інші.

Наявність даних недоліків функціонування системи контролю разом із невизначеністю теоретичних засад та проведення контролю без чіткої координації дій суттєво впливають на ефективність проведення контрольних дій [3].

Основними органами, що здійснюють ДФК в Україні є Державна аудиторська служба України (ДСАУ) та Рахункова палата України (РПУ). У 2017 році ДАСУ було виявлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на суму 2,281 млрд. грн., РПУ – на суму 23 млрд. грн. [4, 5]. Дані показники свідчать про значне неефективне та нецільове використання бюджетних коштів (табл. 1).

Обсяги виявлених бюджетних правопорушень

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Результати контролю Державної аудиторської служби України						
Обсяг виявлених трансакцій з фінансовими порушеннями, млрд. грн.	3,7	3,7	7,6	3,9	2,6	2,28
Результати контролю Державної казначейської служби України						
Кількість наданих попереджень про порушення бюджетного законодавства	9848	13477	11718	11012	12376	13652
Обсяг попереджених порушень бюджетного законодавства, млрд. грн.	2,1	3,3	2,4	3,7	5,1	5,7
Результати контролю Рахункової палати України						
Обсяг виявлених порушень бюджетного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів, млрд. грн.	12,9	17,9	22,5	22,7	17	23

*Примітка. Складено за результатами звітів контролюючих органів.

Здійснена оцінка розвитку ДФК свідчить про те, що з одного боку, за роки незалежності відбулося становлення контрольних інституцій, які надають йому рис системності, з іншого - діяльність цих інституцій не сприяє відчутній ефективності використання бюджетних коштів. А обсяги виявлених порушень бюджетного законодавства свідчать, що більшість з них мають системний характер і повторюються із року в рік.

Для вдосконалення ДФК в Україні потрібно використовувати досвід зарубіжних країн. Це дасть можливість українським фахівцям якнайкраще вдосконалити існуючу систему контролю. Основними пріоритетними напрямками, спрямованими на підвищення ефективності функціонування фінансового контролю, є:

– організація фінансового контролю, побудована з використанням міжнародної практики, але адаптована до України;

– розробка і практична реалізація концепції цілісної системи фінансового контролю, яка базується на єдиних принципах, правилах, методології та інформаційній базі;

– узгодження основних напрямів взаємодії правових актів державного фінансового контролю з актами інших підгалузей (сфер) фінансового права;

– оптимізація функцій та повноважень кожного контрольного органу [4].

Запропоновані напрями вдосконалення сприятимуть створенню єдиної системи державного фінансового контролю в Україні, удосконаленню законодавчих актів, що регламентують організацію контролю, підвищенню якості його організаційного, методологічного та інформаційного забезпечення. Вирішення проблемних питань дозволить сформувати єдину ефективну систему державного фінансового контролю. Головною ціллю є забезпечення функціонування такої системи контролю, яка б ефективно запобігала всім можливим порушенням і зловживанням, а також вказувала на ті недоліки, які існують в об'єктах контролю та можливості їх усунення в майбутньому.

Література:

1. Бондаренко А. І. Напрями вдосконалення координації діяльності органів державного фінансового контролю. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
2. Гупаловська М. Б. Державний фінансовий аудит: проблеми і перспективи. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12626/1/Збірник%20викладацької%20конференції%20ТНЕУ%20-%202013-023-026.pdf>.
3. Чупіс А. В. Пріоритетні напрями удосконалення системи державного фінансового контролю. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2016. №2. С. 65-68.
4. Державна аудиторська служба України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
5. Звіт Рахункової палати за 2017 рік URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?subportal=main.

Ревак Олександра Віталіївна
ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Макух Андрій Ігорович
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Ефективне управління бюджетними ресурсами є важливим завданням бюджетної політики, вирішення якого передбачає застосування у бюджетному процесі програмно-цільового методу на рівні державного та місцевих бюджетів.

Запровадження з 2015 р. «прямих» міжбюджетних відносин створило передумови для практичного застосування середньострокового бюджетного планування та програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом.

У Бюджетному кодексі України програмно-цільовий метод визначено як метод управління бюджетними ресурсами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінювання ефективності використання бюджетних ресурсів на всіх стадіях бюджетного процесу та передбачено запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, із складання їхніх проектів на 2017 рік [1].

Застосування програмно-цільового методу, як стверджує Г. Маркович, дає змогу забезпечити планування бюджету на середньострокову перспективу, одержання значного економічного і соціального ефекту, підвищення обізнаності громадськості щодо ефективності витрачання коштів бюджету територіальної громади та рівня задоволення споживачів суспільних послуг [2].

Дослідивши зарубіжний досвід застосування програмно-цільового бюджетування [3, с. 109–110], вкажемо на одну із ключових його переваг – розроблення та реалізацію бюджетних програм, орієнтованих на кінцевий результат (відповідно до стратегічних цілей), з використанням критеріїв оцінювання їхньої результативності й ефективності використання бюджетних ресурсів, що базуються на транспарентності прийняття управлінських рішень.

Зазначене зумовлює доцільність запровадження програмно-цільового методу управління бюджетними ресурсами на рівні всіх місцевих бюджетів, оскільки це дасть змогу отримати такі позитивні ефекти:

- орієнтування системи планування та виконання місцевого бюджету на досягнення стратегічних цілей щодо підвищення якості та доступності надання суспільних послуг у найбільш ефективний спосіб, а не на утримання мережі бюджетних установ;

- забезпечення безпосереднього зв'язку між виділеними бюджетними ресурсами та отриманими результатами від їхнього використання, що супроводжується посиленням відповідальності розпорядників бюджетних коштів за прийняті управлінські рішення;

- забезпечення можливості здійснення моніторингу ефективності і результативності використання бюджетних ресурсів шляхом врахування інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про їхнє виконання, а не лише шляхом контролю за цільовим витрачанням коштів місцевих бюджетів;

- вдосконалення організації бюджетного менеджменту шляхом прийняття виважених управлінських рішень на підставі результатів оцінювання ефективності бюджетних програм.

Поряд із проведеними Міністерством фінансів України підготовчими заходами щодо використання у бюджетному процесі на місцевому рівні програмно-цільового методу бюджетування при практичному застосуванні зазначеної технології виникає низка проблем, які потребують вирішення.

Як слушно зазначає О. Кириленко [4, с. 9,10], аналіз практики розробки та реалізації бюджетних програм з Державного бюджету України дає можливість зробити висновки щодо наявності системних недоліків, які узагальнено в Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки:

- формальне застосування програмно-цільового методу;

- велика кількість бюджетних програм і їхня громіздка структура, що не дає можливості зрозуміти цілі, на досягнення яких вони спрямовані;

- розпорошення бюджетних ресурсів на виконання окремих заходів, а не на досягнення стратегічної цілі головного розпорядника бюджетних коштів;

- надто велика кількість результативних показників, які не ілюструють результати виконання бюджетної програми, а фіксують статистичні дані;

- неможливість об'єктивно оцінити ефективність та результативність бюджетних програм за допомогою передбачених показників;

- відсутність дієвого і систематичного контролю за результативністю виконання бюджетних програм;

– неврахування результатів програмно-цільового методу під час прийняття управлінських рішень [5].

Негативно впливає на розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі на державному й місцевому рівнях, на думку В. Дем'янишина, неузгодженість напрямів довгострокової та середньострокової державної політики. При цьому відсутність в Україні цілісної системи стратегічного планування призвела до незадовільного рівня бюджетного планування, відсутності належних зв'язків між пріоритетними напрямами соціально-економічного розвитку суспільства та наявними бюджетними програмами [6, с. 34].

З огляду на актуальність євроінтеграційних процесів в Україні, а застосування бюджетування, орієнтованого на результат, – одна з вимог для країн-членів ЄС, і з урахуванням окреслених проблем, які створюють суттєві перешкоди на шляху до реального, а не декларативного запровадження програмно-цільового методу на державному та місцевому рівнях, у сучасних умовах, на думку З. Лободіної, доцільно: по-перше, підвищити фахову компетентність працівників фінансових секторів, служб органів місцевого самоврядування, розпорядників бюджетних коштів щодо прийняття рішень у сфері бюджетного менеджменту шляхом вивчення зарубіжного досвіду управління результатами від витрачання бюджетних ресурсів і набуття практичних навичок роботи з програмним забезпеченням; по-друге, удосконалити переліки бюджетних програм, формулювання їхньої мети, завдань та результативних показників відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку адміністративних територій і держави загалом [7, с. 285].

З метою перетворення програмно-цільового бюджетування на інструмент прийняття дієвих управлінських рішень, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, своєчасним та актуальним є вирішення завдань, визначених у Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. [5]: підвищення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за результати діяльності у відповідних сферах та результативність бюджетних програм; ефективний моніторинг результативності та запровадження комплексного оцінювання ефективності і доцільності здійснення видатків з метою забезпечення економії та вивільнення ресурсів для нових пріоритетів; оптимізація бюджетних програм і посилення їхньої відповідності стратегічним цілям.

Література:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України №2456-VI від 08.07.2010 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Маркович Г. Все про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: важливо для об'єднаних громад. URL : <http://decentralization.gov.ua/news/3906>.
3. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
4. Кириленко О. П. Практика та проблеми програмно-цільового бюджетування. Треті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія : зб. наук. праць / (Тернопіль, 28 лист. 2017 р.). Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. С. 8–13.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки» №142-р від 8.02.2017 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80/page>.
6. Дем'янишин В. Г. Стратегічні напрями реформування системи управління державними фінансами в Україні. Треті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія : зб. наук. праць, (Тернопіль, 28 лист. 2017 р.). Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. С. 32–37.
7. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.

Рибій Тарас Олегович
ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Сидор Ірина Петрівна
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

На сучасному етапі українського державотворення на перший план виходять питання зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів. Адже сьогодні рівень фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування досягнув свого критичного стану і потребує здійснення адекватних заходів з боку законодавчої та виконавчої гілок влади щодо його поліпшення. Безперечно, таку ситуацію можна виправдати безпрецедентними наслідками загальносвітової фінансово-економічної кризи, яка зачепила, практично, усі сфери суспільного життя й не оминула найнижчих ланок бюджетної системи. Проте, основну причину необхідно шукати в неефективності управління місцевими фінансами, оскільки малий обсяг доходів місцевих бюджетів та їх формування за рахунок міжбюджетних трансфертів – проблеми, притаманні нашій державі ще з перших років її незалежності, коли були закладені фундаментальні першооснови інституту місцевого самоврядування. Практика фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні, методика та прийоми, які застосовують для аналізу податкових надходжень до місцевих

бюджетів, свідчать про відсутність належної оцінки ефективності справляння місцевих податків та зборів.

Проблеми місцевого оподаткування традиційно привертають до себе підвищену увагу науковців і практиків, оскільки в цій сфері перехрещуються інтереси держави і регіонів. Місцеві податки і збори є невід'ємною частиною податкової системи України, а з іншого – покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування, оскільки оцінюються як самостійне джерело доходів місцевих бюджетів. Вони мають зміцнювати та розширювати їх фінансову автономію [2].

Місцеві податки і збори є специфічною формою суспільно-економічних відносин на місцевому рівні. На відміну від загальнодержавних аналогів, вони не значні за обсягом надходжень до місцевих бюджетів.

Дослідження процесу формування та використання місцевих податків і зборів як джерела формування власних доходів місцевих бюджетів передбачає, перш за все, з'ясування суті поняття «місцеві податки і збори» та їх інтерпретації, подані вітчизняними науковцями.

Так, колектив авторів підручника «Фінанси» за редакцією С.І. Юрія та В.М. Федосова визначає місцеві податки і збори як «податки та обов'язкові збори, які встановлюються органами влади базового рівня управління згідно з чинним законодавством України та є обов'язковими до сплати на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [9, с. 599].

Інші автори [8, с. 42] зазначають, що місцеві податки поєднують податки і збори, встановлення і стягування яких є прерогативою місцевих органів влади. Вони є джерелом доходів місцевих бюджетів, тобто виконують, насамперед, фіскальну функцію. Але можуть бути також інструментом проведення місцевою владою певної політики і регулюють ті чи інші господарські процеси в регіоні.

Автори Фінансового словника наголошують, що «податки і збори місцеві – обов'язкові платежі юридичних осіб та громадян до бюджету» [3, с. 341].

На думку О.П. Кириленко «місцеві податки і збори – це обов'язкові внески до місцевих бюджетів, які здійснюють платники в порядку і на умовах, які визначені законами про оподаткування» [6].

А.І. Крисоватий та О.М. Десятнюк подають таке визначення місцевих податків і зборів – «це обов'язкові податки і збори, що встановлюють органи влади базового рівня управління згідно із законодавством України, є обов'язковими до сплати в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються в їх бюджети» [4, с. 105].

У монографічному дослідженні «Місьцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України», її автор стверджує, що «під

місцевими податками і зборами слід розуміти податкові платежі, які впроваджуються тільки за ініціативою представницьких органів місцевого самоврядування, ці є органи визначають їх основні елементи (зокрема, базу оподаткування, граничні розміри податкових ставок, порядок обчислення та сплати, напрямки використання) й здійснюють адміністрування» [7, с. 19-20].

В цілому усі вище розглянуті визначення місцевих податків і зборів мають раціональне зерно, проте із запровадженням Податкового кодексу України органи місцевого самоврядування позбавлені права самостійно встановлювати місцеві податки і збори, це вже прерогатива виключно органів державної влади і управління, а органи місцевого самоврядування лише мають право на визначення ставки цих податкових платежів із зазначеної законодавцем межі справляння цих обов'язкових платежів.

Виходячи із вище зазначеного, необхідно відмітити, що місцевим податкам і зборам притаманні такі специфічні ознаки, як і загальнодержавним, зокрема:

- матеріальна (грошова) форма податку;
- примусовість сплати;
- стягнення державою відповідно до закону за юридично закріпленими правилами;
- одностороння спрямованість податкових відносин, пов'язаних з перерозподілом частини вартості національного доходу від платників податків до держави;
- відсутність їх цільового призначення;
- встановлення функціонального призначення.

Узагальнення властивих місцевим податкам і зборам ознак дозволяє підійти до формулювання їх визначення. Ми погоджуємось із думкою окремих авторів [4; 5; 1], які вказують на те, що місцеві податки і збори – це частина вартості валового внутрішнього продукту, що вилучається органами місцевого самоврядування у формі обов'язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених платежів юридичних і фізичних осіб до місцевих бюджетів з метою фінансового забезпечення виконання ними своїх функцій та вирішення регіональних соціально-економічних завдань. Наведене у такому вигляді визначення місцевих податків і зборів загалом поєднує в собі дві важливі їх характеристики – фіскальну і регулюючу спрямованість обов'язкових платежів.

Література:

1. Дулік Т.О., Шукіс І.З. Актуальні питання місцевого оподаткування в Україні та напрями його реформування. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки.* 2008. №1. С. 115-123.

2. Дулік Т.О., Александрюк Т.Ю., Маркова Л.Г. Сучасний механізм місцевого оподаткування в Україні та його правове регламентування. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. 2-ге видання, виправлене та доповнене. Львів: Видавництво «Центр Європи», 1997. 576 с.
4. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М., Іванов О.М. Податкова система. Навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 331 с.
5. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України. *Фінанси України*. 2010. №9. С. 14-19.
6. Місцеві фінанси: Підруч. / [О.П. Кириленко, О.Р. Квасовський, А.В. Лучка, Б.С. Малиняк, В.В. Костецький]; за ред. О.П. Кириленко. Київ: Знання, 2006. 677 с.
7. Письменний В.В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: Монографія. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2011. – 196 с.
8. Сидор І.П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №9. С. 41-48.
9. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. Київ: Знання, 2008. 611 с.

Рисак Віталій Васильович
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Дутчак Володимир Борисович
ст. гр. Фзм-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Лободіна З. М.

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТРУКТУРУ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Необхідною передумовою реалізації власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування є достатній для надання якісних і доступних суспільних послуг обсяг бюджетних ресурсів та їх ефективне використання у процесі здійснення видатків місцевих бюджетів.

Результати аналізу структури видатків місцевих бюджетів України за функціональною бюджетною класифікацією свідчать, що серед видатків переважали видатки соціального призначення або видатки на реалізацію соціальної функції органів місцевого самоврядування (видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, духовний і фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство, охорону навколишнього природного

середовища) – 84,71% (середнє значення за 2014–2018 рр.) із тенденцією до зменшення з 90,04% у 2014 р. до 79,99% у 2018 р. На відміну від складу соціальних видатків державного бюджету, у видатках місцевих бюджетів соціального спрямування пріоритетними були видатки на освіту – від 31,66% у 2014 р. до 29,04% у 2018 р. Питома вага видатків місцевих бюджетів на управління і забезпечення безпеки – 6,18% (середнє значення за аналізований період) та на економічну діяльність – 9,12% не була високою. Водночас упродовж аналізованого періоду спостерігалася тенденція до збільшення зазначених показників: на управління і забезпечення безпеки – з 5,92% у 2014 р. до 6,49% у 2018 р. та на економічну діяльність – з 4,09% у 2014 р. до 13,52% у 2018 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна структури видатків місцевих бюджетів України у результаті впровадження реформи у напрямку бюджетної децентралізації у 2014-2018 рр.,% *

Види видатків	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Загальнодержавні функції	4,88	5,19	4,63	4,8	5,01
Оборона	0,09	0,002	0,002	0,003	–
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,11	0,11	0,11	0,13	0,20
Економічна діяльність	4,09	6,83	9,92	11,26	13,52
Охорона навколишнього природного середовища	0,39	0,53	0,42	0,53	0,53
Житлово-комунальне господарство	7,84	5,60	5,00	5,48	5,27
Охорона здоров'я	20,64	21,26	17,97	17,27	16,34
Духовний та фізичний розвиток	3,98	3,43	3,40	3,31	3,31
Освіта	31,66	29,99	27,00	27,54	29,04
Соціальний захист та соціальне забезпечення	25,53	25,94	30,35	28,48	25,5
Міжбюджетні трансферти	0,93	1,12	1,19	1,2	1,28

*Примітка. Складено автором на основі даних [1].

Оцінка пріоритетів бюджетної політики на основі ранжування часток окремих видів видатків місцевих бюджетів дає змогу констатувати головні напрями витрачання бюджетних коштів – надання освітніх, соціальних та медичних послуг населенню.

Структурні зміни у складі видатків місцевих бюджетів від початку здійснення реформи у напрямку бюджетної децентралізації (починаючи з 2015 р.) в основному зумовлені збільшенням часток видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність, управління, перерахування

трансфертів до державного бюджету та зменшенням питомої ваги видатків на охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство.

У результаті аналізу видатків місцевих бюджетів за економічною бюджетною класифікацією упродовж 2014–2018 рр. з'ясовано, що переважали поточні видатки. Серед поточних видатків місцевих бюджетів значну частку займали видатки на оплату праці та нарахування на неї працівників бюджетних установ; видатки на виплату соціальної допомоги, пільг, субсидій населенню та інші виплати; видатки на оплату комунальних послуг та інших енергоносіїв. Серед капітальних видатків місцевих бюджетів у 2014–2018 рр. переважали видатки на придбання основного капіталу. Такий склад видатків місцевих бюджетів України свідчить про пріоритетне фінансування простого відтворення виробництва і надання суспільних послуг, зниження інвестиційної складової зазначених бюджетів та сповільнення темпів оновлення обладнання довгострокового користування, внаслідок чого не тільки знижується якість надання суспільних послуг, але і, наприклад у галузі охорони здоров'я, – виникають загрози для життя і здоров'я людей [2, с. 202].

Отже, роль видатків місцевих бюджетів проявляється у тому, що вони є інструментом бюджетного механізму, відображають пріоритети бюджетної політики на місцевому рівні та ступінь бюджетної децентралізації. У результаті реформи бюджетних відносин, розпочатої в Україні з 2015 р., зріс обсяг видатків місцевих бюджетів, але суттєвих змін у пріоритетах витрачання бюджетних коштів не відбулося – продовжують домінувати соціальні видатки (за функціональною бюджетною класифікацією) та поточні видатки (за економічною бюджетною класифікацією).

Вагома суспільна значимість проблем, пов'язаних із здійсненням видатків місцевих бюджетів, зумовлена їх винятковою роллю у забезпеченні надання якісних і доступних суспільних послуг населенню, вимагає активних наукових досліджень у даному напрямі.

Література:

1. Звіти Державної казначейської служби України про виконання місцевих бюджетів України за 2014–2018 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.
2. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Місцеве оподаткування є невід'ємним елементом функціонування демократичної держави, оскільки безпосередньо впливає на створення належного рівня суспільного розвитку та добробуту населення. Тому система місцевого оподаткування повинна бути побудована таким чином, щоб надходження від місцевих податків і зборів могли покривати вагому частину видатків органів місцевого самоврядування.

Місцеві податки та збори є одним із дієвих механізмів формування ресурсного потенціалу органів місцевого самоврядування та джерелом соціального та економічного розвитку територіальних громад. Під інститутом місцевих податків і зборів розуміється законодавчо закріплена група правових норм, що регламентує порядок впровадження податкових платежів (міськими, селищними та сільськими радами), механізм їх справляння (в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць) і зарахування до місцевих бюджетів для виконання повноважень у межах власної компетенції органів місцевого самоврядування [1].

Доходна частина місцевих бюджетів формується з трьох джерел:

- переданих загальнодержавних доходів;
- місцевих податків і зборів;
- міжбюджетних трансфертів.

Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів значно зросла впродовж останніх років. Зокрема, якщо у 2007-2010 рр. цей показник складав 1,1%-1,4%, то починаючи з 2011 р. і до 2014 р. його значення зросло до 8,8%. А вже у 2017 р. місцеві податки і збори становили 52,6 млрд. грн., або 22,9% від суми власних доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів).

Найбільшу питому вагу у структурі місцевих податків і зборів займають надходження від плати за землю - 26,3 млн. грн. (майже 53%) та єдиного податку - 23,4 млн. грн. (понад 44%) [2].

Земельне оподаткування в Україні представлено платою за землю, що була запроваджена в 1992 році. До 2015 року цей податок відносився до загальнодержавних податків, однак, з 1 січня 2015 року плата за землю стала складовою податку на майно і була переведена до складу місцевих податків. В структурі плати за землю суттєво переважає орендна плата (майже 63,5% в 2017 році складала орендна плата з фізичних і юридичних осіб і 36,5% - земельний податок, який сплачують фізичні і юридичні

особи). Це пов'язано з тим, що темпи зростання орендної плати були вищі ніж темпи зростання земельного податку, оскільки ставки орендної плати, на відміну від земельного податку, постійно переглядалися у бік їх збільшення. Ці числа відображають домінуючу сьогодні форму землекористування: не через право власності, а через взяття в оренду земельних ділянок. Такий стан, зумовлений неналежним рівнем розвитку офіційного ринку землі, яка використовується в сільськогосподарському обороті. Тому поліпшенню фіскальної результативності плати за землю надалі може посприяти посилення контролю за обліком договорів оренди землі, виконанням їхніх умов, перегляд останніх через підвищення ставок орендної плати відповідно до Податкового кодексу України.

Офіційні дані ДФСУ свідчать про те, що упродовж 2012-2014 рр. спостерігалось абсолютне домінування єдиного податку як складової системи місцевого оподаткування в Україні: від найменших 79,4% у 2011 р. до максимальних 92,0% у 2014 р. [2].

Заміна податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, комплексним податком на майно 2015 року докорінно змінила структуру надходжень місцевих податків і зборів. Саме цей чинник став вирішальний, оскільки динаміка абсолютних показників надходження єдиного податку не зазнала суттєвих змін і поступово зростала. В 2017 році частка єдиного податку в доходах місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) становила 10%.

На зростання надходжень єдиного податку з 2015 року вплинули законодавчі зміни щодо групування платників за відповідними критеріями і фактична трансформація фіксованого сільськогосподарського податку в єдиний податок IV групи. За рахунок останнього обсяг єдиного податку зріс в 2015 році на 22 024,2 млн. грн., а в 2016-му - на 3 540,8 млн. грн. Неабияку роль відіграло підвищення мінімальної заробітної плати з січня 2017 року. Однак цей соціальний норматив є вихідним лише для розрахунку ставок єдиного податку для другої групи. Зростання надходжень єдиного податку спостерігається також через дію інфляційної складової.

У більшості розвинених країн місцеві податки становлять від 5-30% усіх податкових надходжень бюджетів і досить значну частку надходжень - до місцевих бюджетів. Зокрема, в Японії - 35%, Великобританії - 37%, Німеччині - 46%, Франції - 67%, у США - це 66% доходів органів місцевого самоврядування [3, с. 244]. В Україні ж місцеві податки і збори на сьогоднішній день займають більше 22% в доходах місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) України і 10,5% в загальній сумі доходів, що в певному розумінні є прямим порушенням принципу справедливості, закріпленого в Конституції України, оскільки основна частина доходів місцевих бюджетів складається не з власних джерел, а з коштів держави та

інших регіонів, які перерозподіляються через державний бюджет. Тому, система місцевих податків і зборів потребує подальшого вдосконалення і реформування.

Література:

1. Бачо Р.Й., Гапак Н.М., Иллар Е.Й. Оцінка ролі місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової безпеки органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер: Економіка. 2013. с. 16-25. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvuues_2013_4_5.pdf.
2. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua>.
3. Майбуров И. А., Иванова Ю. Б., Крисоватый И. А., Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика: монографія, 2011. 352 с.
4. Тараненко В., Шевченко Н. Оцінка фіскальної ефективності місцевого самоврядування у Дніпропетровській області. *Ефективна економіка*. 2013. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2361>.

Розмахніна Наталія Миколаївна

ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Меліх О.Ю.

СПОЖИВЧА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ

У сучасних соціально-економічних умовах домогосподарство відіграє важливу роль у економічній системі. У ринковій економіці це, перш за все, постачальник продуктивних ресурсів і споживач різних товарів, й, таким чином, воно бере участь у створенні національного продукту.

Найважливішим показником добробуту населення, що повною мірою відображає основні тенденції ринкової трансформації економіки, є споживча поведінка домогосподарств. Домогосподарство виступає важливою соціально-економічною складовою суспільства, первинним суб'єктом економічної системи і представляє інтереси всього населення. Зараз члени домашнього господарства приймають активну участь у різноманітних сферах життєдіяльності країни та виконують велику кількість різних функцій, серед яких важливе місце посідає споживання матеріальних й нематеріальних благ [2].

Особливої уваги сьогодні потребує вивчення сукупності чинників, які значно впливають на формування споживчої поведінки домогосподарств у сучасних соціально-економічних умовах.

На структуру та рівень споживання в Україні впливає певний перелік факторів, серед яких можна виділити: рівень доходів споживачів, загальну диференціацію доходів, особливості ментальності, культуру споживання.

У 2018 р., як і у 2017 р., спостерігалось подальше зростання доходів домашніх господарств. Зокрема, підвищення 01.01.2018 р. мінімальної заробітної плати, з 3200 грн. до 3723 грн., стало одним із чинників зростання в першому кварталі реальної заробітної плати на 10,8%. Та, незважаючи на дану тенденцію, як свідчать результати вибіркового опитування домогосподарств, що було проведене Державною службою статистики України у 2018 році, майже 40% респондентів зазначили, що, незважаючи на зростання доходів, доводиться відмовлятися у найнеобхіднішому, крім харчування [5].

Крім того, українські споживачі піддаються впливу таких специфічних чинників, як вплив досвіду та способу життя, що склалися в централізованій плановій економіці; нестабільність та складність економічної ситуації в країні; поява нових економічних процесів і т. д. [3].

Значне місце у формуванні споживчої поведінки домогосподарств забезпечує соціально-психологічна роль кожного члена сім'ї. Наприклад, група британських економістів визначає лише п'ять дій, які можуть виконувати чоловік, жінка, діти або інші родичі. Вчені вказують, що одну і ту ж роль може зіграти кілька "дійових осіб" і виділяють такі ролі членів домогосподарства при здійсненні покупок:

- 1) ініціатор (контролер) покупки;
- 2) людина, що здійснює вплив;
- 3) член родини, що приймає рішення;
- 4) покупець;
- 5) користувач [1].

Покупцем може виступати один представник родини або рішення приймається спільно декількома членами сім'ї.

У маркетингових дослідженнях, спрямованих на вивчення споживчої поведінки домогосподарств (сім'ї), слід враховувати, що з плином життя структура сім'ї змінюється і проходить кілька стадій розвитку. Цей процес називається сімейним життєвим циклом і має чотири основні етапи.

Фаза I – етап бездіяльності, який може характеризуватися інтересом до розваг, моди, покупки одягу, автомобілів, меблів, відпусток.

Фаза II – молоді пари, які не мають дітей. Цей етап характеризується дуже високою інтенсивністю покупок, у тому числі товарами тривалого користування.

Фаза III – "повне гніздо". Народження дітей призводить до збільшення витрат, тому що потрібно купувати побутові товари, дитячі товари, іграшки. Та не дивлячись на погіршення фінансового стану, часто на цьому етапі сім'ї здійснюють придбання житла. З ростом добробуту сім'я купує все більше і більше різних товарів, не пов'язаних з основними потребами.

Фаза IV – "порожнє гніздо". Дорослі діти вже живуть окремо. Більшість сімей задоволені своїм фінансовим становищем, тому збільшується інтерес до предметів розкоші. Після виходу на пенсію сімейні доходи починають різко знижуватись, а попит на ліки та медичні послуги зростає [4].

Важко переоцінити і вплив культурних чинників на споживчу поведінку людей, адже кожна країна має свої певні традиції, правила. Наприклад, в країнах, які сповідують іслам заборонене вживання свинини і алкоголю, тому ці продукти попитом там не користуються.

Проте найвагомим чинником, що впливає на споживчу поведінку є дохід конкретної сім'ї чи конкретної особи. Він впливає на величину заощаджень та якість придбаних товарів і послуг.

Література:

1. Ватаманюк М. М. Споживча поведінка домогосподарств в умовах перехідної економіки. *Фінанси України*. 2004. №12. С. 75-76.
2. Станкевич Ю. Ю. Характеристика споживчої поведінки вітчизняних домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. №7. С. 49-52.
3. Левків Г. Я. Основні елементи моделювання поведінки споживача. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
4. Ларіна Я. С. Поведінка споживача: навч. посіб. Київ: Академія, 2014. 224 с.
5. Мелих О. Ю. Фінансові ресурси українських домогосподарств: проблеми формування та використання. *Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія* : збірник наукових праць [Тернопіль, 27 листопада 2018 р.] / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 56 – 60.

Романець Марія Володимирівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Малиняк Б.С.

РОЛЬ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Видатки місцевих бюджетів мають значний вплив на соціальний, культурний, економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. При забезпеченні суспільних потреб мешканців певної території за рахунок місцевого бюджету постає можливість більш повно враховувати їхні інтереси, оскільки саме місцева влада володіє інформацією про потреби та вподобання громадян і може створити

необхідні умови для надання тих благ і послуг, яких вони найбільше потребують.

Вивченню цього питання присвятили наукові дослідження вітчизняні вчені Ю. А. Букакчийська, А. М. Казюк, О. С. Квачан, З. М. Лободіна, О. В. Покатаєва, Н. А. Стеценко, М. І. Цюцюра та інші. У наукових працях висвітлено результати досліджень з питань виконання видаткової частини місцевих бюджетів України, впровадження сучасних інструментів бюджетування на місцевому рівні, удосконалення програмно-цільового методу управління місцевими бюджетами [4].

Місцеві бюджети відіграють важливу роль в економічному і соціальному розвитку області, певного району. Проблематикою місцевих фінансів дослідники починають цікавитись вже з другої половини ХІХ ст. після становлення в багатьох країнах інституту місцевого самоврядування, департаментів, штатів, земель, автономії регіонів.

Останнім часом типовими порушеннями при виконанні місцевих бюджетів є:

- порушення норм бюджетного законодавства щодо зарахування окремих доходів до місцевих бюджетів відповідного рівня;
- недотримання вимог законодавства в частині формування та використання коштів резервного фонду місцевих бюджетів;
- затвердження в кошторисах установ видатків, не передбачених законодавством та не підтверджених відповідними розрахунками;
- порушення законодавства з питань закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти;
- недотримання законодавства з питань оплати праці;
- завищення вартості та обсягів виконаних робіт із будівництва, реконструкції та капітального ремонту, інших послуг;
- заниження в обліку вартості активів унаслідок неоприбуткування земельних ділянок, будівель, споруд, матеріальних цінностей [2].

На сьогоднішній час контроль виконання місцевих бюджетів потребує удосконалення, що, в свою чергу, передбачає внесення змін і доповнень до існуючих законодавчих актів, запровадження заходів органами влади стосовно системи фінансового контролю та аудиту на регіональному та місцевому рівнях, збільшення відповідальності керівників на всіх рівнях управління, створення умов для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів і засновуватись на засадах прозорості і широкої участі громадськості.

Актуальною залишається проблема недостатності фінансових ресурсів для забезпечення видатків місцевих бюджетів, необхідності у підвищенні ефективності та прозорості використання бюджетних коштів, оптимізації структури бюджетних видатків, у тому числі шляхом встановлення системи планування місцевих бюджетів.

Значний пласт проблем, пов'язаних зі складністю виконання певних правових норм, можна вирішити шляхом ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та поліпшення діяльності їхніх асоціацій. Зважаючи на це, доцільно залучати до діяльності асоціацій фахівців із вирішення проблемних питань, а також відповідні наукові заклади. При цьому важливо налагодити якісну взаємодію щодо належного висвітлення наявних проблем, зумовлених недосконаліми нормативно-правовими актами органів державного управління, та лобіювання їхнього вирішення. Позитивний вплив на поліпшення практики управління місцевими фінансами матиме також акумулювання та поширення інформації про кращі практики вирішення завдань соціально-економічного розвитку[3]

В залежності від впливу видатків місцевих бюджетів на забезпечення соціально-економічного розвитку територій їх поділяють на такі групи:

1) видатки на економічну діяльність (розвиток житлово-комунального господарства, сільського, лісового та рибного господарства, будівництва, транспорту та інших послуг пов'язаних з економічною діяльністю);

2) видатки на соціальну сферу (забезпечення функціонування закладів культури і мистецтва, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту);

3) видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (надання соціальних пільг та допомог окремим верствам населення та інше).

Основними напрямками реформування виконання видаткової частини місцевих бюджетів є підвищення ефективності використання бюджетних коштів; впровадження в бюджетну практику методів та засобів управління, притаманних підприємствам приватного сектору, які спрямовані не на процес фінансування, а на досягнення кінцевого результату; моніторинг видатків з метою встановлення реального використання ресурсів; реалізація програми аналізу бюджетних видатків за галузями й моніторингу видатків.

Ефективне використання коштів місцевих бюджетів потребує здійснення аналізу фінансових ресурсів, необхідних для реалізації встановлених цілей та завдань соціально-економічного розвитку територій, моніторингу виконання видаткових повноважень місцевих органів влади, оцінки очікуваних результатів, вартісної оцінки затрат [1].

З огляду на вищесказане, варто підкреслити необхідність удосконалення виконання видаткової частини місцевих бюджетів, що має ґрунтуватись на достатньому фінансовому забезпеченні, врахуванні суспільних потреб, результативному, ефективному, прозорому й цільовому використанні бюджетних ресурсів та стати гарантією соціально-економічного розвитку України.

Література:

1. Боронос В. Г., Остріщенко Ю. В. Сучасні реалії планування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів. *Механізм регулювання економіки*. 2014. №1. С.87-98.
2. Майоров А. Ефективність контролю за використанням місцевих бюджетів. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5692/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2.pdf>
3. Малиняк Б. С. Трансформація місцевих бюджетів в ефективне джерело зростання суспільного добробуту. *Вісник ТНЕУ*. 2015. №2. С. 73–85.
4. Роменська К. М., Дейкало Л. Є., Вербицька Л. С. Виконання видаткової частини місцевих бюджетів як інструмент соціально-економічного розвитку України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. №2 (26). С.154-161.

Романишин Христина Володимирівна

ст. гр. ФМ-12, ТНЕУ

Науковий керівник - к.е.н., доцент Квасниця О. В.

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА НОВУ УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ

Нова українська школа є ключовою реформою Міністерства освіти і науки, головною ціллю якої є створити школу, в якій буде приємно навчатись, і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння їх практичного застосування. Метою реформи є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

У 2018 році розпочалася освітня реформа, внаслідок якої весь процес навчання і виховання підростаючого покоління стане більш сучасним і наближеним до європейських стандартів. У Державному бюджеті України на 2018 рік вперше за всю історію незалежної України було передбачено значні кошти на реалізацію цієї реформи.

Видатки на освіту у 2018 році в ЗУ «Про державний бюджет України» складають близько 6,7% ВВП, що не досягає рівня законного рівня 7%. Запропонований урядом обсяг видатків в проекті на 2019 рік щодо освітньої субвенції складає лише 6,13% від ВВП та засвідчує про його негативну динаміку порівняно з поточним роком. Це свідчить про значне навантаження на економіку країни та ставить під сумнів спроможність держави дотримуватись розробленого плану щодо освітньої реформи.

Початок цієї реформи ознаменований збільшенням фінансування всієї галузі освіти.

Здійснюючи аналіз видатків Державного бюджету України на освіту і науку в 2018 році виділили 217,5 млрд. грн., що на 18% більше, ніж у 2017 році (183,8 млрд. грн.).

Зокрема, 1 млрд. 385,2 млн. гривень субвенції спрямовано на Нову українську школу, з яких 998,7 млн. підуть на обладнання початкової школи, а 3836,5 млн. грн. – на навчання вчителів початкової школи [1].

Згідно чинного законодавства 40% цих коштів буде спрямовано на закупівлю дидактичних матеріалів для 1-го класу, а розподіл коштів між областями здійснюватиметься з урахуванням кількості класів початкової школи в регіоні. Крім того, 40% коштів буде спрямовано на закупівлю сучасних меблів для початкових класів Нової української школи, а розподіл між областями здійснюватиметься з урахуванням кількості учнів 1-4-го класів у певній місцевості. Решту 20% субвенції буде використано на закупівлю комп'ютерного обладнання для початкових класів нового формату.

Водночас закупівля дидактичних матеріалів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання для закладів загальної середньої освіти та їх доставка здійснюється на засадах спів фінансування [2]:

- для закладів, розташованих у містах обласного значення, не більш як 70% – за рахунок субвенції та не менш як 30% – за рахунок коштів місцевих бюджетів;

- для закладів, розташованих у районах та в об'єднаних територіальних громадах, не більш як 90% – за рахунок субвенції та не менш як 10% – за рахунок коштів місцевих бюджетів;

- для закладів, розташованих у селах (селищах), що мають статус гірських населених пунктів, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, не більш як 95% – за рахунок субвенції та не менш як 5% – за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Реформа освіти також передбачає подальший розвиток інклюзивного навчання, тобто створення умов для того, щоб діти з особливими потребами могли навчатися разом з однолітками. Державна допомога місцевим бюджетам на надання державної допомоги особам з особливими освітніми потребами закладається окремою статтею другий рік поспіль. У 2018 році розмір субвенції склав 504,5 млн. грн. (в 2017 році – 209,5 млн. грн.).

У зв'язку з тим, що реформа потребує розробки безлічі нових документів, в 2018 році майже вдвічі зросли видатки на методичне забезпечення діяльності навчальних закладів та їх матеріально-технічну базу – до 990,6 млн. (у порівнянні з 495,7 млн. в 2017 році).

Для того, щоб школа отримала меблі, директор школи повинен написати бюджетний запит до районного управління освіти, відповідно до якого управління зможе виділити кошти на закупівлю меблів. Кошти виділяються частково з державного, частково з місцевого бюджетів. Водночас із державного бюджету виділено 1 млрд грн на закупівлю обладнання для всіх перших класів, а місцеві бюджети мають їх дофінансувати.

Керуючись Бюджетним кодексом України розпорядженнями голови обласної адміністрації та враховуючи висновки постійної комісії з питань бюджету та фінансів, у Тернопільській міській раді було вирішено збільшити доходи загального фонду міського бюджету на 27118,096 тис. грн., з них за рахунок субвенцій 10130,389 тис. грн. [3].

Досліджуючи реалізацію освітньої реформи на місцевому рівні, слід зазначити, що субвенція з місцевого бюджету на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету складає 4615,583 тис. грн., а субвенція з місцевого бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету – 16,092 тис. грн.

Загалом за звітний період (9 місяців 2018 року) відповідно до плану з державного бюджету до бюджету м. Тернопіль надійшло 206001,7 тис. грн. освітньої субвенції, з місцевих бюджетів в сумі 516683,0 тис. грн., з обласного бюджету на забезпечення якісної, сучасної освіти «Нова українська школа» – 4038,6 тис. грн. [4].

Перед початком навчального процесу для всіх перших класів ЗЗСО міста Тернополя було придбано:

– меблів на суму 2878890 грн., з яких 1233812 грн. складає співфінансування міста;

– комп'ютерне та мультимедійне обладнання на суму 269797 грн., з яких 115625 грн. з місцевого бюджету.

Завдяки освітній реформі моделюються варіанти організації навчального простору в класі, використовуються новітні, мобільні робочі місця, які легко трансформувати для групової роботи. Відповідно діти навчаються за сучасними одномісними, зручними, кольоровими партами, що виготовлені відповідно до чинних в Україні стандартів, а для комфорту роботи педагогів облаштований осередок вчителя та закуплено дидактичний матеріал.

Підсумовуючи зазначимо, що на освітню реформу «Нова українська школа» спрямовано безліч коштів з державного бюджету та місцевих бюджетів, проте школи на місцях докладають свою частину фінансування. Тому можна констатувати, що бюджетне навантаження розподілене рівномірно, а державний бюджет не утримує українські школи повністю,

даючи місцевим бюджетам можливість регулювати обсяги фінансування і використання коштів відповідно до потреб населення.

Література:

1. Новий освітній простір: уряд прийняв постанову, що пояснює, як використовуватиметься майже 1 млрд гривень держсубвенції на обладнання початкових шкіл. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-osvitnij-prostir-uryad-prijnyav-postanovu-sho-poyasnyuye-yak-vikoristovuvatimetsya-majzhe-1-mlrd-griven-derzhsubvenciyi-na-obladnannya-pochatkovih-shkil>.
2. Постанова КБМ “Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти “Нова українська школа” URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/237-2018-%D0%BF?Lang=ru>.
3. Про внесення змін до рішення міської ради від 15.12.2017р. №7/21/42 „Про бюджет м. Тернополя на 2018рік» URL: <https://rada.te.ua/sesiya/rishennya-sesii/21062.html>.
4. Про виконання бюджету міста Тернополя за 9 місяців 2018 року URL: <https://rada.te.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogokomitetu/24530.html>.

Росенко Таїна Ігорівна

ст. гр. Ф – 43, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Русін В. М.

РИЗИКИ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Реалізація казначейського обслуговування державного бюджету та бюджетний моніторинг – базові завдання Державної казначейської служби України, які визначили пріоритетність здійснення контролю ризиків використання бюджетних коштів. Актуальність дослідження проблеми виявлення та усунення ризиків в бюджетній сфері економіки є надзвичайно високою з огляду на сучасну економічну ситуацію нашої країни. Тому дослідження можливості виникнення різного роду ризиків, з якими стикається Казначейство у діяльності, дасть змогу оптимізувати його роботу, покращити здійснення контролю щодо цільового використання бюджетних коштів, а отже і запобігти зростанню бюджетних витрат.

Поняття "ризик" застосовується у різних контекстах, саме тому існує багато визначень цього терміну. Аналіз існуючих визначень дозволяє виокремити три основних підходи до визначення цієї категорії: у першому – ризик визначається як можливість втрат, як вірогідність понести збитки або упустити вигоду [1, с. 956]. У другому, ризик – це атрибут прийняття

рішення у ситуації невизначеності [2, с. 214]; у третьому – це ймовірність того чи іншого результату (отримати прибуток чи зазнати втрат) від реалізації певного господарського проекту чи операції, економічної діяльності через несприятливі обставини [1, с. 396]. Ризик завжди пов'язаний із втратами, отже, необхідно чітко визначити механізми їх усунення чи мінімізації.

Визначення терміну «казначейський ризик» трактується як ймовірність настання подій, які негативно впливатимуть на здатність Державної казначейської служби України, її структурних підрозділів та працівників виконувати відповідні функції, процеси, операції, або матимуть негативні фінансово-господарські, юридичні та/або інші наслідки» [3].

Існує ряд чинників, які у процесі функціонування казначейської системи виконання бюджетів спричиняють появу різноманітних ризиків. Оскільки казначейська система багаторівнева та органами ДКСУ здійснюється широкий спектр функцій, на кожен її окремих елемент впливає особливий набір чинників. Тобто, можна розрізнити чинники, які створюють зовнішні та внутрішні ризики. Зовнішні ризики – це події, які є зовнішніми відносно Державної казначейської служби України та ймовірність виникнення яких не пов'язана з виконанням структурними підрозділами та працівниками органів казначейства відповідних процесів, операцій. Відповідно внутрішні ризики – ті, на які може бути здійснено вплив органами казначейської служби. Крім того, усі ризики можна поділити на такі основні категорії: законодавчі ризики; операційно-технологічні ризики; програмно-технічні ризики; кадрові ризики; фінансові ризики.

Ризики казначейського обслуговування видаткової частини є безпосередньо фінансовими ризиками і мають достатньо велику ймовірність настання, що може бути зумовлено:

- неотриманням у повному обсязі запланованих бюджетних надходжень;
- недоведенням бюджетних призначень до одержувачів бюджетних коштів розпорядниками бюджетних коштів;
- нецільовим використанням бюджетних коштів одержувачами бюджетних коштів;
- помилками при складанні кошторисів, а відтак і при їх виконанні;
- порушенням термінів реєстрації бюджетних зобов'язань, встановлених законодавством;
- відсутністю у розпорядника бюджетних коштів бюджетних асигнувань встановлених кошторисом;
- відсутністю затвердженого в установленому порядку паспорта бюджетної програми.

Крім того, казначейські ризики можуть мати суто локальний характер, що має низку причин пов'язаних в основному із порушеннями інформаційних потоків, а саме:

- невчасне надання інформації одержувачам бюджетних коштів;
- невчасне надання інформації головним розпорядникам бюджетних коштів;
- технічні помилки при оформленні платіжних доручень;
- технічні несправності в процесі передачі інформації між учасниками бюджетного процесу.

У кінці 2018 р. прийнято ряд змін до Бюджетного кодексу України. У контексті внесених змін і на виконання частини третьої статті 26 цього кодексу Кабінетом Міністрів України 12.12.2018 р. було прийнято Постанову №1062, якою затверджені Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів. Головним акцентом цього документу є визначення ризиків, що можуть впливати на досягнення цілей організації, і як наслідок – прийняття керівництвом установи рішень щодо їх мінімізації, вдосконалення існуючих чи розробки нових заходів контролю.

Рис.1. Елементи управління ризиками в органах ДКСУ*

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Виходячи з наведеного, органи Державної казначейської служби України у своїй діяльності також керуються нормами даного нормативно-правового акту. Згідно нього, керівникам необхідно визначити потенційні події, настання яких можуть негативно вплинути на здатність установи успішно досягати визначених цілей, тобто ідентифікувати ризики. Ідентифікація ризиків здійснюється з метою визначення найбільш ризикових сфер діяльності, зосередження наявних ресурсів для управління найбільш суттєвими з них. Ідентифікація ризиків здійснюється в кожному структурному підрозділі установи (відповідальною особою) за кожним

процесом та операцією – відповідно до функціональних повноважень. Формуючи перелік ризиків, доцільно згрупувати їх за категоріями. Це дає можливість керівництву наочно представити зв'язок між ними.

Наступним етапом є оцінка ризиків, яка передбачає визначення суттєвості впливу визначених ризиків на діяльність органу казначейства, їх наслідки та ймовірність виникнення. При цьому розставляються пріоритети та обираються найбільш важливі ризики. За результатами проведеної ідентифікації та оцінки керівництво має можливість зосередитись на тих аспектах, які є дійсно важливими і потребують додаткової уваги та контролю. Оцінювання ризиків відбувається із врахуванням двох ключових критеріїв: ймовірності їх виникнення та сили впливу.

Подальшим кроком є вибір способу реагування на ризики. На даному етапі, враховуючи результати оцінки ризиків, керівництво приймає рішення: у якій формі реагувати на ризики. Розглядаючи різні варіанти реакції на ризик, керівництво повинно оцінити, який це матиме ефект, які ресурси необхідно буде залучити у співвідношенні до одержаного ефекту. Оцінювання проводиться з метою вибору найбільш оптимального варіанту відповіді на ризик.

Вважаємо що процес управління ризиками є одним з найскладніших і найвідповідальніших у процесі побудови дієвої системи внутрішнього контролю.

Четвертим компонентом є заходи контролю, тобто відповідні правила і процедури, які запроваджуються з метою впливу на ризики та сприяння досягненню цілей організації. Він передбачає встановлення процедур авторизації та підтвердження (зокрема, отримання дозволу відповідальних посадових осіб на виконання операцій шляхом візування, погодження, затвердження документів); розмежування обов'язків між працівниками для зниження ризиків допущення помилок чи протиправних дій та своєчасного виявлення таких дій, тощо. Заходи контролю повинні постійно функціонувати на всіх рівнях управління, діяти для всієї установи, усіх посад, охоплювати усі процеси та операції.

Останній компонент передбачає здійснення моніторингу. Моніторинг – це постійний процес проведення оцінки якості функціонування системи внутрішнього контролю у часі. Інформація про недоліки функціонування внутрішнього контролю повинна надаватися керівництву відповідного рівня. Моніторинг повинен забезпечити адекватне та невідкладне запровадження рекомендацій і пропозицій для усунення наявних та попередження можливих недоліків системи внутрішнього контролю.

Запровадження такої системи побудови внутрішнього контролю забезпечить ефективне проведення реформ системи державного управління, чітко визначить пріоритети діяльності керівника в

державному органі та дозволить йому спрямувати свої зусилля на досягнення стратегічних та операційних цілей установи, не розпорозуючись на поодинокі і мало ризикові фактори.

Таким чином, дослідження природи і специфіки казначейських ризиків, розробка теоретико-методологічної бази та методичного інструментарію управління даними видами ризиків дозволять мінімізувати кількість помилок, ефективно управляти казначейськими ризиками, підвищити якість державних послуг, що надаються органами Державної казначейської служби України, та ефективно та раціонально витратити бюджетні кошти.

Література:

1. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник / за ред. А. Г. Загородного. 2-ге вид., випр. та доп. Львів : Центр Європи, 1997. 396 с.
2. Гаврилишин Б. Д. Економічна енциклопедія. / ред. С. В. Мочерний. Тернопіль : Академіянар, 2002. 214 с.
3. Про затвердження Термінологічної бази системи внутрішнього контролю та аудиту Державного казначейства України: наказ Міністерства фінансів України від 07.10.2008 №417 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v041750608/ed20090227/find?text=%D0%E8%E7%E8%EA%E8#w11> (дата звернення: 01.04.2019).
4. Петлін І. В. Основи визначення та управління ризиками в казначейській системі. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. №1. С. 47–55.
5. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету міністрів України від 28.09.2011р. №1001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2019).

Савіцька Світлана Миколаївна

ст. гр. ФПФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидорчук А.А.

ФОРМУВАННЯ ЦІН І ТАРИФІВ НА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Житлово-комунальне господарство є складною сферою, до функцій якої належать модернізація та обслуговування житлового фонду, благоустрій територій, організація тепло-, водопостачання, водовідведення, поводження з побутовими відходами тощо. Одним з найскладніших питань у сфері ЖКГ є тарифна політика, яка впливає не тільки на фінансово-економічний стан галузей, що належать до цієї сфери,

але й на макроекономічну ситуацію в країні в цілому (неможливість залучити кошти міжнародних фінансових організацій для підтримання фінансової стабільності в державі, неефективне витрачання бюджетних ресурсів на оплату імпортованих енергоносіїв, насамперед – природного газу, посилення боргової залежності нашої країни до критичного рівня, відсутність коштів для соціальних програм тощо).

Залежно від функціонального призначення житлово-комунальні послуги поділяються на:

1) комунальні послуги (централізоване постачання холодної та гарячої води, водовідведення, газо- та електропостачання, централізоване опалення, а також вивезення побутових відходів тощо);

2) послуги з утримання будинків і прибудинкових територій (прибирання внутрішньо будинкових приміщень та прибудинкової території, санітарно-технічне обслуговування, обслуговування внутрішньо будинкових мереж, утримання ліфтів, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо);

3) послуги з управління будинком, спорудою або групою будинків (баланс утримання, укладання договорів на виконання послуг, контроль виконання умов договору тощо);

4) послуги з ремонту приміщень, будинків, споруд (заміна та підсилення елементів конструкцій та мереж, їх реконструкція, відновлення несучої спроможності несучих елементів конструкцій тощо) [1, с. 251].

На рівень тарифів найбільше впливають такі фактори як рівень витрат (собівартість виробництва та реалізації послуг), платоспроможність населення – основного споживача житлово-комунальних послуг, державне втручання (цільове фінансування галузі, оподаткування, установлення норм і тарифів), якість послуг, конкуренція, впровадження інноваційних технологій у сфері ЖКП [2].

Суб'єкти господарювання житлово-комунальної сфери в основному здійснюють свою діяльність на монополізованих ринках, при цьому значна частина послуг надається суб'єктами природних монополій, які задовольняють попит споживачів на ринку за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (ринки централізованого постачання теплової енергії, централізованого водопостачання і водовідведення). Один з принципів монополістичного ціноутворення – „витрати плюс” – передбачає встановлення ціни на рівні граничних витрат з деякою накидкою. Величина накидки пов'язана з еластичністю попиту. Її обчислюють на основі правила $MR=MC$ (де граничні доходи MR дорівнюють граничним витратам MC) з урахуванням показника еластичності.

Формула монопольної ціни є наступною:

$$\boxed{P_m = \frac{MC}{1 + \frac{1}{E_d}}} \quad \text{або} \quad \boxed{P_m = MC \cdot \frac{E_d}{E_d + 1}}, \text{ де}$$

P_m – ціна;

MC – граничні витрати;

E_d – еластичність.

Дана формула не використовується у випадку, коли еластичність попиту дорівнює « -1» [3, с. 1].

Порядок формування тарифів на кожний вид житлово-комунальних послуг визначає Кабінет Міністрів України. Виконавці/виробники здійснюють розрахунки економічно обґрунтованих витрат на виробництво (надання) житлово-комунальних послуг і подають їх органам, уповноваженим здійснювати встановлення тарифів [4].

Основними положеннями є: плата за споживання ЖКГ нараховується щомісячно відповідно до укладеного договору; розмір плати за комунальні послуги розраховується виходячи з розміру затверджених цін/тарифів та показань засобів обліку або за нормами, затвердженими в установленому порядку; розмір плати за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій встановлюється залежно від капітальності, рівня облаштування та благоустрою.

У платіжному документі мають бути передбачені графи для зазначення поточних та попередніх показань засобів обліку споживання комунальних послуг, різниці цих показань або затверджених норм, ціни/тарифу на даний вид комунальних послуг і суми, яка належить до сплати за надану послугу.

Суб'єктами регулювання у сфері комунальних послуг і, зокрема, в сфері регулювання цін і тарифів на комунальні послуги є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, національні регулюючі комісії (формування у відповідних сферах природних монополій цінової політики; регулювання тарифів на теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, ТЕС, АЕС та когенераційних установках і установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії; розробка методик та порядку формування тарифів на комунальні послуги та їх контроль), органи місцевого самоврядування [2].

На даний момент основними напрямками реформування ЖКГ є: організація ефективного управління у сфері виробництва і надання житлово-комунальних послуг, поглиблення демонополізації житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг, забезпечення беззбиткового функціонування підприємств житлово-комунального господарства, технічне переоснащення житлово-комунального господарства, наближення до

вимог Європейського Союзу щодо використання енергетичних і матеріальних ресурсів на виробництво житлово-комунальних послуг.

Зазначені заходи дозволять захистити споживачів від необґрунтованого завищення тарифів та забезпечити беззбитковість функціонування підприємств житлово-комунального господарства, створити цільові орієнтири щодо регулювання та контролю витрат і прибутку у сфері житлово-комунального господарства [5, с.6].

Література:

1. Чиж В. І. Інформаційне забезпечення управління витратами підприємств житлово-комунального господарства (теорія і практика): монографія. Луганськ: Вид-во СЛУ ім. Даля, 2005. 288 с.
2. Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 року №869. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/869-2011-п>.
3. Мізес Л. Ф. Монопольна влада і цінова дискримінація. URL: eri.cc.ua/monopolna_vlada_i_cinova_dyskryminacia.
4. Матейко С. Особливості та проблеми тарифної політики в комунальній сфері України. URL: <http://masters.donntu.edu.ua>.
5. Ровенчак Т. Г. Тарифна політика – один із напрямів реформування галузі ЖКГ. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Stmkb_2013_1_25.pdf.

Семенюк Марія Дмитрівна

ст. гр. Ф-44, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Меліх О.Ю.

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ВІД ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Однією з важливих проблем, що постали перед державою та українським суспільством в умовах трансформаційних перетворень, є необхідність перегляду та зміни підходів щодо взаємодії держави і громадян, адже саме ці відносини визначають ступінь розвитку країни, рівень її демократизації та добробуту. Фундаментальною основою життєдіяльності сучасного суспільства є домогосподарство – важлива гілка у системі ринкового господарства, в розпорядженні якого зосереджена основна частка фінансових ресурсів країни.

В останні роки відбуваються важливі структурні зрушення у секторі домогосподарств – зниження реальних доходів населення унаслідок

стрімкого звуження зайнятості, падіння реальної вартості праці, знецінення заощаджень. Розвиток вітчизняної економіки відбувається в умовах, коли праця і заробітна плата продовжують посідати місце, яке не відповідає їхній ролі та значенню у функціонуванні економіки ринкового типу.

З позиції макроекономічного підходу доходи домогосподарств відображають сукупність економічних відносин, за допомогою яких заново створена у суспільстві вартість розподіляється між власниками факторів виробництва, а також здійснюється перерозподіл первинних доходів з метою оптимізації кінцевого споживання благ та послуг у межах суспільства. З позиції макрорівня – доходи домогосподарств є сукупністю надходжень упродовж певного періоду часу з усіх можливих джерел (як у грошовій, так і негрошовій формі), які збільшують активи домогосподарства й можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна [1].

Сукупні доходи населення, що фіксуються Державною службою статистики України, включають заробітну плату найманих працівників, валовий прибуток та змішаний дохід у бізнесі, одержані доходи від власності, а також соціальні виплати та допомоги з бюджету й отримані поточні трансферти (табл.1).

Таблиця 1

**Структура сукупних номінальних доходів населення України
у 2012-2018 рр.,%**

Складові доходу	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
заробітна плата	41,8	40,7	40,5	39,0	42,7	43,4	45,1
прибуток та змішаний дохід	15,4	15,7	16,8	18,6	14,4	13,3	12,9
доходи від власності	5,5	5,7	5,6	4,6	4,8	4,1	4,7
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	37,2	37,9	37,1	37,8	38,1	39,2	37,3
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [3]

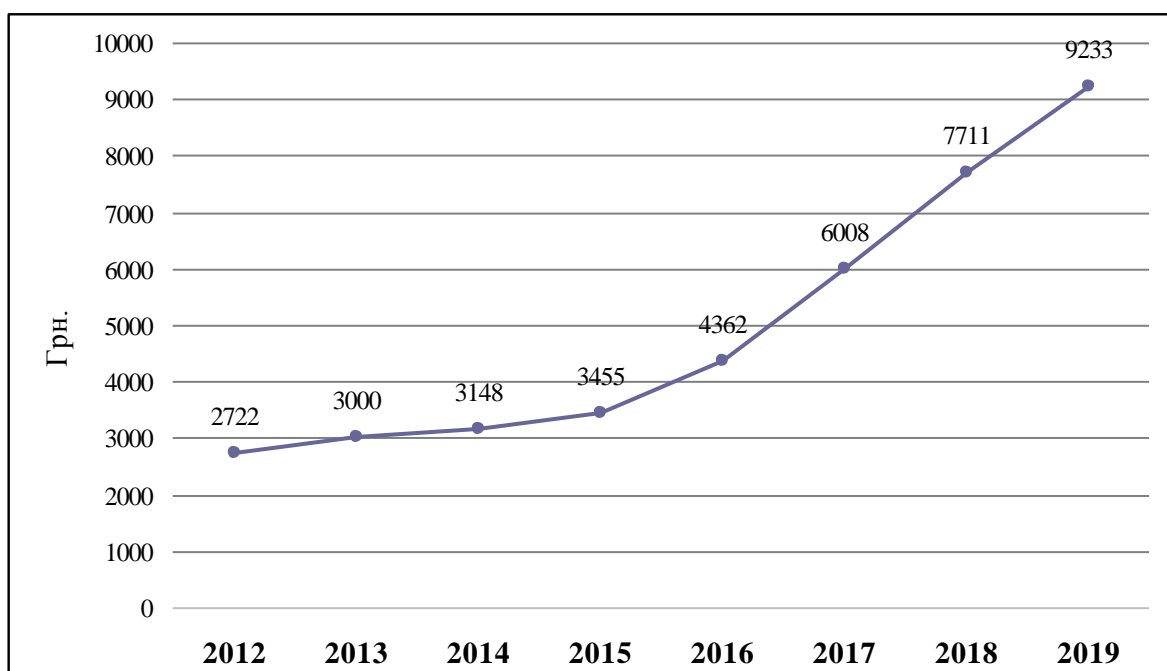
Найбільш значущими доходами вітчизняних домогосподарств є заробітна плата (близько 42–43%), соціальні трансферти (37–39%), прибуток та змішаний дохід підприємців і самозайнятих осіб (12–16%) й доходи від власності (близько 4-5%).

Протягом 2012-2018 рр. більш ніж 4/5 (76,8%) усіх доходів домогосподарств формувалось за рахунок заробітної плати, соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів і лише близько 23,2% доходів – за рахунок прибутку та змішаного доходу й доходів від власності. Таке співвідношення показує, з одного боку, доволі високу залежність добробуту населення від допомог і виплат з боку держави, а з іншого, – підтверджує підвищення рівня бідності населення, відсутність в Україні середнього класу, доходи якого більшою мірою формуються від власного бізнесу, об'єктів нерухомості, цінних паперів, майнових прав тощо.

Основним джерелом доходів населення традиційно виступає заробітна плата. Починаючи з 2012 року, в Україні середня місячна заробітна плата зростала в середньому за рік на 15-17% (у 2013-2015 рр. – лише на 7,5%). Найбільшого зростання було досягнуто у 2017 році (на 27,3%), що становило 6 008 грн. Також варто зазначити, що за даними Міністерства фінансів України, заробітна плата в Україні у 2018 р., порівняно з 2017 р., збільшилася на 22%. Так середня заробітна плата у січні 2018 року становила 7711 гривень, що у 2 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (3723 грн.). У січні 2019 року відбулося подальше збільшення середньомісячної заробітної плати до 9223 гривень (рис. 1), що у 2,2 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (4173 грн.).

Варто наголосити, що вагомою складовою доходів вітчизняних домогосподарств поступово стає оплата праці громадян України, що здійснюється нерезидентами. У 2017 році вона становила 20,2% частки заробітної плати в структурі доходів домогосподарств. Після запровадження безвізового режиму, питома вага коштів трудових мігрантів у структурі номінальних доходів українців зросла з 6,9% у 2015 році до 9,4% у 2017 році [2, с. 57].

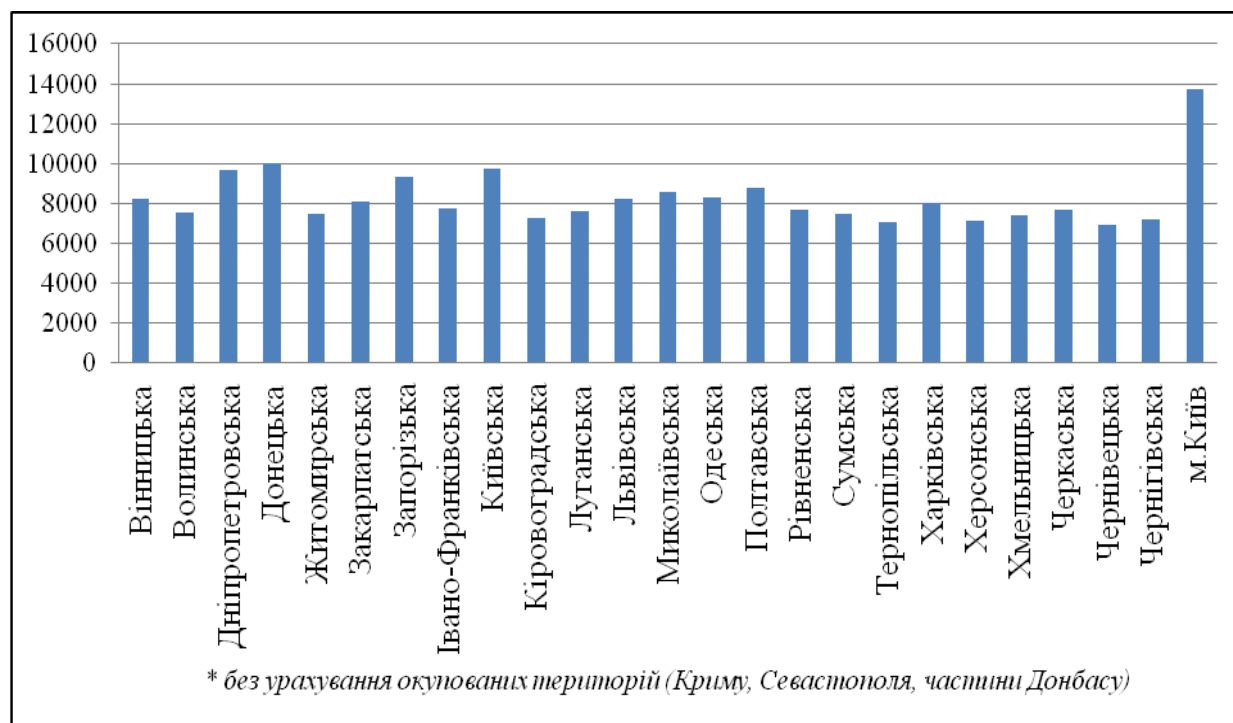
Всупереч відчутному підвищенню заробітної плати в Україні (рис. 1), відставання за її розміром від країн Центральної та Східної Європи є колосальним. Саме через значну інфляцію заробітки українців є найнижчими у Європі.

Рис. 1. Розмір середньомісячної заробітної плати в Україні у 2012 – січні 2019 рр., грн.

Примітка: розроблено автором за даними [3]

Досить значною є диференціація заробітної плати найманих працівників і у територіальному зрізі (рис. 2.).

Рис. 2. Середня заробітна плата по областях України в січні 2019 р., грн.

Примітка: розроблено автором за даними [4]

Так, у 2019 році найбільша середня місячна заробітна плата зафіксована в м. Києві – 13721 грн., що на 48,7% більше ніж в цілому по Україні (9223 грн.). Також найнижчі заробітні плати зафіксовано у Тернопільській, Херсонській, Чернігівській, Кіровоградській та Хмельницькій областях, де розмір середньої заробітної плати не перевищує 7439 гривень. Співвідношення між найнижчою і найвищою середньою заробітною платою у контексті регіональної диференціації становить 1,94 рази.

Важливим джерелом трудових доходів вітчизняних домогосподарств є також доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, які домашні господарства отримують у вигляді прибутку та змішаного доходу. За даними департаменту обстежень домогосподарств Державної служби статистики України, питома вага доходів домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості демонструє сталу тенденцію до зростання.

Підсумовуючи, слід зробити висновок, що нерівномірність в доходах населення, високий рівень бідності й диференціації розміру заробітної плати в територіальному розрізі, спричиняють низький рівень життя в Україні, відтік кваліфікованої робочої сили за кордон, соціальну напруженість, складну криміногенну ситуацію, процвітання тіньової економіки, що у сукупності призводить до стримування соціально-економічного розвитку країни.

Вирішення цієї проблеми в першу чергу повинно бути з боку державних органів, бізнесу, соціалізації населення, подолання корупції, зростання економіки. Це надасть можливість приймати ефективні рішення, розробляти програми розвитку з приводу підвищення доходів населення та зниження бідності в країні.

Література:

1. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств : концептуальні засади теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / Тетяна Олексіївна Кізіма. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 36 с. DOI: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/3086/1/Кізіма%20Т.О.%20Дисертація%20докторська.pdf>.
2. Мелих О. Ю. Фінансові ресурси українських домогосподарств: проблеми формування та використання. *Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія* : збірник наукових праць [Тернопіль, 27 листопада 2018 р.] / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 56 – 60.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 29.03.2019 р.).
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: minfin.com.ua. (дата звернення: 29.03.2019 р.).

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ

Однією із сфер фінансової системи держави є фінанси домогосподарств. Домогосподарства відіграють активну роль у всіх соціально-економічних процесах, що відбуваються в Україні, й надалі ця роль зростатиме, адже сучасне домогосподарство є підґрунтям економічного добробуту будь-якої держави [4, с. 56].

Одним із найпоширеніших питань, яке постає перед кожною людиною або домогосподарством є питання щодо напрямів розподілу доходів – витратачи або заощаджувати? Якщо інвестувати, то в яких обсягах і куди? На жаль, населення України за недостатнього розвитку фінансового ринку має досить обмежений вибір інструментів капіталізації грошових заощаджень [2].

Заощадження населення – це економічне поняття, яке впливає з наявності залишків доходів після витрат на поточне споживання.

Значна кількість економістів переконана, що рівень заощаджень в значній мірі залежить від рівня доходів і від факторів, які впливають на обсяг споживчих витрат. Чим більшою є кількість матеріальних благ і послуг які споживає населення, тим вищим є рівень його життя [3].

Т. Кізима у своїх працях заощадження домогосподарств трактує як частку доходів населення, яка залишається після обов'язкової сплати платежів і здійснення поточних споживчих витрат, яку члени домогосподарств вкладають зазвичай у фінансові (рідше – нефінансові) активи маючи на меті отримання доходів у майбутньому, або відкладають (виводять на певний період часу з особистого користування) з метою задоволення майбутніх потреб та мінімізації ймовірних ризиків [1].

На нашу думку, під заощадженнями населення, як економічною категорією, слід розуміти відносини з приводу розподілу доходу на споживчу частку домогосподарства та частку, що заощаджується. Для домогосподарств характерне протиріччя, яке полягає у бажанні менш обмежувати своє поточне споживання та бажанні здійснювати заощадження. З цього протиріччя і породжується вибір, яку частину доходів потрібно споживати, а яку заощаджувати.

У домогосподарств існують мотивовані та немотивовані заощадження. До основних мотивів, через які домогосподарства звикли заощаджувати належать:

– отримання прибутку в майбутньому;

- купівля товарів для яких характерна висока ціна;
- прогнозовані події в майбутньому (весілля, навчання, відпочинок).

До немотивованих заощаджень можна віднести домогосподарства, які утворюються через перевищення платоспроможності над рівнем потреб. Це відбувається за таких умов:

- рівень доходів домогосподарств достатньо високий, і таким чином, дає змогу задовольнити поточні потреби та заощаджувати;
- рівень пропозиції і якість запропонованих товарів не може задовольнити в повному обсязі попит споживачів;
- у державі реалізується дієва політика, яка спрямована на збільшення рівня заощаджень домогосподарств [2].

Таким чином, факторами формування особистих заощаджень можна вважати чинники, які вагомо впливають на рішення домогосподарств відмовитися від споживання частки свого доходу.

Також, вважаємо, що саму суть заощаджень домогосподарств можна зрозуміти через їх функції, а саме:

- страхування особистого споживання;
- страхування безперервності процесу суспільного відтворення;
- джерело інвестицій і одна з умов досягнення макроекономічної рівноваги;
- забезпечення стабільності грошового обігу [3].

Перед населенням дедалі частіше постає питання яким формам заощаджень варто надавати перевагу.

Домогосподарства розуміють, що розміщення коштів на рахунках у банківських установах характеризується низьким рівнем дохідності. Зокрема, таку форму заощаджень, як депозитні вкладення у гривнях домогосподарства можуть використовувати не стільки з метою отримання додадтового доходу, як задля захисту власних коштів від інфляції та забезпечення фінансування майбутніх потреб. Депозити в іноземній валюті – можуть приносити як збиток, так і прибуток. В цій ситуації кінцевий результат насамперед залежить від динаміки курсу національної грошової одиниці.

Фінансисти вважають, що з-поміж різних форм заощаджень домогосподарств, на сьогоднішній день найбільш ефективними є банківські метали. Проте, дана форма заощаджень має свої недоліки. Так, для банківських металів характерна форма злитків, які не кожне домогосподарство може собі дозволити придбати і зберігати. До того ж злитки металів не мають достатньо високої ліквідності. Позитивним фактором є те, що дорогоцінні метали завжди мали свою цінність, і їх ціна і сьогодні продовжує зростати. Спираючись на зарубіжний досвід, можна стверджувати, що ця форма заощаджень є найбільш ефективною в довгостроковій перспективі.

Суттєвий вплив на динаміку заощаджень населення має держава, яка в процесі реалізації соціально-економічної політики впливає на формування і використання заощаджень домогосподарствами. Багато економістів вважають, що вирішення інвестиційних проблем можливе за допомогою державного бюджету та іноземних позик. Але в умовах ринкової економіки це нереально. Більшість підприємств також не мають достатніх засобів для нормального функціонування та розширення виробництва, в силу того, що капітал в Україні ще не встиг сформуватися [3].

Тому, можна сказати, що одним з небагатьох (якщо не єдиним) реальним внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів є заощадження населення. На даний час роль грошових заощаджень населення, як головного каталізатора економічного розвитку і зростання, багато в чому не усвідомлена. Держава спрямовує свої зусилля на відволікання заощаджень у населення для вирішення своїх поточних фінансових проблем шляхом розширення видів податків і збільшення податкових ставок, митних зборів та ін. Це скорочує грошові накопичування населення, які можуть використовуватися в якості інвестиційного джерела як на макрорівні, так і на мікрорівні, з точки зору індивідуального заощадника – через участь населення на ринку цінних паперів, вкладення коштів на банківські рахунки, у страхові поліси, інвестування в нерухомість, здійснення підприємницької діяльності.

Таким чином, в залежності від мотивів заощадження, домогосподарствам необхідно грамотно підходити до вибору їх форми, яка буде найбільш максимально сприяти досягненню поставлених цілей. Окрім того, при прийнятті рішення про форму заощаджень потрібно також не забувати про інфляційний фон країни.

Література:

1. Кізіма Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. №10. С. 200–206.
2. *Фінанси* : підручник / за редакцією С.І. Юрія, В.М. Федосова. Київ: Знання, 2012. 687 с.
3. Македон Г. М. Заощадження домогосподарств: економічна сутність, та фактори впливу. *Сталий розвиток економіки*. 2015. №2. С. 151-157.
4. Мелих О. Ю. Фінансові ресурси українських домогосподарств: проблеми формування та використання. *Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія* : збірник наукових праць [Тернопіль, 27 листопада 2018 р.] / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 56 – 60.

ДЮЧА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗКОШІ В УКРАЇНІ

Навколо необхідності оподаткування багатства в Україні уже давно ведуться дискусії. Податки можуть слугувати важливими інструментами поповнення дохідної частини бюджету та підвищення соціальної справедливості податкової системи [1,с.34]. На даному етапі розвитку вітчизняної економіки, використання майна як показника платоспроможності набуває особливого значення, враховуючи перебування великої частки доходів у тіншовому обороті.

Транспортний податок платять власники авто з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньо ринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. Відповідно до статті 267 ПКУ ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування згідно даної статті закону [2]. З початком нового бюджетного року, встановлено мінімальний розмір заробітної плати в розмірі 4173 грн., внаслідок чого змінився прохідний поріг вартості автомобіля, тепер його розмір становить 1,565 млн. грн., тоді як у 2018 році поріг розкоші був встановлений на позначці 1,396 млн. грн., а у 2017 році - 1,2 млн. грн. [3].

Так, наприклад, у 2018 році сума сплаченого транспортного податку у м. Тернополі становила 2026,75 тис. грн., відсоток виконання плану становив 88,89%. Порівнюючи з 2017 роком (в цьому році він складав 2219,30 тис. грн.), податок зменшився на 192,27 тис. грн. Проте з огляду на 2016 рік, сума податку зросла на 443,645 тис. грн. У загальній структурі доходів бюджету м. Тернополя даний вид податку є незначним і станом на 2018 рік становив 0,08% [4].

Оподаткування зайвої площі здійснюється за ставкою 1,5% від мінімальної зарплати за 1 квадратний метр. Відповідно до закону, податком обкладаються: квартира, кімната в комунальній квартирі; приватний будинок, дача; гараж, сарай, літня кухня. Більшість місцевих рад встановили нульову ставку податку на господарські будівлі (гаражі, сараї, підвали). Податок на нерухомість повинен платити власник нерухомості незалежно від того, чи належить йому весь об'єкт цілком або тільки його частина, а також є він резидентом або нерезидентом.

Відзначимо, платити податок на нерухомість потрібно власникам квартири площею від 60 квадратних метрів і будинків – від 120. При

цьому за рішенням місцевої влади ставку податку можуть знизити, а «пори́г» по площі – збільшити. У кожній області влада на свій розсуд встановлює ставки податку і щороку може їх переглядати.

Окрім цього встановлено податок на розкішну нерухомість, а саме квартири площею більше 300 кв. метрів і будинки площею понад 500 кв. метрів додатково оподатковуються в розмірі 25000 гривень на рік [5].

До прикладу, у місті Тернопіль встановлено наступні ставки податку на нерухоме майно:

– для об'єктів житлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, у розмірі 1 відсотка від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв. м. бази оподаткування;

– для об'єктів нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, ставки податку встановлюються від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв. м бази оподаткування відповідно до меж економіко-планувальних зон. Окрім: гаражів, сараїв, хлівів, літних кухонь, майстерень, вбиралень, погребів, навісів, котельній, по яких ставка податку складає: для юридичних осіб – 0,5%, для фізичних осіб – 0% [6].

Так, за статистичними даними 2018 року податок на нерухоме майно у структурі доходів міста Тернополя склав 1,59%. Щороку спостерігається позитивна тенденція справляння цього податку. У 2016-2017 роках відсоток виконання становив відповідно 98,94% та 221,90%. У 2018 році було перевиконано план на 8,01%, а сума сплаченого до місцевого бюджету податку становила 38921,882 тис. грн.

Проаналізувавши транспортний податок за останні роки, спостерігається нестійка тенденція надходжень до бюджету. Для підвищення ефективності застосування цього податку потрібно додатково використовувати об'єм викиду вуглекислого газу у якості бази оподаткування, а також віднести до об'єктів оподаткування транспортні засоби масового попиту.

Податок на нерухомість є додатковим джерелом збільшення доходів місцевих бюджетів, також він є простим в адмініструванні, передбачає оподаткування тіньової діяльності, виступає елементом соціальної справедливості.

Вважаємо, що оподаткування розкоші в Україні є досить перспективним видом наповнення місцевих бюджетів, адже за рахунок цього місцеві ради отримують додаткові фінансові ресурси на фінансування різного роду проектів. Дані кошти можна спрямовувати на капітальний ремонт доріг, розвивати місцеві ініціативи та інфраструктуру. Окрім цього, такого роду кошти виступають інструментами соціального вирівнювання. З кожним роком до закону вносяться поправки щодо змін

ставок оподаткування, можливості збільшення пільг, також щодо посилення контролю за достовірністю поданих декларацій.

Література:

1. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монографія / О.П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.; ТНЕУ. Тернопіль, 2010. 432 с.
2. Податковий кодекс України. Стаття 267 : Транспортний податок. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page44> (дата звернення: 20.03.2019).
3. Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Розрахунок транспортного податку. URL: <http://www.me.gov.ua/Vehicles/CalculatePrice?lang=uk-UA> (дата звернення: 20.03.2019).
4. Офіційний сайт Тернопільської міської ради. URL: <https://rada.te.ua/podatki-i-zbori-mista-ternopolya/pro-mistsevi-podatki-i-zbori-na-2018-rik/21973.html> (дата звернення: 20.03.2019).
5. Податковий кодекс України. Стаття 266 : Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran11812> (дата звернення: 20.03.2019).
6. Офіційний сайт Тернопільської міської ради. URL: <https://rada.te.ua/byudget-ternopolya/byudget-gromadi/informatsiya-pro-vikonannya-byudgetu/> (дата звернення: 20.03.2019).

Сімора Софія Володимирівна

ст. гр. Ф-31, ТНЕУ

Науковий керівник - к.е.н., доцент Квасниця О. В.

ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Однією із важливих проблем формування місцевих бюджетів є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та формування міжбюджетних відносин, з метою підвищення рівня фінансової самодостатності шляхом посилення бюджетної децентралізації. Для того, щоб громада була здатною забезпечити виконання своїх завдань, вона повинна володіти відповідним обсягом фінансових ресурсів, які необхідні для покриття власних витрат. Принцип фінансової самостійності є ключовим при формуванні бюджетів органів місцевого самоврядування. Оскільки громада є територіальною основою для створення та діяльності органів місцевого самоврядування, тому при її формуванні доцільно враховувати податковий потенціал. Ймовірно, що формування фінансово самодостатніх адміністративно-територіальних одиниць потребує змін не тільки у податковому та бюджетному

законодавстві, але й у територіальних розмірах громад, районів та регіонів [1].

Метою бюджетної децентралізації не може бути збільшення частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті або краще утримання наявної мережі бюджетних установ. Лише підвищення якості відповідного переліку послуг для конкретного громадянина може забезпечити правильний напрям перетворень. Інші цілі для бюджетної децентралізації можуть призвести до неефективного використання державних коштів і погіршення ситуації. Основними завданнями, які будуть реалізовані в рамках бюджетної децентралізації є: перегляд та визначення переліку власних та делегованих повноважень; розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування; перехід до системи цільових трансфертів, спрямованих на компенсацію видатків органів місцевого самоврядування в результаті реалізації ними делегованих функцій; запровадження розрахунку на основі формули перерозподілу національних податків, закріплених за місцевими бюджетами; запровадження максимального рівня прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування [2].

Впровадження реформи децентралізації, яка ґрунтується на базі "Стратегії-2020" Президента України, "Концепції реформи місцевого самоврядування" та Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", інших законодавчих актів, передбачає досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації при стабільних джерелах доходів для їх реалізації, раціональне використання накопиченого потенціалу і як наслідок досягнення фінансової спроможності регіонів [3].

В умовах децентралізації відбувається впровадження нових підходів щодо здійснення фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, розширення прав об'єднаних територіальних громад. Особливу увагу необхідно приділити питанням розробки основних напрямів розвитку об'єднаних територіальних громад у середньо- та довгостроковій перспективі. Саме це, дозволяє врахувати стан, специфіку кожної територіальної громади, вивчити та адаптувати світовий досвід до українських реалій з цього питання, скоординувати дії всіх учасників бюджетного процесу для досягнення поставлених довгострокових цілей. Для ефективної організації управління економікою та соціальною сферою на своїй території органи місцевого самоврядування мають володіти достатніми власними фінансовими ресурсами. Одночасно із цим вони повинні мати відносну самостійність у встановленні податків та інших обов'язкових платежів, що є джерелами надходжень до відповідного

бюджету. Також необхідно переглянути погляди щодо системи оподаткування природокористування та природоохоронної діяльності. Формування механізму оподаткування будь-якого виду природного ресурсу повинно відбуватись на індивідуальній зацікавленості платника податків та територіальної громади, що, в свою чергу, дозволить накопичувати достатньо коштів не тільки для відтворення ресурсів, а й охорони, зберігання та відновлення навколишнього середовища в багатьох регіонах країни, розв'язати екологічні проблеми [4].

Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів має включати: моніторинг результативності видатків, підвищення якості оперативного управління фінансовими ресурсами, недопущення фактів неефективного використання бюджетних коштів, забезпечення своєчасного фінансування видатків, пошук шляхів посилення соціальної, стимулюючої та регулюючої ролі податків. Таким чином, від ефективності побудованої системи формування та використання коштів місцевих бюджетів залежить ефективність функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики, що забезпечить прогресивний соціально-економічний розвиток країни сприятиме гармонізації інтересів держави та регіонів.

На сучасному етапі становлення економіки зроблено значний крок вперед у проведенні реформи міжбюджетних відносин, прийняті відповідні зміни до законодавства, змінено механізми бюджетного фінансування та вирівнювання. За результатами дослідження встановлено, що місцеві ради та громади виявилися не готовими до змін, особливо це стосується процесу об'єднання громад та встановлення ставок податків і розподілу коштів в умовах нової системи вирівнювання. Слід зазначити, що за умови вирішення законодавчих, організаційних та соціальних проблем місцеві бюджети, у майбутньому зможуть мати достатній обсяг коштів на виконання делегованих повноважень, а громадяни України отримають нарешті підвищення якості надання медичних, освітніх, соціальних та інших послуг.

Література:

1. 1. Бюджетний кодекс України зі змінами від 08.07.2010 №2456-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 05.05.2019).
2. 2. Демчак Р. Бюджетна децентралізація є основним чинником економічної безпеки держави. URL: <http://solydarnist.org/?p=15037> (дата звернення 05.05.2019).
3. 3. Фурдичко Л.Є. Децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України. URL: [http://ird.gov.ua/sep/.../sp20155\(115\)_039_FurdychkoLYe.pdf](http://ird.gov.ua/sep/.../sp20155(115)_039_FurdychkoLYe.pdf) (дата звернення 05.05.2019).
4. 4. Баранник Л.Б., Піскова Ж.В. Державна податкова політика в Україні в контексті нової парадигми розвитку. Стратегія розвитку України (економіка,

Скарбек Віталій Ігорович

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – д.е.н., професор Тулай О. І.

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Наповнення доходної частини бюджету держави є основною метою державної політики у сфері податків. Обсяги фінансування видатків місцевих бюджетів повністю залежать від ефективності діяльності органів місцевого самоврядування щодо залучення коштів. Зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування є одним із найголовніших завдань на шляху до перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально-економічного розвитку територій.

Сьогодні гостро постала проблема вироблення дієвого механізму, який би визначив нові принципи формування місцевих бюджетів, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади. При цьому питання бюджетної політики, оподаткування і міжбюджетних відносин повинні розглядатись і вирішуватись комплексно, оскільки вони тісно взаємопов'язані, і жоден із цих елементів не може бути реформованим без врахування інших [1].

Одним із важливих джерел власних доходів бюджетів органів місцевого самоврядування є місцеві податки і збори. Запровадження та встановлення розміру податків та зборів (в межах, визначених Податковим кодексом України) належить виключно до компетенції органів місцевого самоврядування. У частині місцевих податків та зборів місцева влада має певну самостійність. Сьогодні до повноважень органів місцевого самоврядування належить: прийняття рішення щодо встановлення місцевих податків та зборів, зміни розміру ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння та надання пільг [2].

У Податковому кодексі України визначено перелік місцевих податків і зборів. Так, до місцевих податків і зборів належать: єдиний податок; податок на майно, який включає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; податок на землю та транспортний податок; туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів.

Єдиний податок (ЄП) – це податок, що сплачують суб'єкти господарської діяльності, які обрали спрощену систему оподаткування. Платники єдиного податку поділяються на 4 групи:

– 1 група – це фізичні особи – підприємці, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та проводять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню;

– 2 група – це фізичні особи – підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та населенню; виробництво та продаж товарів; діяльність у сфері ресторанного господарства;

– 3 група – це фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання, будь-якої організаційно-правової форми;

– 4 група – це сільськогосподарські товаровиробники.

Платники єдиного податку, до якої б групи вони не належали, повинні вести розрахунки за товари, послуги або виконані роботи виключно в грошовій готівковій або безготівковій формах [3].

Туристичний збір – це місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету. Місцеві ради самостійно приймають рішення про необхідність справляння цього збору на території громади. Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної та міської ради про встановлення туристичного збору, та отримують послуги з тимчасового проживання із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк. Базою справляння збору є вартість усього періоду проживання в готелях та інших закладах готельного типу, санаторно-курортних закладах, будинках, квартирах, що належать на праві власності фізичним особам, за вирахуванням податку на додану вартість [4].

Збір за місця для паркування – це плата за провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках. Платниками збору за місця для паркування транспортних засобів є юридичні та фізичні особи – підприємці, які згідно з рішенням сільської, селищної або міської ради організують та провадять діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках. Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, яка згідно з рішенням сільської, селищної або міської ради спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги, які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету, за винятком площі земельної ділянки, яка відведена для безоплатного паркування транспортних засобів [5].

Отже, місцеві податки та збори є одним із дієвих механізмів формування ресурсного потенціалу органів місцевого самоврядування та джерелом соціального та економічного розвитку територій громад.

Підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у власних доходах місцевих бюджетів є одним із пріоритетних завдань для органів місцевого самоврядування. Це, в свою чергу, сприятиме посиленню фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів, ефективності використання наявного фіскального потенціалу відповідних територій і, як наслідок, покращання рівня та якості послуг, що надаються жителям громад.

Література:

1. Місцеві податки і збори – вагомий крок до покращення життя громад URL: <http://zak.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/344975.html> (дата звернення: 28.01.2019).
2. Кириленко, О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) : моногр. К. : НІОС, 2000. – 384 с. (дата звернення: 25.01.2019).
3. Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д – Й. – 744 с.
4. Бабін І. І. Податкове право України: навч. посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. С. 483–485.
5. Збір за місця для паркування транспортних засобів. URL: <http://dp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/178898.html> (дата звернення: 27.01.2019).
6. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні доміанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
7. Тулай О. І., Марчук А. П. Доходи місцевих бюджетів України та міжнародно-правові стандарти: проблеми імплементації. Підприємництво, господарство і право. 2013. №4 (208). С. 94–97.
7. Тулай О. І. Марчук А. П. Підвищення фіскальної ролі податкових надходжень у формуванні місцевих бюджетів. Світ фінансів. 2013. №3. С. 107–117.
8. Тулай О. І. Планування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах дефіциту фінансових ресурсів. Світ фінансів. 2009. Вип. 4 (21). С. 89–98.
9. Тулай О. І. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та напрямки їхнього вирішення. Наука молода : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. 2007. Вип. 8. С. 109–114.
10. Тулай О. І., Тріпак М. М. Тенденції формування доходів місцевих бюджетів. Світ фінансів. 2011. Вип. 4. С. 91–100.
11. Kozarezenko L., Petrushenko Y., Tulai O. (2018). Innovation in Public Finance Management of Sustainable Human Development. Marketing and Management of Innovations, 4, 191-202.

ОРГАНІЗАЦІЯ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ДОХОДАМИ

При виконанні державного і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Казначейство України забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у Національному банку України.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;

2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, реєстрації взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;

3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України;

4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами [3].

Казначейство України веде бухгалтерський облік усіх надходжень Державного бюджету України та за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету, перерахування компенсації частини суми штрафних (фінансових) санкцій покупцям (споживачам) за рахунок сплачених до державного бюджету сум штрафних (фінансових) санкцій, застосованих такими органами за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргою покупця (споживача) про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій [1].

Для забезпечення касового виконання дохідної частини державного бюджету в умовах функціонування внутрішньої платіжної системи Державної казначейської служби України та з метою забезпечення реалізації завдань відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 року №1721 “Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства” розроблено Порядок казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 29.01.2013 року

№43, яким запроваджено модель касового обслуговування державного бюджету за доходами в системі єдиного казначейського рахунку.

Дані документи регламентують організаційні взаємовідносини, що виникають між органами державної казначейської служби, фінансовими органами, іншими органами, які є учасниками бюджетного процесу та платниками податків в процесі виконання державного бюджету України за доходами і є обов'язковим до застосування всіма учасниками. Система обслуговування бюджетів за доходами ґрунтується на комплексі касових операцій, що проводяться органами державної казначейської служби. Однієї із даних операцій є зарахування платежів до державного бюджету.

Юридичні та фізичні особи, які є платниками податків, зборів (обов'язкових платежів) до державного бюджету, перераховують платежі на бюджетні рахунки для зарахування надходжень, відкриті на балансі головних управлінь казначейства у розрізі видів бюджетів та кодів класифікації доходів бюджету. Платежі здійснюються платниками у безготівковій або готівковій формах через установи банків, у яких вони обслуговуються, або підприємства поштового зв'язку за місцезнаходженням платників.

У процесі виконання державного бюджету за доходами органи казначейства здійснюють такі функції:

установлюють порядок відкриття та відкривають рахунки в управліннях ДКС України для зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету;

– ведуть бухгалтерський облік доходів бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державної казначейської служби України від 28 листопада 2000 р. №119, у розрізі кодів бюджетної класифікації доходів;

– здійснюють розподіл платежів до державного та місцевих бюджетів відповідно до нормативів відрахувань, затверджених Законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та перераховують за належністю розподілені кошти;

– здійснюють розподіл у розмірах, визначених законодавством, інших платежів, що зараховуються до державного бюджету та перераховують за належністю розподілені кошти;

– готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету на підставі висновків органів Державної податкової служби, рішень судових органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;

– здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів Державної податкової служби та рішень судових органів;

– складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням і сплатою платежів до бюджету [4, с.707].

Зарахування доходів на аналітичні рахунки казначейства проводиться щоденно, що підтверджується випискою банку по кожному рахунку, до якої додаються копії платіжних документів. Органи державного казначейства здійснюють облік усіх сум за кодами бюджетної класифікації в розрізі видів податків і зборів, що поступили.

Органи державного казначейства на підставі документів, переданих від органів стягнення, здійснюють повернення платникам помилково або надміру сплачених платежів. Повернення платникам помилково або надміру сплачених платежів забезпечується з того бюджету, до якого зараховується у поточному бюджетному році платіж, який підлягає поверненню. При цьому кошти з відповідного аналітичного рахунку, з якого необхідно зробити повернення, платіжним дорученням управління (відділення) державного казначейства перераховуються на відкриті на їх ім'я в установах банків рахунки [2, с. 50].

Усі податки та інші платежі, які надійшли на рахунки за надходженнями, повинні бути розподілені за встановленими нормативами. За допомогою програмного забезпечення органами казначейства щоденно проводиться розмежування платежів до бюджету, які підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами, між загальним і спеціальним фондами державного та місцевих бюджетів [5, с. 370–371].

Таким чином. Державне казначейство України виконує важливі функції в обслуговуванні доходів державного та місцевих бюджетів. Ці функції передбачають роботу щодо зарахування доходів бюджету, їх розподілу та повернення, а також здійснення обліку цих операцій та контролю за їх здійсненням.

Література:

1. Бюджетний Кодекс України. Затверджений Верховною Радою України 8 липня 2010 року №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print>

2. Малиняк Б. Напрямки модернізації казначейського обслуговування бюджетів в Україні. Світ фінансів. 2014. №2. С. 48–55.

3. Петрашко П. Г., Чечуліна О. О., Александров В. Т. та ін. Казначейська справа: інтегрований посібник; за ред. П. Г. Петрашко. У 2-х т. – Т. 1. – К.: НВП «АВТ», 2004. – 288 с.

4. Федосов В. М., Юрій С. І. Бюджетна система : підруч. – К. : Центручбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 с.

5. Юрій С. І., Стоян В. І., Даневич О. С. Казначейська система : підручник за ред.: С. І. Юрій,. – 2-ге вид. змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 818 с.

Тарасюк Володимир Сергійович

ст. гр. Фм – 12, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Шулюк Б.С.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Побудова економічної моделі ринкового типу вимагає формування в державі ефективної системи оподаткування. До головних чинників ефективності оподаткування світовий досвід, насамперед, відносить раціональність побудови податкової системи та рівень організації роботи податкової служби.

В умовах проблематичності наповнення доходної частини бюджету особливо гостро постає питання повноти і своєчасності мобілізації фінансових ресурсів до централізованих фондів держави. Зважаючи на те, що доходна частина бюджету майже на 70% поповнюється за рахунок податкових надходжень, то провідна роль у вирішенні даної проблеми відводиться саме податковій службі. Її головне завдання полягає у здійсненні контролю за дотриманням вимог податкового законодавства, правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю сплати податків, зборів та обов'язкових платежів.

Чинне українське законодавство чітко визначає основні напрями контрольної роботи податкових органів, що зумовило певний рівень відпрацьованості та методичної забезпеченості обліку платників податку, організації та проведення податкових перевірок і заходів щодо скорочення недоїмки по податкових платежах [1, с. 25]. Як показує практика, не завжди досконала нормативно-правова база є запорукою стабільності податкової системи держави. Саме якісна робота податкової служби створює умови для розвитку підприємницької діяльності в Україні. Від можливостей виконувати контрольну функцію податкових органів залежить наповнення державної скарбниці, що є достатньо важкою і тим більш важливою державною задачею. Ефективність вирішення цього завдання, а саме наповнення доходної частини бюджетів різних рівнів завжди залишалось за вмінням держави управляти системою оподаткування.

Як зазначають В. Хомутенко та А. Хомутенко, ефективність системи оподаткування передбачає визначення сукупності абсолютних та

відносних показників, які характеризують роботу податкових органів за певний проміжок часу. Зокрема, до абсолютних показників віднесено: кількість проведених контрольних заходів; кількість платників податків, в яких виявляють порушення; суми виявлених порушень; витрати на утримання податкових органів. До відносних показників ефективності податкової роботи зазначеними авторами віднесено: співвідношення кількості застосованих фінансових санкцій та кількості платників податків і зборів, в яких виявлені правопорушення; співвідношення суми виявлених порушень та кількості проведених контрольних заходів; співвідношення загального ефекту від контролюючої діяльності та витрат на утримання такого органу [2, с. 117].

Загальновідомо, що вітчизняна система оподаткування сьогодні є недосконалою, її характерними рисами на цьому етапі розвитку є наявність безлічі проблем, які постають на шляху її еволюційного та динамічного розвитку. Об'єктивна необхідність забезпечення надходження відповідних податкових платежів, дотримання податкової дисципліни як умови належного виконання суб'єктами господарювання зобов'язань перед державою зумовили піднесення на якісно вищий рівень проведення податкового контролю.

Сьогодні, попри прийняття Податкового кодексу України дуже важливим є розуміння необхідності проведення подальшої податкової реформи, яка має вирішити зазначену суперечність, забезпечити раціональний баланс між фіскальною та регуляторною функціями податків в Україні, підпорядкованість податкової політики стратегічним завданням довгострокового економічного зростання та якісної структурної перебудови національної економіки. Для цього необхідно: перейти від суто фіскального принципу побудови податкової системи до принципу податкового партнерства; забезпечити несуперечливість дії податкового і мотиваційного механізму в реальному секторі економіки; диференціювати податки для стимулювання інноваційних процесів; переорієнтувати українську систему оподаткування виробництва на оподаткування споживання та майна громадян [3].

Реформування податкового контролю повинно, в першу чергу, спрямовуватися на досягнення позитивних зрушень на користь платників податків, а саме:

- зменшення податкового тиску за рахунок розширення бази оподаткування, зниження ставок, виведення з «тіньового» обігу оподатковуваних капіталів;

- зменшення кількості перевірок та підвищення їх якості шляхом більш ефективного відбору підприємств для перевірок (посилений контроль має здійснюватися за недисциплінованими підприємствами та підприємствами з більшим ризиком ухилення від сплати податків);

- зменшення контролю за діяльністю малого та середнього бізнесу;
- зменшення контролю за дисциплінованими платниками податків;
- покращання якості обслуговування клієнтів;
- запровадження відповідальності адекватної виявленим порушенням;
- запровадження податкових компромісів з використанням механізмів розстрочення чи відстрочення, договірних податкових кредитів.

Література:

1. Романовська Ю.А. Роль контрольної роботи податкової служби України у податковому процесі. *Часопис економічних реформ*. 2015. №1. С. 25-29.
2. Хомутенко В. Оцінка ефективності та результативності адміністрування податків і зборів. *Світ фінансів*. 2012. №2. С. 115-122.
3. Корецька – Гармаш В.О. Податковий контроль: проблемні аспекти та напрями удосконалення. URL: <http://www/nbuw.gov.ua/>

Тугарєв Олександр Олександрович
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ

Лукашик Богдана Миколаївна
ст. гр. Ф-43, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н. Русін В. М.

ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ДОХОДАМИ

Одним із найскладніших і трудомістких етапів виконання бюджету є забезпечення його касового виконання, під яким слід розуміти організацію та здійснення розрахунково-касових операцій з коштами державного та місцевих бюджетів [1]. В Україні на цьому етапі задіяно ряд органів державної влади, однак провідна роль відводиться органам Державної казначейської служби України.

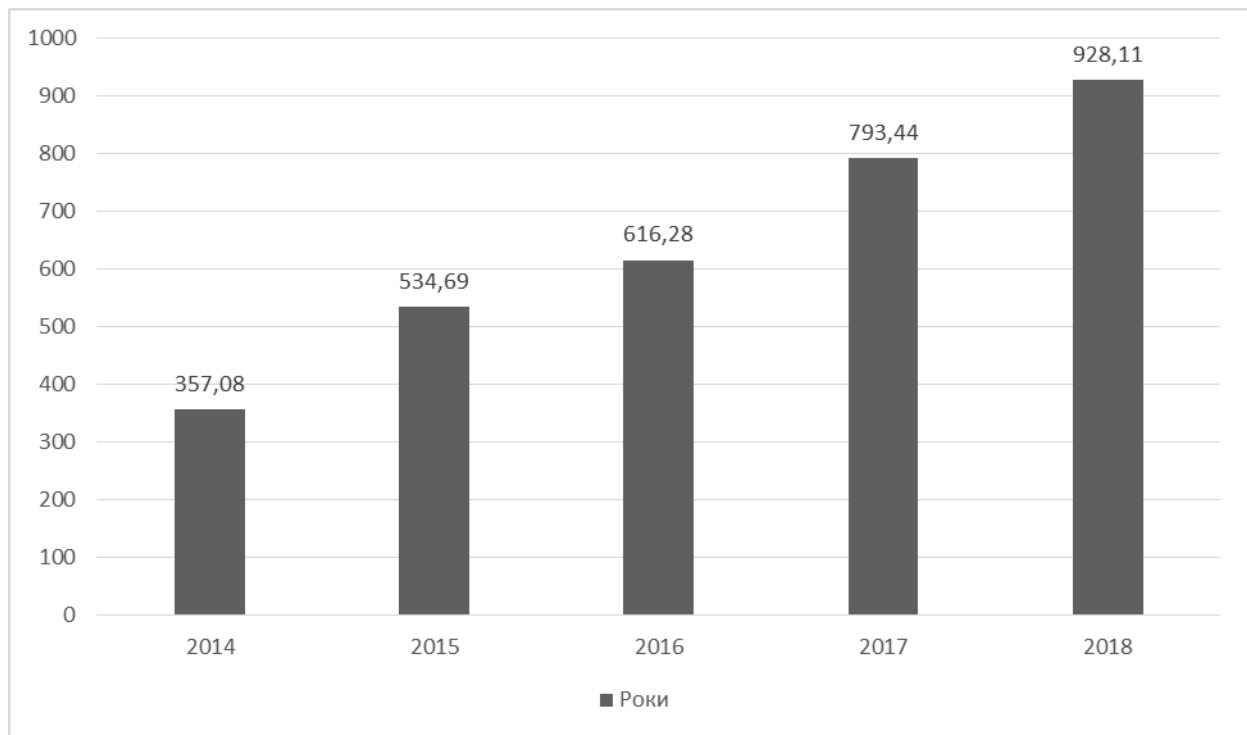
Перелік повноважень органів казначейства в процесі виконання бюджетів визначено у Бюджетному кодексі України [2] та Положенні «Про Державну казначейську службу України» [3]. Так, органи Державної казначейської служби України при обслуговуванні державного бюджету за доходами здійснюють:

- відкриття та забезпечення належного функціонування рахунків для зарахування надходжень до державного бюджету;
- зарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів на рахунки за надходженнями державного бюджету;

- перерахування податку на додану вартість до бюджету та на поточні рахунки платників податку на додану вартість з рахунків, відкритих у системі електронного адміністрування податку на додану вартість на підставі реєстрів Державної фіскальної служби України;
- перерахування акцизного податку з реалізації пального до бюджету з рахунків, відкритих у системі електронного адміністрування реалізації пального;
- повернення надміру та помилково сплачених до державного бюджету платежів;
- проведення бюджетного відшкодування податку на додану вартість;
- здійснення безспірного списання коштів державного бюджету на підставі виконавчих документів;
- розподіл платежів між загальним та спеціальним фондами державного бюджету, між державним і місцевими бюджетами за нормативами відрахувань, визначеними бюджетним законодавством;
- ведення бухгалтерського обліку усіх доходів та інших находжень державного бюджету відповідно до законодавства;
- здійснення у межах повноважень контролю за бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;
- формування звітів та іншої інформації про виконання дохідної частини державного бюджету, надання її органам, які здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету [2].

Процес виконання державного бюджету за доходами передбачає мобілізацію надходжень від податків, зборів (обов'язкових платежів) та їхній розподіл між рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства. Впродовж 2014–2018 рр. органи Державної казначейської служби України з кожним роком зараховують все більше надходжень на рахунки для акумуляції надходжень до державного бюджету. Найвищий темп приросту порівняно з попереднім роком був зафіксований у 2015 рр. (на 49%). У 2018 р. приріст надходжень порівняно із попереднім роком склав лише 17%. Доходи державного бюджету зросли з 357,08 млрд грн у 2014 р. до 928,11 млрд грн у 2018 р. (рис. 1).

Із врахуванням того, що казначейство у своїй внутрішній платіжній системі з кожним роком акумулює все більше бюджетних коштів, воно повинно постійно вдосконалювати процес виконання державного бюджету із врахування розвитку інформаційних технологій. За останні роки в системі казначейства впроваджено ряд кардинальних змін щодо руху коштів в системі казначейства, зокрема щодо централізації доходів.

Рис. 1. Надходження до Державного бюджету України за 2014–2018 рр., млрд грн

*Примітка. Складено автором на основі даних ДКСУ.

Проте, незважаючи на впровадження в системі казначейства ряду заходів залишається необхідність подальшої активізації вдосконалення казначейського обслуговування бюджетів за доходами з метою пошуку більш досконаліх методів управління фінансовими ресурсами [4]. Щоб забезпечити своєчасне та оперативне обслуговування державного бюджету органам Державної казначейської служби України потрібно розвиватись в силу розвитку інформаційних технологій.

Література:

1. Стоян В. І., Русін В. М. Казначейська система виконання бюджету : навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2015. 372 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року. №2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 2.04.2019).
3. Положення про Державну казначейську службу України: Постанова кабінету міністрів України від 15 квітня 2015 року. №215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п> (дата звернення: 3.04.2019).
4. Жарук О. С., Русін В. М. Стан та перспективи розвитку казначейського обслуговування бюджетів за доходами. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності: збірник тез доповідей Міжнародного форуму науково-практичної конференції*. м. Кременчук, 2018. С.71-77.

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

У сучасних економічних реаліях проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Недоліки законодавства, наявність застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці ускладнюють наповнення бюджету. Специфіка доходів бюджету полягає у тому, що правильне їх формування, організація та використання зумовлюють підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни та подальшу його стабілізацію. Питання наповнення бюджету завжди було й буде актуальним для України, тому на нинішньому етапі актуальним є виявлення проблем формування доходів бюджету, виявлення шляхів зростання дохідної частини бюджету [1, с. 142].

Україна має значний резерв для збільшення податкових надходжень, що сконцентрований у секторі тіньової економіки. Адже, вона здійснює прямий вплив на систему макроекономічних показників, призводить до зростання податкового тягаря у легальному секторі, звуження фіскальної бази, необхідної для формування дохідної частини бюджету та виконання державою своїх функцій.

Значні обсяги тіньового сектору та активізація тіньових проявів в економічній діяльності створюють численні проблеми, які негативно впливають на функціонування фінансової сфери та національної економіки загалом, та втрату податкових надходжень, що зумовлюють зростання негативного співвідношення між дохідною та видатковою частинами бюджетів, посилення податкового тиску на добросовісних платників податків, недовиконання державою своїх функціональних обов'язків [2, с. 34].

За розрахунками Міністерства економічного розвитку рівень тіньової економіки у січні-вересні 2018 р. склав 32% від обсягу офіційного ВВП. Порівнюючи аналогічні показники попередніх років слід зазначити, що 32% – це найнижчий рівень за останні 10 років [3]. Разом з тим, даний показник залишається на доволі високому рівні.

Зниження рівня тіньової економіки в Україна ускладнюється такими факторами:

– корумпованість влади (за даними рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2016» за рівнем корупції Україна посідає 132 місце з 168 країн [4]);

- зловживання використанням бюджетних коштів;
- криміналізація суспільства;
- непродуктивний витік капіталів закордон.

Крім того, на рівень тіньової економіки впливають опосередковані фактори, такі як війна на Сході країни, несприятлива зовнішньо-економічна кон'юнктура (досягнення цинового дна на ключових товарних ринках вітчизняного експорту), недовіра до дій влади серед населення, політична невизначеність, високий рівень безробіття.

Детінізація економіки є пріоритетним і принципово важливим напрямом сучасної економічної політики України. Необхідно розробити стратегію державного впливу на тіньову економіку, що включає заходи протидії корупції в державних структурах законодавчої та виконавчої влади [5, с. 211].

Варто зазначити, що процес детінізації економіки набуватиме належної результативності лише за умови формування державою стабільних сприятливих умов для ведення бізнесу, у тому числі шляхом розбудови такого інституційного середовища, тіньова економічна діяльність для якого стала б неефективною [5, с. 211].

Основними напрямками детінізації економіки на початкових етапах повинні бути легалізація доходів (протидія схемам з використанням збитковості на підприємствах і видача зарплатні у конвертах) і адаптація податкових реформ до сучасних умов, без створення додаткового навантаження на бізнес та населення. Пріоритетними реформами вважати такі, що сприяють поверненню тіньових капіталів у легальну економіку, упереджують формування тіньових фінансових потоків та витік капіталу в офшори, а також спрямовують амністовані капітали некримінального походження на інноваційну діяльність [6, с. 260].

Україні необхідно розробити власну концепцію легалізації тіньової економіки, урахувавши особливості вітчизняної економіки, економічні та соціально-політичні умови, особливості прояву тіньової економіки [5, с. 211].

Пріоритетом у процесі детінізації економіки України залишається створення умов для стабільної роботи суб'єктів господарювання, прискорення економічного розвитку шляхом активізації діяльності у легальній економіці, залучення інвестицій та побудова такого соціально-економічного середовища, де тіньова економічна діяльність стала б неприйнятною та неефективною.

Підсумовуючи зауважимо, що проблеми тіньової економіки за роки незалежності України не втратили актуальності, навпаки, відмічається загострення процесів тонізації у всіх сферах нашого життя. Показники тіньової економіки залишаються на високому рівні, поза межами безпечних значень. І хоча 2018 р. вирізняється позитивною тенденцією до

зменшення тіньового сектора, однак необхідно продовжувати застосовувати антикризові заходи, які б сприяли структурним та інноваційним перетворенням в країні у короткостроковій і довгостроковій перспективах. На нашу думку, саме фінансовим важелям економіки необхідно надавати перевагу, як найбільш ефективним і дієвим.

Література:

1. Бачо Р. Й., Иллар Е. Й., Бачо Є. Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету : Сер. Економіка* / за ред. кол.: В. П. Мікловда, В. О. Приходько, В. І. Ярема та ін. 2014. Вип. 1 (42). С. 140–145.
2. Ладюк О. Д. Характеристика тіньової економіки в Україні. *Економіка та держава* : міжн. наук.-пр. журн. Київ. 2017. №8. С. 32–34.
3. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2018 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
4. Індекс сприйняття корупції 2016. Transparency International. URL: <http://www.transparency.org/cpi2016>.
5. Гришова І. Ю., Дяченко О. П. Стратегія державної політики в сфері детінізації економіки України. *Право та державне управління*. 2016. №4. С. 207–213.
6. Лаврик С. С. Сучасні проблеми подолання тіньової економіки України. *Фінанси, учет, банки*. 2016. Вип. 1. С. 256–264.

Франків Ольга Василівна

ст. гр. Фзм-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ФОРМУВАННЯ І РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Забезпечення економічної стабільності – основне завдання, яке стоїть перед державою в умовах сьогодення. Однією із ланок, які можуть це забезпечити є державний бюджет, а саме оптимізація надходжень та видатків з нього, адже вони забезпечують соціальний та економічний розвиток України та її регіонів. В Україні вже котрий рік поспіль простежується дефіцит державного бюджету, що вказує на нестачу доходів, щоб покривати усі видатки. Тому необхідно спрямувати усі сили на пошук джерел зростання доходів Державного бюджету України та їх раціональне використання.

Державний бюджет – це централізований фонд грошових ресурсів, що знаходиться в розпорядженні уряду для фінансування державного апарату, збройних сил, виконання соціально-економічних функцій.

Бюджет служить також одним з найсуттєвіших важелів державного регулювання економіки, впливу на економічну кон'юнктуру [1].

Проблема наповнення та зростання доходів Державного бюджету України набуває все більшої гостроти, оскільки з кожним роком видатки держави збільшуються, а пошук джерел їх забезпечення ускладнюється.

Впродовж 2010-2017 рр. доходи Державного бюджету України мали постійну тенденцію до зростання. Так, якщо у 2013 р. до державного бюджету надійшло 339,23 млрд. грн., то у 2018 р. даний показник становив 928,11 млрд. грн. При цьому, податкові надходження зросли з 262,8 млрд. грн. у 2013 р. до 753,8 млрд. грн. у 2018 р.

При значному знеціненні національної валюти упродовж останніх років, а точніше при сумарному індексі інфляції за 2014-2018 рр. у розмірі 192%, можемо сказати, що зростання податкових надходжень за вказаний період, по більшій мірі, зумовлене саме інфляцією, а не розвитком національної економіки.

Формування централізованих фінансових ресурсів в Україні відбувається, в основному, завдяки податковим надходженням. Частка податкових надходжень у доходах державного бюджету впродовж п'яти останніх років коливалася від 76,6% до 81,2%.

Неподаткові надходження не мають постійної тенденції. А ось інші надходження у 2018 р. стрімко зросли, порівняно із попереднім роком, що було зумовлено значним зростанням трансфертів у бюджет України.

З 2014 р. по 2016 р. неподаткові надходження до державного бюджету скоротились на 14%, а впродовж наступних років зростали, і у 2018 році становили 17,7% від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких: власні надходження бюджетних установ (5%); кошти, що перераховуються НБУ (4,8%); частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань й дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність (4,3%); надходження від продажу 4G ліцензій (0,9%) [6].

Неподаткові надходження піддаються впливу економічної кон'юнктури. Так, в умовах економічного зростання і підвищення реального ВВП відбувається відповідне збільшення доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і надходжень від некомерційного та побічного продажу, інших неподаткових надходжень. Навпаки, в умовах фінансової кризи та пов'язаного з нею скорочення обсягів одержавлення ВВП, вказані джерела доходів зменшуються як в абсолютному, так і у відносному вимірах. Натомість стабільно динамічним залишається зростання власних надходжень бюджетних установ, що є наслідком активізації платних послуг у невиробничій сфері з огляду на зменшення масштабів бюджетного фінансування [7].

Особливу роль серед податкових надходжень в Україні відіграють непрямі податки і, зокрема ПДВ.

Так, якщо у 2013 р. обсяг надходжень ПДВ становив 128 млрд. грн., то у 2018 р. даний показник сягнув майже 506,2 млрд. грн.

Зросли з 2014 року надходження від податків і зборів на доходи фізичних осіб: у 2014-му вони склали 14,2 млрд. грн., у 2015-му – 42,6 млрд. грн., у 2016-му – 56,1 млрд. грн., у 2017 – 77,2 млрд. грн., а у 2018 – 91,1 млрд. грн. Податки на доходи підприємств у 2018 році поповнили державну казну на 82,3 млрд. гривень [4].

Крім того, до держбюджету-2018 надійшло 28 млрд. грн. від ввізного мита та 651 млн. грн. – від вивізного. Найбільше український бюджет отримав від ввізного мита в 2015 році – 37,4 млрд. грн.

Набагато меншу статтю доходів державної казни тепер становить екологічний податок: у 2018 році – 2,8 млрд. грн. порівняно із 42 млрд. в 2014-му [4].

На 2019 рік уряд не закладав масштабних змін у податковому законодавстві (зокрема, в проекті бюджету не закладено введення податку на виведений капітал) і зростання доходів заплановане доволі стримане. Передбачено, що доходи зведеного бюджету збільшуються на 11% порівняно з 2018 року в основному за рахунок росту податкових надходжень, тоді як неподаткові – знизяться на 5,2%.

Основними бюджетоутворюючими податками у 2019 році залишаються податки на доходи та споживання – вони сформують дві третини доходів зведеного бюджету. Найбільші зміни в оподаткуванні відбуватимуться у акцизних ставках, переважна більшість яких фактично коригується на очікуваний рівень інфляції, окрім тютюнових виробів, ставки для яких виростуть в середньому на 30% передбачених чинним Податковим кодексом України. Частка доходів від рентної плати знизиться на 0,1% ВВП через заплановане зниження ренти на видобуток газового конденсату (приблизно на 65%).

Окрім того, у 2019 році прогнозують зменшення неподаткових доходів на 5,2%, що у в першу пов'язано з відсутністю доходів від продажу ліцензій на 4G (оскільки це був одноразовий дохід, який взагалі не слід було включати до доходів – він мав би обліковуватися як фінансування дефіциту поряд із надходженнями від приватизації) та зменшення трансферту від НБУ. На 2019 рік уряд очікує отримати від НБУ 45,6 млрд. грн. (майже на 5,0 млрд. грн. менше, ніж у 2018 р.), що скоріш за все пов'язане із зниженням інфляції. В той же час очікувані надходження частини прибутку державних підприємств мають зрости на 22%.

Отже, під час аналізу надходжень до Державного бюджету України за 2014-2018 рр. було виявлено чималу кількість проблем. Серед них:

зменшення обсягів виробництва, невиправдане надання податкових пільг, неефективна податкова політика, великий адміністративний тиск.

Серед проблем, що перешкоджають у отриманні достатнього обсягу податкових надходжень варто виділити:

– зменшення обсягів виробництва національних підприємств та зменшення їх кількості, що супроводжуються скороченням робочих місць через нестабільну ситуацію в країні та високий рівень інфляції, це робить фактичні суми надходжень таких податків, як: ПДФО та податок на прибуток нижчими від очікуваних;

– надання податкових пільг, які впливають на ефективність формування доходів бюджету. Безсистемне та невиправдане надання податкових пільг (велика кількість податкових пільг для одних підприємств означає високі податкові ставки для інших, що змушує останніх ховати свої доходи з метою збереження конкурентоздатності), звільнень від оподаткування та масштабне ухилення від сплати податків звужує базу оподаткування. Усе це призводить до зменшення надходжень до бюджету [4];

– неефективна податкова політика, що викликає явище ухилення від сплати податків та диспропорції у розподілі податкового навантаження.

Для того, щоб подолати проблеми, які перешкоджають надходженню податкових доходів до державного бюджету у достатній кількості можемо запропонувати такі шляхи їх вирішення:

– одним з найвагоміших податків є акцизний збір, тому, на наш погляд слід підвищувати ставки акцизу, що призведе до збільшення надходжень до бюджету;

– необхідно збільшувати оподаткування великих платників податків, адже саме у їх руках зосереджена найбільша кількість фінансових ресурсів та їхнє число зростає. Це дозволить отримувати більше надходжень до державного бюджету від підприємств, які мають на це можливості і злегка звільнити від податкового тягаря малі компанії, що сприятиме зменшенню фактів приховування доходів та оборотів діяльності;

– зменшити кількість наданих податкових пільг, створити та законодавчо затвердити перелік напрямів, на які вони надаються;

– підвищити ставки ввізного мита на купівлю електрокарів, з метою стимулювання роботи національних виробників.

Аби збільшити суми неподаткових надходжень до державного бюджету від неподаткових доходів ми пропонуємо:

– сприяти зміцненню фінансового становища підприємств, статутний капітал яких по більшій мірі складається із державних коштів. Недарма кажуть, що для того, щоб отримати позитивний результат від чогось необхідно в нього інвестувати. Тому при фінансовій допомозі державним

або частково державним підприємствам у цьому періоді можна буде збільшити фінансовий результат їхньої діяльності надалі;

– збільшення кількості платних послуг у бюджетних установах. Усі ми знаємо, що державних коштів не вистачає для фінансування цих закладів, тому потрібно шукати додаткові надходження зі сторони населення країни.

Література:

1. Городецька Т.Е., Поровай А.С. Аналіз податкових надходжень в системі доходів бюджету. Молодий вчений. 2017. №2(42). С. 243-247.
2. Крисоватий А.І., Мельник В. М., Кошук Т.В. Сутність та концептуальні основи формування податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів. Економіка України. 2016. №1. С. 35-51.
3. Мелих О. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. Ефективна економіка. 2016. №4. DOI: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4909>.
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/dohidna-politika> (дата звернення: 01.04.2019 р.).
5. Пасічний М.Д. Податкова політика України в сучасних умовах. Вісник Одеського національного університету. Сер.: Економіка. Т. 21, Вип. 7 (2). С. 123–128.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році : аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України / За ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, О. М. Ляшенко. К. : НІСД, 2017. 928 с.
7. Слободянюк Н.О., Шикор К.І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. Глобальні та національні проблеми економіки. №15. С. 554-558.

Хоптяр Павло Георгійович

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дем'янюк А.В.

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Нині Україна перебуває на стадії впровадження реформ у сфері бюджету відповідно Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Коаліційної угоди, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. В умовах обмеженості фінансових ресурсів особливо актуальним стає питання оптимізації складу та структури видатків державного бюджету. Найбільша частка ресурсів перерозподіляється через державний

бюджет, а отже, виважений підхід до планування його використання є важливою передумовою дієвої соціально-економічної політики. Тому проведення досліджень у цьому напрямі є актуальним і становить практичний та науковий інтерес [1].

Міжнародний досвід свідчить, що чим чіткіше визначено пріоритетні напрямки державних видатків та чим вищою є їх ефективність, тим кращими є динаміка економічного росту, якість державних послуг та стійкість фінансів. У таких країнах світу як: Швеція, Норвегія, Ізраїль, Литва, Словаччина, Естонія, Грузія за останні 20 років державні видатки зростали через старіння населення та, відповідно, зростання попиту на послуги соціального захисту і охорони здоров'я [2].

Після масштабних переглядів державних видаткових програм структура видатків у цих країнах істотно змінювалася, а їх ефективність зросла. Реформатори комплексно підходили до переоцінки функцій держави в окремих галузях та переглядали відповідні державні програми. У цих країнах були введені фіскальні правила щодо видатків. А у Норвегії та Швеції процес перегляду видатків та їх оптимізація стали регулярними, і міністерства включали його до бюджетного календаря. За умови проведення перегляду видатків на певні спрямування державний сектор в Україні може досягти кращих результатів за менших витрат. Найбільший потенціал щодо підвищення ефективності та оптимізації мають такі галузі, як соціальний захист, освіта, охорона здоров'я.

В усіх сферах суспільного життя вагоме значення посідає розвиток соціальної сфери та її фінансування. У ході дослідження було виявлено, що бюджетне фінансування переважає у формуванні ресурсів соціальної інфраструктури, тому видатки соціального спрямування у Державному бюджеті України зростають не лише номінально, а й реально. Показники аналітичного огляду бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні за ряд останніх років, зокрема динаміки та структури видатків соціального спрямування у зведеному бюджеті, в тому числі на соціальний захист і соціальне забезпечення, на освіту, на охорону здоров'я, на духовний і фізичний розвиток, соціальну інфраструктуру свідчать, що видатки соціального спрямування є пріоритетними для вітчизняної практики [3].

В результаті проведеного аналізу соціальної сфери вдалося виявити ряд заходів для оптимізації системи фінансування соціальної сфери. Зокрема, організація і фінансування розвитку соціальних послуг повинні сьогодні передбачати [4]:

- інтеграцію всіх видів соціальної підтримки в єдину комплексну систему;
- перехід від фінансування установ до фінансування послуг;
- поширення практики соціального замовлення;

- запровадження та розвиток механізмів державно-приватного партнерства;
- створення правових та економічних умов для розвитку ринку соціальних послуг;
- інтеграція приватного сектору економіки в соціальні процеси;
- дотримання програмно-цільового підходу при формуванні щорічних бюджетів.

Доцільно зазначити, що у структурі видатків Державного бюджету України переважають видатки на соціальний захист та пенсійне забезпечення. Ця галузь має високий потенціал для скорочення видатків за умови перегляду державних соціальних програм. Такі заходи, як верифікація отримувачів соціальних допомог і пенсій та збільшення частки допомог з перевіркою фінансово-майнового стану можуть заощадити щонайменше 1% ВВП щорічно. У довгостроковій перспективі основне скорочення повинне відбутися через збільшення віку виходу на пенсію. Ще одним дієвим механізмом може стати відмова від бюджетного компенсування вартості пільг. Звичайно, такий механізм призведе до зростання вартості послуг, що можуть бути пільговими. Але, водночас, за рахунок скорочення видатків бюджету стане можливим послабити податкове навантаження на працездатне населення з метою вивільнення необхідних коштів. Такі пільги можуть надаватися самими постачальниками послуг (пільги по оплаті комунальних послуг, оплаті навчання, проїзду в транспорті тощо). При цьому, бюджетні компенсації вартості пільгових послуг є одним із найбільш корумпованих механізмів, котрий давно потребує перегляду.

Ефективність здійснення видатків з Державного бюджету України на вищу освіту та оптимізацію мережі загальноосвітніх шкіл може заощадити до 0,4% ВВП. Структурна реформа освіти забезпечить відповідність галузі актуальним викликам сьогодення та підвищить віддачу на витрачені кошти. Унеможливлення корупційних схем під час державних закупівель через систему Prozorro шляхом введення загальних вимог до якості товарів та послуг. Також це буде стимулювати конкуренцію та підвищуватиме ефективність економіки загалом.

Оптимізація мережі лікарень, часткове розвантаження видатків за рахунок фізичних та юридичних осіб, автономізація медичних установ, чітке визначення пакету послуг, гарантованого державою для всіх громадян, дозволить більш оптимально перерозподілити державні ресурси всередині системи охорони здоров'я та заощадити за цим напрямом близько 0,7% ВВП. Ці кошти можна спрямувати на покращення якості медичних послуг. Також одним із способів значного скорочення видатків Державного бюджету України в цій сфері є впровадження медичного страхування. Цей крок допоможе повністю реконструювати медичну

систему та значною мірою скоротить видатки Державного бюджету України.

Отже, перегляд обсягу і складу соціальних стандартів є обґрунтованою необхідністю сьогодення. Основою ефективного реформування системи фінансування соціальної сфери в Україні є усвідомлення того, що такі видатки – це основна довгострокова інвестиція в розвиток країни. Реалізація будь-якого соціального заходу, проекту чи виплат призводить в кінцевому випадку у довгостроковій перспективі до зростання купівельної спроможності населення, що є підґрунтям її процвітання.

Література:

1. Павлюк К. В., Шапоренко О. О. Підвищення ефективності видатків державного бюджету в умовах реформ. *Наукові праці НДФІ*. 2016. №4. URL: http://npndfi.org.ua/docs/NP_16_04_015_uk.pdf (дата звернення: 03.04.2019)
2. Оцінка ефективності та шляхи оптимізації державних видатків в Україні. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Public-Finance_Research.pdf (дата звернення: 03.04.2019)
3. Підлипна Р. П. Аналіз видатків на соціальну сферу. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. №6. С. 222 – 228.
4. Пріхно І. М. Механізми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1. С. 105 – 108.

Царук Олександр Олександрович

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ КРАЇНИ

Державний борг є важливою складовою фінансової системи. Він виступає дієвим інструментом макроекономічного регулювання, забезпечення додатковими ресурсами, а також засобом реалізації економічної стратегії держави. Однак проблемами управління та обслуговування державного боргу в Україні є: великий його обсяг та постійне зростання; недосконала законодавча база; нерегульований механізм реструктуризації боргу та обслуговування в співвідношенні до реальних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни [3]. Відтак забезпечення ефективної системи управління борговою

безпекою держави, що є умовою стабільності її фінансової системи, особливо актуальне на сучасному етапі розвитку.

В умовах трансформації сучасних економічних процесів державний борг України сформувався і продовжує зростати під впливом певних факторів, в основі яких є соціально-економічна, політична кризи; криза державних фінансів і грошово-кредитної системи; послаблення фінансової стійкості і рівноваги; дефіцити торговельного і платіжного балансів; хронічний дефіцит державного бюджету тощо. Все це призводить до недоотримання відповідного обсягу валового внутрішнього продукту, обсягів фінансових ресурсів на макро- і мікрорівнях, зростання інфляції, збільшення дефіциту державного бюджету, погіршення добробуту громадян.

Управління державним боргом та його обслуговування є одним із пріоритетних завдань фінансової політики держави, важливою умовою стабільності її фінансової системи та безпеки. Ефективне управління боргом на всіх його етапах дозволить уникнути кризових боргових ситуацій та перевантаження видаткової частини державного бюджету в розрізі витрат на обслуговування державного боргу, сприятиме забезпеченню стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України. Зменшення боргу держави означає зменшення залежності від кредиторів, що у свою чергу означає зростання не лише економічної, але і політичної незалежності країни. Підвищення ролі боргової безпеки у загальній фінансовій стабільності країни потребує вдосконалення боргової політики в Україні, яка вимагає реалізації комплексу заходів, спрямованих на коригування правового забезпечення, а також організації розробки та реалізації управлінських рішень [3].

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується значним зростанням боргового навантаження, що значно гальмує економічний розвиток країни. При цьому виконання зовнішньоборгових зобов'язань призводить до вилучення значної частки фінансових ресурсів держави зі сфер нагромадження та внутрішнього споживання, що пригнічує виробництво й сукупний попит, сприяє неплатоспроможності країни, знижує її інвестиційну привабливість[2].

Державний борг України в останні роки характеризувався значним бюджетним ризиком та ризиками, пов'язаними з управлінням боргом. Рівні валютного ризику та ризику ліквідності оцінюються як помірні, а відсотковий ризик та ризик рефінансування були значно знижені у результаті здійснення операцій з активного управління державним боргом та оцінюються як невисокі (з тенденцією до зниження).

Із урахуванням іноземного досвіду найбільш дієвим засобом зменшення розміру та зміни структури державного боргу є реструктуризація, щодо якої доцільно здійснити наступні заходи:

– запропонувати кредиторам можливість негайного погашення деякої частини боргу, наприклад, до 10-15% його номінальної суми. За цих умов, кредитори погоджуються на списання номінальної суми боргу;

– здійснити операцію із зворотного викупу облігацій після проведення реструктуризації;

– посилити взаємодію України з іншими міжнародними фінансовими інститутами та урядами країн для формування потоку іноземних інвестицій, перезапуску економіки та збільшення доходів бюджету;

– активізувати структурні реформи у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом. Запровадження в бюджетній сфері середньострокове бюджетне планування;

– посилити прозорість державних фінансів за рахунок введення паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ, дефіциту бюджету за касовим методом та методом нарахувань для сектора загальнодержавного управління, законодавчого уточнення сутності видів та обліку квазіфіскальних операцій, що здійснюються в цьому секторі;

– вдосконалити механізм надання державних гарантій в Україні шляхом встановлення верхньої межі відповідальності Уряду при настанні гарантійного випадку та кількісних обмежень їх обсягу.

– підвищити рівень координації у сфері боргової безпеки між Урядом, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України [3].

Після реструктуризації боргу та досягнення мінімального його розміру економіка держави потребує забезпечення стабільного розвитку держави шляхом: запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів; визначення доцільності фінансування деяких соціальних витрат; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; оптимізації структури державного боргу з огляду на зміни в економічному середовищі з урахуванням майбутніх валютних ризиків; удосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету; введення єдиної системи обліку зобов'язань держави; запровадження системи моніторингу боргової безпеки, суть якої полягає у ідентифікації ризиків, що загрожують борговій безпеці та факторів, що визначають загострення цих ризиків, або ж можуть пом'якшити їх вплив на стан боргової безпеки; розробки та законодавчого затвердження боргової стратегії держави.

Вищезазначені заходи свідчать про складність механізму управління державним боргом і необхідність забезпечення його ефективності. Це

потребує врахування значної кількості чинників, якісного контролю та постійного моніторингу й обліку не лише розмірів державного боргу, а й результативності кредитних проектів, боргових інструментів і відповідних видатків бюджетів.

Отже, оптимізація боргової політики України потребує розробки та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, коротко- та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та стратегічні завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягара та розвитку альтернативних, непозичкових інструментів фінансування бюджетних видатків. Саме тому, необхідним є комплексне вирішення проблеми впливу боргової безпеки України для запобігання можливим загрозам її фінансової безпеки та створення дієвої системи управління державним боргом.

Література:

1. Баранецька О.В. Проблеми забезпечення боргової безпеки України. Ефективна економіка. 2017. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5698>
2. Круп'як І. Й., Круп'як Л.Б. Зовнішня заборгованість держави в умовах економічних перетворень. Економіка. Управління. Інновації. 2015. №1 (13). URL: [file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%20%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%83/eui_2015_1_20%20\(8\).pdf](file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%20%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%83/eui_2015_1_20%20(8).pdf)
3. Сальникова Т.В. Державний борг України: оцінка та напрями підвищення ефективності управління. URL: www.oaji.net/articles/2017/1900-152546353.pdf

Цвігун Неля Миколаївна,
ст. гр. Ф – 31, ТНЕУ
Науковий керівник – к. е. н., доцент Дем'янюк А. В.

ФІНАНСОВІ КОЕФІЦІЄНТИ ЯК ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, який може створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності[1]. За своєю організаційною формою підприємства поділяються на приватні, державні, комунальні та змішані

форми. Законом України від 05.10.2017 р. №2164-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (щодо удосконалення деяких положень) запроваджено оновлену кваліфікацію підприємств з поділом їх на мікропідприємства, малі, середні або великі [2]. Загалом, правові основи господарської (фінансової) діяльності підприємств регулюються Господарським та Податковим кодексами України, іншими нормативно-правовими актами у сфері бюджетування та господарської діяльності.

Як свідчить аналіз практики, визначальним для функціонування усіх видів підприємств є його фінансовий стан, що ототожнюється із забезпеченням фінансовими ресурсами та їх раціональним використанням. Досліджуючи проблематику оцінки ефективності функціонування підприємств, науковці звертають увагу, що фінансовий стан підприємства по-перше оцінюється і визначається за допомогою системи показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів, по-друге – залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансової діяльності [3]. В основі визначення фінансового стану підприємства є фінансовий аналіз як надійний інструмент розробки фінансової політики суб'єкта господарювання та прийняття ефективних управлінських рішень.

Фінансовий аналіз – це метод оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства, завдання якого полягає в охопленні усіх напрямів діяльності господарюючого суб'єкта (операційної, інвестиційної та фінансової) [4, с. 9 – 11].

Існування значної кількості фінансових індикаторів (від вузькоспеціалізованих до інтегральних), зумовлює необхідність у виборі ключових для здійснення фінансового аналізу господарюючого суб'єкта. Основні абсолютні індикатори можна отримати, аналізуючи фінансову звітність суб'єкта господарювання. Традиційно фінансові коефіцієнти групуються в такі основні категорії (див. табл. 1) [3].

Важливо зазначити, що абсолютні показники аналізуються за даними фінансової звітності (увага приділяється активам, ресурсам підприємства та структурі доходів і витрат), при цьому зовнішні користувачі надають також особливого значення відносним фінансовим індикаторам, тобто співвідношенням між складовими фінансової звітності. Показники фінансової звітності є визначальними для розуміння спроможності суб'єктів господарювання, при цьому своєчасна та достовірна інформація про тенденції ринку є запорукою успішного проведення операцій з фінансовими інструментами.

Класифікація фінансових коефіцієнтів[3]

Коефіцієнти ліквідності	Коефіцієнти структури капіталу	Коефіцієнти оборотності активів	Коефіцієнти рентабельності власного капіталу та активів	Коефіцієнти прибутковості акцій
поточної ліквідності	загальної заборгованості	оборотності запасів	чистого прибутку	чистий прибуток на акцію – EPS
критичної ліквідності	довгострокової заборгованості	оборотності дебіторської заборгованості	рентабельності активів – ROA	відношення ціни до прибутку на акцію – P/E
абсолютної ліквідності	фінансової незалежності	оборотності кредиторської заборгованості	рентабельності власного капіталу – ROE	
		оборотності активів		

Досліджуючи проблеми фінансової кризи, яка охопила економіку країн у 2010 році, науковці та практики однією з причин вважають використання похідних фінансових інструментів, недоброякісні кредити та інше. При цьому зазначають, що ефективність ринків та фінансових інструментів тісно пов'язана із ефективністю бухгалтерського обліку[5].

Отже, інтерпретація та застосування фінансових індикаторів є надійним показником фінансової спроможності підприємства, та упередженням неплатоспроможності, натомість ефективність використання фінансових інструментів є запорукою протидії кризовим явищам та нестабільної економіки.

Література:

1. Господарський кодекс України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print> (дата звернення: 02.03.2019)
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 02.03.2019)
3. Семчук Ж.В. Індикатори діагностики фінансового стану підприємств. Ефективна економіка. 2013. №9. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2309>
4. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник/ Б.М. Литвин, М.В. Стельмах.-[Електронний ресурс] Режим доступу:http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/book_FIN_ANALIZ.pdf
5. Кузьмінський Ю. Облік фінансових інструментів, хеджування та фінансова криза – є зв'язок?.- [Електронний ресурс] Режим доступу:http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/01/118_11.pdf

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Податкові повноваження надають можливість органам місцевої влади наповнювати місцеві бюджети, стимулювати підприємницьку активність жителів та юридичних осіб адміністративно-територіальної одиниці, сприяти розвитку місцевого господарства та ефективному використанню природних ресурсів місцевого значення тощо.

Важливим показником фінансової незалежності територіальних одиниць є показник питомої ваги місцевих податків і зборів в структурі податкових надходжень та в доходах місцевих бюджетів, який демонструє обсяг податкових повноважень органів місцевого самоврядування на сучасному етапі.

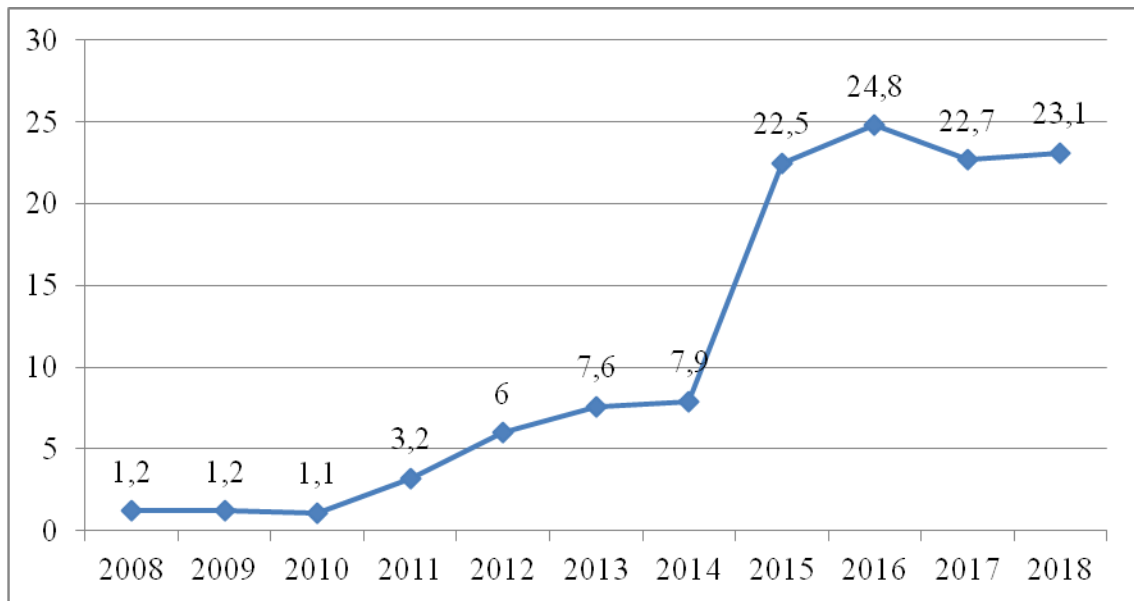
Статтею 10 Податкового кодексу України встановлено перелік місцевих податків та зборів, виходячи з якого, кожна сільська, селищна чи міська рада приймає рішення щодо встановлення на своїй території тих чи інших місцевих податків та зборів.

До місцевих податків належать: податок на майно (який складається із плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки та транспортного податку); єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір. Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю) [1].

За даними рис. 1 можна зробити висновок, що питома вага місцевих податків та зборів впродовж останні п'ять років має стабільну тенденцію до зростання.

Як видно з рис. 1, у 2015 р. порівняно з 2011 р. показник питомої ваги місцевих податків і зборів збільшилася майже на 9 в. п., або в 3,6 рази, тоді як до введення в дію Податкового кодексу частка місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів України становила біля 1%.

Внесення змін у податкове законодавство з 2015 р. сприяло ще більш швидкому зростанню частки місцевих податків та зборів у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів, коли вона в 2016 році досягла максимального за весь період значення – 24,8%. І хоча в наступні роки цей показник дещо зменшився, однак в абсолютному розмірі сума надходжень від місцевих податків і зборів зросла з 42,3 млрд. грн. у 2016 р. до 61,0 млрд. грн., тобто більше ніж на 44%.

Рис. 1. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України (без врахування трансфертів), %*

* Складено автором на основі [2; 3]

Можна зробити висновок про те, що внесені зміни до податкового та бюджетного законодавства стимулювали зацікавленість органів місцевого самоврядування щодо запровадження та мобілізації надходжень від місцевих податків і зборів, що чітко відслідковується у динаміці зростання їхнього обсягу та питомої ваги в структурі власних доходів місцевих бюджетів України (без урахування трансфертів).

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010. №2755- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Структура місцевих податків і зборів. URL: <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library>
3. Звіти про виконання місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя за 2014-2017 рр. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

В умовах сучасних економічних перетворень доходи державного бюджету є фінансовою базою держави, важливим елементом її впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Відтак проблеми формування достатнього обсягу доходів державного бюджету та ефективного їх використання набувають особливої актуальності.

Впродовж останніх років незважаючи на стабільне збільшення дохідної частини державного бюджету спостерігається тенденція до зростання структурного бюджетного дефіциту, що характеризується нарощуванням державних витрат швидшими темпами, ніж зростають доходи бюджету. Відхилення між дохідною і видатковою частинами Державного бюджету України зросло з 30,9 млрд. грн. у 2015 році до 83,69 млрд. грн. у 2017 році та перевищило граничний обсяг встановлений Законом про Державний бюджет України на 2017 рік на 7,92%, що свідчить про неефективну політику формування та використання доходів бюджету. Водночас згідно з Законом України про Державний бюджет України на 2019 рік доходи держбюджету України визначено в сумі 1 трлн., 26 млрд., 122 млн., 251,1, тис. грн., з граничним обсягом дефіциту на рівні 89, 989 млрд. грн., або 2,3% ВВП. При цьому доходи загального фонду Державного бюджету України складають 928 млрд., 498 млн., 357,7 тис. грн., а доходи спеціального фонду – 97 млрд., 623 млн., 894, 2 тис. грн. [2]. Більша частина таких надходжень (860 млрд. грн.) є податковими і в структурі доходів бюджету вони складають основну частину ВВП, що перерозподіляється через бюджет країни. В цьому контексті найбільш повною мірою проявляються основні їх функції. У процесі мобілізації частини новоствореної вартості і формування фонду фінансових ресурсів із використанням різних форм податкових надходжень здійснюється регулювання фінансово-господарської діяльності окремих суб'єктів підприємництва і розширеного відтворення країни в цілому.

Основними проблемами формування доходів Державного бюджету України є: ухилення від сплати податків; нестабільність національної валюти, що призводить до негативних наслідків для економіки країни; відтік іноземних інвестицій, що зменшує обсяги виробництва підприємств або призводить до їх закриття; зростання інфляції, що є суттєвою загрозою фінансово-економічній діяльності, оскільки проявляється зростанням цін на товари і послуги, знеціненням грошей; зменшення надходжень рентної плати за транспортування; значне зменшення податку

на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій.

Однією з причин зменшення надходжень до Державного бюджету є наявність значної кількості податків та зборів, з незначним фіскальним значенням, левова частини яких практично не впливає на збільшення дохідної частини бюджету. Недоотримання доходів є загальною проблемою виконання бюджету навіть у розвинутих країнах. На зменшення надходжень до Державного бюджету України впливає також скорочення обсягів промислового виробництва, спричинене неможливістю втримати працівників на території України, що, в свою чергу, може призвести до невиконання дохідної частини бюджету, оскільки чим менші обсяги виробництва, тим менше надходить платежів від суб'єктів господарювання до бюджету.

Виходячи із вищезазначеного, основними шляхами вирішення проблем формування дохідної частини державного бюджету України є: подолання розвитку тіньової економіки; створення відповідних економічних та правових умов функціонування усіх суб'єктів господарювання для стимулювання їх до сплати податків; посилення контролю за сплатою податків шляхом вжиття заходів по недопущенню порушення чинного законодавства; створення однакових вимог в оподаткуванні іноземних підприємців, які являються платниками податку.

Таким чином, для скорочення порушень та недоліків у процесі формування доходів державного бюджету доцільно впровадити цивільно-правові методи державного контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків фізичними і юридичними особами: вжити заходів до недопущення порушення законодавства; створити в країні такі економічні, соціальні й правові умови, за якими сплачувати податки було б вигідніше, аніж ухилятися від їх них.

Література:

1. Бюджетний кодекс України. від 08.07.2010 №2696-VIII (із змінами, внесеними згідно із Законами від 28.02.2019 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік». Відомості Верховної Ради України, 2018, №50, ст.400 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
3. Слободянюк Н. О. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 15. – С554-558.

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Зважаючи на проголошення України соціально-орієнтованою державою постає питання щодо ефективності виконання її соціальної функції, яка передбачає забезпечення високих стандартів рівня та якості життя громадян. При цьому все більшого значення набуває ефективна бюджетна політика, здатна сприяти створенню необхідного середовища задля успішного функціонування і розвитку соціальної сфери. Особливо гостро дана тема постає сьогодні в умовах постійного зростання бідності населення, майнового розшарування суспільства, погіршення стану здоров'я громадян, зниження якості надання соціально значимих послуг, що створює підґрунтя для виникнення нових та загострення існуючих соціальних ризиків. Зважаючи на вище зазначене сумнівним видається доцільність використання діючого механізму бюджетної політики у фінансуванні та сприянні розвитку соціальної сфери [2].

Бюджетна політика держави – це діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин та засобів бюджетної тактики для їх досягнення і застосування [4].

На практиці бюджетна політика проявляється шляхом формування бюджету держави, його збалансування та розподіл бюджетних коштів, і до бюджетної політики відносять визначення засад бюджетного устрою країни, бюджетної системи та міжбюджетних відносин.

Термін «бюджетна політика» має різнобічне змістове наповнення. Здебільшого сутність бюджетної політики розглядається з позиції суб'єктивізму як сукупність дій і заходів держави та інших суб'єктів фінансових відносин з метою розробки пріоритетних напрямів, вирішення чи досягнення конкретних завдань соціально-економічного розвитку держави. Водночас не можна відкидати об'єктивні витоки характерні для бюджетної політики як явища, що формується і реалізується у реальному економічному середовищі в межах об'єктивних економічних відносин та дії економічних законів розвитку суспільства.

Як зазначає Сергієнко Л.К., поєднання та взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного визначає єдність бюджетної політики, при цьому кожна складова зберігає свою самостійність як окремий елемент, перший із яких функціонує у базисі, а інший – у надбудові. Неврахування такої структури

може спричинити негативний вплив на економічне середовище в цілому [3, с. 740].

Бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів, використання бюджетних ресурсів, управління дефіцитом бюджету та державним боргом, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин з метою забезпечення ефективності державних інвестицій та соціальної справедливості в процесі перерозподілу національного доходу. З огляду на це бюджетна політика включає чотири базові складові: політику у сфері доходів бюджету; видатків бюджету; бюджетного дефіциту та державного боргу; бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин.

Розглядаючи бюджетну політику у соціальній сфері необхідно відмітити, що серед її складових прямих вплив на функціонування соціальної сфери здійснює політика у сфері видатків бюджету та політика бюджетного регулювання і міжбюджетних відносин. Політика у сфері видатків бюджету сприяє забезпеченню прямого бюджетного фінансування соціальної сфери, а політика у сфері бюджетного регулювання і міжбюджетних відносин сприяє розподілу трансфертних платежів для забезпечення функціонування закладів і установ соціальної сфери шляхом перерозподілу бюджетних коштів.

Політика у сфері доходів бюджету та бюджетного дефіциту і державного боргу опосередковано впливає на функціонування соціальної сфери через формування фінансової основи для виконання покладених на державу функцій шляхом мобілізації бюджетних ресурсів та здійснення запозичень.

Досліджуючи формування і реалізацію бюджетної політики у соціальній сфері Овчарова Н.В. визначає сутність державної політики в соціальній сфері як складову фінансової політики країни, яка забезпечує реалізацію соціальної функції держави щодо виконання державних соціальних гарантій через комплекс заходів та дій уповноважених органів державної влади з управління бюджетними відносинами, які виникають при формуванні, розподілі та перерозподілі бюджетних ресурсів у соціальній сфері з метою досягнення стратегічних соціальних цілей суспільства, що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення [2, с. 4].

Не зважаючи на постійне зростання абсолютних показників бюджетних видатків на соціальну сферу, демографічні показники, показники стану здоров'я, рівня життя населення та забезпеченість об'єктами соціальної інфраструктури здебільшого мають негативні характеристики. На соціальній сфері негативно відбилосся: значне розшарування населення за рівнем достатку, поширення бідності, послаблення соціального захисту, занепад галузей соціальної інфраструктури, погіршення умов праці та відпочинку, структури

харчування населення. Наявні соціальні процеси мають довготривалі соціально-економічні наслідки. Значний рівень депопуляції та старіння населення зумовлюють подальше скорочення бази відтворення людського капіталу, збільшення навантаження на працездатне населення та соціальні статті бюджету, збільшення соціальної напруженості [3, с. 138].

Зазначимо, що структура видатків зведеного бюджету України в основному відповідає структурі видатків бюджетів країн Європейського Союзу, у якій пріоритетне значення посідає бюджетне фінансування соціальної сфери. Проте, існують суттєві відмінності у механізмі розподілу цих коштів між окремими установами і організаціями бюджетної сфери. Так, якщо в Україні фінансування установ соціальної сфери здійснюється на основі норм і нормативів бюджетної забезпеченості за усіма однотипними закладами, то у країнах ЄС в основі державного фінансування таких бюджетних структур лежить результативність їх діяльності (наприклад, в освіті – рівень успішності, учня, студента, результати ЗНО для шкіл, рівень підготовки дітей до школи – в дошкільних навчальних закладах та інше).

Такий підхід дозволяє уникнути соціального паразитизму, утриманства, невиправданих витрат та нецільове використання бюджетних коштів.

Література:

1. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 439 с.
2. Овчарова Н.В. Виконання бюджетної політики в соціальній сфері: аналіз непрямих соціальних показників. *Фінансовий простір*. 2011. №3. С. 133-138.
3. Сергієнко Л.К. Теоретичні основи формування національної бюджетної політики України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 738-742.
4. Сидор І.П. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. – №3.
5. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія; за наук. ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2002. 387 с.

Черняшова Катерина Мирославівна

ст. гр. Ф – 31, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Дем'янюк А. В.

РОЛЬ БЮДЖЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Роль бюджету у державі визначається на основі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту на потреби економічного

й соціального розвитку суспільства. Саме бюджет та його ефективне використання впливають на соціальний розвиток суспільства та економічне становище держави. Сутність бюджету, його економічну природу відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання всіх форм власності та населення[1]. Бюджет є одним із основних інструментів державного регулювання економіки, тому становлення ефективної бюджетної системи є необхідною умовою для досягнення соціально-економічного розвитку країни [2].

Бюджет – є важливим засобом економічного впливу на соціальний та економічний розвиток суспільства. Він відображає розподільні відносини, які впливають на економічні інтереси держави та сприяють ефективності та розвитку суспільного виробництва. Через бюджет здійснюється вплив на суспільне виробництво через економічні відносини пов'язані із сферою товарно-грошових відносин (рух грошових коштів і товарів, ціноутворення, фонди споживання і нагромадження). Отже, бюджет – є важливим економічним потенціалом суспільства, який пов'язаний зі сферою товарно-грошових відносин і є засобом для зростання й удосконалення суспільного виробництва. Бюджет поєднує багато ланок фінансових відносин, що взаємопов'язані між собою у різних сферах діяльності з метою як утворення, так і використання ресурсів, тобто являє собою своєрідну як накопичувальну так і субсидіювальну систему.

Усі економічні процеси у суспільстві реалізуються безпосередньо через бюджет. Економічний зміст бюджету створює механізм впливу економічних факторів на життєдіяльність суспільства. По мірі входження у ринкові відносини роль державного бюджету трансформується: підвищується через складну та ефективну систему впливу (форми та методи перерозподілу коштів бюджету), а з іншої нівелюється [3]. Бюджет здатний впливати на формування й удосконалення соціально-економічної сфери, яка у свою чергу сприяє розвитку або гальмуванню виробництва. Однією з рис, що властиві для бюджету є те, що він складається на відповідний період. Бюджет займає вагому позицію у функціонуванні держави, публічний характер фінансових бюджетних відносин сприяє існуванню необхідної групи норм та нормативів. За розподілом бюджет є двох напрямків: предметний та структурний та відображає грошові відносини, які проявляються між державою і підприємствами, установами, організаціями різних форм власності або фізичними особами.

Таким чином, бюджет функціонує як цілісна взаємопов'язана та взаємозалежна система, ланки якої не вступають у всупереч між собою та із системою взагалі, тобто являє собою єдину цілісну групу, яка забезпечує раціональне функціонування бюджетної системи.

Література:

1. Бюджетна система: підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбов. літератури; Тернопіль: Екон. думка, 2012. 871с.
2. Чугунов І. Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства. *Фінанси України*. 2008. №11. С. 3–10.
3. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету. *Фінанси України*. №10. 2001. С. 3 – 10.

Черсак Наталія Степанівна

ФЗМ – 11, ТНЕУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Коваль С. Л.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ДОХОДАХ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Ускладнення суспільно-політичної ситуації в Україні та економічна нестабільність зумовлюють загострюють проблеми формування доходів населення України на достатньому рівні. Зростання вартості життя призводить до зниження купівельної спроможності вітчизняних домогосподарств та знецінення заощаджень, при цьому загострюються проблеми бідності та нерівності.

Значна частина доходів домогосподарств формується за рахунок соціальних допомог та трансфертів (пенсії, допомоги, стипендії, субсидії), питома вага яких упродовж 2013–2017 рр. становила від 33,9–37,9% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура доходів домогосподарств України за 2013–2017 рр.*

Показники	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %
Доходи всього	1548,7	100	1516,8	100	1772,0	100	2051,3	100	2579,1	100,0
Заробітна плата	630,7	40,7	615,0	40,6	709,6	39,0	898,3	41,8	1196,8	46,4
Прибуток та змішаний дохід	243,7	15,7	254,3	16,8	323,5	18,5	378,2	18,2	433,9	16,8
Доходи від власності	88,0	5,7	85,1	5,6	80,0	4,6	75,4	4,1	73,7	2,9
Соціальні допомоги, ін. трансферти	586,4	37,9	562,3	37,1	658,9	37,9	699,3	35,9	871,4	33,9

* Складено та розраховано за даними [1; 2]

Значні обсяги цієї групи надходжень можна оцінити двояко. З одного боку, це вказує на соціальну спрямованість державної політики, а з іншого – на пасивну дохідну політику значної частини населення та стимулювання психології утриманства [3, с. 30].

Державний комітет статистики України визначає трансферт як економічну операцію, яка має на меті надання товару, послуги, активів без отримання будь-якого вартісного еквіваленту у вигляді іншого товару, послуги, активу [4, с. 77].

За своїм економічним змістом соціальні трансферти – це система грошових або натуральних виплат населенню, не пов'язаних з його участю у господарській діяльності в даний час або в минулому. Однак, складовою успішної соціальної політики соціальні стандарти стають тільки тоді коли відбувається чітке позиціонування згаданих виплат по відношенню до актуальних державних пріоритетів, а реальні механізми їх здійснення відповідають соціально консолідованій меті. На сьогоднішній день актуальним пріоритетом державної соціальної політики є досягнення оптимального балансу між необхідністю підтримати найнужденніші верстви населення та подолання необґрунтованої соціальної нерівності. З цих позицій соціальні трансферти мають розглядатися одночасно як елементом широкої політики соціального вирівнювання добробуту населення та як необхідний елемент системи соціальних стандартів.

Соціальні трансферти зменшують рівень диференціації доходів населення та соціальної нерівності. Завдання, які вирішуються системою соціальних трансфертів, можна розділити на кілька груп:

- забезпечення населення соціально значущими послугами;
- скорочення розриву в рівні матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих членів суспільства, підвищення життєвого рівня різних соціальних груп населення, не залученого в трудовий процес;
- пом'якшення негативних зовнішніх ефектів періоду пристосування населення до умов ринку – зростання злиднів і бідності, безробіття та ін. (особливо це стосується соціальних утриманців, в яких можливості адаптації до ринкових умов багато в чому залежать від величини соціальних трансфертів);
- забезпечення необхідної кількості та структури відтворення трудових ресурсів.

Підсумовуючи вищесказане, можемо визнати, що в Україні роль соціальних трансфертів у формуванні доходів населення є вагомою, проте рівень їх дієвості на сучасному етапі розвитку економіки України, з урахуванням поточної ситуації, є вкрай низьким. Саме тому, для розв'язання проблеми нераціональної структури доходів вітчизняних домогосподарств необхідно реалізувати заходи, спрямовані на створення робочих місць, підвищення рівня оплати праці, впровадити адресні види соціальної допомоги, що стимулюватиме населення до зростання частки трудових доходів та відповідно зменшення соціальних виплат.

Література:

1. Доходи і витрати населення: Статистичний щорічник України за 2017 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
2. Доходи і витрати населення за 2017 р. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv17_u.htm.
3. Коваль С.Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. Економіка. Фінанси. Право. 2017. №7/2. С. 28–34.
4. Статистичний щорічник України за 2016 рік/ Держ. служба статистики України / за ред. Вернера І.Є. Київ, 2017. 611 с.

Чорна Ольга Михайлівна

ст. гр. ФМ-11, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Меліх О.Ю.

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах у вирішенні проблеми збалансованості бюджетів різних рівнів, стимулювання економічного зростання, а також пошук більш досконалих способів фінансування бюджетного дефіциту вагома роль належить державному кредиту. Розглядаючи державний кредит як складну економічну категорію, слід відзначити, що він знаходиться на стику двох видів грошових відносин – фінансів і кредиту.

Характеризуючи державний кредит з точки зору фінансів, слід зазначити, що він займає важливе місце в системі фінансових відносин, увібравши в себе їх механізми, напрямки та аспекти. З іншого боку, державний кредит, зберігаючи основні властивості кредиту, ґрунтується на наступних принципах кредитування: терміновість, платність, зворотність, забезпеченість, цільова спрямованість, добровільність.

Сутність державного кредиту реалізується в трьох основних функціях: розподільчій, регулюючій і контрольній. Розподільна функція державного кредиту дозволяє здійснити перерозподіл грошових ресурсів відповідно як з необхідністю підтримки конкретних напрямків соціально-економічної діяльності, так і до потреб економіки в цілому. Регулююча функція проявляється у впливі держави на грошовий обіг, виробництво, зайнятість, рівень процентних ставок на ринку грошей і капіталів. Контрольна функція виражається у забезпеченні цільового використання кредитних ресурсів та своєчасності розрахунків з кредиторами.

На даний момент в Україні існує ряд проблем економічного і, як наслідок, соціального характеру, пов'язаних з надмірним використанням урядом країни позикового капіталу у вигляді фінансової допомоги від

Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського союзу, окремих держав.

Використання кредитних ресурсів на покриття поточних видатків державного бюджету призвело до стрімкого зростання державного боргу України та видатків на його обслуговування. Так, за останні п'ять років, сукупний державний борг України зріс на 1 583,84 млрд. грн. (або на 371%) і станом на 1.01.2019 р. становив 2 168,63 млрд. грн. [2].

Взаємовідносини України з іноземними кредиторами зумовили стрімке нарощення зовнішнього державного боргу, який становить суттєву загрозу фінансовій безпеці країни. Зокрема, валютна структура державного боргу України, для якої характерне домінування боргових зобов'язань номінованих в іноземній валюті, обумовлює посилення вразливості вітчизняної економіки до зовнішніх шоків.

Так, станом на 31 грудня 2018 р. зовнішній державний та гарантований державою борг України становив 50,5 млрд. дол. США або 64,4% валового державного боргу країни. При цьому, 71% державного та гарантованого державою боргу України – борг номінований в іноземних валютах [2].

Таким чином, державний борг країни пов'язаний з проблемою економічної безпеки країни. Шляхи вирішення проблем державного боргу деяким чином впливають на бюджетну дієздатність країни, стабільність національної валюти – гривні, а також на відносини у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями.

Якісною характеристикою боргової безпеки держави, на стан якої, в значній мірі, впливає боргове фінансування бюджетного дефіциту, є визначення боргового тягаря і рівня платоспроможності. Для оцінки даних параметрів в світовій практиці використовується близько двох десятків показників-індикаторів, серед яких: відношення загального обсягу державного боргу до ВВП; відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів та послуг; відношення сукупних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету [1].

У більшості країн світу, а також і в Україні, обсяг державного боргу регулюється національним законодавством.

У статті 18 «Граничні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій» Бюджетного кодексу України регламентовано, що «...загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового продукту України» [1].

Випередження темпів нарощування обсягів боргу України у 2014 – 2016 рр. порівняно з темпами зростання ВВП, в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізаційних чинників, сприяли перевищенню

безпекових значень рівня боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави: якщо на кінець 2014 р. відношення державного та гарантованого державою боргу до номінального ВВП становило 70,3%, у 2015 р. – 79,38%, то за підсумками 2016 р. цей показник збільшився до 80,99%.

Проте, за підсумками 2017 року, значення даного показника становило 72%, а у 2018 році – знизилось до 61%, що є свідченням підвищення рівня боргової безпеки України.

Література:

1. Мелих О. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. №4. <http://www.economy.com.ua/?op=1&z=4909>.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: minfin.com.ua. (дата звернення: 29.03.2019 р.).

Шадюк Андрій Миколайович

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Горин В. П.

ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Характерною тенденцією розвитку сучасного суспільства є підвищення ролі молоді в управлінні економікою, політичними, соціальними реформами тощо. Сучасна молодь продукує креативні ідеї та винаходи, створює стартапи, впроваджує інновації в господарській діяльності, через що розглядається науковим середовищем як важливий продуктивний чинник розвитку економіки. Підвищення ролі молодих людей у просуванні реформ та стимулюванні новацій у розвитку економічної системи привертає до розвитку молодого покоління увагу з боку держави, бізнес-структур та громадськості. Одним із важливих чинників проведення молодіжної політики є формування якісного фінансового забезпечення, що дасть можливість реалізувати намічені заходи.

Не зважаючи на те, що питання фінансового забезпечення достатньо широко розглянуті в сучасній науковій літературі, фінансовому забезпеченню власне молодіжної політики увага практично не приділена. Розкриття сутності цього поняття вимагає попередньо з'ясувати зміст вихідних понять «фінансове забезпечення» та «молодіжна політика». Щодо першого поняття, то воно трактується у науковому середовищі з різних позицій:

– як складова фінансового механізму. Наприклад, Я. Буздуган визначає фінансове забезпечення як метод фінансового механізму, за допомогою якого формують та використовують фонди грошових коштів, який характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти суспільних правовідносин [1];

– як різновид економічних відносин. Зокрема, М. Галабурда характеризує фінансове забезпечення як економічні відносини між державою та суб'єктами господарювання щодо мобілізації фінансових ресурсів домогосподарств, фірм, держави та зовнішніх запозичень при реалізації соціальних та економічних цілей розвитку суспільства [2]. Подібний підхід підтримує у своїх наукових працях І. Осьмірко [8, с. 48] та інші вчені;

– як систему джерел та форм фінансування. На думку І. Зятковського, фінансове забезпечення як система джерел та форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства, реалізується у трьох формах: самофінансування, кредитування та бюджетні асигнування [5, с. 44]. Однак, зводити одну із форм фінансового забезпечення до бюджетних асигнувань, на наш погляд, некоректно, адже залучення коштів можливе не тільки з бюджету. Більш прийнятною є позиція В. Опаріна, який визначає як форми фінансового забезпечення самофінансування, кредитування і зовнішнє фінансування [7, с. 17-18]. Окремі науковці деталізують зовнішнє фінансування, зараховуючи до форм фінансового забезпечення бюджетне фінансування, оренду, інвестування тощо [11, с. 94]. На наш погляд, така деталізація є зайвою, оскільки ставить питання про вичерпність поданого переліку форм зовнішнього фінансування, які можуть видозмінюватись в процесі розвитку економіки.

Дискусійний характер має також трактування молодіжної політики. Під нею розуміють систему цілей і намірів, цілеспрямовану інтеграційну діяльність держави, механізм побудови взаємовідносин держави та молоді та ін. Зокрема, І. Ільїнський визначає молодіжну політику з двох боків: як систему ідей, теоретичних положень про роль і місце молоді в суспільстві; як практичну діяльність держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів щодо реалізації цих ідей, положень та директив для забезпечення розвитку молоді [6, с. 59-61, 109-111]. Примітно, до управлінський підхід, відповідно до якого молодіжна політика характеризується як певна діяльність держави чи інших суб'єктів домінує в сучасних наукових дослідженнях з цієї тематики. Втім, дискусії точаться щодо визначення головного призначення молодіжної політики. На думку В. Головенько, ним є соціалізація молоді, включення її до активного життя через вплив суспільних інститутів [3, с. 34]. Т. Донченко визначає цілі молодіжної політики більш широко та вважає її призначенням створення умов та соціальних гарантій для соціального становлення й

розвитку молоді, її самореалізації в особистих та суспільних інтересах [4, с. 143]. Положення Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» зазначають, що гарантії для молоді повинні мати не тільки соціальний характер, але й стосуватись політичної, правової та інших сфер суспільного життя. Це дасть можливість забезпечити усебічний розвиток та реалізацію потенціалу молоді [9].

Узагальнюючи розглянуті наукові підходи, пропонуємо характеризувати фінансове забезпечення молодіжної політики як систему джерел, форм та напрямів фінансування діяльності держави та інших економічних агентів, спрямованої на створення умов для комфортної життєдіяльності молоді, її повноцінного залучення до суспільного життя та реалізації свого потенціалу в особистих і загальнодержавних інтересах. З метою реалізації головних завдань молодіжної політики на практиці отримують своє використання цілий спектр фінансових інструментів та важелів, таких як бюджетне фінансування; гранти, кредити та субсидії для молоді; податкові пільги; добровільні майнові внески бізнес-структур та приватних осіб; виділення коштів в рамках соціальної відповідальності бізнесу та ін. У зв'язку із наростанням міжнародної інтеграції в теперішній час зростає роль таких джерел фінансування молодіжної політики, як спеціальні програми міжнародних організацій та фондів, зокрема Ради Європи, Європейського Союзу, агентств міжнародного розвитку окремих країн [10].

Диверсифікація джерел фінансового забезпечення молодіжної політики в сучасний період супроводжується також змінами у значенні окремих форм її фінансування. У багатьох країнах з ринковою економікою спостерігається посилення ролі кредитування як форми фінансування молодіжних програм. У Швеції, Великобританії та інших країнах основу фінансового забезпечення вищої освіти складає пільгове освітнє кредитування, тоді як масштаби надання грантів та прямого бюджетного фінансування навчальних закладів знижуються. Поряд з цим, завдяки встановленню більш жорстких умов надання грантів та кредитів підвищується рівень власної відповідальності реципієнтів допомоги на здобуття освіти, що вказує на посилення ролі самофінансування у вирішенні проблем молоді.

Кредитування залишається однією із провідних форм фінансування такого напрямку молодіжної політики, як забезпечення молоді житлом. У нашій країні надання молодим сім'ям кредитів на придбання чи будівництво житла є, за даними соціологічних опитувань, одним із найбільш пріоритетних напрямів фінансової підтримки молоді з боку держави. Програми пільгових житлових кредитів функціонують у багатьох розвинутих країнах, вони передбачають як довгостроковий характер позик та знижені ставки процента, так і додаткові послаблення умов для сімей з дітьми та інших категорій молоді. Паралельно до

житлового кредитування можуть функціонувати програми доступного житла, які спрямовані на ширші верстви населення і передбачають побудову житла за бюджетні кошти для його подальшого здавання в оренду на пільгових умовах. Окремо реалізують також програми соціального житла для малозабезпечених та соціально вразливих категорій громадян.

Отже, фінансове забезпечення молодіжної політики являє собою складну систему джерел, форм і напрямів фінансування заходів, які реалізують держава та інші економічні агенти для створення сприятливих умов для життєдіяльності молоді, її включення до активного суспільного життя, повноцінної реалізації потенціалу. Фінансове забезпечення молодіжної політики перебуває у постійній трансформації, що супроводжується диверсифікацією джерел фінансування програм та заходів, зміною форм та напрямів використання коштів відповідно до пріоритетів суспільного розвитку.

Література:

1. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Віче*. 2008. №9–10. С. 26–28. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/960/>.
2. Галабурда М. К. Фінансове забезпечення економічної політики в Україні: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01. К., 2003. 278 с.
3. Головенько В. А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних процесів. *Український соціум*. 2006. №2. С. 20–34.
4. Донченко Т. О. Формування державної молодіжної політики в Україні: історико-правовий аспект. *Державне управління. Політологія*. Т. 125. Вип. 112. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/125-112-12.pdf>.
5. Зятковський І. В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств: [монографія]. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 215 с.
6. Ильинский И. М. Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория. М.: Голос, 2001. 694 с.
7. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. К.: КНЕУ, 2002. 240 с.
8. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнес Інформ*. 2012. №7. С. 47–49.
9. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15/12.1992 р. №2859-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
10. Станіславчук Н. Державна підтримка соціально-економічного становища молоді як однієї з категорій економічно активного населення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 121–125.
11. Теорія фінансів: підручник / [Юхименко П. І. та ін.]; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Закономірним та необхідним атрибутом кожної країни є наявність бюджету держави. Саме через бюджет відбувається узгодження економіки та політики країни, інтересів населення, держави та суб'єктів господарювання. Роль Державного бюджету України є основною у виконанні державою своїх функцій, а саме забезпечення соціальної стабільності, освіти, охорони здоров'я, правопорядку, підтримання конституційного ладу, судочинства, управління. Мобілізуючи кошти в державному бюджеті, держава підтримує належний соціальний клімат та стимулює розвиток економіки в країні рівномірно по всій території; впливає на національні, демографічні, екологічні та регіональні процеси, задіюючи до цього практично всіх членів суспільства.

У фінансовій системі лише державний бюджет здійснює такий багатопрофільний перерозподіл фінансових ресурсів по вертикалі і горизонталі економіки. Від фінансової політики держави залежить добробут населення та фінансова стабільність. Тому розгляд основних недоліків у використанні та формуванні державного бюджету є важливим для виявлення проблем функціонування фінансової системи України. Так, основні проблеми бюджетного планування постають вже на стадії прийняття бюджету. Зокрема:

- несвоєчасність прийняття бюджету;
- непрозорість бюджетного процесу;
- низька якість планування бюджету;
- відсутність чіткої стратегії щодо складання бюджету.

Для України залишається актуальною потреба посилення ролі науково обґрунтованого перспективного бюджетного прогнозування та планування

показників бюджету із запровадженням стратегічного бюджетного планування. Згідно з бюджетним законодавством, в Україні застосовується середньострокове планування бюджетів, що має вдосконалити управління бюджетною системою, дати можливість достовірно планувати, корегувати дані та стабілізувати бюджетний процес у країні. Проте на практиці достовірне планування та прогнозування не відбувається. Зокрема, прогнозовані макропоказники Міністерства фінансів України відрізняються від показників Міністерства економічного розвитку та торгівлі України і Рахункової палати України. Тому постає

потреба в законодавчому закріпленні методології бюджетного прогнозування [1].

З року в рік змінюються стратегічні орієнтири України. Хоча програма соціально-економічного розвитку України розробляється на перспективу, мінімум як на 5 років, проте вона не має реального поєднання з бюджетним плануванням. Тому актуальним питанням є поєднання програм соціально-економічного розвитку країни з плануванням бюджету держави в цілому.

У результаті оцінки стратегічних напрямів розвитку України вважаємо, що для нашої країни необхідно у першу чергу забезпечити: орієнтовану структурно-інноваційну модель економічного розвитку, підвищення добробуту населення, стабілізацію державних фінансів, застосування середньострокового планування, зростання інвестицій в реальний сектор економіки, сприяння розвитку бізнесу, стабільність соціального захисту населення, підвищення конкурентоспроможності економіки держави, модернізацію базових галузей економіки держави. Затверджені стратегічні напрями розвитку України повинні мати більш директивне спрямування, потребує конкретність написаних положень та визначення термінів і відповідальних за їх здійснення.

У програмі соціально-економічного розвитку України, як і потім у законах про державний бюджет, є можливість закласти прогнозні тенденції економіки (при визначенні негативних тенденцій варто зазначати одразу необхідні заходи для нейтралізації або зменшення впливу), визначити пріоритети реформ та виділити на них відповідні кошти, внести стабільність у законодавчу базу та проведення державної політики в цілому, а також закріпити відповідальних за проведення тих чи інших завдань.

Для подолання зазначених проблем варто використати зарубіжний досвід. Так, із 2002 р. до 2012 р. значних успіхів в оздоровленні бюджету за допомогою чіткої середньострокової бюджетної стратегії досягла Болгарія. Розширення часових меж бюджетної політики сприяло у цій країні забезпеченню макроекономічної та фінансової стабілізації, зміцненню бюджету. Основною умовою успішного здійснення середньострокової бюджетної стратегії у Болгарії стало формування політичного консенсусу щодо її головних цілей з тією метою, щоб у випадку зміни уряду не припинялося виконання програми [2, с. 110].

С.М. Фролов наводить приклад Канади, де основна частина статей бюджету плануються на чотири роки, а щороку їх лише уточнюють. При цьому відхилення від того показника, що планувався з урахуванням інфляції, не повинно перевищувати 5%. Програми ж мають закінчений характер і плануються на весь термін їх дії. Таким чином, політичні пристрасті виражаються навколо 5% всього обсягу публічних фінансів та щодо нових програм, які впроваджуються [4].

Варто розглянути і досвід Європейського Союзу, зокрема прийнятої економічної стратегії – «Європа-2020», яка покликана зробити ЄС економічно потужнішим, а громадян – заможнішими. Ця стратегія концентрується на ключових сферах, щодо яких потрібно діяти: знання та інновації, більш стала економіка, вища зайнятість та соціальне забезпечення.

В Україні ж для стабілізації економіки країни Кабінет Міністрів України в період фінансової кризи 2008-2009 та 2012-2014 років розробив і направив до Верховної Ради України понад 360 законопроектів, які мали антикризовий характер. Антикризові заходи стосувалися посилення фінансово-бюджетної дисципліни, фінансової стабілізації, врегулювання валютних відносин, заходів із макроекономічного врегулювання, підтримки соціальної сфери. Проте всі вони були спрямовані переважно на недопущення подальшого розвитку кризової ситуації та підтримку хиткої макроекономічної стабільності. Водночас не було головного – обґрунтування стратегії розвитку національної економіки у нових післякризових умовах, яка щонайменше мала бути розрахована на середньотермінову перспективу й базуватися на інноваційній моделі [3].

Таким чином, для вирішення проблем з плануванням Державного бюджету України, потрібно переглянути визначення стратегічних орієнтирів України, забезпечити здійснення середньострокового планування. Це дозволить покращити бюджетну дисципліну, обговорення питань, які потребують вирішення, розширити аналіз науковців та аналітиків. Для дієвості бюджетного процесу варто також здійснювати його прозоріше обговорення, надавати та розглядати звіти про його виконання під час поточного року, визначати відповідальних за порушення термінів подачі та розгляду бюджетних документів, що покращить планування державного бюджету на наступні роки.

Література:

1. Державний бюджет: проблеми фінансування та використання. URL: <http://www.eprint.ua.edu.ua>
2. Лебеда Г. Б. Податково-бюджетна політика та економічне зростання. *Економіка і прогнозування*. 2012. №1. С. 93–101.
3. Михайленко С. В. Актуальні проблеми розвитку бюджетного менеджменту як науки і мистецтва. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №1(115). С.4-8.
4. Фролов С. М. Дослідження проблем організації і реалізації бюджетного процесу в Україні. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/>

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах пенсійне забезпечення громадян зазнає впливу багатьох чинників, пов'язаних із кризовими явищами, за умови стрімкого розвитку глобалізаційних процесів. Адже стрімке падіння обсягів виробництва і скорочення податкової бази, особливо у 2014 – 2015 рр., призвели до зменшення надходжень не лише до бюджетів, але і до державних цільових фондів, що змушує шукати нові підходи до накопичень грошових ресурсів на виплату пенсій громадянам.

Реформи у сфері пенсійного забезпечення України тривають вже багато років, проте ще залишається безліч прогалин. Сьогодні в Україні, згідно законодавства, діє трирівнева система пенсійного забезпечення, але досі прослідковується значний дефіцит коштів в солідарній системі та низький рівень розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. У Законі України №1057 від 09.07.2003 «Про недержавне пенсійне забезпечення», система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка гуртується на засадах добровільної участі фізичних і юридичних осіб, крім випадків передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [3].

Недержавне пенсійне забезпечення досить стрімко розвивається останніми роками та має досить непоганий потенціал до подальшого розвитку. За підсумками перших двох кварталів 2018 р. зареєстрованими є 22 адміністратори НПФ та 62 недержавних пенсійних фонди (НПФ). Такі фонди зареєстровані у 8 регіонах України. Найбільший їх осередок знаходиться у м. Києві де сконцентровано 71% функціонуючих в Україні НПФ.

У 2018 р. прослідковувалась тенденція до зменшення контрактів укладених НПФ. Так, станом на 30.06.2018 р. вартість укладених пенсійних контрактів була на 4% нижчою в порівнянні із 2017 роком (див. табл. 1).

Дана тенденція пов'язана із скороченням попиту фізичних і юридичних осіб на даний вид послуг. Станом на 30.06.2018 р., в порівнянні із 2017 р., кількість контрактів укладених із фізичними і юридичними особами скоротилась на 3,9% та 6,8% відповідно.

**Показники діяльності недержавних пенсійних фондів
в Україні у 2016 – II кв. 2018 рр.**

Показники	2016	2017	30.06.2018	Темпи приросту,%
				2017/2016
Укладені контракти, млн. грн.	60,7	66,5	63,7	9,6%
Кількість учасників, тис. осіб	831,2	838,0	846,2	0,8%
Загальна вартість активів, млн. грн.	2000,3	2248,7	2536,7	12,4%
Всього пенсійних внесків, млн. грн.	1847,8	1945,6	1937,7	5,3%
Пенсійні виплати, млн. грн.	580,2	685,2	753,4	18,1%
Кількість учасників що отримали виплати, тис. осіб	79,7	83,2	80,2	4,4%
Дохід від інвестування, млн. грн.	917,6	1227,3	1536,7	33,8%
Прибуток від інвестування активів, млн. грн.	698,0	956,4	1240,0	37,0%
Сума витрат на відшкодування за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	219,6	270,9	296,8	23,4%

Відомо що недержавні фонди формують портфель, що складається з об'єктів інвестування з найменшим ступенем ризику. Таким чином, важливим є вибір інвестиційних інструментів, які могли б забезпечити надійний захист коштів населення від інфляції та ще й отримання високого приросту капіталу. Виходячи з цього, НПФ, в переважній більшості інвестують внески клієнтів у цінні папери дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України та менше – в облігації українських підприємств, та розміщують на депозитних рахунках.

Основні причини недостатнього розвитку НПЗ в Україні полягають у:

- низькому рівні доходності фінансових активів;
- недосконалості законодавства;
- недовірі населення до фінансових установ загалом;
- незацікавленості роботодавців у фінансуванні таких пенсійних програм для своїх працівників;
- низькому рівні доходів громадян що не дає їм можливості бути учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення;
- недостатності фінансових інструментів, придатних для інвестування коштів НПФ [4].

Для ефективної роботи саме таких фондів потрібно:

- покращити законодавче регулювання діяльності НПФ шляхом оптимізації державного нагляду і контролю;
- прийняти державну програму інформування населення щодо аспектів недержавного пенсійного забезпечення;
- покращити облік пенсійних коштів відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності;
- забезпечити прозорість функціонування системи НПЗ;

– забезпечити наявність фінансових інструментів, захищених від інфляції [1].

З метою покращення ситуації на ринку потрібно поліпшити довіру населення до фондів, сприяти розвитку економіки що, в свою чергу, може призвести до покращення платоспроможності населення. Також потрібно розширити напрямки фінансування пенсійних активів, додавши до інвестиційного портфелю іноземні цінні папери.

Таким чином, НПФ є учасниками національного ринку фінансових послуг та мають вагомe значення як для окремого індивіда, так і для економіки країни в цілому. Аналіз роботи недержавних пенсійних фондів в Україні дає підстави зробити висновок, що значний вплив на розвиток недержавного пенсійного забезпечення має здатність НПФ ефективно управляти коштами. Для ефективного впровадження та роботи НПФ в Україні необхідне сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, вдосконалення законодавчої бази, зміцнення соціальної безпеки населення.

Література:

1. Голда Є.С. Сучасний стан та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів України. *Вісник Східноукраїнського національного університету*. 2013. №16 С. 104–107.
2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2018. URL: <https://www.nfp.gov.ua/files> (дата звернення 30.11.2018 р.).
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. №1057-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення 30.11.2018 р.).
4. Ткаченко Є.В. Перспективи недержавних пенсійних фондів в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету*. 2013. №16. С. 150–153.

Яхторович Христина Степанівна

ст. гр. Ф-42, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Гупаловська М. Б.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ : ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Ефективна реалізація органами місцевого самоврядування своїх повноважень неможлива без достатніх фінансових і матеріальних ресурсів, а також можливості самостійного управління та розпорядження ними. Вирішальну роль у цьому відіграє право на самостійне формування, прийняття та виконання місцевого бюджету як провідна гарантія незалежності діяльності місцевої влади.

Центральною проблемою бюджетного процесу як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні є вплив зовнішніх чинників, таких, як особисті мотиви або зовнішній тиск з метою захисту та задоволення інтересів певних політичних сил.

З приводу цього К. М. Роменська зазначає, що в такій ситуації необхідним є обмеження ступеня свободи під час прийняття рішень з питань бюджету [2, с. 99]. Можливості місцевої влади щодо отримання та обробки бюджетних запитів повинні бути більш детально врегульовані, а питання про прийняття та включення таких запитів до майбутнього бюджету вирішувалося б з урахуванням їх ефективності у досягнення економічного та соціального розвитку регіону.

Не менш суттєвою проблемою бюджетного процесу на локальному рівні є недостатньо кваліфіковані спеціалісти з питань бюджету. Функціональні обов'язки по підготовці проекту місцевого бюджету, подання його на розгляд виконавчого комітету і ради, організацію виконання та складання звітності виконують, як правило, працівники бухгалтерського обліку виконавчих комітетів сільських, селищних і міських міст районного значення рад. Методична і практична допомога надається районними державними адміністраціями та їх фінансовими управліннями, що не завжди забезпечує повну самостійність таких територіальних громад в питаннях здійснення бюджетного процесу [3, с.111].

Вирішення цієї проблеми можливо шляхом запровадження механізму кваліфікаційного іспиту з питань бюджету та бюджетного процесу для депутатів, які беруть безпосередню участь у цьому процесі, та залучення до даної діяльності науковців з метою надання консультацій та висвітлення остатніх теоретичних досягнень у дослідженні даного інституту безпосередньої демократії.

Оскільки бюджетний процес на місцевому рівні тісно пов'язаний з бюджетним процесом держави, то ступінь взаємозалежності визначає ступінь фінансової децентралізації відповідних територій. Відповідно до юридичних норм, в Україні створені умови для самостійного та незалежного бюджетного процесу на місцевому рівні, однак державні органи влади концентрують великі розміри фінансових ресурсів у своїй власності, що знижує значення регіональних і місцевих бюджетів.

Важливо зменшити рівень фінансової залежності органів місцевого самоврядування від центральних органів державної влади, а також забезпечити державою фінансування соціальних видатків у відповідних розмірах [4].

Проаналізувавши сучасну практику здійснення бюджетного процесу в Україні, виділимо окремі його проблеми на місцевому рівні:

– недостатність коштів для фінансування розвитку місцевого самоврядування;

– значна частка міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів;

– високий ступінь свободи місцевих фінансових органів під час прийняття рішень про місцевий бюджет, та залежність системи формування та виконання місцевих бюджетів від рішень органів влади.

Зважаючи на зазначені проблеми бюджетного процесу на місцевому рівні, на наш погляд, його удосконалення слід здійснювати шляхом:

– збільшення доходів місцевих бюджетів за рахунок створення додаткових послуг для населення;

– застосування такої форми складання бюджету, як бюджет з урахуванням результативності, яки й даватиме повну інформацію про величину коштів, необхідних для надання послуг;

– залучення громадськості до бюджетного процесу територіальних органів влади, з метою інформування мети органу влади, що він виконує і на які напрями витрачаються бюджетні кошти.

Слід зазначити, що територіальна громада має право проводити громадські слухання, тобто зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами органів місцевого самоврядування, під час яких представники територіальної громади можуть висловлюватися щодо бюджетних пропозицій, стратегічних планів тощо, порушувати питання, висловлювати думки та рекомендації на користь громади щодо підвищення якості послуг тощо [4, с. 19].

Запропоновані шляхи удосконалення організації бюджетного процесу на місцевому рівні сприятимуть забезпеченню сталого функціонування галузей бюджетної сфери та фінансування інших пріоритетних програм та заходів

Література:

1. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran1929#n1929>
2. Роменська К. М. Бюджетний процес на місцевому рівні та його удосконалення. *Фінансовий простір*. 2017. №1(25). С.98-101
3. Пшенична В. П., Максецька В. Ю., Удовік А. С. Проблеми бюджетного процесу місцевого рівня в Україні. *Бизнес Інформ*. 2011. №4. С. 109-112.
4. Гупаловська М.Б. Сучасні тенденції функціонування місцевих бюджетів України URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/27900/1/30.PDF> (дата звернення 27.03.2019).
5. Що має знати депутат місцевої ради. Книга 3. Бюджет і бюджетний процес на рівні місцевого самоврядування в Україні: навч. посіб. Київ, 2011. 160 с.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА ТА ДОМОГОСПОДАРСТВА: ПОГЛЯДИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Збірник тез доповідей Шостої Всеукраїнської
студентської Інтернет-конференції кафедри
фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ
м. Тернопіль, 16 квітня 2019 р.

Підписано до друку 22.04.2019.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 18,83. Обл.-вид. арк. 7,2.
Тираж 100 примірників. Замовлення №05/18/1-17.

Видавець та виготувач:
ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7
тел. (0352) 40-08-12, (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР №46 від 07 березня 2013 р.*